

JEAN BART

JURNAL DE BORD

Jean Bart
Jurnal de bord

© LITERA, 2011
Editori: Anatol și Dan Vidrașcu
Redactor: Petru Ghencea
Corector: Valentina Solovei
Tehnoredactare: Irina Platon
ISBN 978-606-600-189-2

Lectura digitală protejează mediul

Versiune electronică realizată de Elefant.ro

Cuprins

JURNALUL DE BORD AL LUI JEAN BART

- I Sulina, 1 august
- II Pe mare, 2 august
- III Pe mare, 4 august
- IV Pe mare, 5 august
- V Pe mare, 6 august
- VI Trebizonda, 7 august
- VII Trebizonda, 8 august
- VIII Platana, 8 august
- IX Vona, 11 august
- X Samsun, 16 august
- XI Sinope, 26 august
- XII Pe mare, 29 august

SCHIȚE MARINE

- MOARTEA PILOTULUI
- RĂTĂCIT
- ȘOIMUL
- SINGURĂ
- DUPĂ FURTUNĂ
- CIMITIRUL MARITIM

DIN AL DOILEA „JURNAL DE BORD”

- ÎNTÂLNIRI ÎN ARHIPELAG
- ÎN CRETA
- DE LA RODOS LA KALIMNO

DATORII UITATE

Datorii uitate
ÎN CUȘCA LEULUI
BĂDIȚA GÂLCĂ
DUPĂ DOUĂZECI DE ANI

PRINȚESA BIBIȚA

Prințesa Bibița
ÎNTR-O SÂMBĂȚĂ
ÎN GIBRALTAR - Dintr-un jurnal de bord
ÎN VEGETAȚIA NEBUNĂ
O MICĂ REPUBLICĂ SUB PROTECȚIA MARII PUTERI
BRITANICE
ÎNTRE ALBION ȘI ANDALUZIA

ÎN DELTĂ

RĂTĂCIND PRIN DELTĂ
CAFEAUA ȘEFULUI
RAIUL-LUPIOR
O PROTESTARE POSTUMĂ
PRIMA DATĂ

PESTE OCEAN

LA NIAGARA
MINCIUNILE LUI CHATEAUBRIAND ȘI LITERATURA
AMERICANĂ
PE MISSISSIPPI
ÎNTRE ATLANTIC ȘI PACIFIC
AUR
ÎNTRE ROMÂNI
YELLOWSTONE ȚARA MINUNILOR
IZVOARELE FIERBINȚI DE LA MAMUT
LACUL CASTORILOR

ÎN BAZINUL GHEIZERELOR
GIGANTUL STRĂNUTĂ
ÎN FAȚA URȘILOR NEGRI
PE LACUL YELLOWSTONE
PIEILE-ROȘII

SCHIȚE MARINE DIN LUMEA PORTURILOR

FĂRĂ PERMIS DE EXPORT
TREI DEZERTORI
ESCADRA INTRĂ ÎN PORT
INTRAREA CÂNILOR ÎN ANGLIA ESTE STRICT OPRITĂ
INTRODUCERE

JURNALUL DE BORD AL LUI
JEAN BART

I Sulina, 1 august

În sfârșit, mult așteptatul ordin de plecare sosise.

Itinerariul călătoriei îl știam de mult; câte zile nu pierdusem noi, ofițerii tineri, cu hărțile dinainte urmărind cu degetul conturul coastelor Asiei Mici.

De două luni navigam tot prin aceleași locuri, învârtindu-ne între Constanța și Gurile Dunării; ardeam de dorul altor locuri în depărtări necunoscute.

Manevrele de pânze, evoluțiile în largul mării, tirul, exercițiile de bărci și întregul serviciu riguros al bordului începuse să mă sature în nerăbdarea așteptării celei dintâi călătorii mai lungi.

Visele mi se împlineau... acele vise care îmi mângâiaseră viața tristă de școală... o viață de copil chinuit, îngropat între zidurile școalelor militare, unde vremea se târa așa de greu între orele de instrucție, când îmi îngheța mâna pe patul armei, și între orele de meditație, seara, când capul cădea încet pe cartea deschisă pe pupitrul vechi și ros de coatele atâtor generații.

Dar le uitasem ca prin farmec toate acele mici mizerii zilnice care îmi chinaseră copilăria: uitasem până și patul de la închisoare... patul acela tare, de lemn, acoperit cu o rogojină, pe care în atâtea nopți mi-am odihnit trupul zdrobit de osteneala zilei, cu mantaua făcută ghem drept căpătâi.

Ah!... de câte ori, înainte de a mă prinde somnul, zăcând așa într-o toropeală pașnică și dulce, între vis și viață, înaripata închipuire își lua zborul și înflăcărând simțirea mă purta prin locuri nevăzute, dar așa de frumoase și atât de mult visate.

De câte ori nu mă-ntrebasem cu prietenul ce dormea la cap cu mine: „— Tu pe unde te afli acum?

— Eu mă?... a! eu sunt departe... pe valurile Mediteranei, spre Italia... pe coastele Calabriei.“

Ce bine le cunoșteam aceste locuri — din atlasul geografic, bineînțeles.

Renăscând în aerul curat și binefăcător al mării, într-o nouă viață, trecutul îmi apărea așa de departe, ca într-o ceață fumurie și nedeslușită, din care se desprindea uneori parcă o altă ființă în locul meu, o altă ființă osândită, care trăise de demult, cândva, acele vremuri de copilărie tristă.

O soartă fericită mă aruncase pe bordul lui „Mірcea”; în cercul binevoitor de ofițeri vechi, de diferite grade, ne aflam și câțiva nou-veniți, abia scăpați de pe băncile școalei, prieteni buni din timpurile copilăriei petrecute în aceeași mahala într-un oraș din fundul Moldovei.

După atâta vreme scursă, ne întâlneam iarăși, acum, în pragul unei

noi și grele meserii, meniți a împărtăși aceeași soartă în lupta pentru a ne deschide un drum în lume.

Ziua când trebuia să părăsim țara sosise: în ordinul de plecare, scris de comandant, în jurnalul de bord, zicea lămurit: „La ora opt totul va fi gata de plecare, provizia trupei și-a ofițerilor pentru zece zile de mare va fi adusă la bord; la nouă ore bricul «Mircea» va părăsi portul Sulina, ieșind în larg va lua drumul spre Chersones.”

E seară, totul e gata, n-așteptăm decât ora plecării.

O geană roșie-aurie mai sclipește pe cer, în fund spre asfințit, iar dinspre miazănoapte o pată cenușie ca o manta zdrențuită s-apropie plutind prin înălțime; e un nour ce vine mânat de suflarea vântului de nord.

Până la vremea plecării toți ofițerii trecem pe chei, în fața vaporului, printre lumea adunată acolo.

Noi ne strângem în jurul unei mese din fața cafenelei, lăutarii cântă, limbile se dezleagă, curg vorbele de spirit și glumele sărate cu cât se golesc și se reînnoiesc mereu halbele.

Iar „Mircea”, bătrânul „Mircea”, încă tot frumos și mândru, gata de drum și de lupta valurilor, ne așteaptă ancorat lângă cheiul pe care lumea se strânge mereu, privind la jocul marinarilor de pe punte.

Fiind în repaos, ca să-și uite grijile, luându-și rămas bun de la țara pe care o părăseau, băieții încinseră o horă de gемеa puntea vaporului sub tălpile lor goale — mă rog, ca românul când vrea să înșele grijile, să-și stingă focul necazurilor.

Numai câțiva printre ei, recruți ce nu mai fuseseră imbarcați niciodată, retrași mai deoparte, tăcuți, triști, stau rezemați pe coate, de balustradă, căutând cu jale, când spre largul mării, când înapoi spre port, luându-și cu privirile înduioșate parcă rămas bun de la ai lor, care de pe unde sunt în depărtări nevăzute; citesc în ochii lor fiorii groazei de necunoscut.

Un pilot de la Comisiunea Europeană s-apropie de masa noastră.

— He!... domnule căpitan, nu cred să mai plecați în seara asta, uite... semne de furtună.

Toți ne ridicăm ochii spre cer; norii negri se strâng învâluind tot cuprinsul într-o pânză neagră și umedă.

Un vânt rece și sărat dinspre largul mării se-ntărește mereu, și mereu crește zgomotul valurilor ce se izbesc de chei, spărgându-se într-un muget sălbatic, pierdut departe în întunericul pustiu al mării.

Câteva umbre negre se desprind din depărtare și cresc gonind spre port: sunt corăbii cu pânzele umflate ce intră la adăpost întâmpinate de furtuna care se apropie văzând cu ochii.

Dar se dase ordin să părăsim portul și trebuia să plecăm.

Ne luăm rămas bun de la prietenii strânși în fața vaporului și intrăm pe bord în uralele mulțimii de pe chei.

„Echipaj la posturile de plecare!” răsună vocea șefului de echipaj,

urmată de sunetele sifliilor de pe punte; fiecare trece la postul său.

„Mircea”, desfăcut din legăturile de la uscat, se mișcă încet trăgându-și pe nară, c-un zângănit fioros, lanțul ancorei ce se desprinde de pe fund.

Ancora sus, la postul ei; și alunecăm încet făcând rondoul în fața cheiului care răsună de zgomotul mulțimii și a muzicii, pe când pălăriile și batistele flutură încă în bătaia vântului, în semn de adio!...

„Mircea”, tot mai însuflețit, despică apa, ieșind din gura Dunării, parcă trece pragul mării, care se deschide înaintea noastră imensă, neagră, pustie.

Pământul țării rămâne în urmă.

În picioare, la postul meu din prova, încă o dată îmi arunc privirea înapoi: pământul, ca o pată neagră, se pierde în întunericul nopții, pe când în auz îmi picură crâmpoie de arii, note frânte de mugetul fioros al vântului.

Și din tot haosul întunecat se desprinde numai ochiul roșu, obosit, al farului, care veghează urmărind neclintit vasul în goana lui nebună de pasăre de noapte, ce într-o legănare zbuciumată își moaie parcă vârful aripilor desfăcute în negrul apei și al pustiului întins, fără margini.

II Pe mare, 2 august

Vântul se întărește mereu.

După miezul nopții o furtună cumplită își dezlanțuie furia, urlând fioros în jurul nostru; câteodată suflarea i se înmoaie și atunci parcă geme într-o desperare răutăcioasă înăbușindu-și furia, pentru a izbucni iarăși în mugete mai neînfrânate, mai pline de groază.

„Mircea” — o jucărie minunată — se rostogolește zbuciumat pe întinderea asta neagră și zgomotoasă care se agită, se frământă din toate părțile, formându-se în dealuri negre cu crestele albe de spumă, în văi adânci, adânci, fără fund, mutate în același timp de la un loc la altul, într-o goană fără sfârșit, într-un joc amețitor, nebun, fără astâmpăr.

Începe o ploaie rece, mărunță; simt răceala picăturilor ca niște sfârcuri de bici plesnindu-mi obrajii.

Pe bord nu doarme nimeni.

Comandantul nostru n-a închis ochii toată noaptea, stă pe comandă lângă ofițerul de cart, învelit în mantaua de ploaie, controlează cercetător busola și harta, privind mereu în sus, spre catarge.

Oamenii suiți în arboradă lucrează grăbiți, cu ochii aproape închiși, biciuiți de ploaie, cu poalele mantalelor fâlfâind în vânt; par niște umbre negre ce se clatină atârinate la rând de vergile pe care se mișcă, cu o iuțeală neregulată, un amestec de degete încleștate ce strâng pânzele înfășurându-le.

Sunetele argintii ale sifliilor de pe punte care îndeamnă la lucru, comenzile repetate, vorbele desperecheate, șoaptele nedeslușite care vin de sus din arboradă, se aud întrerupte de mugetul asurzitor al vântului, ce trece fluierând ascuțit prin macaralele prinse în colțul pânzelor scuturate.

Un amestec nedeslușit de sunete diferite, ca o muzică sinistă ce împrăștie fiori de groază.

Prin întunericul de nepătruns al nopții, prin haosul acesta negru și pustiu, câteva pâlpâituri luminoase scapără pe cer aprinzând o clipă colțul unui nour; și în urmă o brazdă de foc taie drum unui fulger orbitor; un șirag de boabe sclipitoare spintecă văzduhul luminând în flăcări vârfurile catargelor.

Iar bubuitul tunetelor, zguduind cuprinsul, se sparge în depărtări nevăzute, stingându-se în fundul pierdut al pustiei plin de întuneric.

Cu mâinile prinse în balustradă, cu genunchii îndoiți, îmi țin echilibrul mlădiindu-mi trupul după mișcările vasului.

O clipă amețitoare, un vârtej pare că îmi păienjenește ochii... Îi deschid mari, cătând să despic întunericul dinainte... simt o gădilătură în furca pieptului și un nod care se ridică înfigându-se în gâtlee, făcându-mă să înghit în sec... a!... cunosc: e începutul răului de mare — această veche

și ciudată boală pentru care nu s-a găsit alt leac decât deprinderea pentru unii, iar pentru alții nimic.

Și plouă, plouă mereu; minutele se scurg așa de încet, chinuitor de greu.

Într-o gândire înceată și greoaie îmi analizez simțurile, cătând să-mi dau seama de ce simt eu și cei din jurul meu: toate aceste suflete strânse la un loc în scoica asta zbuciumată de valuri, care scârțâie din toate încheieturile, în izbituri neregulate vibrând ca un instrument muzical.

Hotărât, nu... nici o umbră de teamă nu poți întâlni pe chipul vreunuia, nici o șoaptă de deznădejde nu poți auzi, nici un fior de groază nu poți surprinde în toată mulțimea asta care se mișcă tăcută, făcându-și serviciile știute, fiecare la postul său, în cea mai desăvârșită liniște — ori poate rușinea pe unii îi stăpânește atât de mult ștergându-le orice umbră de teamă.

Zăresc în prova câțiva, culcați pe punte, cu capetele rezemate de colacii de frânghie cătrănită: sunt gabierii scoborâți din catarge, istoviți de oboseală, cu puterile sleite, se odihnesc strângându-și picioarele goale sub poalele mantalelor ude de apă sărată.

Ploaia a încetat.

Omul de sus din gabie strigă cu glas puternic:

— Se vede o lumină albă în tribord.

— E farul de la Caliacra, șoptește ofițerul de cart potrivitându-și binoclul în dreptul ochilor.

În fund, în depărtarea ștersă, un punct mic, galben, licărește pâlپând slab prin întuneric.

Noaptea începe a se risipi; întunericul se desface din ce în ce mai mult, iar în fundul zării, la orizont, o pată galbenă ca de ceară, așa de trist răsare ridicându-se dintre crestele albe ale valurilor — răsăritul soarelui după furtună.

Departe de tot, pe întinderea asta mișcătoare, neastâmpărată, un punct negru se desprinde. Încet, punctul acela se înalță și se coboară crescând din ce în ce mai mare.

Toți privesc spre dânsul... se apropie... trei catarge se deosebesc bine; ca trei sulite înălțate parcă anume să spargă norii ce se târăsc așa de jos, aproape de fața apei.

„Le cunosc bine după gâbii; sunt catargele «Elisabetei»”, văd pe câțiva care privesc cercetători spre larg.

Crucișătorul „Elisabeta” avusese ordin să plece în aceeași zi din Constanța și să ia drumul tot spre Chersones.

„Elisabeta” e aproape, se cunoaște bine coșul alb între catarge, corpul ei negru, cu formele fine în tăieturi frumoase, cu tunurile ei mari, înfipte în coaste.

Ea alunecă încet înainte, prăvălindu-se pe o parte și pe alta, amețită parcă de loviturile valurilor care năvălesc izbindu-se de ea.

Iar în urmă-i fumul scăpa pe gura coșului în inele negre, ca un șarpe uriaș ce se zvârcolește gonit, învins, în luptă cu vântul turbat.

Și noi cătăm țintă spre ea urmărind cu patimă acel joc nebun, amețitor... Sunt clipe de o înfiorare mută, clipe ce par așa de lungi, încât un gând de groază are vreme să-ți scapere prin minte; timp în care bătăile inimii se grăbesc, ochii se deschid mari, cătând a reține cu vederea corpul acela negru care dispare înghițit de valuri ca într-o prăpastie adâncă... și așteptăm, ținându-ne răsuflarea stăpânită, să-l vedem răsărind iar culcat pe coastă în muchea unui alt val.

Simt mirosul greu, înecăcios, de untdelemn ars, răspândit de jos de la mașina care-și grăbește mereu bătăile sacadate.

Mașina fiind prea slabă, nu poate birui valurile; e peste putință a mai continua drumul înainte, cu vântul din față.

De două ore de când ne frământăm în loc, ne zăpăcește zbuciumarea asta a valurilor, care se izbesc spărgându-se cu zguduiri groaznice.

Comandantul se hotărăște să ne abatem din drum, schimbând direcția, și să intrăm la adăpost în golful Caverna până când s-o mai liniști marea și-o cădea vântul.

Sifliile încep să sune pe punte, oamenii grăbiți se strâng la posturi în dreptul manevrelor, pilotul își încleștează mâinile în roata cârmei, gata să soarbă comenzile care răsună clare și prelungite:

„Gata de «volta-n vânt!»”; o clipă de așteptare... un zgomot asurzitor de farfurii sparte, de obiecte răsturnate; și „Mircea” deodată se culcă într-o parte, așa că apa năvălește înăuntru pe punte; am schimbat drumul spre Caliacra — intrăm în Caverna cu vântul de travers.

„Elisabeta” imită manevra noastră ajungându-ne din urmă.

Ne apropiem de uscat: coasta înaltă, roșietică, dintr-un șirag de stânci colțurate care oprește vântul ce se izbește de ele suflând cu furie.

Ancorăm aproape de „Elisabeta”, care nici nu se clintește, liniștită și mândră.

Oamenii în repaos, ruși de osteneala din timpul nopții, adorm duși cu gândurile duse la ai lor, râmași în urmă și atâta de departe.

O barcă se desprinde de lângă crucișător și s-apropie de noi; e un ofițer care aduce un plic pentru comandantul nostru: ne strângem în jurul lui și el ne istorisește cele întâmplate la ei pe bord.

„Elisabeta”, vas mai nou și puternic, putea să-și continue drumul; văzându-ne însă pe noi că schimbăm direcția, comandantul stătuse la îndoială dacă să-și urmeze drumul sau să vie după noi, bănuind că avem vreo stricăciune la mașină.

În urmă s-a hotărât să ne imite manevra, pentru a ne veni în ajutor în caz de nevoie. Înainte de a mă scobori în cabină să mă odihnesc, îmi arunc o dată privirea spre coasta de care ne apropiasem.

Depart se zăresc albind în lumina dimineții casele tupilate, ascunse

la adăpost prin crăpături de stânci arse, roșietice — e un sat pierdut, uitat
de cine știe când, pe o coastă stâncoasă și pustie.

III Pe mare, 4 august

Şase ore şi jumătate dimineaţa. Barca nr. 1 se întoarce la bord cu provizii din Caverna. Toată lumea-i la posturile de plecare; la ora 7 virăm ancora.

Lanţul ancorei trosneşte la cabestan în smuncituri cadentate — la unele vase cu pânze, acolo unde puterea aburului n-a înlocuit munca omenească, se mai poate vedea cât de chinuitoare este viaţa omului de mare — cu muşchii încor-daţi, sprijinind picioarele goale în puntea udă, oamenii împing cu pieptul în manelele cabestanului care învârtindu-se prinde zalele lanţului scrâşnind la fiecare salt.

Ancora sus — şi alunecăm lin pe apa moartă a golfului. Cum trecem farul de la Caliacra, începe „Mircea” să prindă viaţă şi pleacă legănat pe valuri scurte şi repezi ce undulează faţa goală, nemărginită, a mării.

Vreme închisă; cerul înfăşurat; şi-n aerul dimineţii se simt fiori reci de boare umedă pe care-i aduce de la larg un suflu uşor de briză. Coasta pustie şi stâncoasă rămâne pierdută în urmă, pe când noi cu pânzele întinse ne afundăm în golul depărtării.

Ofiţerul de cart, de pe comandă, strigă capul la compas ce trebuie urmat: „Sud 74 Est!”. Aceleaşi cuvinte le repetă de la cârmă bătrânul Micheli, pilotul, răguşit, cu ochii ţintă pe sticla busolei, ca să prindă numărul scris în dreptul liniei de credinţă.

Depart, la orizont, se iveşte albind o pată; toţi privesc cercetând în zare; au şi început a-şi da păreri — când te afli pe întinsul pustiu al mării, un lucru de nimic te pasionează la culme. Se recunoaşte o corabie frumoasă ce trece prin babordul nostru.

Tocmai târziu străbate şi soarele printre norii rupţi în pale, anume parcă să deschidă drum săgeţilor de aur ce se frâng reci de crestele valurilor, poleind o pată de pe faţa mării în locul acela spre răsărit.

Mânaţi de adierea vântului ce ne bombează pânzele, înaintăm mereu pe o mare luminată de jocul scânteierilor orbitoare.

Nicăieri mai mult ca în largul mării nu te uimeşte înfăţişarea minunatelor fenomene ale naturii.

Cine ar putea şti din câte se petrec înăuntru, în lumea sânelui mării, numai acolo sub pata aceea aurie de la suprafaţă, în ploaia caldă a razelor!...

Minţile omeneşti — pururea cercetătoare — n-au izbutit încă a lua în stăpânire întreaga lume a fundului mării, cu nesfârşitele bogăţii ce zac în neştire, cu miriadele de vietăţi locuitoare, popoare ce nasc, trăiesc luptând şi mor în abisul nepătruns al fundului.

Pe când pământul, mut şi neclintit, de veacuri întregi destăinuieşte

luminând ascunsul minunilor naturii, înșelătoarea mare, veșnic neastâmpărată și vorbitoare, păstrează încă tainele ascunse ale firii în noaptea sânelui ei viețuitor.

Un iubitor al mării, Gustave de la Landelle, arată în câte chipuri se răspunde la întrebarea: Ce este marea?

O enciclopedie viețuitoare, răspund învățații. Nu-i decât o picătură de apă în infinit, susțin filosofii. Naturaliștii spun că nu-i decât un amestec imens de apă sărată.

Gramaticii o definesc numai ca simplă apă care înconjoară continentele. Chimii susțin că nu-i decât un volum enorm de protoxid de hidrogen ținând în soluție clorura de sodiu. Matematicii declară că este un corp căruia nu-i pot calcula suprafața. Fizicienii îi văd numai fenomenele de mare, vânturile, echilibrul și curenții. Poeții clasici o văd locuită de mulțimea zeilor și zeițelor; poeții romantici o fac să rădă și să plângă; poeții realiști îi descriu ororile; poeții fără adjectiv cântă imensitatea și binefacerile sale. Iar pentru voiajor și negustor, nu-i decât un larg drum. Pentru omul de stat și diplomat este o chestiune. Pentru regi este un imperiu. Pentru popoare, un câmp de bătălie. Pentru pictor nu-i decât un fond de tablou.

Istoricul susține că marea este arena unde s-au dezlegat cele mai mari conflicte ale timpurilor vechi și moderne. Marea amintește veșnic de acele călătorii pentru războaie, pentru cuceriri, pentru descoperiri, de la fabuloasa expediție argonaută până la acele ale polurilor Nord și Sud. Marea este Salamina, Războaiele punice, Actium, Cruciadele, Abukir, Trafalgar, Navarin, Roma, Cartagena, Veneția, Genua, Spania lui Carol Quintul, Holanda, Franța lui Ludwig al XIV și Colbert, ea este Puterea britanică.

Marea a făcut pe Cristofor Columb și toate marile descoperiri ale lumii.

Marea pentru romancierii este acel gigantic teatru unde se agită toate pasiunile omenești modificate prin o existență excepțională. Iar pentru marinari, este o carieră, o profesiune, un meșteșug... ea mai este și un azil, o mamă care hrănește, o a doua patrie, un obicei, o pasiune... și câteodată încă, ea este sclăvia, exilul, închisoarea, moartea!...

IV Pe mare, 5 august

După-prânz soarele începe a ne chinui, vântul cade și pânzele, până acum bombate și însuflețite, cad și ele întinse, albe și moarte, pe când bricul plutește legănându-se alene.

— Pânzele nu mai prind vânt! zice cu necaz ofițerul de cart privind în sus spre arboradă.

Se sună „La posturile de manevra!"; toată lumea-i afară pe punte, împărțită în locurile știute, gata, cu urechea ațintită; se așteaptă comanda — nespus de frumoasă e priveliștea unei manevre bine executate. „Sus gabierii!” răsună vocea ofițerului, și o clipă nu vezi decât o învâlmășală de trupuri omenești, mâini și picioare goale care se agață de treptele de frânghie ale sarturilor ce tremură îndoite de greutate, până se desprind cei dintâi gabieri. Sprinteni, în salturi de pisică, ajung sus, răspândindu-se de-a lungul vergilor cu încredere în sine și cu îndemânarea deprinderii.

Se ridică pânzele, și randa, întinsă și înnegrită de fum, ca o aripă rânită se strânge și cade la locul ei.

În amestecul zgomotului de șoapte întretăiate, de respirări scurte, deasupra scârțâitului macaralelor, vibrează mai tare sunetul argintiu al sifliei lui Mastela.

Minunat șef de echipaj mai e și vechiul Andrei Mastela!

Om înalt și bine legat, oacheș, cu mustața groasă și ridicată, smolit la față, dar cu ochii vii și plini de veselie.

Putem spune chiar că-i chipeș Mastela, când apare el pe punte cu galoanele de aghiotant la mânecile șpențerului, purtând pe după gât întotdeauna șnurul alb de care-i legată siflia. Greu și foarte cu anevoie ar fi de răscolit adâncul vremurilor trecute pentru a da de urma poreclei sale, căci și în foaia matricolă și în livretul individual, îl găseai trecut cu nume românesc având și un escu la coadă, ca orice român curat.

Noi însă așa l-am pomenit; așa l-au cunoscut și cei dinainte și cei de după noi; și-i cam de multă vreme și multe generații au trecut pe sub mâna lui. Pe câți nu i-a primit el de copii, i-a învățat meseria și, după ani de zile, unii au ajuns bine, ofițeri de bord pe vase de comerț, pe când el a rămas același, pururea la postul său, vechi și neclintit șef de echipaj al lui „Mircea”.

Altminteri nu era el om rău, chiar blând, putem zice, doar așa câteodată de-ajungea cu sfârcul salamastrei pe vreunul mai moale, și asta numai ca să-l iuțească la lucru, cum e datorită unui șef de echipaj, căci de aceea se cheamă că-i sufletul bordului.

Ceea ce făcea puterea și prețul slujbei lui era meșteșugul ce avea de a-și cunoaște oamenii și de a-i boteza pe fiecare prin o poreclă anume, bine aleasă. Dovadă e pilda cu Moraru, care a ajuns fruntaș de unde era cel mai

prost soldat, și asta numai pentru că nu-l chema altfel decât Moraru cel Iute.

Și Moraru, leneșul, cu ochii mici și adormiți, care trecuse prin toate specialitățile bordului — fochist, tunar, ordonanță, bucătar, timonier — ajunsese cel mai bun gabier. Și-n mers, pe vremuri grele, când marea era mai demontată, când toți zăceau întinși de răul de mare, Moraru, la orice manevră, s-arunca cel dintâi, cu sub-bărbia bonetului pe după urechi și cuțitul de gabier legat cu o sfoară pe după gât, sus la rândunica, în vârful catargului, se încingea inimos la luptă cu vântul turbat: ca să stăpânească colțul pânzei ce se zbătea în suflările mugitoare ale vijeliei...

Și din înălțimea crucetei, de unde se afla, așa, de porun-ceală, gata ar fi fost și-n foc să s-arunce, nu numai în apă, când printre fluierăturile răutăcioase ale vântului străbăteau până sus la dânsul tremurăturile sunetului metalic al sifliei lui Mastela, care-l îndemna, strigându-i de jos, de pe punte: „Acum, Moraru cel Iute!...” Că mult face o vorbă care-i merge la inimă românului; și să-l fi văzut pe Moraru că, de la o vreme, începuse a se sili și la școala de carte, și toată ziua, la orice exercițiu, îl vedeai cu abecedarul vârât în sân. Uneori, târziu de tot, când portul întreg dormea trudit în liniștea somnului de după miezul nopții, îl găseai pe Moraru, fiind în divizionul de cart, ghemuit în câte un colț și, la lumina slabă, roșetică, a felinarului de punte, silindu-se a imita slovele pe placa de la timonerie.

Și munca nu i-a fost degeaba, o întâmplare minunată l-a ajutat.

Era tocmai într-o duminică, inspecție generală.

„Mircea”, mândru de-i scânteia alămurile în bătaia soa-relui, lustruit și curat cum îi oglinda, avea de dimineată pe Amiralul la bord.

Oamenii erau îmbrăcați curat, cu moțurile roșii la bonete, cu tricourile vărgate întinse pe piept, iar gulerele albastre ale cămășilor de marină le străluceau pe spate. După primirea și toate onorurile obișnuite la o asemenea zi, se executară diferitele exerciții; de la arme la tunuri, de la posturile de luptă la cele de incendiu, acum la urmă se dase și „La posturile de manevră!” — aci e partea gabierilor și Moraru cel Iute intra în rol.

Se comandase tocmai „Descrucișarea rândunicilor!”; amiralul și toți dimprejur așteptau cu ochii ținți sus, la arboradă — când un foșnet ușor se aude, și de acolo, de sus, de la înălțimea catargului din provă, un obiect cade în mare... Dus așa de vânt, părea o pasăre, căzând cu o aripă desfăcută.

— Iar vreun bonet a căzut în apă, șoptește un ofițer.

— Ba nu, e o carte care plutește, uite i s-a desfăcut foile, răspunse un altul.

— Îi abecedarul lui Moraru, i-a căzut din sân, adaugă surâzând un sergent.

S-a făcut mult haz de asta, și dacă Moraru și-a pierdut abecedarul

— că doar nu era să se lase barca la apă tocmai atunci, pentru a-i pescui hârtoagele lui răspândite — apoi peste o săptămână tot echipajul s-a minunat de el, cât de mândru a ieșit la apelul permisionerilor de punte, căci mergea în oraș să-și ude galoanele cele de lână galbenă care străluceau așa de frumos de-a curmezișul mânecilor flanelii de serviciu.

Așa a fost înaintat fruntaș Moraru cel Iute.

Și asta numai pentru c-a știut Mastela cum să-l ia, căci vezi, multe știe el, și mai multe încă frumos le spune — că-i om umblat — și dacă îndură omul nevoi și primejdii în lungul mărilor, apoi și mult i-e dat să vadă și să cunoască: luminându-și mintea, ajunge să înțeleagă din rostul lumii și din ascunsul firii omenești.

Mereu să-ți tot fi povestit din cele câte a fost văzut prin locurile umblate prin Rusia, Anatolia, Spania în voiajul din 1892 și la serbările din Genua; în voiajul de la '95 când a mers toată coasta Europei până la Kiel unde lumea nu mai bea apă, ci numai bere nemțească; să spuie el de chefurile cu marinarii ruși, englezi, francezi, ba și japonezi, întâlnești la Constantinopol; de câte dragoste începute și neterminate, dar de peripețiile când cu furtuna din voiajul de la '88, de credeau toți în țară că s-a înecat „Mircea”!... Cum au ajuns în Bosfor cu proviziile sfârșite, flămânzi, și bătrânul „Mircea” zdrobit cu bompresul și vergile rupte, și... câte nu știe și n-a apucat el de când își făcea viața în aceeași încăpere strâmtă și întunecată, în mirosul de catran din prova lui „Mircea”.

Cu siguranță, el constituie volumul cel mai complet din istoricul vasului.

Dar adevăratele lui succese, căci a avut multe și frumoase succese, erau regatele: la aceste întreceri de bărci, care se fac în toți anii, se vede măiestria artei sale.

Dar ca să-l înțelegi bine, trebuie să te ții de el, să nu-l slăbești o clipă; numai urmărindu-l câteva nopți înainte de ziua solemnă, ai putea să-i prinzi din mijloacele întrebuițate. Are operații pe care le face încet și pe tăcute; unge carena bărcii cu seu, pentru ca barca să alunece ușor, își îndreaptă ramele, alege oamenii pe sprinceană, își potrivește greutatea la pupa ca să se ridice prova și astfel barca să taie mai ușor apa; și... câte alte mici secrete profesionale.

Niciodată nu uită să-și ia în barcă și lopeți de rezervă, pentru a schimba pe cele ce s-ar rupe în drum. Un vechi obicei al bordului era de a se da vin soldatului care ar vâsli cu atâta putere încât să rupă o lopată în apă.

Unii camarazi răutăcioși îl acuzau pe Moraru cel Iute cum că el ar avea meșteșugul de a rupe o lopată numai printr-o smucitură și nu prin puterea vâsliului.

Dovezi îndestulătoare n-au fost pentru a se adevăra faptul — e drept însă că el avea pe suflet cam multe lopeți rupte, pentru care își primise răsplată după obiceiul bordului.

Mastela a făcut să se răspândească faima bărcii nr. 1 a lui „Mircea”, până azi încă neîntrecută prin partea locului de vreo altă barcă a marinei de război engleze, ruse sau române.

Atunci, în ziua aceea a anului când cheiul și vasele din port gem negre de furnicarul omenesc, atunci când se află față: amiralul, generalii, ofițerii, cucoane, civili, pescari, lumea toată a mahalalelor venită să privească la curse, atunci trebuie să privești pe Mastela. De cum răsună cuprinsul de bubuitul tunului de la șalupa de poliție, semnal de plecare, el nu se mai potolește: „Acum sus... lung la apă... nu te da... încă o dată băieți... așa... încă... și mai!”

Cei zece oameni amețiți trag în disperare, cu ochii închiși și capetele goale, cu trupurile ghemuite, stăpânindu-și respirațiile pentru a-și grămădi toată puterea în brațele ce trosnesc din încheieturi. Și pe când brațele lor răpezite în învărtituri de manivelă taie apa dinainte, el, cu mâna încleștată pe cârmă îi îndeamnă aplecându-și trupul la fiecare lovitură, pentru a da avânt bărcii care zboară ca o săgeată pe luciul de oglindă al mării.

Cu cât bărcile se apropie, cu atât crește mai tare haosul strigătelor și aplauzelor mulțimii ațâțate de această întrecere de cheltuială a puterilor omenești.

Cea întâi barcă ce străbate din învalmășagul celorlalte ajungând la semn, cu ramele sus, se știe întotdeauna că-i barca nr. 1 a lui „Mircea”.

Și omul care se ridică în ea, mândru, cu o mână pe cârmă și alta la șapcă, lucindu-i șirurile de galoane pe mâneci și cele două decorații pe piept, îl cunoașteți cu toții... e Andrei Mastela, vechiul șef de echipaj al bricului „Mircea”...

V Pe mare, 6 august

Toată noaptea am avut o mare potolită. M-a chinuit doar luna plină ce se ținea de noi, plutind pe înălțimea albastră, iar geana-i argintie cădea de oboseală, pe un ochi rotund de geam, drept în cabina mea.

În faptul dimineții eram la post pe punte. Serviciul obișnuit de cart: se pune pe hartă punctul însemnând locul unde ne aflăm la ora anumită.

O dimineață răcoroasă; cuprinsul tot e plin de fiorii reci ai unei brize ușoare, nehotărâte, care se joacă prin rotocoalele fumului de la coș, aruncându-ne praf de cărbuni în ceaiul pe care-l sorbim cu poftă.

Se sună de spălarea punții. Într-o clipă vaporul întreg e inundat; pompele toate lucrează cu zor și apa din gheordele, ce cade aruncată, izbește puntea udă în lovături ca de ciocan. Iar păsările în cușca din fund, de sub comandă, se strâng înspăimântate, cu penele zbârlite, și-nchid ochii cu groază de atâta apărie.

Pe bord, mișcare generală; sprinteni, vioi, aleargă marinarii cu mânecele suflecate până la cot, cu picioarele goale până la genunchi, în apa rece și sărată a mării ce înroșește pielea; grăbiți muncesc de-a valma.

Ieșind din aerul îmbăcsit dinăuntru, la lumină, în aerul deschis, ce veșnic schimbător e plin de sănătate, în răceala apei așa de bogată-n viață, e parcă o renaștere îndeplinită în sânul larg al naturii, în mareața sălbăticie a mării.

...Și nu știu cum adesea mă duce gându-n urmă, departe, la pământul cu orașele lui mari, la furtăciunile omenești, prin mahalalele înfundate, acolo unde zac așa de înghesuți atâția sclavi moderni — omul-uneltă, înăbușit în atelierul plin cu fum, omul-mașină-de-scris, încătușat de biroul plin de praf și cerneală — numai aci simți cât de tristă-i soarta acelor victime ale mizeriei mult lăudatei civilizații.

Se simte încet cum crește suflarea unui vânt de vest. Comandantul dă ordin a se desfășura zburătorii, randa și ve-la-straiului.

...Și navigăm astfel mânați de vânt, cu pânzele întinse, mereu în golul nesfârșit ce ne-mpresoară... mereu către sud-est, spre cercul albastru strălucitor la orizont: într-acolo este coasta Anatoliei; la noapte vom ancora în Trebizonda.

Tot echipajul trece la exerciții pe specialități. Și pe când vasul își urmează calea, legănat din val în val, oamenii toți stau la posturile rânduite: ici un grup în jurul unui tun, dincoace altul în jurul unei busole; unii execută semnele, alții la manevre stau în jurul catargului din prova.

Aci, pe puntea asta, sub bolta nesfârșită a cerului, pe aceste câteva scânduri care te țin deasupra abisului nepătruns al fundului, aci unde sunt strânse atâtea vieți la un loc, ca într-un cuib răzleț, se nimicește orice voință, nimeni nu mai trăiește pentru sine, ci pentru rolul pe care-l are de

împlinit; e un fel de contopire totală pentru a forma un singur suflet care să dea viață acestui corp înaripat, în luptă cu natura, acestei minunate înjghebări de lemne și fier, de pânze și frânghii, pe care mintea omenească a născocit-o și-a prefăcut-o în lunga scurgere a veacurilor.

O legătură foarte curioasă strânge pe acești oameni diferiți, adunați care dincotro, împărțășind aceeași soartă în leagănul acesta cu aripi care plutește rătăcitor între cer și apă, așa departe de restul lumii.

...Pe la prânz vântul își schimbă suflarea; marea e peste tot demontată.

Se sună semnalul de masă; ne scoborâm în careu.

Masa e așezată ca pentru posturile de mare: deasupra, în găuri mici, sunt puse bețișoare care împresoară farfuriile pentru a nu fi răsturnate de aplecările vasului.

Ciudată e înfățișarea unei mese luată pe timp rău. Acolo, altădată răsună zgomot, râs și veselie; acum nu se aude decât foarte rar câte o glumă aruncată vreunui ce n-are poftă de mâncare; adesea bucatele nu sunt bune, sau se aduc prea târziu; întotdeauna se servește prea încet. Unii abia gustă, alții înghit în sec, iar alții se ridică plecând grăbiți... Și toți doresc a termina mai curând și această datorie ce au de împlinit.

Vântul se întărește văzând cu ochii, și dinspre nord sosește o bură de ploaie rece și deasă.

Ofițerul de cart se oprește necăjit din plimbarea lui obișnuită, își îmbracă mantaua de ploaie și strigă răspicat și puternic pentru a birui glasul urlător al vântului:

— A strânge zburătorul mic... atențiune... strângeți!...

Un scârțâit chinuitor de macarale, un tropot cadențat de picioare goale pe puntea udă, un amestec de răsuflări adânci, întretăiate de îndemnuri... „Vira!... Lunga!... Vira!...” și totul se sfârșește în fluierăturile ascuțite ale sifliilor...

Numai divizionul de serviciu e pe punte; toți sunt îmbrăcați în hainele de ploaie, făcute din pânză groasă ceruită.

Mă scobor încet, aplecat, pe scara din cazarmă, să intru la mine în cabină. Jos, mă opresc pentru a recăpăta respirația, o clipă curmată de mirosul acru, înecăcios, care încinge tot cu-prinsul mohorât, întunecat.

Ce înfățișare stranie are spațiul acesta așa de strâmt, abia înroșit de lumina slabă a unui felinar legănat; printre obiectele de tot felul, îngrămădite acolo, stau atâtea ființe într-o căldură năbușitoare, în mirosul greu de catran care umple aerul închis și stricat.

Dintr-un bord în altul hamacele prinse în tavan, umflate ca niște saci plini atârând în jos, se ating între ele legănând zbuciumat trupurile ghemuite ale acelor care dorm obosiți sau zac în amănare.

Intru în cabină și mă sui în patul meu strâmt ca o cutie, ce are o muche mai înaltă pentru a-mi opri rostogolirea în aplecările vasului. În acești câțiva metri cubi de aer închis locuim patru inși; paturile, așezate

câte două, unul deasupra altuia. Dimineața e frumos, când ne-mbrăcăm pe rând; numai câte unul!...

Cum stau întins, cu fața în sus, c-un braț lipit de-a lungul peretelui umed, simt lovitura fiecărui val care se sparge de coastele vasului; pare că ar voi să doboare peretele ce oprește șuvoiul de a străbate înăuntru. Și „Mircea” tresare și geme la fiecare nouă izbitură.

Ațipisem cuprins de-o toropeală visătoare în care pluteam pierdut, când vasul se culcă pe o coastă într-o bandă așa de puternică, încât toate obiectele de pe o poliță deasupra capului, cărți, perii, sticle, oglindă, cad peste mine.

Întunericul, aerul dinăuntru mă înăbușă. Mă urc pe punte.

Afară, o noapte neagră de nepătruns. Vântul mugește în tremurături fioroase și, uneori din negrul văzduhului, ca o suflare de gheață se repede cu atâta furie de parcă sfășie în bucați pânzele încordate ce țipă în legături.

Patru băți scurte de clopot, vibrând așa de trist, ne spune ora bordului — e miezul nopții.

„Bun cart înainte!... bun cart înapoi!... bun cart peste tot!...” și vorbele tăiate de ascuțișul vântului se pierd gonite în haosul ce ne înconjoară.

Facționarii, uzi, amortiți de frig, nemișcați la posturi, par niște umbre ținute în loc. Numai ofițerul de sus, cu pașii greoi, măsoară în lung puntea de comandă..

Și „Mircea” — bătrânul ce atâtea a înfruntat — abia înaintează luptând la fiecare pas cu valuri din potrivă ce cad pe puntea udă, ca lovituri seci de ciocan. Întreaga suprafață de apă în jurul nostru pare că fumează fierbând în clocot, și un fel de umbră neagră se întinde pe deasupra gonind în urma noastră.

Mă duc în prova; câțiva marinari, alipiți de peretele bucătăriei, își usucă hainele lor ude — de aci se vede bine fiecare val ce ajunge și ca o stâncă se prăvale izbind în coastele vasului ce cade cu pliscul în jos, ca într-o groapă neagră și adânc deschisă înainte.

Pachete mari de apă năvălesc înăuntru acoperind puntea și se întind plimbându-se dintr-un bord în altul, adesea stricând somnul celor ce picotesc lungiți în jurul cabestanului, având colacii de frânghie drept căpăți.

— Se vede o lumină albă înainte! strigă omul de sus din gabie.

O mișcare deosebită se face pe bord. Comandantul e anunțat.

— Farul turnant cu eclat, de la Trebizonda, se șoptește pe puntea de comandă. Și toți sunt afară cu ochii deschiși mari cătând să prindă cu vederea acea steluță tainică ce s-aprinde și se stinge abia licărind la orizont.

Ce putere fără seamăn are lumina farului asupra firii omenеști. Lumina aceasta slabă, ce abia se zărește, clipind ca un ochi obosit de veghere, te călăuzește și te susține, și-n taină te îndeamnă șoptindu-ți:

„Înainte!... tot înainte!” Parcă te simți îmbărbătat, puterile ți se îndoiesc, căci nu mai ești singur, răzleț, rătăcitor pe întinsul pustiului de ape. În nopțile negre și furtunoase e candelă sfântă ce arde la marginea mării, în locul de scăpare al ființelor slabe ce în luptă cu natura cer mână de ajutor.

Și una lângă alta, încet, pe nesimțite, răsar lumini departe, întocmai ca stelute ce-și tremură sclipirea pe fundul negru în zare.

„Luminile din port... ajungem... e Trebizonda!...” își spun unii altora, și pare că o suflare de viață animează întreaga mulțime. În vederea portului nimeni nu mai suferă; ca prin farmec tot răul se uită într-o clipă.

Ne apropiem. Luminile apar într-un joc curios înmulțindu-se și crescând mereu. Dar nimic lămurit nu se poate deosebi din haosul spre care înaintăm.

Se pun sondele: „27 metri!... fund nisip!” strigă timonierul din prova; și navigăm încet, numai cu mașina, în vederea portului, să recunoaștem intrarea.

Câteva umbre negre se desprind înălțându-se în fața noastră; uriași, în forme fantastice, parcă anume ni se opun în cale. Toate privirile sunt încordate, ochii ațintiți se silesc a despica întunericul dinainte... Sunt trei corăbii mari ancorate în radă; așa cum stau pierdute în negura nopții par niște monștri ciudați, care se zbat chinuiți între valurile furioase ce-i izbesc în coaste.

„Banda tribor !... Tribo-o-or banda!” repetă răgușit pilotul care învârtește grăbit roata cârmei într-o parte; un zângănit repetat de smunciturile lanțului de la cârmă și „Mircea” abate pe loc întorcându-se greoi pe o lature. Căutăm pe „Elisabeta” care trebuie să fi sosit cu două zile înaintea noastră.

Din jocul luminilor ce licăresc răspândite, câteva felinare albe și roșii se aprind și se sting pe rând.

„Elisabeta” ne semnalează cu Meritens. Ne-a cunoscut după cele două lumini albe ridicate la pic, semnalul de intrare în port a unui bastiment de război.

Foarte încet ne apropiem de „Elisabeta” trecând prin babordul ei: „Mai înainte... așa... stop...; acolo ancorați!” — e vocea secundului de la crucișător.

„Atențiune la ancoră!... Gata!” se răspunde din prova, și toți așteaptă comanda săvârșitoare.

„Funda!” — un zgomot de rostogolire a unui corp greu ce cade în mare împrôșcând stropii de apă și un prelung zângănit de lanțuri... e ancora — simbolul speranței.

VI Trebizonda, 7 august

O mână mă scutură ușor.

Mă deștept tresărind; e timonierul de serviciu — inamicul ofițerilor de bord — care-mi șoptește scurt:

— Peste cinci minute urmați a lua de cart.

Ah!... și ce somn dulce și binefăcător mă stăpânește.

Cu ochii încă împăienjeniți mă îmbrac și, pipăind scările, mă sui pe punte.

După o noapte albă, serviciul acesta de la orele patru la opt dimineța e neînchipuit de greu.

Vântul s-a potolit; marea însă tot își mai clatină valurile ei mari, greoaie, culcându-l pe „Mircea” pe coastă, așa că abia se mai poate ridica la loc, o clipă, bătrânul vas, pentru a cădea obosit pe cealaltă parte. Și cum se smucește el zângănind între lanțurile celor două ancore care caută să-l stăpânească în loc!

Deschid ochii mari și sorb, răpit de uimire, priveliștea nespus de frumoasă ce se desfășoară în fața mea.

Trebizonda, imens amfiteatru, se înalță pe coasta unui munte verde, în care vezi înfipte casele albe, cu nenumăratele lor ferestre ferecate, cu cerdace largi, unele deasupra altora; și sutele de minarete ale moscheilor, toate într-o neorânduială ciudată, totul în forme curioase și bizare, în culori vii și diferite, pătate numai de umbra cea de un verde-închis a chiparoșilor și a platanilor.

Spre apus se ridică un munte înalt și pietros: Sui-Dangi. Sus de tot, pe creasta lui pleșuvă, stă mândră de pază în fața orașului, ca imagine a islamismului, o moschee veche, cu zidurile mari, cu o cupolă înnegrită de vremuri, cu vârful minaretului ascuțit despicănd norii, lăsați așa de jos de pare că își reazămă marginile lor dezlănate pe coama munților.

Spre răsărit o limbă de piatră se prelungește în mare; iar în capăt, pe un colț de stâncă, e așezat farul. În spatele orașului, pe înălțimi stâncoase, se zăresc așezate la rând movile de pământ, urme de fortificații ale bateriilor de artilerie.

În fund, departe, albesc în zare movile de pietre, dărâmături, grămezi de ziduri năruite; e vechea cetate Trapezus.

Și totul e într-o liniște desăvârșită, nu poți surprinde nici o mișcare: întreg orașul doarme somnul greoi și potolit în care zac adâncite toate aceste orașe asiatice.

De jos, de la port, se desprind câteva puncte care înnegresc crestele valurilor; în mișcări zbuciumate se îndreaptă înspre noi: sunt bărcile cu interpreți și furnizori, adevărate păsări de pradă, ce se întrec care să ajungă mai curând la vapoarele străine sosite în port.

Din cea dintâi barcă ce ajunge acostând la scară, un om zvelt și ager, cu fesul pe ceafă, își cere voie, într-o franțuzească perfectă, ca să-l primim.

Înainte de a-i răspunde, el e pe punte și începe recomandările: Signor Giovanni, interpret și furnizor al tuturor vaselor de război ce vin în port, gata pentru orice informații și servicii de care avem nevoie.

În rada asta deschisă, fără adăpost, „Mircea” nu se mai potolește: parcă-i amețit, așa se leagănă fără astâmpăr pe-o mare încă agitată de hulă puternică.

Ce curioasă e această mișcare de ondulație pe care o păstrează încă apa mării în urma unei furtuni.

Nici o adiere de vânt nu se simte înfiorând fața apei și totuși marea neastâmpărată își trimite necurmat valurile aceste lungi, greoaie, fără spume și fără zgomot, care te înalță și te scoboară încet și lin, înfiorându-te prin liniștea lor plină de înțeles. O fi ecoul aproape stins al unei furtuni trecute, sau prevestirea unei furtuni apropiate?...

Pe punte nu-i nici o mișcare; dorm duși în somnul dulce și întăritor de dimineață. Timonierul de cart picură rezemat de catargul din pupa.

Legănarea asta ametoitoare simt că mă biruie, totuși mă lupt deschizând mari ochii: ca într-un decor de teatru se desfășoară splendida panoramă a Trebizondei.

Și-n toropeala asta neînchipuit de dulce, ușor, pe nesimțite, mă fură gândurile în urmă și prind a se închega imagini așa de mult uitate...

Târziu, mă regăsesc departe, în urmă, în scursul vremurilor copilăriei mele.

Din toate, un gând mai ales îmi chinuiește mintea: tabloul pe care-l am acum în față, îl cunosc, l-am mai văzut cândva; priveliștea acestui oraș asiatic o regăsesc în amintirea mea.

De unde și cum?

Curios fenomen sufletesc: o scenă, o imagine, pe care o vezi întâia oară și totuși să o găsești, fără să știi de unde, ascunsă în fundul minții tale...

Imagina e rămasă poate de demult, de prin cărțile vechi și roase, cu chipuri minunate, la care priveam cu aprinderea unei închipuiri copilărești.

Și firul gândurilor mă poartă în urmă, spre țara mea rămasă atâta de departe, spre un colț tăcut și plin de farmec din fundul Moldovei.

Parcă mă vad acum: purtând cărțile subțioară, plecam de acasă, copil neastâmpărat, cu mintea aprinsă de visuri nebune, veșnic mânat de dorul de a vedea locuri noi, neumblate.

Ca să ajung la școală, colindam străzile cele mai îndepărtate, și mă pierdeam uitând de casă și de școală; ocolind orașul, în naivitatea mea copilărească credeam că lumea întreagă o cutreier.

Îmi aduc aminte bine... era o zi frumoasă de primăvară, o zi din acele în care parcă natura întreagă e prinsă de un răs voios, nebunatic,

copilăresc. Toate erau scăldate în ploaia caldă a razelor soarelui de amiază.

Mă duceam la școală având cartea făcută sul în buzunarul hainei pătate de cerneală. Departe, în fundul unei mahalale, o droaie de copii se ținea după un om...

„Un harap, un harap!” strigau cu toții, îmbrâncindu-se ca să-l poată vedea de aproape.

Era un biet negru; de cine știe unde, soarta și nevoile îl aruncaseră prin partea locului.

Ca să scape de ceata de copii care îl urmăreau, negrul intrase într-o cârciumă; noi, strânși grămadă în dreptul ușii, îl priveam cu ochi cercetători. Unii susțineau ca-i dat cu funingine, alții că părul lui creț trebuie să fie de lână; iar câțiva mai îndrăzneți se furișau pe lângă el și îl atingeau chiar pe haine, croind-o însă înapoi la fugă înspre ușă.

Negrul știa câteva vorbe românești; am înțeles bine când i-a spus cârciumarului că vine din Asia, de la Trebizonda. Nu știu ce am găsit eu în acest nume, auzit atunci întâia oară; dar nu mi-a putut ieși niciodată din minte.

Când am ajuns la școală, m-am repezit la atlasul geografic, și multă vreme am rămas cu ochii țintă la numele acela scris cu litere mărunte.

Și uneori, pe când profesorul înălbea tabla cu șiraguri lungi de cifre chinuitoare, îmi lăsam capul rezemat pe mână, zburând cu gândul departe, peste țări și mări, în drum spre Trebizonda.

Și după atâta amar de vreme mă regăsesc în fața acestui oraș, tablou în care parcă surprind aruncături de penel cunoscute, trăsături știute de multă vreme.

Rămân așa, pierdut cu ochii în vag, în fața încântătoarei vederi.

Privirile, rătăcite o clipă, mi se ațintesc în zarea îndepărtată, la niște puncte care, dezlipite din ceață, albesc dunga șerpuitoare de pe înălțimea lui Sui-Dangi: e o caravană ce sosește cu mărfuri de la Teheran sau Erzerum.

Cu încetul, vederea o cuprinde toată, deslușind contururi tot mai lămurite din acea mulțime care se mișcă încet și târăgănat în lungul drumului pierdut în neguri.

Se văd bine acum arabii înveliți în burnuzuri largi și luminate, albe ca zăpada, cămilele ostenite, încărcate cumplit, călcând rar, domol, cu genunchii îndoiiți, cu gâturile întinse înainte...

VII Trebizonda, 8 august

La câteva sute de metri e ancorat un vas rusesc de război. Abia se poate descifra numele; e scris cu litere slavone: „Kubanetz”.

E o canonieră trimisă pentru protecția creștinilor din Anatolia, în urma măcelului armenilor de curând întâmplat.

După regulamentele marinei, comandantul rus era dator să facă vizită comandantului diviziunii noastre, îndată ce-am sosit în port; ceea ce rusul n-a făcut.

De aci răceala între noi și ofițerii ruși.

După-amiază părăsim bordul pentru a vizita orașul.

Un barcagiu turc, cu fesul pe ceafă, cu gâtul gol și ars de soare, ne debarcă la mal.

Pe cheiul vechi, sfârâmat, de blocuri uriașe de piatră desfăcute de izbiturile valurilor, mulțimea stă adunată privindu-ne curioasă; unii ne arată cu degetul explicând vecinilor că suntem: Vlahica.

Trecem pe străzi strâmte, întortocheate și murdare. Zidurile mari, înnegrite și măcinate de vreme, ascund case cu nenumărate ferestre ferecate cu zăbrele de fier și astupate cu perdele groase.

În centru, mișcarea e foarte mare; pinte șirurile de prăvălii care se țin lanț, ne mișcăm încet oprindu-ne să privim la pânzării bogate, la pieile de bizon, la magazii care gem pline cu galenți de toate formele — un fel de papuci înalți, cu tocul și talpa de lemn. Ne minunează măiestria și finețea cu care sunt lucrate obiectele în filigrane de aur și argint, extrase din minele din apropiere, de la Goumane-Kane.

O căldură moleșitoare; ne înecă mirosul nesuferit, care se ridică din birturile turcești unde sunt scoase în stradă frigările cu carne de berbec, ce-și sfârâie grăsimea deasupra cărbunilor. Grămezi de legume și fructe zac pe pământ în bătaia soarelui.

Și-n strâmtoarea acestor străzi murdare ne învârtim cu greu prin furnicarul omenesc.

Turcii, tăcuți, nepăsători, își mână catării ce pășesc triști; arabii cu chipuri frumoase, bronzate de arșița soarelui, îmbrăcați în haine largi și albe merg încet pe lângă cămilele blânde, grecii limbuți ne asurzesc lăudându-și marfa; armenii palizi și sprâncenați ne privesc tăcuți cu ochii lor adânci și negri; persanii, cu ochii șireți și lacomi, ne arată mândrețea covoarelor moi și pline.

La vreun colț de stradă ne iese în cale câte o cadână strecurându-se ușor, ca o umbră, pe lângă zidurile înalte. Și noi rămânem împietriți în loc, cu ochii ținți, să surprindem din învelișul acela de stofă vișinie, care o ascunde din creștet până în tălpi, vreo minune de picioruș în papucul cusut cu fir și mărgele, sau vreo mână albă și mică, împodobită cu inele de aur.

...Uneori ne înfioară sclipiri scânteietoare de ochi negri, adânci și pătimași ce ard în pară sub broboada care-i păzește umbrindu-i.

O mișcare deosebită se face prin mulțime; toți se dau în lături făcând loc alaiului care trece în goana cailor: e pașa cu escorta lui. El se duce să dea vizită comandantului diviziunii noastre.

Doi așchiri călări, cu armele învelite în blană de oaie și prinse la spinare, cu iataganele la coapse, merg înainte, în galop, deschizând drumul.

După ei un turc scurt și gras, îmbrăcat militărește, cu turban roș, vine pe un cal frumos rotat: e prefectul de poliție.

În urmă e o căruță fără arcuri, trasă de doi cai albi: rezemat pe un maldăr de covoare stă pașa grav, posomorât, cu fesul roșu-aprins, cu gherocul negru, cu pieptul plin de stele și cusături în fir de aur.

După căruță, un rând de așchiri săltând în galop își bat tecile iataganelor de coastele cailor înspumați, de sub copitele cărora scapără scânteii din pietrele caldarâmului sunător.

Înainte meselor înșirate în stradă, câțiva zarafi turci stau adânciți în liniștea lor visătoare, pierduți cu ochii-n vag, înconjurați de nouașii albaștri ai fumului ce se-ncolăcește leneș înălțându-se din narghilele aprinse. Figurile lor încadrate de bărbii mari, îmi aduc aminte de tipurile semite ale zarafilor pe care îi vedeam în copilăria mea pe străzile lașului.

Ne oprim cu toții să ne schimbăm banii în monede turcești, căci în voiaj ni se plătește solda în aur. Mulțimea de copii care urma droaie după noi, acum ne înconjoară urmărind cu priviri lacome strălucirea aurului.

Câțiva mai îndrăzneți intră în vorbă și ne servesc de tălmăci; căci unii știu puțină franțuzească învățată în școlile celebrilor Frères jésuites care au prins rădăcini și pe aici.

În oraș stăpânește o liniște înăbușită; nu-i decât o lună de la cumplitul măcel al armenilor. La fiecare pas întâlnim patrule de soldați, cu cartușierele încrucișate pe piept, cu armele încărcate, străbătând mahalalele.

Iar pe la colțurile străzilor vedem cete de copilași zdrențuiți și murdari, cu chipurile brune, slabe și ofilite, întinzând mâinile spre a cerși mila trecătorilor.

Acești micuți, flămânzi și goi, sunt victimele nelegiuitei cruzimi a turcilor; ei sunt orfanii ai căror părinți au fost uciși în timpul măcelului.

Se bat sărmanii îngrămădindu-se ca să prindă banii ce le dăm să-și cumpere pâine...

O bătrână armeană ce vinde ciorapi de lână ne istorisește pe șoptite, într-o franțuzească stricată, toate grozăviile întâmplate:

Cum s-au strâns turcii de prin toate satele vecine și au năvălit cu cuțitele prin casele hristianilor — cum îi înjunghiau în pragurile caselor și pe scările bisericilor, — și cum își băteau joc de trupurile neînsuflețite scoțându-le în stradă. Numai aceia care s-au refugiat pe vasele străine, ce

erau în port, au putut scăpa. Pe copii însă îi cruțau; ziceau turcii că: „Aceștia vor servi mai târziu pe Allah cu credință și supunere”.

...Și bătrânei i se îneacă glasul povestindu-ne; abia își mai stăpânește plânsul oftând dureros; își șterge cu mâneca hainei boabele de lacrimi ce se scurg printre zbârciturile obrazului până în bărbia-i ascuțită.

Mă uit și cat cu ochii cercetători, să pot surprinde vreo umbră de cruzime pe chipurile atât de cuminți și liniștite ale acestor turci, ce stau așa de potoliți, așa de nepăsători, în ușile prăvăliilor.

Nici n-ai crede că acești oameni sunt în stare să săvârșească asemenea nelegiuiri.

Ce adâncuri nepătrunse se ascund în sufletul acestui fanatic neam de oameni!

Ne întoarcem spre port. Rămân în urmă privind la cifrele turcești însemnate pe cadranul unui ceasornic, așezat sus, la intrarea unei case mari.

Un bătrân, așezat turcește în ușa unei cafenele, mă pofteste „să stăm de vorbă”, și îmi explică cum se numără ceasurile la ei, de la răsăritul soarelui, și care e diferența între ceasul a la turca și ceasul a la franca.

Îi mulțumesc cu un: Evala efendi! respectuos și mă scobor în port.

În zarea îndepărtată apar vasele ancorate în radă, ca niște jucării minunate, împrăștiate pe fața calmă a mării.

După ora bordului e aproape de apusul soarelui, căci „Elisabeta”, mândră, își flutură în adierea serii flamura albastră prinsă în vârful catargului, semnal de atențiune pentru lăsarea pavilionului.

Când se împlinește ora anumită, în clipa când flamura cade ca un fulg ușor și bubuitul descărcăturii zguduie văzduhul, toți își descoperă capetele; iar corniștii încep a suna onorul ce se dă tricolorului român, care se lasă de la pupa încet, alunecând în jos o dată cu cel rusesc.

Globul roșu însângerat al soarelui alunecă ușor după creasta înclinată a muntelui, ce despică albastrul cerului senin... După câteva clipe nu mai rămâne decât o geană roșietică ce licărește în asfințit, tivind în auriu o margine a cupolei și poleiește cald vârful unui minaret al moscheii de pe bătrânul munte: Sui-Dangi.

...Și acum, în pacea sfântă a serii, nu se simt decât fiorii dulci, împrăștiați de notele muzicii vaporului rus, ce îngână o rugăciune așa de tristă ca ecoul slab al unui plâns îndepărtat...

VIII Platana, 8 august

Portul e aproape gol: o corabie mare cu trei catarge, ancorată aproape de noi, și-a înțins toate pânzele să le usuce la soare; o canonică turcească, neagră și murdară, își joacă încet pavilionul roșu cu semiluna albă la mijloc; alături, „Elisabeta”, mândră și lucitoare, își flutură nebunatic flamura ei în trei culori în jurul unuia din catarge.

Ce dimineață frumoasă!

De-o parte coasta înaltă, munții înverziți cu păduri dese și bogate; de altă parte marea calmă și întinsă, cu luciul unei imense plăci de oțel sub albastrul limpede al cerului de Orient.

Abia mi-am sfârșit serviciul de cart și trebuie să plec la mal pentru observație astronomică împreună cu ceilalți camarazi.

Luăm sextantele și cronometrul și ne suim în barcă, alături de căpitanul secund al bastimentului.

Ajunși la mal, ne găsim loc potrivit la marginea unei păduri și începem observația.

Pe când ne chinuiam să prindem soarele reflectat în oglinda sextantului, auzim șoapte în urma noastră; e o droaie de turci adunați spre a ne pândi să vadă ce facem.

Se opresc mai la o parte și ne privesc speriați; cei mari țin liniștea stăpânind pe copiii cei mai îndrăzneți ce vor să se apropie.

Mai târziu un turc bătrân se desprinde din mulțime și se apropie în vârful degetelor. După un Salabairulsum! și o temenea respectuoasă ne întreabă ce facem.

Îi explicăm totul prin câteva vorbe turcești pe care le știam și noi, și el pleacă mulțumit pentru a explica acelei mulțimi care-l aștepta cu nerăbdare.

Ne întoarcem la bord ca să facem calculele. După-amiază câțiva ofițeri și cu medicul bordului plecăm în oraș.

La mal ne întâmpină un ofițer turc de infanterie și ne conduce arătându-ne orașul acesta atât de ciudat.

Pe două coline sunt așezate două orașele: unul turcesc și altul creștin, care se privesc față în față.

Fiecare din ele cu obiceiuri, cu legi și credințe deosebite: două lumi diferite, vrăjmașe, care se dușmănesc de moarte, deși sunt unite sub aceeași soartă. Amândouă cu aceeași înfățișare sărăcăcioasă și tăcută, ca mai toate orașele din Orient: aceleași îngrămădiri de ziduri, căsuțe tupilate, încâlcite prin vițele stufoase, ascunse în umbra smochinilor înverziți și a platanilor bătrâni.

Deosebirea e numai că pe una din coline strălucesc crucile poleite de pe turnurile bisericilor; în timp ce, de pe cealaltă colină, răsar lucind

semilunile de pe minaretele geamiilor, două credințe ocrotite de aceleași raze ale soarelui, de aceeași boltă a cerului pururea albastru.

Încălecați pe catări, pornim să vizităm împrejurimile: apucăm la deal pe ulicioare întortocheate și așa de strâmte că abia pot trece cămilele încărcate.

După puțin timp, suntem afară la marginea mahalalei, de unde vederea cuprinde întreaga împrejurime.

Și catării se fac ghem sub noi urcând greu la deal și pipăind locul, își înfig copitele în bolovanii drumului.

Ce aer de jalnică resemnare au animalele aceste de povară și ce blândețe răsfrâng ochii lor mari, negri, umbriți de gene lungi.

De o parte și de alta a străzii, numai livezi de măslini și straturi de tutun; casele mici, cu zidurile goale, fără nici o înfrumusețare.

Ne uimește atâta sărăcie; o mizerie așa de neagră, în mijlocul unei naturi așa de bogate, sub un cer așa de limpede și de frumos!

Ne îndreptăm spre o biserică frumoasă: „Sf. Constantin”, zidită în coasta unei înălțimi. Clopotnița albă și crucea poleită răsar sclipind prin cutele perdelei verzi a frunzelor de măslin. Un călugăr bătrân ne îndeamnă să mergem mai departe, până la vechea mănăstire zidită de Belizariu.

Înaintăm încet, pe o potecă strămtă, de-a lungul unei râpi stâncoase, strecurându-ne pe sub granituri gigantice, amenințătoare, prinse în stânci uriașe, în forme ciudate, ca niște monștri împietriți de veacuri.

Mănăstirea pare o fortăreață în ruină, pereții îi sunt ruinați și măcinați de vreme; o parte a zidăriei e rezemată de peretele unei stânci striate în pături de granit vânăt și roșu ca sângele.

O liniște de moarte învăluie colțul acesta stâncos.

Biserica, pustiită și-n paragină, e lucrată în stil bizantin; pereții de marmoră, în mozaic bogat, în sculpturi măiestrit cizelate, totul în desene vechi, festonate în broderii bizare și mistice.

Înăuntru, pe pereții colțurați și pe bolțile surpate, încă se mai văd pete colorate: umbrele sfinților zugrăviți cu atâta amar de vreme în urmă.

O singură candelă, aprinsă de călugări greci, mai veghează cu o licărire bolnavă, ca deasupra unui mormânt, luminând așa de trist goliciunea iconostasului despoiat și năruit.

Această îngrămădire uriașă de dărmături, altădată podoabă a măreției stilului bizantin, martoră a patrusprezece secole, tot ne mai amintește încă legenda tristă a nefericitului ei fondator și ne arată cât de vremelnică e cumpăna măririlor lumești.

Belizariu, mândrul general al lui Justinian, după ce înfrânge pe perși, zidește această biserică pe malurile Pontului Euxin, apoi cade în dizgrație și ajunge orb și sărac, purtat de fiica sa, cerșindu-și pâinea pe străzile Bizanțului.

...Și cum stau ascultând pe călugărul bătrân, care ne povestește despre nelegiuirile năvălitorilor care au jefuit biserica, furând din odoarele

sfințe, din evanghelii și pergamente vechi, mi se pare că zăresc încă pe mozaicul capricios al zidurilor stropi de sânge închegat — rămășițele cruzimii din vremurile trecute.

De aci, de pe înălțimea pe care ne aflăm, privim în urmă, departe, în zarea ștearsă a depărtării, unde se pierd vârfurile bătrânilor munți ai Anatoliei, ale căror coame albite de zăpadă scânteiază sub razele soarelui.

La picioarele noastre, pe cele două coline, până în mare, se desfășoară Platana.

O varietate de culori neînchipuit de frumoasă: casele, albe și mici ca niște jucării, apar în umbra de un verde-închis a livezilor de măslini, semănăturile de tutun, colțurile pleșuve ale stâncilor de granit roșu, smochinii stufoși, lespezile albe din cimitirul umbrat de chiparoși jalnici, care cresc până în mar-ginea oglinzii străvezii a mării... un amestec curios, ca niște trăsături de penel aruncate la întâmplare, într-un joc capricios de culori vii tremurând în lumina miezului de zi.

Ne scoborâm prin mahalaua creștină.

Vestea că un doctor, un echim, e în oraș, se răspândește ca fulgerul. La fiecare pas ne oprim întâmpinați de oameni și femei aducând în brațe copii. Și doctorul, om bun și milos, cercetează cu drag pe toți, învățându-i ce trebuie să facă.

Uneori rămânem în loc fermecați de frumusețea răpitoare a femeilor grece și circasiene, care ne ieșeau în cale cu mersul lor molatic, cu figurile lor bronzate, cu buzele roșii, umede, cu părul negru și inelat, căzut pe umeri; sub sprâncenele lor ar-cuite ele au niște ochi de foc, pătimași, adânci ca marea și negri ca păcatul dragostei.

Un bătrân roagă pe doctorul nostru să vie până la el acasă să vadă pe fiică-sa, care suferă de piept.

Intrăm într-o livadă bogată: bolnava stă culcată la umbră, fața e palidă și ochii negri, visători, cată aiuriți spre cuiburile albastre de lumină ce joacă prin frunzele măslinilor. Noi îl lăsăm pe doctor în urmă și ne ducem mai departe sub un smochin încărcat, unde fratele fetei ne cântă din mandolină o veche arie orientală.

...Ce duios și gingaș picură notele dulci ale mandolinei în liniștea singurătății acestea, în aerul parfumat al livezii pline de fructe, în care arde parcă aroma de esențe îmbătătoare!

Târziu, pe când ne întorceam la bord, un hogaș suit în vârful unui minaret, cu brațele întinse, cântă chemând credincioșii la rugăciune; glasul lui tânguitor se pierde în dangătul prelung ce vine de la cealaltă colină a orașului, de la clopotele unei biserici.

...Și fără să vreau, sub farmecul sfânt al chemării credincioșilor la rugăciune, compar credința profetului așa de reală și pământescă, rostită de glasul preotului din minaret, cu chemarea ideală și mistică a clopotului, care înalță închipuirea către cel mai frumos și amăgitor vis ce s-a arătat vreodată ochilor minții omenești, visul răpitor, sublimul vis, pentru care a

luptat în viață și a murit pe cruce blândul fiu al dulgherului din Nazaret.

IX Vona, 11 august

Se lumina de ziuă când am ancorat în portul acesta — adică, la drept vorbind, nici nu se află port aci; în fundul băii largi și minunat păzite de vânturile dinspre larg, e un orașel oriental, ascuns în poala unui munte îmbrăcat în verdele pădurilor de dafin.

De-ți rătăcești cumva privirea în urmă, departe, poți număra de-a rândul în zare sate și capuri ce se înșiră lanț de la Ieros prin Keoreli, Tereboli, Zefiros și Kerasunda; întreaga coastă a Anatoliei, înaltă și colțuroasă, apare scăldată de valurile mării, în lumina trandafirie a dimineții. Te minunează frumusețea coastei, așa de variată, ca o dantelă măiastră lucrată de o mână dibace.

La câteva mile spre vest, se prelungește în mare, umbrat de un buchet de arbori, capul de stâncă ruptă ce poartă numele de Iason.

Din vremuri, aci se povestește că a ancorat „Argos”, mândra corabie pierdută în căutarea Lânii-de-aur, și aci a debarcat Iason, viteazul căpitan al Argonauților din expediția așa de mult cântată de poeții antichității elene.

Orașelul acesta de veacuri doarme același somn greoi și trândav în care vegetează mai toată populația visătoare a Orientului — natura bogată a lenevit firea omenească împiedicând-o a mai adăoga ceva.

O barcă ne lasă pe țărm la un mic debarcader putred, înnegrit. Un turc ne întâmpină salutându-ne militărește; după înmbrăcăminte pare a fi un gardist.

Plaja care se prelungește în mare, spălată de spuma valurilor, e formată din nisip feruginos, negru, fin și greu, dovadă că în vecinătate se găsesc gisimente de fier. În munți, numai la 15 kilometri depărtare, se află mine de argint; totuși, fierul, argintul, ca și celelalte produse se aduc din porturile rusești.

Străbatem orașul în lung și-n lat. Aceeași îngramădire de case fără nici un stil pronunțat, aceleași geamii albe își înalță minaretele țuguiate. Ulicioarele strâmte, murdare și cotite se înfundă prin ruinele zidurilor vechi sau se închid baricadate prin maldăre de foi de tutun puse la uscat.

Ne oprim în marginea orașului. Numai aci găsim apă dulce: un pârau limpede se furișează prin crăpătura muntelui; și undele clare i se preling pe lespezi de piatră sticloasă.

În colțul acesta umbrat și răcoros se strâng locuitorii ca să-și adape vitele. Sub măslinii încărcăți și dafinii mirositori ce cresc la întâmplare, îmbătrânind în voia naturii, o sumă de oameni se află adunați la umbră. Vreo doi bătrâni așezați turcește, cu picioarele încrucișate, se odihnesc nepăsători; nici unul nu scoate o singură vorbă măcar, toți tac și fumează, cu ochii pironiți în gol — pare că urmăresc un punct anume văzut de

fiecare-n parte.

Alții își adapă cămilele și catârii; unii sunt oameni tineri și bine legați; au picioarele goale până la genunchi, și pe corp numai cămașă; figurile au culoarea bronzului, și trupurile — ceva din înfățișarea statuilor antice.

Privim înduioșați la un grup de cămile ce-și leagănă ușor gâturile lungi, întinse înainte; acestor animale urâte și diforme natura le-a concentrat singura frumusețe în ochii lor dulci, cumiți, în care se resfrânge melancolia și resemnarea tristei lor soarte.

Pe când ne întrebam câți metri de grosime să aibă platanul uriaș ce-l admiram, ni se răspunde dintr-un grup de turci: „Cinci metri”, într-o românească perfectă. Era gardistul ce-l întâlnisem la mal și pe care-l observasem că ne urma la distanță, pare că ar fi avut să ne spuie ceva.

Surprinși, îl întrebăm de unde știe românește; și el, roșu la față, schimbat, ne răspunde că a fost câțiva ani prin România.

Ne întoarcem prin cealaltă parte a orașului, oprindu-ne la casa guvernatorului, un bătrân, Miralaia.

Trecem într-o livadă splendidă ce își desfășoară bogăția solului pe o pantă dulce până-n mare. Departe, se pierde șerpuind un drum rătăcitor, tăiat în coasta unei stânci. La um-bră, pe o bancă de lemn, în balsamul jalnicilor chiparoși, doi bătrâni citesc o carte. Unul dintre ei se ridică: e stăpânul casei ce ne întâmpină cu o temenea respectuoasă, poftindu-ne să luăm loc. După vreo două vorbe schimbate, se aduce obicinuita cafea și siropul racoritor; bătrânul își netezește barba-i albă-afumată și ne zice surâzând: „Joc șarap efendi!” — voind să ne spuie că legea nu-i permite să bea vin. Vizităm grădina și casa: o clădire veche cu zidurile măcinate de vreme, cu ferestre mici, ferecate cu gratii și închise cu jaluzele verzi. Singurătatea și liniștea ce-o împresoară îi dau o măreție nespus de tristă. Ciudată construcție — în rândul de jos e graj-dul; bătrânul își ține încă o frumusețe de cal, sânge arab. Când am trecut pragul, un cal mic, alb ca zăpada, și-a întors gâtul încordat, mișcând nervos urechile ciulite, și ne-a privit cu niște ochi vii și blânzi care ardeau sub moțul de păr stufos căzut de pe frunte până pe nările mari și roșii.

Bătrânul ne spune că de mult nu-l mai încalecă, dar îl ține așa să moară lângă el, că multă vreme l-a slujit credincios în timpuri grele și de primejdie.

Se înserase când ne-am luat rămas bun întorcându-ne la bord.

Pe la ora șapte toate prăvăliile sunt închise, de când cu măcelul armenilor; mai târziu de ora aceasta nimeni n-are voie să mai circule pe străzis și nici o barcă nu poate să plece de la țarm.

Seara, după terminarea serviciului, e ora repausului pe bord; clipele dulci și fericite când fiecare trăiește pentru sine însuși, retras în fundul sufletului său.

În cuprinsul acestor câțiva metri e imaginea întregii omeniri; în mic,

o lume ce s-agită, trăiește împărțită în trepte sociale, cu gânduri, dureri și mulțumiri deosebite.

În tribord, la pupa, se plimbă comandantul, fluierând încet; în dreptul careului un grup de ofițeri tineri vorbesc și râd; în prova, pe teogă, e toată mulțimea adunată.

Se strâng în grupe oameni tot din același sat și povestesc sau cântă așa cum ei simțesc și inima-i îndeamnă.

...Și nu-i un cântec singur ca să-l auzi în cor, sau să răzbată numai un glas deosebit, ci sunt crâmpieie frânte de-atâtea voci în parte, și fiecare-și cântă încet și pentru sine, de jale, de dor sau de iubire — cântece vechi, de cine știe când — aduse cu dâșii din vatra părintească, ori altele învățate pe urmă în armată.

Amestecul acesta de glasuri diferite formează o armonie de murmur vag, un fel de tânguire duioasă și unită într-o melancolie dulce și adesea dureroasă, ce tremură în aer până ce se stinge în mare.

Deoparte îi strâns un grup, în mijloc văd și pe gardistul turc ce-l întâlnisem în oraș.

Întreb mirat, și aflu tot misterul:

Era un român, fost soldat pe „Elisabeta” și dezertor de vreo șase ani de când bastimentele române mai vizitaseră aceste porturi — ciudat lucru... un țăran român gardist în Anatolia.

Vaporul și culorile românești i-au deșteptat dorul de țară; nu l-a răbdât inima și a venit o dată să mai vadă pe ai lui — găsisse vreo doi oameni tot din același sat cu el.

Și în clipele acestea trăia o viață întreagă la sânul cald al țării, în mijlocul mulțimii de oameni — frați cu dânsul — care cântau spunându-i de satul lui, de casă și părinți, de frați și de pământul lăsat așa departe la care de atâtea ori visase răzlețul, uitat printre străini.

La spatele lui, unul lungit pe punte alene, c-un maldăr de frânghie având drept căpătâi, cântă pierdut a jale cu ochii țintă în cer:

*Trandafirul rău tânjește
Dacă-l smulgi de unde crește,
Tot așa tânjesc și eu
După sătulețul meu...*

Tace puțin, și iarăși se pornește din ce în ce mai tare, zicând tot mai cu foc:

*Rămâneți cu toți în pace
O-o-fl!... mă duc, că n-am ce face!...*

Mă uit la ei: gardistul și oamenii aceia ce stau pe lângă el, nu cântă, nici nu râd; vorbesc încet, așa ca în spovedanie.

El stă jos, ținând capul în piept, și numai rar scoate vreo vorbă și întreabă de ceva, apoi oftează adânc și clatină din cap încet, abia se mișcă firele moțului prins în vârful fesului roșu.

Ce-o fi vorbind oare?... Și câte s-o fi petrecând în fundul ascuns al inimii sale!...

Când și-a ridicat capul am văzut bine cum îi jucau în lacrimi ochii lui tulburi.

Și-a luat rămas bun, căci se suna apelul și oamenii toți treceau la front pe borduri.

Pe când unul, cu glas tare, spunea rugăciunea de seară, toți ceilalți, pe punte, în rânduri, cu capetele goale, își făceau semnul crucii, iar notele metalice vibrau pierdute-n aer.

Barca, în care el plecase, era departe când am zărit-o potolindu-și mersul; și s-a oprit dând drumul lopeților în voie.

Abia se distingea o umbră stând pe loc în ceața ștersă a serii — parcă nu se-ndura să plece — de ce s-o fi oprit?...

Spre asfințit, de mult dispăruse globul soarelui înecat în adâncul mării. Zgomotul, viața bordului, încetase o dată cu cea din urmă tremurare a notelor sfintei rugăciuni de seară. Pe punte nu se mișca nimeni, în cabina comandantului lumina era stinsă; afară, vreo doi oameni în prova, de serviciu, și noi, grămadă, strânși în jurul bătrânului Marcheti, mecanicul bor-dului.

La toți ni-era drag omul acesta, pentru bunătatea inimii și farmecul povestirilor sale. Ne spunea din peripețiile unui naufragiu ce-l suferise în Marea Roșie, apoi amintiri din bătălia navală de la Lissa, unde luase parte în tinerețea sa.

De mult terminase bătrânul, dar noi tăceam cu toții, stăpâniți de înțelesul povestirii, spuse într-o românească așa... de stricată și plină de glume și învățături de-ale meseriei, deprinse o viață întreagă în aspra școală a mării.

Era târziu, nici unul dintre noi nu se îndura să plece — frumusețea nopților pe mare dă un farmec nespus de dulce grelei vieți de bord — mișcați de liniștea ce ne înconjură, fără să știm, ne ținutise în loc un fel de teamă parcă de a nu turbura sfințenia liniștii ce stăpânea natura întreagă.

O noapte dumnezeiască!... frumoasă ca în basme: cerul curat, nici o mișcare nu se simțea, nici o adiere nu înfiora cal-mul apei moarte. Iar sus, în peretele negru al țărmlui, o licărire albastrie începu să resfire frunzele copacilor înalți, și colțul lunii noi se ivi, lucind ca muchea unei seceri de argint, înfiptă în vârful unui dafin bătrân.

Furați de gânduri, pe nesimțite, se coborâse fiecare în adâncul tainic al sufletului, uitând ființa celor dimprejur.

Un sunet vag ajunsese până la noi, o tresărire abia simțită, ca un fior slab, atinse pacea nopții.

Ne-am ridicat cu toții ca să vedem ce este.

Cu ochii deschiși, cu auzul ațintit, așteptam... pe luciul negru al apei abia aluneca o umbră în zare.

Era o barcă ce se-ndrepta spre noi; nici un zgomot nu s-auzea, doar se simțea ușor mișcarea lopeților, lină, regulată, fără a scoate pana afară din apă.

„Să știți că-i un contrabandist de tutun”, spuse unul dintre noi.

Barca se apropiase; când a venit alături, în loc să acosteze în bordul în care ne aflam, a ocolit prin pupa vasului și s-a oprit pe furiș la scara din bordul opus. Am înțeles îndată: în bordul dinspre țărm îi era teamă să nu fie zărit la lumina feli-narelor de punte.

„Ba... nu, e gardistul turc care a fost azi aci.”

Aduce un răvaș, o legătură cu lucruri pentru un soldat; cere să i le ducă la părinți, în satul lui. Are și tutun; ne roagă să-l primim, că-i foarte bun, de Baffra.

Stă și ne istorisește ciudatul roman al vieții lui și chipul cum trăiește prin locurile acestea. Ne mulțumește apoi din toată inima și pleacă încet, strecurându-se prin întuneric.

Noi am rămas privind la dunga de lumină lăsată în luciul apei, ca urma unui diamant ce taie o sticlă întinsă.

O pierdusem cu toții din vedere; o dată mai apăru în curmezișul cărării de lumină ce o așternuse luna de sus, încremenită anume ca o semilună deasupra unui minaret. În clipa aceea un glas puternic s-auzi dinspre țărm.

Santinela de pe mal zărise barca în lumină.

Același strigăt răsună repetat de câteva ori; și un fulger scurt licări înroșind c-o pată luminoasă negrul țărmului în zare, iar bubuitul unei puști înfioră cuprinsul tot, spărgând liniștea nopții... o clipă numai, căci ecoul se risipi departe, pierdut în pustiul întunecat al mării...

X Samsun, 16 august

Înainte de prânz primim o vizită neașteptată.

Un domn bătrân, corect îmbrăcat, se urcă pe punte și ne salută respectuos; într-o mână își ține șapca lui rusească și în alta o cravașă de trestie de mare.

E un colonel rus de cavalerie, în retragere.

Îl poftim în careu. Începe a ne spune, într-o franțuzească stricată, câtă simpatie are pentru români: a făcut campania din '77, ne cunoaște foarte bine țara și obiceiurile, ne știuse și limba, dar a uitat-o; i-a mai rămas numai două cuvinte pe care le repetă întruna, cu deliciu: vin Trağașani!... ah!... vin Tra-ğașani!...

Atunci schimbăm berea, cu care îl tratasem, pe vin... Și limba musafirului nostru se dezleagă; exploziile de simpatie devin din ce în ce mai dese și mai puternice.

Ca să ne arate câtă dragoste are pentru români ne spune o dovadă pentru a ne bucura pe toți: pe moșiile din Caucaz nu are decât români — noi ascultăm mirați — da, și-a stabilit o colonie întreagă, vreo câteva sate românești din Basarabia. Și mulți proprietari bogați au adus oameni tot de acolo.

Guvernul rusesc — continuă el — îi are pe toți în grijă; iată, puteți vedea: soldaților care pleacă din Basarabia, trimiși la trupele din Siberia, departe până la hotarele Chinei, le dă pământuri acolo; ei nu se mai întorc, și familiile lor, duse de guvern pe socoteala sa, sunt stabilite spre Manciuria, unde le dă pământuri întinse și bogate... îi are pe toți în grijă guvernul rusesc!...

Paharele se golesc, discuția se încălzește, fără să știm, alunecăm în chestiuni naționale și de politică înaltă.

El ne asigură mereu că tare mult ne iubește, dar să nu ne supărăm că-i sincer, el vorbește drept, așa-i e felul său — nu-i place deloc cum ne purtăm, după atâtea binefaceri din partea Rusiei!... nu, nu stă frumos, zău că nu... oricum, tot creștini ortodocși ca și ei!... nu, nu stă frumos!...

La început noi voiam să-i explicăm; văzându-l însă așa de sincer și încredințat, l-am lăsat, mulțumindu-ne a-l asculta interesăți. Nu-i vorbă, că mai interesați îl priveam cum ridică ușor paharul, câtă lung în zare la limpezimea vinului, și dintr-o dată îl răsturna pe gât, apoi își suga buzele subțiri și clipea nervos din ochii lui mici, albaștri-tulburi, care-i luceau prin gene.

Și-l lăsăm tot timpul să-și stingă focul care-l ardea, în chestiunile politicii înalte; iar noi îl ascultăm în liniște — să-l întrerupem oricum nu stă frumos... e în casa noastră, ș-apoi vinul, deși ușor la băut, e însă tare și vechi.

Soarele ca focul ardea în miezul zilei, când am debarcat pe mal în port.

După câțiva pași am putut observa că orașul acesta are o înfățișare ceva mai europenească. Ne oprim în răscrucea a două străzi largi, pavate cu lespezi mari de piatră. În dreapta se înșiră un rând imens de bolți — e un bazar oriental.

Curioasă impresie îți produce această confuză îngrămădire de mărfuri felurite între zidurile vechi, umede și înnegrite de vremuri.

Un muzeu uriaș, fără nici o rânduială. Cum ai pășit sub coperișul de piatră tăiată în bolți enorme și negre-afumate, te prind fiori în aerul rece și umed; ca într-o peșteră te înecă mirosul greu de mucegai.

Abia lumina zilei mai poate să răzbată, și câte-o rază caldă se furișează-n taină de-ncearcă să usuce dungi albe înșirate din picături de apă ce se preling cu-ncetul pe ziduri, în unghere. Și-n haosul acesta, te ametește un zgomot vag de mii de voci întruna, care se agită în clocot sub bolți înăbușite, izbindu-se între ziduri c-un nesfârșit ecou.

Trecurăm pe lângă o prăvălie cu arme. Ce curioasă adunătură de vechituri: puști lungi, un fel de şușanele cu paturi mici, sculptate și încrustate în sidef, pistoale mari turcești, pumnale fine, artistic lucrate, săbii de Damasc și iatagane cu lamele curbate.

Ne oprim la o prăvălie de stofe și mătăsării. Negustorii sunt niște greci; cu ochii lor negri, vii, ne prind, învăluindu-ne într-o privire șireată și cercetătoare. Adânci cunoscători de oameni. Dintr-o clipă te-a pătruns, și cu o siguranță uimitoare, te știe cine ești, de unde vii și ce voiești.

Întreaga prăvălie și-o răstoarnă grăbiți, numai ca să ne arate marfa; nu cere să-i cumpărăm nimic, dar gura nu le tace; și laude, ademeniri și politețe curg din belșug, cu cât se strâng mai mulți în jurul nostru.

În câteva minute coprinsul tot e inundat în valuri colorate de pânzeturi și stofe — o beție de culori vii, împletite într-un chip bizar în desemnuri fantastice, după capricii destul de ciudate.

Alături e un fel de cofetărie turcească.

Stăpânul, un turc, stă în fundul prăvăliei pe un scăunel și fumează așteptând liniștit să-i vie mușterii; nici nu clipește măcar din ochi.

Îi cer apă și dulceață. El se ridică încet și cu mișcări măsurate îmi aduce un borcan mare, o lingură și un pahar, apoi se așază iar la locul obișnuit. După ce-mi potolesc setea, voi să-i plătesc; turcul se uită nedumerit la mine.

Eu mă mir de ce nu vrea să ia banii, și el se miră de ce-i plătesc când n-am gustat decât o dată. N-a fost chip să ne înțelegem. La urmă îmi spune hotărâtor: „Dacă-ți place, mănâncă, dacă nu, atâta pagubă”. Turcul voia să mănânc tot borcanul, și nu pricepea cum să-mi ia plată numai pentru că gustasem.

leșim din bazar și apucăm la deal, pe drumul care duce spre cimitirul orașului. Străbateam un cartier sărăcăcios; casele mici și simple

apar prin verdeața platanilor stufoși.

Oamenii aceștia nu pun nici un interes pentru a-și înfrumuseța casele prin care locuiesc, pentru că nu stau decât foarte puțin în ele. Tot timpul stau afară în aerul cald și dulce, în sânul naturii așa de frumoase, sub un cer limpede, la umbra unei vegetații bogate, pe când la nord, în frig și umezeală, sub cerul acoperit de ceață, casa e singurul cuib plăcut și cald, în care omul își găsește odihnă și mulțumire după o muncă chi-nuitoare în luptă cu aspra natură ce i se împotrivește.

În drum, ne minunăm privind la câțiva turci bătrâni ce stau la umbră și împletesc ciorapi. Ciudat neam de oameni. Fără să vreau, cătând la chipurile aceste tăcute și blajine, îmi vin în minte cruzimile săvârșite în măcelurile armenilor și groaznica faimă ce acești fanatici și-au câștigat de veacuri... aceeași mână ce poartă andreaua de împletit ciorapi mânuiește și iataganul de rețezat capetele ghiaurilor nelegiuți. Unde apa e mai lină acolo-i și mai adâncă!

Intrăm în cimitir. O grădină frumoasă pe o coastă înclinată ușor spre mare.

Cât ochii pot cuprinde, nu vezi decât mulțimea de lespezi mari de piatră, cioplite primitiv, și în neorânduială înfipte în pământ.

Cărările înguste ce șerpuiesc în zare, se pierd printre mor-minte, și pacea sfântă a morții domnește pretutindeni, iar chiparoșii triști jelesc, de cine știe când, mormintele închise, de multă vreme poate căzute în uitare...

Locurile unde se văd coloane rupte și lespezi mari trun-chiate arată că pământul acolo ține închisă cenușa celor care au fost răpiți din lume în floarea tinereții.

Străbatem tot cimitirul în lung și ne oprim la ușa unei geamii, căci tocmai este ora de rugăciunea serii. Și în mijlocul acestei tăceri desăvârșite începe să răsunе chemarea repetată a unui muezin, de sus, din minaret. Nu înțeleg ce spune, îl văd cu brațele întinse cum cheamă credincioșii, cu glasul plângător și plin de pietate.

Urcăm cele câteva scări de piatră; la ușă ne lăsăm bastoanele și intrăm înăuntru. În momentul în care pășesc pragul, un fior scurt îmi fulgeră prin trup: înăuntru e rece, tăcere adâncă și aproape întuneric. Cu o singură privire cuprind tot golul tainic al acestui locaș de rugăciune.

Vreo două raze slabe pătrund prin geamuri mici și poleiesc o parte din zidul afumat; zugrăveala pereților e ștearsă, abia se mai cunoaște o urmă colorată de linii ce se taie în felurite și mistice desene. Inscriptii încâlcite rămase întrerupte de mozaicul căzut din locul unde fusese înfipt odată cu rară dibăcie de o mână omenească.

La glasul chemării de la templu s-adună credincioșii, și pe măsură ce ajung, își lasă papucii în rând la ușă, încet pășesc tăcuți, cu ochii în pământ, cu picioarele goale pe dalele de piatră rece. Trec pe lângă noi fără să ne privească, senini, tăcuți își iau locul obișnuit. O liniște desăvârșită, nici o șoaptă nu atinge sfințenia tăcerii dinăuntru; și toți întorși cu fața

înspre Mecca, stau cu ochii pe jumătate închiși, pierduți ca într-un vis; un fel de meditare pioasă, ideală. Figurile nu spun nimic; nimic nu se răsfrânge din tot ce se petrece în lumea sufletului lor. Târziu începe vag un murmur de șoapte neînțelese și ei se prosternă cu fața la pământ, îndoiți de mijloc se leagănă, asemenea mișcării ce o are un om în mersul călare pe cămilă.

Aceleași intonații s-aud într-un amestec de glasuri stăpânite — cu toții recită verseturi din Coran, frenetic repetate în limba lui Allah; și coardele gândirii nu mai vibrează în creieri, li se topește mintea în frumusețea și bogăția frazei, așa de arzătoare a poeziei sfinte — și în beția de vorbe și imagini le ard ochii în extaz și buzele în tremur repetă poezia profetu-lui-poet.

Amestecul bizar de însușiri contrarii e în toată firea acestui neam de oameni. Alături de cinste, răbdare și blândețe, găsești cruzimea oarbă — tembeli și bravi; din liniștea senină trec, numai într-o clipă, la furie aprinsă.

„Moartea nu este nimic, pentru că nu există”, zic ei, și gata sunt oricând cu drag să-și verse sângele, când legea, patria sau padișahul cere.

Fanatic și erou, acest popor odată a minunat și îngrozit o omenire întreagă; dar azi... în decadență, o soartă tristă îl mână spre pieire — e soarta ce pururi au avut-o popoarele îmbătrânite...

XI Sinope, 26 august

Cea mai bună radă de pe toată coasta este desigur aci la Sinope.

În locul acesta s-a dat vestita bătălie navală dintre turci și ruși, în care flota turcească a fost zdrobită și înecată în mare.

Și azi, când ancora se smulge târându-se pe fund, adeseori găsim în pământul lipit de ghearele ei, monede, lucruri mici, urmele unei lumi ce doarme în adâncimea întunecată a fundului.

O peninsulă înaintează în mare, un istm îngust o leagă cu uscatul; pe șuvița aceasta de pământ, sus, pe șeaua dealului, a fost zidită mândra cetate din Sinope. Zidurile de centură stau de atâtea veacuri în picioare încă; tari, crenelate, mai poartă și azi în coaste urmele obuzelor rusești.

Dis-de-diminează a început să cânte o muzică în oraș: era zi de sărbătoare, onomastica sultanului; aceleași și iar aceleași note lungi, chinuitoare, ale unei melodii orientale, le-am auzit repetate din zori până în noapte. Toți ofițerii, în ținută de ce-remonie, mergem în vizită oficială la guvernator.

La mal ne întâmpină mai mulți ofițeri turci din marină și infanterie; când trecem pe sub bolta porții, un soldat de santinelă ne prezintă arma izbind-o cu patul în pământ.

Intrăm într-o sală mare; în mijloc o masă, de-a lungul pereților sofale și jilțuri vechi, îmbrăcate în postav roșu.

După obișnuitele prezentări și ceremonii, pașa ne urează bună-venire, comandantul diviziunii noastre îi răspunde mulțumind, și convorbirea se angajează între cei mari.

Pașa, om foarte plăcut și deștept, vorbește cu drag despre țara noastră; pare a fi un om cu totul europenizat; din pricină că luase aspre măsuri pentru a împiedica măcelul armenilor, i se zicea de turci, în batjocură, Ghiaur-pașa.

După-prânz mergem într-o excursie prin împrejurimile orașului. Pașa ne pusesese la îndemână opt cai arabi ce ne așteptau la mal gata, înșeuăți cu harnașamente orientale, roșii sau verzi, împodobite cu cusături de fir.

Ieșim din cetate, călăuziți de patru așchiri călări și înarmați; ne îndreptăm la deal, abia putând să stăpânim caii mici, iuți și nervoși ce se frământă într-un joc fără astâmpăr; tocmai târziu s-aștern la drum în trap întins.

Ajungem pe înălțimea din capul peninsulei.

În depărtare se zăresc albe zidurile cetății; și în urma lor se întinde un deșert de nisip roșu. În transparența de aer și lumină s-aprinde un joc de licăriri ciudate pe această mare întinsă, de nisipuri arzătoare.

Jos, la picioarele noastre, înainte, în dreapta și în stânga, se întinde

marea calmă, adormită într-o strălucire orbitoare; în liniștea miezului de zi nimic nu poți surprinde în tot pustiuul acesta de apă argintie.

Ne oprim și descălecăm pe marginea unei prăpăstii; aci se înalță ruinele vechiului templu zidit de regele Pontului, Mitridate Eupator.

Tăcuți, ca-n fața unui mormânt, privim grămada de dărâmături: rămășița falnicului monument, ce-a strălucit cu 100 de ani înainte de Crist, trăiește încă, păstrând în sfânta ei singurătate taina veche a lumii asiatice.

Blocurile aceste de granit, cioplit cu atâta măiestrie, au viață încă pentru a ne dovedi blestemata morală a timpurilor trecute. Câtă muncă omenească cheltuită pentru nebuna fantezie a unui singur om... câtă sudoare și câte lacrimi s-o fi scurs pe luciul acestor pietre... podoaba operei atâtor mii de necunoscuți, care lucrau pentru glorificarea oarbei vanități a unui potentat tiran.

Ne întoarcem înapoi pe un drum mai scurt, ce trece printr-o pădure bătrână de măslini. În vale lăsăm caii plini de spume așchirilor ce ne însoțeau și intrăm pe jos în oraș.

Auzisem că în această localitate guvernul turcesc trimitea în exil pe mulți dintre osândiții politici. E drept că acest loc este foarte potrivit; asigurat de trei părți, căci e împresurat cu apă, numai o parte e legată cu restul țării, și acolo sunt zidurile cetății, tari încă și bine păzite. Se zicea că și un ofițer din arti-leria turcă ar fi trimis aci, ca pedeapsă pentru că luase parte la o revoltă din Stambul.

Eram foarte curios să-l văd.

Cum mergeam singur prin port, zăresc la masa unei cafenele, în mijlocul unui grup de turci, un ofițer român — era camaradul meu de bord, prietenul Nicu Johnson, cum îi ziceam noi, din cauza tăieturii englezești a favoriților săi.

Mă apropii de masa la care eram poftit și fac cunoștința celor ce se aflau de față.

Erau doi bătrâni respectabili, îmbrăcați europenește, purtau, însă, tot fesurile obișnuite; al treilea, un tânăr îmbrăcat militărește, înalt, frumos, cu o figură aproape copilărească și luminată de un zâmbet fin; musteața abia-i mijeja; în ochii lui mari și dulci avea o strălucire pătrunzătoare.

Acesta era ofițerul exilat.

Toți trei știau foarte bine limba franceză; oameni culți, începură să ne vorbească despre țara noastră, de care aveau cunoștințe întinse.

În câteva rânduri am încercat a-i face să vorbească și despre dânșii — eram foarte curios să aflu de ce fuseseră exilați — n-am izbutit, căci se fereau să amintească ceva din trecutul lor.

Într-un târziu, unul dintre bătrâni mi-a spus oftând din adâncul inimii:

— Ah!... dacă ai ști d-ta ce simt când îmi amintesc din viața mea, ai înțelege de ce nu vorbesc de trecut... de ce nu vreau să mă uit în urmă... și nici înainte nu pot să mă uit!...

Atâta durere înăbușită tremura în vorbele aceste cu înțeleas ascuns, că n-am îndrăznit a-l mai întreba nimic. Și toți tăceam, respectând întristarea bătrânului ce-și netezea barba-i cărunță; iar ochii lui sticleau printre genele stufoase, și înotând în lacrimi îi aținti departe, la fumul unui vapor pierdut pe luciul apei. Acolo, în zare, un nou raș alb plutea pe marea albastră a cerului, ca o insulă din altă lume... Și multă vreme a rămas bătrânul așa, cu ochii țintă la fumul ce se-nalță alene, înnegrind parcă țărmul acelei insule cerești.

Tânărul mi-a spus în câteva cuvinte toată istoria vieții sale.

Era din o veche familie nobilă; fiu al unui pașă din Ianina, făcuse școala militară din Stambul. Pe când era în școala de aplicație, ca ofițer de artilerie, pe lângă studiile militare se adăpase și din izvorul binefăcător al învățăturilor din Apus; el, ca și toți camarazii săi de clasă, deși tânăr încă, vedea în adevărată lumină starea îngrozitoare în care se zbătea patria sa.

Cu toții intraseră în legături cu partidul revoluționar al Junilor Turci.

Guvernul a surprins toată mișcarea lor; i-a închis și a desființat școala. Pe cei mai mulți i-a osândit la moarte înecându-i în Bosfor; pe unii, care erau din familii nobile, i-a cruțat trimițându-i în exil prin diferite locuri în Asia.

El fusese condamnat ca să servească 7 ani ca soldat în regimentul de artilerie din Sinope.

Nu avea voie să citească decât numai cărți turcești.

Căpătase pe ascuns operele lui Volney și le tradusese în limba turcă, în timpul celor trei ani de când își făcea pedeapsa.

— Ca să puteți judeca țara noastră — ne spune tânărul — trebuie să o împărțiți în două: poporul întreg deoparte, mulțimea aceea răbdătoare și cinstită care lucrează numai pentru o mică pătură conducătoare, pentru acei trântori care în atingere cu civilizația europeană au ajuns mai răi și mai tâlhari ca înainte; aceștia au pierdut natura lor primitivă, și-au schimbat și fondul prim bun care-l aveau. Ah!... dacă am avea și noi o mică parte numai din libertățile pe care le aveți în țara d-voastră!

— Știți care e diferența dintre români și turci?... dar, nu vă supărați?... ne spune unul dintre bătrâni. Românii, totdeauna mândri, zic: „Suntem civilizați”. Turcii, totdeauna încăpățânați, zic: „Nu vrem să ne civilizăm, rămânem așa cum suntem”.

— Și ce credeți despre viitorul Turciei? întreb eu.

Tânărul tace, bătrânul își ridică ochii la cer, oftează adânc, șoptind rar:

— Nimic, nu mai putem aștepta nimic!...

Când ne-am despărțit, bătrânul m-a apucat de braț și, privindu-mă în adâncul ochilor, mi-a spus cu glasul înecat:

— D-ta nu poți să înțelegi ce-nseamnă a trăi fără să aștepti nimic!...

A doua zi, seara, se dă pe bordul „Elisabetei” o serbare la care iau

parte autoritățile civile și militare ale orașului.

La pupa, pe duneță, toate erau împodobite cu mult gust; pavilioanele tuturor națiunilor fluturau ușor în vânt arătându-și feluritele culori; pe roata cârmei se răsfăța, roșu cu semiluna albă la mijloc, pavilionul Turciei.

Lămpile mici, electrice, străluceau înșirate de-a lungul bordului; lumina lor se răsfrângea tremurând în oglinda apei limpezi.

Cele două proiectoare electrice de pe comandă, de cu vreme, începură a trimite snopuri de raze luminoase spre mal, în dreptul debarcaderului, pentru a lumina calea bărcilor ce aduceau invitații la bord.

Pe la 9 ore a sosit pașa împreună cu ofițerii de diferite arme și grade.

Erau și câțiva străini care veniseră însoțiți de familiile lor: un inginer italian, un doctor german și mai mulți greci. Din toată mulțimea, două persoane atraseră privirile noastre: soția doctorului, un tip de frumusețe — mai cu seamă ochii ei blânzi, albaștri, aveau acel farmec visător al femeilor germane; și un maior de artilerie, negru, cu dinții albi ce-i sticleau printre buzele groase; avea părul des și creț: tip de mulatru.

Convorbirea o întrețineam mai mult cu străinii, căci turcii stau înfipti pe scaune mestecând liniștiți și cu sfințenie prăjiturile cu care fuseseră tratați.

Soția doctorului, foarte încântată, în mijlocul unui grup de ofițeri, exclamă suspinând:

— Ah!... ce rău îmi pare că o să plecați așa curând; în sălbăticia asta unde trăiesc, când voi avea fericirea să mai schimb vreo vorbă cu astfel de oameni!

Eu intru în vorbă cu maiorul negru; dar mă înțeleg foarte greu căci abia știe vreo două cuvinte franceze pe care le repetă mereu: „Je comprî mousiî... je comprî...” Îl îndemn la un păhăruț de piperment; îl ia în mână și, c-un zâmbet fin, îmi spune că legea nu-i dă voie; își întoarce apoi ochii spre pașă, care tocmai atunci privea în altă parte, și dintr-o dată răstoarnă pe gât băutura oprită, clipește apoi șiret și iar zâmbește mulțumit.

Îl întreb despre ofițerul exilat care se află sub comanda sa. Îmi spune că mai are încă patru ani de pedeapsă, dar s-a făcut raport la Stambul pentru grațierea lui căci se poartă bine; e om cumsecade, dar a vorbit mai mult decât se cuvine, îmi spune negrul ducând degetul la buze c-un gest plin de înțeles:

— La noi e foarte rău dacă spui mai mult decât este voie...

Deodată convorbirea de pe punte încetează, toți ne ațintim auzul... abia ajung până la noi câteva note tremurătoare ale unei melodii dulci, de departe, dinspre mare. Toată lumea se ridică pentru a privi într-acolo. În lumina argintie a lunii o barcă aluneca încet; și notele s-apropiau din ce în ce mai clare, mai duioase, în farmecul liniștii de noapte.

Era prietenul Johnson care cânta Steluța.

Paşa fu cel dintâi care bătu din palme; după el începură aplauze zgomotoase.

După scurt timp cântecul încetează; petrecerea continuă; se fac diferite exerciții, jocuri obișnuite pe bord în asemenea ocazii.

Comandantul „Elisabetei” ține un cuvânt de laudă și mulțumire pentru modul binevoitor și călduros cu care am fost primiți în porturile turcești. Paşa, foarte mișcat, răspunde arătând simpatiile ce le-a avut totdeauna pentru români.

Din mulțime mă simt apucat de o mână — e Johnson, care-mi șoptește la ureche:

— El e jos, ne așteaptă.

De cu ziuă vorbisem cu ofițerul exilat ca să vie în timpul nopții pentru a-i da niște cărți. Ne suim într-o barcă îndepărtându-ne de „Elisabeta”; din zarea întunecoasă ce ne-nconjoară, se furișează încet o umbră. Nu poate fi el; în barca ce se apropie e un singur om, pare a fi un bargagiu turc ce se lasă ușor înainte la fiecare mișcare a lopeților.

Bărcile sunt alături...

— Eu, eu sunt... m-am îmbrăcat așa ca să nu fiu cunoscut. Plecăm încet toți trei spre „Mircea”. Legăm bărcile de scară și ne suim pe punte; timonierul de cart se uită lung în urma tur-cului ce se coboară cu noi în careu.

În câteva minute adunăm toate cărțile franceze ce le avem prin cabine; la fiecare nouă carte ce i-o dăm, câte o exclamație de mulțumire — e în culmea bucuriei când vede Minciunile convenționale... de Max Nordau, auzise mult despre această carte — le ia pe rând, le pipăie, le citește titlurile dintr-o aruncătură de ochi și, cu sângele în obraz, îmbujorat de emoție și bucurie, abia poate să mai lege câteva cuvinte:

— Cum să vă mulțumesc... când să vă mai întâlnesc oare...

Cu pachetele subțioară ne scoborâm în barcă; cum ne îndepărtăm tăcuți, prin întuneric, deodată ne cade-n față o lumină de foc; scăldați într-o strălucire albă, rămânem orbiți câteva clipe numai, căci pata luminoasă alunecă pe sub bolta cerului lăsând o dungă sclipitoare ca și coada unei comete imense.

Era proiectorul electric ce-și întorsese fâșia luminoasă asupra țărmlui, pentru a lumina calea bărcilor; lumea pleca de la „Elisabeta”.

Am așteptat privind din umbră până s-a scurs întreg con-voiul; în bărcile pline care alunecau lin pe oglinda străvezie a mării, mulțime de capete și brațe păreau că se mișcă într-un joc fantastic sub ploaia razelor albe ale conului de lumină.

Când ne-am despărțit, el mi-a spus mișcat, cu glasul stins:

— Numai câte-o pagină pe zi o să cetesc, ca să-mi ajungă pe toată vremea cât voi sta aci... și ochii lui blânzi ardeau licărind în lacrimi.

A doua zi când se lumina de ziuă și „Mircea” își întindea pânzele plecând înspre larg, am văzut bine o formă omenească, departe lângă far,

cum flutura o batistă albă în suflarea vântului.

...Și vântul dimineții, cu adierea-i dulce venind de la țărm, părea că ne-aduce ușor dintr-acolo suspinul părerii de rău al unui suflet nefericit...

XII Pe mare, 29 august

.....

De trei zile suntem pe drum, spre țară.

De mult a dispărut coasta Asiei Mici, rămasă în urmă, dormind înfășurată în ceața deasă a toamnei.

Navigăm numai cu pânzele. O briză răcoroasă se furișează până în fundul cabinelor; și „Mircea”, aplecat pe o coastă, cu pânzele bombate, se duce ca săgeata pe luciul mării calme, sub cerul clar, albastru. Un cârd de marsuini se întrec în mers cu noi; și-n jocuri nebunatice se dau afund, ca iarași să apară ca scuturi argintii lucind pe fața apei.

Pe punte, toți oamenii sunt veseli: ajungem azi în port... Și mâini e sărbătoare...

.....

„Se vede uscatul în prova!” strigă cu glas tare omul din gabie.

„Constanța... Constanța... ajungem!” șoptesc câtând cu toții să prindă în zare o liniuță neagră ce joacă tremurând în aerul străveziu la orizont.

Ne apropiem de coastă.

E într-amurg; spre asfințit ceru-i aprins, și în lumina de purpură a serii se poleiesc pe boltă norii ce par lespezi de aur ca trepte înălțate. Iar soarele apune uitându-se înapoi spre portul ce rămâne mai lucitor și mândru sub razele din urmă — așa cum îl visăm s-ajungă în viitor.

Din largul mării, „Mircea”, bătrân, dar mândru încă, se-ndreaptă spre uscat și zboară cu pânzele întinse, dorind s-ajungă în port.

Pe sus plutește lin, cu aripile obosite, o pasăre grăbită: se întoarce spre țărm, la cuib, ca să se culce.

Suntem aproape. Pe chei se vede lumea sosită să ne aștepte: batistele se mișcă în aer urându-ne bună-venire!...

Iar flamura lui „Mircea”, din vârful de la catarg, răspunde fluturându-și culorile în vânt, și în jocul ei prin aer se apleacă și se-nalță de pare că salută pământul țării noastre...

Constanța, 1896

SCHIȚE MARINE

MOARTEA PILOTULUI

Era o zi de iulie, caldură înăbușitoare. Vreo două vapoare de marfă, acostate la cheiul vechi de piatră, își prăjeau la soare trupurile uriașe, îmbrăcate în table negre de fier.

Pe la amiază, pavilionul de la căpitănia portului, lăsat jos, arăta că e ora repausului.

Hamalii încetaseră lucrul și, lungiți pe movilele de cărbuni, dormeau trudiți.

Coșurile de încărcat se odihneau și ele, goale, răsturnate alături.

În șirul de cafenele, ce se țin lanț una de alta în lungul cheiului, lumea sta la umbră în jurul meselor.

Unii își deșertau paharele de sirop răcoritor, iar alții își sorbeau filosofic cafelele.

La cafeneaua piloților, în fața debarcaderului, Barba Spiro, cel mai bătrân pilot din port, sta la umbră ținând în colțul gurii țigareta lui făcută dintr-un ciolan de picior de iepure, și urmărirea alene, cu ochii pe jumătate închiși, fumul ce scăpa în rotocoale albastrii.

Era foarte bătrân Barba Spiro; ținea minte de mult, dinainte de a fi orașul zidit. De pe când erau numai niște colibe de stuf, în toată întinderea ostrovului și a mlăștinilor de o parte și de alta a Gurii Dunării până în mare. Multe povestea moș-neagul, dar nu pe toate.

Se zicea, de unii, că în locul unde este acum portul Sulina, nu cu multă vreme în urmă, era cuib de pirați, care jefuiau vasele ce se apropiau de Gurile Dunării.

Și mulți, numai astfel își explicau începutul averilor unor bătrâni bogătași din port.

Lui Barba Spiro, însă, îi plăcuse să trăiască bine și nu avea bani strânși.

De doi ani este la pensie: îl sfătuiseră doctorii să se lase de meserie. Era și vremea: suferea de inimă.

Viața zbuciumată a piloților, grija ce o au în conducerea vaselor încărcate, atenția veșnic încordată, emoțiile dese și reumatismul fac pe cei mai mulți să-și termine meseria zdruncinați și bolnavi de inimă.

Deși primea regulat pensia, bătrânul nu se putea dezvăța de viața lui obișnuită din vremea tinereții.

Din faptul dimineții, de cum prindea a se deștepta viața în port, el era în picioare. Și o lua încet de-a lungul cheiului, cu spinarea încovoiată, cu genunchii îndoiți, cu țigareta în colțul gurii.

Se oprea la fiecare vapor, se uita lung, cercetător și pleca înainte urmându-și inspecția.

Nu se petrecea nici o mișcare în port ca să n-o afle el.

Cum sta uneori la masa cafenelei, se scula în picioare, își punea mâna streșină la ochi și căta lung și țință spre largul mării.

De cum prindea să răsără câte-un punct negru pe fundul albicios al zării, nu-și mai lua ochii până ce punctul acela nu se desprindea bine în larg, luând forme regulate, răsărindu-i catargele și coșul.

Fluierul ascuțit și repetat al vreunui vapor, ce avea să facă manevră în port, îl făcea să tresară.

Se scula încet de la locul lui, mergea la marginea cheiului și, cu aerul unui examinator sever, observa manevra vasului în cele mai mici amănunte.

Câteodată se enerva, își ducea mâna la coaste să-și potolească bătăile repezi ale inimii: i se părea că nu-i bine; își strângea pumnii și mormăia înăbușit câte o injurătură.

Când îi plăcea manevra, fața i se lumina și zicea în gura mare: „Bravo, căpitane, bravo!...”

Trăia din viața portului, lua parte cu tot focul inimii la mișcarea lui.

Părea că și mersul vaselor, și izbirea cadențată a valurilor, și întreaga mișcare din port mergeau în același tact cu bătăile inimii lui.

Și tocmai târziu, sub seară, când prindea a se polei vârfurile trestiiilor, și soarele, roșu-aprins, se stingea înecându-se în adâncul apei, bătrânul pleca domol, cu pași măsurați, spre casă.

Și uneori, în liniștea miezului de noapte, când tot portul dormea obosit și nu se auzea decât pleoscăitul cadențat al va-lurilor lovite de chei, bătrânul o lua încet-încet de-a lungul digului vechi de piatră, ce ca un șarpe uriaș se târăște în mare, având în cap ochiul roș al farului.

De vreo două zile, Barba Spiro se simțea slab de tot; o tuse seacă îl înăbușă.

Asta nu-l împiedica de a fi neclintit la postul său.

Tăcut, ca lângă un prieten vechi și drag cu care se-nțelegea de minune, sta pe mal vrăjit de glasul valurilor, pe care îl as-culta întruna, de atât amar de ani.

Cu drag urmărea valurile, care alunecau în bătaia soarelui, până departe, lăsând o dungă albicioasă în nemărginirea albastră a mării.

O adiere dulce de vânt răcoritor începuse să sufle dinspre larg; bătrânul își ridică încet șapca, ațintindu-și ochii spre fundul îndepărtat al zării.

O pată albă se desprinsese la orizont și creștea în lumina soarelui, din ce în ce mai mare.

Era o corabie cu pânzele întinse, ce se apropia de port.

Bătrânul își trecu încet mâna prin părul lui alb, în care vântul se juca nebunatic.

A!... ce cunoștință veche îi era vântul acesta, ce bine îi știa el nebuniile lui înșelătoare!

De câte ori nu-l aștepta ca pe un prieten bun, de ajutor, când îi

umfla pânzele, însuflețindu-i corabia, ce despica valurile alunecând ca o pasăre în zbor cu aripile întinse.

Și de câte ori nu-l blestemase, când își cerca puterile cu dânsul, dezlănțuindu-și furia asupra-i.

Corabia se apropiase de tot; intra în apa liniștită a canalului.

Era o corabie mare, frumoasă, cu trei catarge.

Bătrânul o privea cu drag cum se apropia, mândră, cu toate pânzele umflate, tăind ușor apa ce aluneca pleoscăindu-i cadențat coastele ei rotunde.

Trei fluierături ascuțite îl făcură pe moșneag să tresară. Își întoarse capul înapoi: era un remorcher.

În același timp o fluierătură puternică răsună lung, și trupul uriaș al unui vapor de marfă, încărcat, ce venea în jos cu toată viteza, se ivi de după cotul canalului.

Bătrânul se ridică de la locul său, apropiindu-se de mal.

Vaporul cu greu își putea micșora viteza, trebuia să se ferească făcând loc remorcherului și corabiei care înainta mereu cu pânzele întinse: avea să privească la o manevră grea, asta îl interesa cu patimă.

Remorcherul repetă iarăși trei fluierături ascuțite; vaporul ferindu-se, ca să-i facă loc, veni drept în fața corabiei.

O fluierătură puternică, desperată răsună atunci.

Mulțimea, grămadă pe chei, căta cu groază; toți ochii erau ațintiți la cele două vase, care trebuia să se ciocnească, neavând vreme să se mai abată.

Bătrânul, ce urmărea de pe chei toate mișcărilor, scrâșni nervos din dinți și un: „Pasto diavolo!” îi scăpă printre buze: pilotul de la vapor greșise manevra.

Și el, cu ochii ieșiți din orbite, căta țintă, mușcându-și buzele, pe când cu mâna își potolea bătăile grăbite ale inimii: aștepta...

Când, într-o clipă, ca prin farmec, toate pânzele fură lăsate și se auzi răsunând comenzile desperate, iar vasele ajunseră unul în fața altuia; bătrânului, cum sta înmărmurit, ținându-și răsuflarea, i se păienjeniră ochii, genunchii i se muiară; el întinse deodată mâna să caute un sprijin, dar se împletici și căzu mototol fără simțire...

...Și vasele nu s-au ciocnit; lin trecură, la o palmă unul pe lângă altul, fără a se atinge.

Lumea se făcuse roată în jurul trupului gârbovit și uscat care zăcea pe chei, neînsuflețit.

...Iar vântul dinspre largul mării se-ngrămădea și el, făcându-și loc prin mulțime, și ca un vechi și bun prieten, adiind ușor, îi mângâia fruntea, răsfirându-i pletele și barba lui albă...

Era pe la amiază; o liniște adâncă stăpânea satul tăcut și uitat printre mlaștinile acoperite de stuf auriu. Colibele sărăcăcioase ale pescarilor, înșirate la rând, acopereau limba de pământ prelungită de la gura Sf. Gheorghe până departe spre larg, unde se pierdea dunga albicioasă a Dunării în nemărginirea albastră a mării.

Depart, tocmai în coada satului, era coliba lui Moș Simion; tupilată sub coperișu-i țuguat de papură, mai pustie acum decât întotdeauna.

De o săptămână și mai bine, de când moșneagul își îngropase singurul fecior pe care-l avusese, ușa colibei n-a mai fost deschisă. Tot timpul umblase bătrânul așa, rățăcit prin vecini și pe la cârciume, ca să-și mai înece amărăciunea care-i umplea inima și să uite jalea ce-i chinuia mintea.

Mereu repeta deznădăjduit: „La ce bun rămășița asta de zile care mi-a lăsat-o Dumnezeu!”

Grecul, care avea pescăria în arendă, l-a iertat câteva zile, pe urmă i-a cerut să-și urmeze meseria că altfel nu-i mai dă făină. Bătrânul s-a întors iar la barca lui, rămasă părăsită pe mal în băătura colibei.

Ce era de făcut! Trebuia să se hrănească cât mai avea de trăit...

După ce și-a cercetat barca, a dat-o la apă, i-a potrivit catargul și, apucând amândouă lopețile, a plecat oftând din adâncul inimii — de mult timp nu mai plecase bătrânul așa singur la pescuit...

O adiere dulce de vânt, care venea dinspre largul mării, răcorea fruntea pescarului și se juca nebunatic printre vițele lui de păr cărunt. Și suflarea aceea ușoară de vânt înfiora fața străvezie a mării, tăiată de urmele bărcilor mici și negre, cu pânzele umflate, ca niște păsări cu aripile întinse, care zburau la larg departe, spre locul de pescuire, cale de opt mile de la mal.

Întrecându-se în goană, tot câte doi pescari în fiecare barcă, treceau unii pe lângă alții, vorbind și cântând în gura mare; iar vântul le culegea sunetele glasurilor ducându-le înainte, până le pierdea frânte în golul nesfârșit al depărtării.

— Greu, greu de tot singur, Moș Simioane — îi strigă unul din fundul bărcii — noroc bun!

— Să dea Dumnezeu! îi răspunse cu jumătate de glas bătrânul care sta pierdut pe gânduri, strângând cu amândouă mâinile lopata pe care o ținea drept cârmă.

Ajunsesse aproape de locul unde erau înșirate cârligele pentru nisetri și moruni, când a prins el de veste că dinspre asfințit se înălțase un noraș alburii, arcuit pe bolta limpede albastră a cerului.

Vântul își schimbase repede direcția și sufla acum dinspre coastă,

din ce în ce mai însuflețit.

Cunoștea el semnele acelea; era un grăunte de furtună care se apropia văzând cu ochii. Celelalte bărci se depărtaseră de mult, gonind spre țarm.

Bătrânul, văzând bine că nu mai este chip să meargă drept împotriva vântului, care se întărea mereu suflând dinspre uscat, trecu ușor colțul pânzei în celălalt bord al bărcii.

Și pâza se umflă zbatându-se, ca însuflețită, sub loviturile vântului, pe când barca aplecată pe o coastă zbura ca săgeata.

Pe sus, venea tot mereu norul acela; mai aproape, tot mai aproape, până se sparse, cu ropot, într-o ploaie repede și deasă. Picăturile mari și reci, după ce-l orbeau biciuindu-i fața, se scurgeau în barba încălцитă a moșneagului.

Marea, răzvrătită repede, își începuse jocul ei neastâmpărat. Și barca mică, ușoară ca o bucată de plută, aci se ridică în sus pe creasta albă de spumă a unui val, aci alunecă în jos, afundându-se ca într-o prăpastie.

Bătrânul sta liniștit, cu mâinile încleștate pe lopata cu care ținea cârma, guvernând la val cu ochii țintă înainte, întâmpinând valurile și potrivit mersul zbuciumat al bărcii.

Pânza se zbătea prinsă de catargul îndoit sub vânt, nu s-auzi decât o trosnitură seacă; și catargul se frânse în două. Pânza nemaținându-se, căzu în jos tremurând și prăvălind barca pe o coastă. O înjurătură scăpă printre dinții bătrânului. Într-o clipă își smulse cuțitul de la brâu și tăie sfoara care ținea colțul pânzei. Pânza rămase liberă, o și smuci vântul repezind-o în goana lui nebună: barca se îndreptă iarăși la loc.

Atunci, el apucă amândouă lopețile și începu să tragă cu toată puterea; dar îi era zadarnică încercarea, căci nu putea înainta împotriva vântului care-l târa înapoi spre larg.

Scrâșnind, turbat de necaz, se lupta încăpățânat moșneagul, trăgând din răputeri, și încordându-și brațele lui noduroase își lăsă pe lopeți toată greutatea trupului său gârbovit.

În fierbințeala luptei un gând dureros îi scăpă prin minte: „Unde-i fecioru-său acum, să-i dea ajutor cu brațele lui vânjoase!...”

...Și în lupta asta așa de nepotrivită, marea, parcă anume bătându-și joc de slăbiciunea lui, îl ametea aruncându-i în ob-raz stropii valurilor care fierbeau clocotind în juru-i.

Capul bătrânului ardea în flăcări. Ca să-și mai răcorească fruntea acoperită de sudoare, își trase căciula pe ceafă, dar vântul care sufla mânios i-o smulse într-o clipă, aruncând-o în jocul valurilor.

Zăpăcit de ropotul vijeliei, cătând numai înainte pentru a se strecura printre stâncile acele spumegătoare, pierduse din vedere țarmul către care trebuia să meargă.

Și acum, cu puterile sleite, se oprise desperat în loc; cu capul gol, cu părul în vânt, căta cu groază în juru-i să poată zări în vreo parte dunga

țărmlui înnegrind orizontul.

Dar, nimic... nimic pe toată întinderea pustie a apei albastre-sinilii, pătată numai de umbra norilor care alergau nebuni pe bolta sură a cerului. Nu mai putea ști încotro era uscatul.

Ce era de făcut?... Rămas jucăria valurilor, la voia întâmplării, privea aiurit departe, tocmai în fundul nedeslușit al zării, acolo unde bolta cerească se sprijină parcă pe vârfurile albe ale valurilor.

Vântul își înmuiase suflarea. Se mai liniști, încălzit de speranța că vreun vapor care ar trece pe aproape l-ar putea zări. Își scoase haina încet și-o prinse ca semnal de catargul pe jumătate rupt.

Istovit de oboseală, se lăsă în fundul bărcii, moale ca ceara, și chinuit amar de lupta gândurilor ce se încinsese în mintea lui turburată.

Un cârd de goelanzi, plutind prin spațiu, se rotea ținându-se mereu deasupra bărcii rătăcitoare.

Ce nesuferite sunt aceste păsări de pradă când aruncă în singurătatea mării țipetele lor sălbătice, ca niște râsete înfiorător de batjocoritoare.

Și bătrânul, cu ochii ținți, urmărindu-le zborul, își încrețea fruntea vrând să-și alunge din față o imagine urâtă, rămasă de demult în mintea lui. Dar, nu putea să scape, imaginea îl chi-nuia răsărindu-i din ce în ce mai limpede și mai vie.

De atâta vreme, și ce bine își aduce aminte de cadavrul pe care l-a întâlnit plutind printre valuri, sfâșiat de goelanzii care se zbăteau în jurul lui cu aripile întinse, cu ciocurile deschise, amenințătoare... Dacă ar pieri de sete și de foame, ar ajunge și el tot așa... Și bătrânul se înfioră tresărind ca dintr-un vis urât.

Umbrele serii începuseră a împânzi orizontul cernit, vântul căzuse cu totul; numai valurile mari, greoaie, se mai legănau încă în liniștea largului mării.

Își simțea limba uscată în gură și buzele îi ardeau ca focul, începuse setea să-l chinuiască. Se culcă pe pânțele muindu-și buzele în apa de ploaie strânsă în colțul bărcii; dar se ridică îndată ștergându-se repede cu mâneca de la cămașă; apa de ploaie era amestecată cu stropi de apă sărată a valurilor.

Se lungi pe fundul bărcii, cu fața în sus, cu pumnii sub cap, cercând să-și potolească gândurile.

Într-un târziu, închise ochii voind să adoarmă, dar deasupra capului i se părea că plutesc, desfășurându-se, vederi felurite și un gând de moarte îi frământa mintea. Nemaiputând suferi, deschise ochii mari când înfiorat în jurul său. Bolta cerului se limpezise peste tot, și în creștetul ei lucea luna încremenită, așa de galbenă și de plină, despicând cu o dâră de lumină nemărginirea neagră a apei.

Nu putu ațipi nici o clipă, sta deștept; stăpânindu-și răsuflarea, își ascultă cu frică bătăile inimii, iar gândurile ca într-un haos întunecos i se

încruciau cu o iuțelă amețitoare.

Toată viața-i tristă, monotonă, i se desfășura pe dinainte. Întâiul gând i se opri la fiu-său, îngropat de câteva zile; i se părea că vede smulsă și aruncată în lături crucea albă de lemn, lucrată de el, și movila aceea de nisip amestecat cu sfărământuri de scoici colorate, era răscolit... Încet și în lumină i se arăta satul, coliba aceea tupilată în care s-a trezit... sărăcia, necazurile și mulțumirile pe care le avusese... malul acela sterp și nisipos unde era cimitirul satului, și parcă își vedea femeia cu o mână streășină la ochi și cu cealaltă făcându-i semn să vie la ea... Și toate, toate i se înșirau într-o jale mută, chinuitoare.

Ce noapte groaznică, până a prins a miji zorile!

Și cum sta cu ochii pironiți în fundul zării, unde se întindea mereu o pată roșie-aurie poleind fața apei, același gând de moarte îi îngheța simțirea: „Ce va face toată ziua... Și mâine... Și poimâine...?”

Gâtlejul uscat de sete, pânțele care țipa de foame, și țărnul tot nu se zărește, și nici o pânză nu albește la orizont, nici o urmă de fum de la vreun vapor nu se poate străvedea pe toată întinderea goală a mării.

Ca să-și mai înșele foamea, începu să mestece tutunul pe care-l avea la el. Se lungi apoi iar cu trupul scăldat în ploaia caldă a razelor de soare, și rămase așa cu ochii închiși, cu buzele arse în friguri, pierzându-se într-o gândire tot mai înceată, mai nedeslușită, până i se topiră simțurile într-o amorțelă greoaie: căzuse într-un somn adânc.

...Și cum sta el, cu ochii stinși, dormind cu fața în sus, întins pe fundul bărcii aceleia mici și negre, părea culcat într-un sicriu care plutea la întâmplare, rătăcit pe luciul pustiu al apei întinse, fără margini.

* * *

Când și-a venit bătrânul în fire, era pe niște saci de pe puntea unui vapor englez, de comerț, care-l luase întâlnindu-l în drumul spre Sulina.

Trecuse departe de Sf. Gheorghe, că abia se mai zărea turnul farului ca un punct negru, pierdut la orizont.

Acolo era satul lui; pe malul acela sterp și nisipos, acolo se stinseseră toți ai lui, și cât de singur și amărât era acum la vreme de bătrânețe.

...Și o îndoială dureroasă se închegă în mintea bătrânului, pe când buzele-i uscate șopteau în neștire: „La ce bun rămășița asta de zile ce mi-a lăsat-o Dumnezeu!...”

Căpitanul își cumpărase șoimul de la un turc din Bender-Eraclia, un orașel de pe coasta Anatoliei. Mergea cu el adesea la vânat. Până sălta prepelița, îl ținea legat cu o sfoară de picior; când vedea vânatul, îi da drumul.

Șoimul pleca în zbor, despicând aerul ca o săgeată, își înfigea ghearele în păsărica de pradă care se zbătea desperată și cădea rostogolindu-se împreună în iarbă.

Atunci i se scotea dintre gheare prada, care de multe ori se găsea încă vie, cu penele zbârlite, cu ochii mari și ciocul deschis.

Pe bord îl ținea într-o colivie.

Ce trist era nefericitul prizonier când păraseam vreun port.

Când ne pierdeam în largul mării, când nu se mai auzeau ciripirile păsărilor de uscat, când pământul, cu viața lui plină și bogată, rămânea departe în urmă, ca un punct negru, atunci începea grozavul chin al bietului prizonier din colivie.

Ne depărtam în ziua aceea de frumoasele coaste ale Asiei Mici.

De patru zile eram în largul mării; bolta cerului, de un albastru-șters, era pătată de nori albi ca niște grămezi de fulgi, ce-și muiau marginile în apa albăstrie a mării, clătinată de valuri greoaie și leneșe.

Șoimul trist, abătut, părea că doarme.

Zăcea cu ochii închiși, cu o gheară rezemată în gratiile coliviei, ținea capul ascuns în penele lui sure și zburlite de stropii valurilor.

Era miezul zilei. Căldura chinuitoare, vederea aceleiași și iar aceleiași nemărginiri pustii de ape, sfârșește prin a-ți naște o plictiseală fără seamăn: acel sațiu obositor care-l produce drumul mai multor zile de mare.

Toți dormeau, afară de oamenii din bordul de serviciu.

Un soldat se apropiase de colivie: era un băiat mic, oacheș, cu bonetul așezat pe ceafă, cu gâtul gol, cu obraji arși de soare și de vânt.

Rezemat de manivela unui tun, privea înduișat la șoimul care se scutura de praful de cărbuni ce ieșea în vârtejul fumu-lui pe gura coșului.

Un alt soldat mai zdravăn, bine legat, cu mustața răsărită, se apropiase; erau amândoi din același sat:

— ...Tânjește săracul! dar ce te gândești, bre; îi e dor de locul lui. Ce ar mai zbura el, mamă! să se vadă iar slobod...

Tăcură amândoi; aceleași gânduri îi munceau.

Întorși cu fața la asfințit, priveau cu jale, cătând parca ceva scump, într-acolo peste pustiiul nemărginit de apă.

— Măi Niță, mâini îi Sântă Măria, hramul bisericii din sat de la noi. Așa-i bre? Și noi pe ce parte a lumii suntem?... Hei! așa te poartă armata,

măi, și mai cu seamă când cazi în flotilă...

Tăcură iarăși. Rămași pe gânduri, își urmau fiecare în tăcere firul amintirilor.

Cel mai înalt se depărtă încet, răsucind între degete o foiță de țigară.

Celălalt rămase pe punte lângă colivie, singur, cu ochii pironiți pe luciul valurilor ce în goana lor nebună se pierdeau departe în largul pustiu al mării.

La ce visa el oare?

Depart, departe de tot, înspre apus, pe fundul albastriu al cerului, o pată lucitoare flutura în bătaia soarelui. Și pata aceea creștea tot mai mare, tot mai aproape, urmată de umbra ei ce alerga tremurând pe fața mării.

Era un stol de rândunele; o caravană zburătoare în drumul lung spre țările veșnic scăldate de soare, cu cerul pururea albastru și fără nori.

Pierdut într-o visare tainică și dulce, soldatul urmărea cu privirea stolul acela de rândunele, care venea dinspre apus; parcă aștepta să-i aducă o veste din țara lui.

Și ce departe era țara lui, ce dor îl prinsese de țară, de vatra satului, de care se dezlipise de trei ani de zile!

— Dar ce ai rămas așa cu ochii la cer, măi Niță? îl întrebă un soldat ce abia ieșise pe punte.

— Vine toamna, mă camarade, de s-au pornit așa rândunelele la drum, răspunse el ca trezit din somn.

Șoimul în colivie se deșteptase; însuflețit își scutura capul semeț și ațintea ochii mari, străbătând cu privirea lui ageră înălțimile.

Cu o lăcomie nespusă el pândeă stolul acela de rândunele, care plutea legănat.

Cu ghearele încleștate sălbatic în gratiile coliviei, cu pliscul deschis, gata să sfâșie, șoimul se zbătea turbat într-o parte și alta căutând scăpare.

Îl deșteptase dorul de viață, îl chinuia avântul spre înălțimea norilor.

Câțiva soldați, strânși în jurul coliviei, priveau cu milă la el cum se zbătea între gratii. Oare nu erau și dânșii părtașii aceleiași soarte? Și cu dorul în inimă se uitau când la șoim, când la pata aceea neagră care plutea pe cer fluturând tot mai mică, mai departe, tot mai departe, până se pierdu, înecată în lumină, pe fundul albastru străveziu al cerului de miazăzi.

Șoimul nu se mai potolea; cu ciocul plin de sânge, cu o gheară desprinsă, se zbătea într-o frământare nebună.

Nu trecuse mai mult de o oră, când un soldat veni să-mi spuie că șoimul murise.

Îl trimisei să raporteze căpitanului.

În jurul coliviei soldații se adunaseră grămadă.

Unii râdeau, făcând glume; altora le era milă de pasărea care zăcea cu ciocul sângerat, fără suflare, cu ochii mari țintă la orizont.

— S-a omorât singurel de inimă rea. Dar ce te gândești, saracul! când s-a văzut că nu-i chip de scăpare... zicea solda-tul acela mic și

oacheș, cu gâtul gol și cu obrajii arși de soare.

Și printre buze îi scăpă un oftat, care îl și culese vântul ce trecea nebun fluierând prin macaralele din colțul pânzelor umflate care mânau vasul într-o legănare leneșă, greoaie...

Pe mare, 1898

Era veșnic tăcut satul acela de pescari pierdut departe pe malul mării; dar mai pustiu și jalnic părea acum spre toamnă, când se găteau și berzele să plece în lunga lor călătorie.

Norii alergau nebuni pe bolta sură a cerului și pete negre se formau sub ei, pe marea albastră, sinilie, care se frământa izbindu-se în clocot de malul nisipos și sterp.

Doi plopi — singurii în tot satul — din dreptul bisericuței vopsită în verde, se văitau îndoiiți spre pământ de vântul ce mugea turbat dinspre largul mării.

În bătătura caselor tupilate sub coperișele de stuf, câteva femei cu mâinile streășină la ochi, cătau lung, cercetător, departe în zare.

Pe întinderea nemărginită a mării câteva puncte negre se iveau, ridicându-se pe crestele albe ale valurilor, și, apoi, se pierdeau iar, coborând în golul ce-l făceau valurile în jocul lor nebun și zbuciumat.

Erau bărcile mici și negre ale pescarilor ce se duceau la plasele și cârligele așezate departe în mare.

Ce dimineată urâtă era în ziua aceea!

Fâlfăituri dese de aripi se auzeau din când în când: berzele își păraseau cuiburile de stuf, pregătindu-se de drum.

După ce s-au strâns toate înălțându-se grămadă, una câte una și-au luat locul la rând, în șirul lung ce s-a pornit în mers întins, plutind prin înălțime.

Numai una, o singură barză mare, bătrână, rămase jos cu gâtul întins înainte, mișcând mereu ciocul deschis.

Sta locului, privind cu ochii mari, țintă, la șirul care se pierdea în depărtare, plutind ușor ca o panglică neagră, întinsă în spațiu, sub bolta cerului înnourat.

Sărmana!... avea o aripă tăiată.

Mai făcu o ultimă efortare desperată; își desfăcu singura aripă ce o avea: un fâlfâit grăbit, întrerupt, și se înălță o clipă, căzând apoi într-o coastă pe coperișul bisericii.

Ținându-și aripa încă întinsă, rămase acolo, cu pliscul în sus, zăcând așa singură, stingheră, cătând cu jale la cei ce o lăsau...

Copiii, adunați la jocuri nebnate în bătătura bisericii din sat, adesea o lua la țintă lovind cu pietricele sărmana pasăre care zăcea părăsită, cu ciocul ascuns sub singura-i aripă; și uneori, când pe deasupra trecea în zbor spre mare vreun cârd de călători, ea se deștepta și, ridicându-și capul, căta cu gâtul întins înainte, spre orizont, departe, până ce nu se mai deslușea liniuța aceea neagră care se pierdea tremurând ușor prin zarea plumburie dinspre miazăzi...

DUPĂ FURTUNĂ

Sus, la far, se leagănă încă molatic în aer semnalul care arată că e timp rău pe mare.

Fusese furtună; de patru zile nici un vapor nu intrase în port; valurile încă nu se potoliseră.

Pe cheiul vechi de piatră, unde altădată clocotea zgomotul și mișcarea, azi e liniște de cimitir, o tristețe mută stăpânește tot cuprinsul cheiului.

Aci, un grup de hamali, fără lucru, triști, zdrențuroși, stau alene cu pipele între dinți, privind cu jale prin rotocoalele albastrii ale fumului în largul depărtat al mării; dincoace, grupuri de negustori, agenți din port, privesc cu grijă spre fundul plumburiu al zării.

Femei, pe fețele cărora se vede spaima și grija, ținând copii de mână, se plimbă nerăbdătoare, cu ochii plini de lacrimi; sunt soțiile marinarilor așteptați.

Toți se mișcă în tăcere; nici un zgomot omenesc nu turbură sfîntenia acestei jale mute, ce parcă plutește deasupra limbii de piatră care înaintează în mare.

Iar marea nebună, parcă anume bătându-și joc de slăbiciunea omenească, în hohot clocotitor își izbește valurile zgomotoase de cheiul bătrân, spălându-i în răstimpuri mușchiul prins pe lespedea de piatră înnegrită de vremuri.

O mișcare se face prin mulțime, toți sunt în picioare cu ochii ținți la orizont:

— Se vede!... se vede!... e un vapor!...

De parte, departe de tot, în fund, acolo unde marginile zdrențuite ale norilor se împreună cu vârfurile înspumate ale valurilor, acolo unde parcă se sprijină bolta cerească, se ivește un punct mic, negru, pierdut în zare.

Nerăbdătoare se mișcă lumea pe chei, așa în neștire, întrebându-se unii pe alții fără a afla nimic. Fețele tuturor încep a se lumina, femeile își șterg ochii de lacrimi, pentru a vedea mai bine punctul acela negru, care crește cuprins în zare din ce în ce mai mult.

Turcii de la corăbiile din port, suiți în catarge, privesc spre largul mării.

E un vapor — dar care?

Fiecare se simte încălzit de speranța că e acel pe care îl așteaptă.

Mereu se face mai mare punctul acela răzleț. Un pilot care privește cu ocheanu strigă în gura mare:

— Are coșul alb... e „Principesa”.

— Vine! „Principesa”!... se aude din toate părțile.

O femeie îmbrobodită cu un șal vechi, ținând un copilăș de mână,

își șterge grăbită ochii de lacrimi și cu mâna își apasă pieptul să-și potolească bătaile repezi ale inimii.

— Uite... vezi că vine tata! și ridică în brațe copilașul, care cu mânuțele întinse cată neștiutor, gângăvind drăgălaș: ta-ta.

Punctul se preface într-o pată neagră desprinsă din zare, se vede tot mai bine, mai aproape, tot mai aproape, cum înaintează acea jucărie minunată.

Aci înălțându-se pe vârful înspumat al unui talaz, aci prăbușindu-se ca într-o prăpastie în golul ce-l fac valurile în jocul lor nebun.

„Principesa” aluneca încet, lovindu-se la fiecare pas de valurile care năvălesc pe rând, culcând-o pe o parte și pe alta; iar în urmă-i, se târăște, ca un șarpe prins de vârful coșului, fumul ce în rotocoale negre, gonite de vânt, se pierde departe, în largul pustiu al mării.

Iată, acum se văd bine oamenii care se mișcă pe punte, se pregătesc pentru sosire.

Căpitanul e la postul său, cu ochii ținți înainte, timonierul e la roata cârmei, bucătarul, cu șorțul alb dinainte și cu scufia în cap, a ieșit și el în ușa bucătăriei să vadă portul.

Mulțimea pe chei începe a flutura pălăriile și batistele în aer.

Femeia își lăsase copilul jos și desfăcuse șalul scuturându-l în bătaia vântului; o văzuse un marinar ce sta în prova, cu capul gol, cu pipa între dinți, cu o mână ținându-se de ancoră, cu cealaltă își ridicase șapca fluturând-o în aer.

Cum a intrat în apa calmă a portului, ca prin farmec, „Principesa” și-a potolit mersul; liniștită, mândră, alunecă acum tăind încet apa ce se prelinge pe coastele ei, îndepărtându-se în curbe largi care plioscăiesc în cadență cheiul vechi de piatră.

— Funda! răsună vocea căpitanului. Și ancora se rosto-golește c-un zângănit sălbatic, târând lanțul după dânsa în fundul apei, care clocotește în locul acela improșcând cu stropi până departe.

Lumea nerăbdătoare se îngrămădește la debarcader.

Unii privesc îngroziți la coș, pe care se văd pete: urmele lăsate de stropii valurilor.

„Principesa” e acostată lângă cheiul care clocotește, ca și altă dată, de zgomot și mișcare.

Portul reînvie însuflețit de o lume care roiește în sus și în jos; zgomotul asurzitor al mașinii de descărcat, strigătele hamalilor ce cară marfa, toată mișcarea și hărnicia asta readuce portul la viața-i obișnuită, plină și bogată.

Și-n mulțimea asta care se frământă grăbită, se mișcă mânată de nevoile vieții, femeia îmbrobodită cu șalul vechi zâmbește printre lacrimi, cătând cu drag la soțul ei, un marinar tânăr ce strânge în brațe copilașul draguț care gângăvește cu atâta gingășie: ta-ta.

— Era să nu-l mai văd, drăguțul!

Scuturându-și pipa de scrum, un marinar bătrân spunea la câțiva oameni ce se oprise cătând înduioșați:

— De doi ani îs luați sărmanii... bietul copilaș era să rămâie fără tată... ehei!... pe mulți tați i-a înghițit marea și câți orfani și câte lacrimi n-a lăsat pe lume!...

Iar marea nebună, parcă anume bătându-și joc de slăbiciunea omenească, cu același hohot clocotitor, își izbea valurile zgomotoase de cheiul bătrân, spălându-i în răstimpuri mușchiul prins de lespedele de piatră înnegrite de vremuri...

Constanța, 1898

CIMITIRUL MARITIM

Când soarele scapăta în amurg și, ca o ghiulea înroșită, se stinge înecându-se în mare, tot mai vezi câte un pescar întârziat ce-și mână barca grăbit spre Gura Dunării.

Dar, oricât de grăbit ar fi, și oricât de târzie ar fi vremea, întotdeauna, când ajunge în dreptul malului, dă drumul lopeților, lăsându-și barca s-alunece legănată de valuri și își face semnul crucii întorcându-se cu fața spre țărm, câtând cu sfințenie spre malul nisipos unde albesc în zare lespezi de piatră. Printre stropii albi, ridicați de valuri, licărește poleiala cruci-lor înșirate la rând.

E cimitirul maritim.

Pe-un mal pustiu și nisipos sunt rânduie movile de pământ, blocuri de piatră, cruci de fier și numeroase cruci de lemn scrijilate cu inscripții felurite.

Nici un zgomot, nici o urmă de viață. În zadar cauți doritor, cu ochii lacomi, un singur fir de iarbă să-l vezi mlădiindu-se la adierea vântului.

Nimic în tot acest cuprins, decât nisipul auriu pătat cu sfărâmături de scoici colorate.

Ce jale mută îți stăpânește ființa, cum ascuți înfiorat bătaile grăbite ale inimii, simțindu-te, tu, singura viață în mijlocul acestei naturi pustii și moarte!

Și sfânta liniște a morții uneori este turburată de mugetul mării înfuriate ale cărei talazuri se lovesc sfărâmându-se de țărm.

Și-atunci marea spală nisipul, distrugând mormintele. Parcă ar vrea să răpească rămășițele ce zac în sânul acestui pământ sterp și să le atragă în sânul ei larg, clocotitor.

Toți înecații care se găesc, toate cadavrele aduse de valuri, morții de holeră de la carantină, precum și toți marinarii ce-și află sfârșitul aci, sunt îngropați în acest cimitir.

Cea mai mare parte din morminte sunt fără nici un nume, necunoscute; altele au inscripții în toate limbile: Luigi Reget 1852, Messina...; Moris Dufez 1860, Marsilia...; alături un neamț: Iohan Kriger 1864, Hamburg...; Capitano Dionisio Stavros 1870, Hios... lângă el un turc, și tot așa se întinde șirul de morminte cât vezi cu ochii.

Sărmanii, înstrăinați de locurile lor, de tot ce aveau drag și scump, despiciând mările îndepărtate, mânați de grija pâinii de mâine, nefericiții marinari au căzut în greaua luptă pentru trai, lipsiți de mângâierea de a fi lângă ai lor, care poate îi așteaptă încă.

De multe ori rătăceam prin această parte, neîntâlnind decât foarte rar pescarii ce-și întindeau cârligele pentru plasă.

Într-una din seri, însă, fui mirat zărind, în fund de tot, un om

rezemat de o cruce, chiar lângă malul mării. După înfățișare și îmbrăcăminte se vedea a fi un italian, bătrân marinar. Ajuns în dreptul său, mă întâmpină cu un „Buona sera, signore!”, zis cu un accent dalmatian.

De la întâia vedere mă simții îndurerat de înfățișarea acestui bătrân cu ochii înroșiți de lacrimi, cu genunchii îndoiți: părea doborât sub greutatea unei dureri chinuitoare.

Am intrat în vorbă cu el.

Ce jalnică îi era povestea vieții sale!

Era de loc dintr-un sat de pescari de pe malul mării, aproape de Triest. De bunicul său abia își aducea aminte: îl lua adesea cu el la pescuit; el îi puse întâia oară lopata în mână și-l învățase să ridice plasa.

Ca prin vis își reamintește că, într-o noapte când marea era furioasă și în rada portului se auzea văitându-se desperat fluierul de la un vapor, bunicul și tatăl său ieșise în mare, cu toți oamenii din sat.

A doua zi îl văzuse numai pe tată-său; toți din casă plângeau. Auzise el bine pe maică-sa când a spus lăcrimând:

„Așa s-a sfârșit și tată-meu, sărmanul”.

Pe urmă, părintele său intrase la o corabie care aducea pământ de la Santorino... Corabia, veche și încărcată peste măsură, în una din călătorii se cufundase: toți oamenii s-au înecat.

El era pe-atunci tânăr; își părăsi satul și intră ca lucrător în port, la Triest. O grevă a lucrătorilor de aici îl făcu să se imbarce pe un vapor englez.

Peste câțiva ani se însură la Messina; aici, ca lucrător, duse o viață chinuită și veșnic în luptă cu sărăcia.

Din toți copiii îi rămăsese un singur băiat, Antonio. În el avea toată nădejdea: crescuse mare, se angajase la un vapor de pasageri.

Iar dânsul, deși bătrân, tot se simțea în putere; mânat de sărăcie, i se părea că tot mai ușoară e viața pe apă decât pe pământ. Se imbarcase pe un vapor de marfă care făcea transporturi de cereale.

Într-o seară, pe o mare rea, când părăsea portul, la gura strâmtă a canalului, drept când să iasă în largul mării, s-a întâlnit cu vaporul de pasageri.

În zadar acesta ridicase trei lumini roșii, semnal că are stricăciuni la mașină și că nu poate manevra.

Vaporul înainta mereu; printr-o manevră greșită, în loc de a-și schimba direcția, veni dimpotrivă cu prova în mijlocul vaporului de pasageri.

Îl izbi: o panică îngrozitoare se răspândi pe bord; până să lase bărcile de scăpare la apă, vaporul se duse la fund.

Unii au putut fi scăpați; cea mai mare parte însă se înecă.

Bătrânul se opri din spus, îl podidise lacrimile... „Da!... da!... Sunt foarte sigur, adăugă el, l-am cunoscut bine; din acele țipete desperate l-am

cunoscut pe al lui... pe el, nu, nu l-am văzut; dar l-am auzit bine, uite, cum mă auzi pe mine.”

Se opri, își aținti privirea în gol, își scutură capul și mă apucă de braț: „N-auzi și acum încă? auzi cum îmi sparg urechea? Și îmi țiuie în creieri țipetele acelea... a, le cunosc bine; căci, vezi, eu, eu sunt cel vinovat. Da, eu țineam atunci cârma; dar nu știam ce fac, că eram amețit: mă îmbătasem în port, înainte de plecare.”

Cu mâneca soioasă a flanelei își șterse lacrimile, și, ca și cum și-ar vorbi sie înisusi, zise duios: „O, povero! povero Antonio!...”

„A doua zi, printre cadavrele aduse de valuri la mal, l-am găsit, l-am îngropat aici.”

Se întoarse către mine și mă privi ținută în ochi, cu o căutătură îndurerată și fioroasă: „Așa-i că e grozav? Spune, nu mă cruța; Eu sunt vinovatul? Eu l-am ucis? Așa-i că e îngrozitor?” Nu mai putu urma, izbucni într-un plâns sfâșietor, se trânti la pământ cu fața în țărână.

„O, caro mio... caro mio figlio!” murmură întretăiat și printre lacrimi.

Se ridică, își șterse ochii și, cătând rătăcit spre mare, începu să suspine: „Uite! o vezi? când îi furioasă, își trimite valurile până aici. A! o știi foarte bine, o cunosc cât este de răută-cioasă. Vrea să-l dezgroape și de aici, să-l înghită ea.”

Tăcu, încleștându-și pumnii; își aținti privirea încruntată spre largul mării.

Iar marea, nebuna mare, legănându-și molatic valurile, și le izbea parcă înadins de mal, cu un hohot batjocoritor.

Numai luna, de sus din înălțime, blândă ca întotdeauna, înduioșată și ea, se vede, își arătă, din colțul poleit al unui nour fumuriu, fața galbenă ca ceara, de cele ce văzuse...

1897, Sulina

DIN AL DOILEA „JURNAL DE BORD”

ÎNTÂLNIRI ÎN ARHIPELAG

Ne întorceam din Egipt.

Vântul de nord ne era împotrivă; mereu, cu aceeași putere și încăpățănare, ne sufla drept în față. De două zile nu mai văzusem soarele.

Nu era ceață și nici nori negri nu se frământau pe cer. Era un fel de pânză albă-vânăță, așa de deasă și uniformă, încât razele soarelui nu izbuteau s-o străbată, s-o sfâșie, să poată însufleți natura mută și tristă. O perdea groasă de nepătruns se lăsase, anume parcă, să închidă vederii tainele bolții cerești.

Eram liber în timpul zilei — îmi venea rândul serviciului de cart, de la miezul nopții până la răsăritul soarelui — și căutam să mă folosesc cât mai bine de orele de repaos. Lungit pe punte, cu fața în sus, țineam cartea în dreptul ochilor, sprijinindu-mă în coate după clătînările vasului. Citeam isprăvile piraților din Arhipelag, descrise de Ioan Ghica în Scrisorile sale, de pe când era guvernator al insulei Samos.

Ce timpuri!... Prin locurile unde noi pluteam, cu atâția ani mai înainte bastimentele franceze și engleze, din escadra Levantului, își plimbau, legănându-și, spânzurați de catarge, pirații greci, pentru ca să îngrozească populația insulelor, care se hrănea numai din piraterie, pe vremea aceea.

Câți ani sunt de-atunci? Cu ce vor mai fi trăind acești insulari săraci, cu care natura a fost așa de vitregă și strămoșii lor atât de lacomi, despoind munții și secătuiind pământul, n-a mai rămas urmașilor decât niște blocuri uriașe de piatră, căzute parcă din cer, la întâmplare, în albastrul străveziu al Mării Egee.

— Se vede un vapor la trei carturi babord! răsună prelung, de sus, din gabie, vocea marinarului de veghe.

Mă ridic, să pot vedea în zare. De jos, de pe punte, nu văd decât o dără de fum cenușiu, care se resfira la orizont. Târziu apare un punct negru, care crește în larg din ce în ce mai mare.

De pe puntea noastră toate privirile îi urmăreau mișcarea. Era un vapor mare, care se îndrepta chiar spre noi. Se vedea bine, dar nu-i puteam cunoaște naționalitatea, căci nu avea la pupa pavilionul național.

— Cred că e un vas englez, zise un ofițer, care își potrivea luneta.

— Ferească Dumnezeu! adăugă un altul. Mă prind pe ce voiți că e grecesc. Chiar când e supus englez sau român, nu-l rabdă inima pe grec ca să nu-și pună și culorile patrid-ei sale. la uitați-vă la coș... nu vedeți nimic?

În adevăr, atunci am putut deosebi pe coșul negru o bandă albă și o cruce albastră.

Alb și albastru sunt culorile naționale grecești.

S-a apropiat de noi, micșorând viteza. Părea că voiește să ne

recunoască. La depărtare de câteva sute de metri și-a schimbat brusc direcția drumului, a mărit viteza și s-a depăr-tat, pierzându-se la orizont.

Unde s-o fi ducând? ce-o fi căutând oare vaporul acesta? căci, desigur, căuta pe cineva.

Când plutești mai multă vreme în nesiguranța mării, când golul acesta nemărginit te apasă din toate părțile, un punct, un singur punct, un sâmbure de viață, dacă se arată pe toată întin-derea pustie de apă, îl prinzi cu ochii lacomi, și dornic îl urmărești cu interesul pe care îl ațâță un sentiment adânc, care leagă uneori în taină ființele omenești.

Doi semeni necunoscuți, care se întâlnesc în singurătate, între apă și cer. Cine o fi? Cum se numește? De unde vine? Unde se duce? Aceleași întrebări își fac amândoi deodată, aceleași gânduri îi frământă, aceeași soartă îi leagă. Cu toate că niciodată, poate, unul nu va ști nimic despre celălalt, totuși ei se privesc cu dor, se urmăresc cu ochii duși în zare și simt împreună apăsarea părerilor de rău, atunci când unul dispare vederii celuilalt, pierdut în urmă, la orizont, departe.

Nici un vas n-am mai întâlnit în ziua aceea până sub seară, când iarăși s-a auzit, prelung și răspicat, glasul omului de veghe:

— Se vede un vapor la două carturi tribord!

Aceleași priviri curioase au urmărit mișcările vasului, care creștea în zare. Când a ajuns aproape, am văzut uimiți că-i tot același vapor grecesc, care în timpul zilei ne ieșise încă o dată în cale. Întâia oară venea din stânga, acum ne ieșea din dreapta.

Desigur, căuta vreun alt vas, de aceea încrușișă prin locurile acelea.

Oricum, lucru ciudat. Nedumeriți, ne întrebam unii pe alții, fără a avea puțința de a afla ceva. Se făceau tot felul de presupuneri, fiecare își da câte o părere, dar nici una nu putea să-i mulțumească pe toți. Apoi se uită și întâmplarea aceasta. Și nimeni, desigur, nu se mai gândea la ea, când începu, în tăcerea monotonă a mării, răsunetul metalic al trompetei, care chema pe punte marinarii la regularea serviciului de noapte.

Tocmai târziu, în miezul nopții, când mă prinsese somnul, am fost trezit, căci îmi venise rândul.

Era așa de întuneric în noaptea aceea, încât cerul și apa erau totuna de negre; nimic nu se deosebea mai departe de pereții vasului.

Nu puteam să-mi deprind ochii cu întunericul de-afară, zadarnic mă chinuiam ca să străpung perdeaua aceasta neagră, care mă învăluia din toate părțile.

Uneori închideam ochii, părea de prisos ca să mai privesc înainte. Pluteam așa, orbește, în haosul acesta întunecat, în care nu se putea desluși nici marele cerc înșelător, pe care ești deprins ca să-l vezi întotdeauna în juru-ți, crezându-te tu centrul său.

O singură lumină slabă licărea, înroșind geamul busolei. De câte ori mă aplecam ca să privesc cerul gradat, care vibra ca o vietate închisă în cutia aceea de sticlă, mă îneca mirosul uleiului de rapiță, care ardea,

sfârșind, într-un felinar unsuros.

Pe punte, jos, trântiți între frânghiile cătrânite, dormitau oamenii de serviciu. Nu se putea vedea nici unul, se simțea numai mișcarea și murmurul lor acolo prin întuneric, la piciorul catargului, care scârțâia și el, gemând parcă de zbucium și de osteneală.

Într-un târziu, când ne așteptam mai puțin, izbucni fără de veste strigătul omului de sus:

— Se văd trei lumini la babord!

Marinarul de gabie, ochiul neadormit și cercetător al vasului, descoperise cel dintâi, de departe, trei stelute care licăreau, tremurând una sub alta, singure în tot cuprinsul pustiu al mării.

Căutam să-mi dau seama de rostul acelor lumini neobișnuite.

Ca să înlături întâlnirile c-un alt vas în timpul nopții, îi judeci mersul după luminile de drum: un felinar alb sus, unul roș la stânga și altul verde la dreapta.

Ce rost puteau avea cele trei lumini albe, care sclipeau din ce în ce mai tare, apropiindu-se de noi?

— Trebuie să fie vreo corabie cu toate pânzele întinse, care se îndreaptă încoace, se auzi un glas de pe punte.

O pată sură părea că se deslușește, desprinzându-se din întunericul nopții.

Abatem puțin din drumul pe care îl urmam, ca să ne ferim de-o întâlnire. Dar vasul, care s-apropia cu grabă, își schimbă și el mersul, așa ca să ne cadă mai mult în drumul nostru.

— Tii diavolo!... este nebun ăla? n-are ochi?... vrea să ne taie în două? tună la spatele mele glasul răgușit al lui Barba Gheorghe, pilotul de la cârmă.

Comandantul fu trezit din somn. Sui într-o suflare scările pe puntea de comandă.

— Banda tribord! strigă el răstit pilotului de la cârmă.

Și vasul dintr-o dată se culcă pe-o coastă, scârțâind din încheieturi.

Ne învăteam de 90 de grade, ferindu-ne din drumul acelei arătări mute, care se apropia, amenințătoare, într-o iuțelă nebună.

În același timp, comandantul apucă de mânerul care deschide drumul vaporilor de fluier.

Și un urlet groaznic, ca vaietul disperat al unei fiare rănite, izbucni clocotind în orbirea nopții.

La glasul acesta de alarmă, toată lumea fu afară pe punte.

O tăcere stăpânită țintuia pe fiecare la postul său. Nici un murmur nu se mai auzi între oameni; numai lanțul cârmei, smuncit de roată, scrâșnea printre raiurile macaralelor.

Toți ochii se deschid mai mari, și inimile zvâcnesc mai tare.

Așteptăm.

Deodată, ca prin farmec, cele trei lumini necunoscute alunecară în

jos, strângându-se parcă înecate în adâncul mării.

Câteva vorbe, răcnite într-o limbă neînțeleasă, răsunară desperecheate în fâșâitul prelung de apă, care se apropia de noi. Și, numai la câțiva metri departe, o umbră neagră se desluși, învârtindu-și pânzele într-o voltă ageră și sigură. Zburând ca o pasăre de noapte cu aripi uriașe, se șterse, alunecând pe lângă noi, până se pierdu în negrul întuneric al nopții.

Era una din acele ușoare corăbioare, brigantine, care taie luciul apei ca o săgeată în zbor, mânată de un vânt prielnic și manevrată cu dibăcie de către lupii Mării Egee.

Primejdia trecuse. Pe punte toți erau în fierbere. Ce-a fost această ciudată întâlnire? Ce caută oare vasul acesta? Și de ce nu avea luminile obișnuite de drum?

Ni se întâmplase, de multe ori, ca să întâlnim în cale corăbii mici, sărace, fără lumini de drum, lăsate în voia soartei — fantome care te îngrozesc adesea, când îți apar deodată, tăindu-ți drumul, în nopți întunecoase.

Dar vasul acesta avea trei lumini; era, desigur, un semnal de recunoaștere.

— Nu se petrec lucruri curate prin părțile acestea. Parcă ar fi fost un vas de pirai, zise cu sfială un ofițer tânăr.

Toți ceilalți începură să râdă.

Comandantul adăugă, zâmbind cu bunăvoință:

— Dacă pirateria s-a măturat de mult din Arhipelag, au rămas încă multe fapte de baraterie, care se petrec prin locurile acestea.

Pe când noi stam de vorbă strânși în jurul hărții Arhipelagului și povesteam întâmplări și fapte de înșelăciune ale marinarilor greci de prin insule, Barba Gheorghe, care lăsase cârma în mâinile altuia, se apropiase pentru a ne asculta, și un zâmbet plin de înțeles îi flutura pe buze, pe sub mustățile cărunte și țepoase, ca niște fire de sârmă răsucită.

De bună seamă, știa el ceva mai mult decât citiserăm noi prin cărți.

Când toți ceilalți s-au dus să se culce și am rămas iar singur ca să măsoar în lung puntea de comandă, m-am apropiat de bătrânul care ședea jos, cu ochii țintă la mare.

— Nu te culci, Barba Gheorghe, că ți-ai terminat serviciul?

— Nu vine somnul la mine, când trec prin locurile astea.

— Mi-a rămas la inimă — adaug eu — corăbioara ceea, care manevra cu atâta dibăcie.

— Ama!... Palicari din insule. Ai văzut cum rândunica zboară și se învârtește în vânt!...

— Barba Gheorghe, dar ce crezi d-ta că voia corăbioara asta, de s-a apropiat așa de noi?

— He!... săracii... este greu acuma de trăit și pe apă; nu mai poți să câștigi o bucată de pâine ca mai înainte — și un surâs amar încreți fața lui

neagră, arsă de soare și tăbăcită de sărătura mării.

— Ai văzut vaporul cel mare, care ne-a ieșit în timpul zilei de două ori în drum. El căuta pe corabie și corabia căuta pe el.

— Ei bine, dar pentru ce?

— Apoi nu știi că, de când au intrat dracii de englezi la Eghipt, nu te mai poți hrăni ca înainte vreme. Mai demult, umpleai corabia cu hașiș, care crește frumos în insulele noastre, și o descărcai la Alexandria; iar negustorii arabi plăteau numai în lire de aur. Acuma, Englezul a oprit să mai intre hașișul în Eghipt. Cum prinde o corabie, arde toată marfa și dă amendă strașnică pentru contrabanda de hașiș. Numai vapoarele mari pot să mai aducă pe ascuns; îi înșală mai ușor, căci debarcă mai multe feluri de marfă. Vaporul și corabia asta se vede că au avut vorbă să se întâlnească pe-aicea, de-aceea se căutau ei așa. Ca semnal de recunoaștere, desigur, au avut trei lumini albe. Când a văzut corabia că s-a înșelat cu noi, a fugit repede la larg.

Bătrânul începu să-și dezlege limba.

De multe ori îl necăjiserăm noi, spunându-i că a fost pirat în tinerețe. Întotdeauna se supăra foc și se jura că el, care era copil pe atunci când mai umblau pirații, nu făcea nimic alta decât să țină frânghia la prova, ca să lipească vasele, pe când alții intrau cu cuțitul la turc.

De data aceasta însă alunecase fără de veste, furat de amintiri, în povestirea vitejiei palicarilor din vremea marii revoluții grecești. Începu să-mi înșire despre flota lui Ibrahim-pașa, care a venit la Kassos cu douăzeci de fregate, așa de furios, că voia să ia și pământul insulei să-l îmbarce la bord; cum n-a fost chip să debarce trupele decât în urma trădării unui pilot grec din Rodos.

În măcelul groaznic pe care l-au făcut turcii în insulă, a fost ucis și bunicul său, care avea toată corespondența zaveriei, căci el fusese trimis cu scrisori la Iași către Ipsilante din partea patriarhului de la Constantinopole.

Și bătrânul se opri din spus, înecat de vitejia amintirilor trecutului îndepărtat.

După ce își scoase un săculeț de pânză groasă de vele, își îndopă bine ciotul de lulea, arsă pe jumătate, și începu iarăși din ce în ce mai înduioșat:

„— Ah! dacă ai fi cunoscut pe căpitanul Stavro, fratele mamei. Ce om tare și inimos!... Ca el nu se mai pot găsi azi oameni pe nicăieri. Fusese în flota lui Canaris, era spaima turcilor, și toți patrioții din insule se închinau la numele lui. Mă ceruse mamei ca să mă ia cu el pe mare și să mă învețe a mă hrăni pe apă. Eram băiet mic de tot când m-am îmbarcat pe bombardă lui, care se chema ”Olga“.

Când se vedeau arzând focuri la munte, pe vârfurile Panaghiei, știam că ne vestește apropierea unui vas turcesc.

Plecăm din ascunzătorile insulei, ne strecuram printre colțurile stâncilor, care ieșeau ca niște dinți din apă, și zburam la larg, cu pânzele

întinse. Cum se aruncă uliul asupra puilor de găină, așa cădea și el peste corăbiile turcești.

Dar vezi, a greșit numai o dată, și dintr-aceea i s-a tras și moartea.

A atacat și a dat la fund un vas, ce ducea proviant la Constantinopole pentru armata Englezului, care debarcase acolo, ca să pornească pe urmă la Crimeea, că începuse războiul cu Rusul.

Când ne-au prins, era o noapte neagră ca acuma; mergeam cu vânt bun la Samos.

Din urmă venea un vas mare. După formă și iuțeală bănuiam noi că-i o fregată străină. Goneam noi din toate puterile, dar la urmă tot ne-a ajuns.

«Cine sunteți voi?» ne-a întrebat pe grecește. N-am răspuns nimic întâia dată. După ce a strigat pe turcește să spunem numele vasului, căpitanul, crezând că are să-i înșele, răspunde: «Medghidieh» — numele corabiei pe care o înecasem.

«Medghidieh e la fund, și o să vă duceți și voi dracului după dânsa... Foc!» se auzi strigând pe vasul care se apropiase mult de noi.

După câteva clipe, o lumină roșie scăpără prin nouri, un bubuit răsună în urma noastră și auzirăm bine şuierul unui obuz, care zburase pe deasupra capetelor.

Ne-am lungit cu burta pe punte, schimbând cârma într-un bord, ca să fugim din drumul fregatei.

Al doilea obuz izbucni în arboradă; catargul din prova trosni, prăvălindu-se pe punte. Pânzele întinse și toate frânghiile încurcate, care căzuseră umplând puntea, ne strângeau dedesupt, fără a mai putea face vreo mișcare.

Ne zbăteam ca muștele prinse în rețeaua păianjenului, când ne-a cules Englezul.

După ce ne-a ținut trei zile în fiare, în fundul magaziei de cărbuni, ne-a dat drumul, debarcându-ne la Samos: a oprit numai pe căpitanul nostru.

Tocmai după vreo zece zile am putut să mă întorc la Kassos. Mama mă plângea, crezându-mă mort de mult.

Într-o dimineață, toată escadra engleză ancora în fața insulei noastre. O lovitură de tun a strâns tot poporul la mal, ca să privească. Și, atunci, am putut vedea cu groază cum, la fregata cea mai mare, se legăna, în bătaia vântului, un trup omenesc, spânzurat sus, tocmai la babafinca.

Era căpitanul Stavro acolo sus!... Plâneau tinerii și bătrânii, femeile și copiii; tot norodul plângea și blestema pe Englez și pe toată Europa, că ei ne împinseseră împotriva Turcului, și apoi tot ei ne gâtuiau acuma.

A!... ce om!... ce om a fost acela!...

Se spune că atunci când a auzit că-i osândit la moarte prin spânzurătoare, n-a suflat nici o vorbă, nici o lacrimă nu i-a dat în ochi. Iar

când a fost totul gata, a cerut un foc ca să-și aprindă țigara, și el singur a dat semnalul ca să tragă ștreangul, atunci când a sfârșit de fumat, aruncându-și mukul țigării în mare.“

Și Barba Gheorghe sfârși vorba, clătinând cu amărăciune din cap, pe când își lovea de tocul cizmei luleaua, stinsă de mult. Căzut pe gânduri, rămase tăcut, privind la scrumul care, scuturat, zbura, spulberându-se în bătaia vântului.

Se crăpa de ziuă, vântul se potolise; numai o boare umedă mai sufla ușor în răstimpuri. Văzduhul nu se limpezise bine de negurile nopții, și ziua începuse ca să-și ridice încet, pe furișate, genele aromite în zarea viorie la orizont, acolo unde abia se bănuia dunga înșelătoare a coastei gigantului Levant.

Pluteam încet, intrând pe nesimțite între insulele acestei mări, care ne atrăgea din ce în ce în sânul ei, legănându-ne într-o răsuflare domoală, în marea liniște din faptul dimineții.

În stânga, într-un fund albastru plumburiu, se înșira lanțul întrerupt și nedefinit al Cicladelor.

În dreapta, pe măsură ce se ridică în falduri perdeaua de aburi aurii, se descoperă verdeața lucitoare a smochinilor din Rodos.

Și, înaintea noastră, în depărtarea ștersă, o liniuță începe a tremura în jumătatea de lumină a zorilor — e un cap al țărmului, care înaintează în mare, păstrând de veacuri urma anticului Halicarnas.

Și numai când te afli aici, plutind pe luciul mării — oglindă a infinitului — între cele două continente, pe care le poți prinde deodată cu vederea, tu, efemera vietate cugetătoare, simți, fermecat, eternul ritm, marea armonie a naturii și taina mirajului istoric al neamului omenesc.

Unde sfârșește Europa și de unde începe Asia?

Natura n-a tras aici o linie despărțitoare între un continent și altul. E aci o înlănțuire între uscat și apă. O țesătură minunată de mare și pământ.

De o parte și de alta, golfuri adânci scobesc coastele întretăiate; peninsule, capuri, care se prelungesc departe în mare, și lanțuri nesfârșite de insule leagă un continent de altul, fără ca ochiul să piardă o clipă uscatul din vedere.

Pare că natura a durat anume o punte de trecere de la un țărm la altul, ca să înlesnească drumul între cele două lumi.

Pe puntea aceasta a trecut civilizația din lumea veche în cea nouă, și tot de acolo, în urmă, barbaria pe aceeași punte s-a îndrumat, ca să întunece lumina care începuse abia a străluci.

Și înapoi, pe același drum, lumina, azi, se întoarce, ca să alunge întunericul lumii vechi. Și cine știe de câte ori, în nesfârșita scurgere a vremii, prefacerile celor două lumi se vor mai perinda încă pe aceeași punte, de la un continent la altul!...

Numai când navighezi prin Arhipelagul grecesc, prin acest labirint de insule, care se oglindesc în albastrul străveziu al apei, înțelegi pentru ce

mai întâi prin aceste locuri geniul uman s-a încercat să înfrunte uriașa forță a mării.

Desigur, prin locurile acestea, printre insulele care se văd una pe alta, în dorința de pradă, învingându-și groaza de necunoscut, s-a dezlipit de pământul tare, pe care călca, cel dintâi îndrăzneț copil al omenirii din vârsta primelor epoci, ca să se avânte în luptă cu marea, dibuind cu stângăcie pe trunchiul vreunui copac grosolan cioplit — sâmburele minunatelor opere ale arhitecturii navale și primul pas al navigației mondiale.

Dorința de pradă a creat navigația, și, de aceea, pirateria — această spumă a mării — este veche ca și navigația; ea a dat multă vreme avânt propășirii acestei arte.

Argonauții, pe care îi conducea Iason în căutarea Lânii-de-aur, nu erau, la drept vorbind, decât niște pirați, ca și Ulysse, Menelas și toți ceilalți eroi, pe care-i cântă și-i idealizează poeții antichității.

De aceea, un scriitor francez, călătorind prin locurile acestea ca să cunoască caracterul rasei și alcătuirea statului grecesc de azi, spune că marina greacă e veche ca și poporul grecesc, „căci prima dată când această națiune s-a făcut cunoscută lumii, a fost atunci când a plecat, cu vasele pe care le avea, ca să jefuiască cetatea Troia”.

Cu drept cuvânt s-a zis: „...că adevăratul erou al Greciei nu-i aprigul Ahile, care nu știe decât să iubească, să urască, să plângă și să lupte. Ahile este un om de uscat, crescut departe de mare; Ahile are cugetul curat, e un suflet drept, el nu știe să chibzuiască nimic cu șiretenie; Ahile n-a câștigat nimic prin războiul troian, decât doar moartea și nemurirea; Ahile este numai pe jumătate grec; Grecia întreagă e încarnată în insularul Ulysse, care știe să navigheze și să mintă, care precupețește și iubirea și nenorocirea, care, înainte de a ucide pe pețitori, sfătuiește pe soția sa ca să le ceară daruri bogate, Ulysse este eroul marinar, negustor și înșelător”...

1908, august

De ieri plutim încet, abia mișcându-ne, pe o mare ca de untdelemn. Zadarnic așteptăm, dincotrova, măcar o adiere de vânt răcoritor. E așa de cald, că marea doarme moleșită, fără să mai respire parcă. Ne dor și ochii și capul de atâta lumină orbitoare.

Razele soarelui de foc străpung țesătura pânzei sub care voim să ne umbrim; ard și moaie smoala dintre scândurile punții înfierbântate.

Fumul, scăpat în răstimpuri din gura coșului, se înalță drept în sus și rămâne mult așa, atârnat în văzduh, plutind ca niște nourași alburii de spumă.

Vreo câțiva marsuini ne urmăresc, cerșindu-ne mâncare; în salturi nebunești se afundă și apar, făcând mereu la tumbe, întocmai cum se iau copiii de țișani în urma trăsurilor, pe drum.

O pasăre de mare, ce ne urmărea de mult în legănatul ei domol prin aer, se lasă obosită pe capătul unei vergi, fâlfâind ușor aripile albe, desfăcute.

Uscatul trebuie să fie pe aproape. Spre miazăzi, printre norii albi, ca niște grămezi de scamă dezlănătă, începe a sclipi în bătaia soarelui o pată cu străluciri de sifid.

Acolo, în zarea aceea, a crescut tunătorul Zeus, adunătorul de nori, părintele zeilor și al oamenilor, care, torcând destinele muritorilor, împărțea tuturora și bunurile și relele.

E vârful, veșnic albit de zăpadă, al muntelui Ida.

Pământul Cretei începe a se zări.

Insula aceasta, cea mai mare din Arhipelag, așezată aproape la aceeași depărtare de Europa, Asia și Africa, forma punctul de legătură între cele trei continente și centrul lumii vechi.

Istoria Cretei este încă necunoscută. Descoperirile de mare preț, care se fac acum în insulă, la Festos și Knossos, dau mult de lucru arheologilor; se găsesc aici urmele unei civilizații foarte vechi, de aproape patru mii de ani.

De curând s-au început lucrările pentru descoperirile palatelor înțeleptului Minos, eroul Cretei, care a trăit cu vreo câteva veacuri înaintea războiului troian; el este regele primului stat grecesc, despre care amintește istoria antică.

Insula Creta, așezată în mijlocul Mediteranei, în calea marilor migrații, la încrucișarea largilor drumuri de apă, între Egipt și Fenicia, care i-au înlesnit civilizația, trebuie socotită ca primul leagăn al Helenismului.

Țărmurile prăpăstioase, cu stânci dințate, încep a se desfășura înaintea noastră. Un lanț de munți, cu piscurile al-bite, taie insula în

lungime.

Prin limpezimea aerului se zăresc, până în fundul văilor adânci, livezile de măslini, ca niște pete verzi pe fundul cafeniu al pământului pietros, sterp, ars de fierbințeala prea mare a soarelui. La poale se văd, în felurite chipuri, grămezi de pietre roșii, albe și vinete — sfărâmăturile stâncilor, rostogolite de vremuri în mare.

Ne îndreptăm încet înspre intrarea băii Suda.

Un port natural, sigur, apărat de vânturi și atât de larg, că ar putea adăposti o flotă uriașă în sânul său.

Se mai recunosc și azi urmele puterii venețiene: pe o mică insulă, ca un bloc de piatră, desprinsă de coasta muntelui și aruncată mai departe în apă, se vede ruina zidurilor crenelate ale unui fort, care păzea intrarea în baie.

Printre dărâmături se mai deosebește încă placa de piatră, cu sculptura leului înaripat al mândrei Veneții, care stăpânea odată, ca regină a mării, insulele întregului Levant.

În fundul golfului strălucesc două bastimente de război: unul francez și altul italian. Ancorăm lângă cel francez, care își poartă numele scris la pupă cu litere aurite: „Condor” — un mic crucișător.

De câțiva ani, din timpul războiului greco-turc, Marile Puteri Europene au debarcat trupe, ocupând insula, având întotdeauna și câteva bastimente staționate în apele cretane.

Marinarii se înșiră la front pe punte, corniștii sună onorul, și ne schimbăm saluturile, obișnuite la întâlnirea vaselor de război, reprezentantele statelor a căror culori le poartă.

Vizitele de ceremonie se țin lanț. Bărcile cele mai frumoase, balinierele albe, lustruite, sunt lăsate la apă; marinarii cei mai chipeși, aleși pe sprânceană, lopătează în cadență desăvârșită; e întotdeauna, în asemenea împrejurări, un prilej de întrecere între națiuni.

Comandantul francez, un bătrân hazliu, ne întreabă, surâzând, dacă nu cumva am sosit și noi ca să protejăm pe mândrii strănepoți ai vechilor eleni, pentru a nu fi masacrați de barbarii otomani? Și, la plecare, roagă pe comandantul nostru ca să felicite pe profesorii de limba franceză din România pentru modul strălucit cu care știu să învețe pe români să vorbească franțuzește.

Toți așteptăm cu nerăbdare ora de baie, ca să ne răcorim în apa mării care, în golful acesta, e calmă ca apa unui lac.

E atâta limpezime, că se zărește fundul ca printr-o sticlă albastră-străvezie.

Abia ne aruncăm în apă, câțiva înotători mai îndrăzneți se îndreaptă înspre larg și deodată izbucnesc o mulțime de strigăte desperate pe vasele străine.

Ne zăpăcește zgomotul, și nu putem pricepe ce s-a întâmplat deodată. Simțim că un pericol ne amenință, fără să știm din care parte

vine. Cuprinși de groază, cei care se găesc în apă se grăbesc, înotând din răsuputeri să ajungă la vas, să prindă cu mâna ceva, căutând astfel scăparea.

Iar cei rămași la bord, crezând că se îneacă vreun om, sar repede în bărci, fără să știe în care parte să alerge în ajutor.

„Guardate!... Pesce-cane!... Guarda... Le reqnin!... Le tigre de mer!”. Strigătele acestea, repetate de-atâtea glasuri, se deosebesc din zgomotul care crește din ce în ce. Vreo două bărci, mânite la disperare, zboară ca să culeagă din apă pe cei rămași în urmă. O barcă a vasului francez ajunge cea dintâi și ia vreo trei de-ai noștri.

Un ofițer francez ne lămurește că un rechin, care se înfruptase cu carne omenească, înghițind un marinar englez, stă de câteva zile la pândă, așteptând vânatul ce trebuia să-i pice de la vreunul din vasele ancorate în baie.

Ne descrie groaza și dușmănia ce o au marinarii francezi împotriva acestei hrăpărețe dihanii de apă, care e așa de puternică, că numai cu o lovitură de coadă poate omori un om.

De câte ori apare rechinul în rada unde se află ancorată o escadră, se dă de știre la toate vasele și uneori se trage ca alarmă un foc de tun.

Când aripile nopții începură a înnegri zarea, marinarii, obișnuiți a se culca devreme, începură să-și pregătească culcușurile afară, pe punte, sub cerul liber. Înăuntru căldura era chinuitoare.

O noapte senină și caldă se lasă din ce în ce, adormind pe nesimțite golful acesta adânc și tăcut, cu apa lui leneșă, umbrită înspre țărm într-o culoare albastră-închisă, ca sineala.

În bruma argintie, ce cade cu încetul peste pământ și apă, nimic nu se mai mișcă; la mal, se simte numai un șopot tremurător de unde: e jocul înșelătoarei mări, care mângâie și sărută luciul pietrei, rozând fără încetare țărmul stâncos și prăbușit.

Depart, la intrare, se desemnează pe cer conturul fortului venețian; câteva stele, sclipind răzlete, par niște candelă aprinse pe ruina zidurilor străvechi.

O pată neagră umbrește coasta sură a muntelui pleșuv; e o pădure de măslini, care se întinde până devale. Și dintr-acolo vine până la noi o adiere slabă, un suflu de răcoare, ca alintarea blândă a unei mâini ușoare, nevăzute.

În noaptea asta nu-i chip să adorm devreme. Mă plimb singur pe punte. Aud vorbă la prova.

Un grup de marinari, culcați, fără să doarmă, se află strânși în jurul lui Barba Gheorghe, bătrânul nostru pilot, ce pare că înșiră o poveste frumoasă, de demult. Mă apropiu, pe ascuns, și trag cu urechea să prind și eu un capăt din firul povestirii.

„...și plângea și se văita toată lumea din Atena, că iar venise rândul ca să plătească birul către regele din Creta.

În fiecare an, pleca o corabie mare, regească și ducea acolo șapte

băieți și șapte fete, tot ce era mai frumos în Atena, și înapoi nu-i mai întorcea, ca îi mânca Minotaurul, pe care regele din Creta îl ținea închis într-un palat și îl hrănea cu carne de om.

Atunci se ridică Tezeu, cel frumos și viteaz, zicând că el are să meargă să ducă de data asta corabia la Creta. Părinții lui plângeau și nu-l lăsau să plece. Dar el n-a vrut să-i asculte. Și, când a fost să plece corabia regească, ea și-a ridicat pânzele negre, în semn că duce birul cel de moarte.

Dar regele cel bătrân, tatăl lui Tezeu, a zis: «Fiule, dacă vei izbuti să scapi și tu cu viață, să ridici de departe pânzele cele albe, ca să știu eu și țara mea întreagă minunea ce s-a întâmplat».

După o săptămână de drum, corabia a ancorat aici, la Suda, unde ne aflăm noi. Tezeu, care era tot așa de voinic pe uscat ca și pe apă, era și frumos ca un înger. Ce-a făcut, ce-a dres, că Ariana, fata regelui din Creta, s-a amoresat nebună de el. Era acolo un palat, care se chema Labirint, cu mii și mii de odăi; așa de încurcat era, că cine apuca să intre se rătăcea și înapoi nu mai putea să iasă; soarele nu-l mai vedea și acolo îi putrezeau ciolanele. Dar Tezeu nu s-a rătăcit, că Ariana i-a dat pe ascuns un ghem de ață; și cu cât el mergea și s-afunda în palat, tot desfăcea firul, în urma lui, ca să știe pe unde să se întoarcă. C-o singură tăietură de sabie a retezat capul Minotaurului, care era spaima Atenei. Apoi s-a îmbarcat în corabia lui și a reluat drumul spre Atena. Și, de bucurie mare, el a uitat ce i-a vorbit taică-său, ca să-și ridice pânzele albe la corabie. Și bătrânul sta pe mal la Pireea și se uita în zare; aștepta mereu corabia, care nu mai venea și el plângea și ziua și noaptea. Numai iaca, într-o zi, răsare în larg o corabie frumoasă. Toată lumea a cunoscut-o că-i corabia regească, dar nimeni nu îndrăzni să zică ceva, de teamă că se vedeau bine pânzele cele negre, umflate în vânt.

Și regele bătrân începu să se vaite că i-a murit feciorul cel mai viteaz din toți. Așa durere i-a strâns inima, că și-a făcut seama și s-a aruncat de pe stâncă în mare...“.

Așa povestea Barba Gheorghe legendele elenice, în nopțile cu lună, când ne aflam ancorați în dreptul insulelor, al căror istoric îl știa pe dinafară. Întreaga mitologie care îmi chinuise tinerețea celor mai frumoși ani de liceu cu traducerea încurcatelor texte grecești, o auzeam acum sub forma unui basm naiv și plin de farmec, din gura acestui bătrân corăbier, care nu învățase nici să se iscălească. O auzise și el, la rândul lui, din gura celor mai bătrâni, la casa părintească, sau pe puntea corăbiei, la piciorul catargului, în nopți potolite și senine, pe când aștepta vântul ca să le umfle pânza, să-l ducă în drumul lui pe apă, printre insulele locuite, odată ca niciodată, de zei și de zeițe. Înainte de a sfârși bătrânul povestirea, o parte dintre marinari adormise. Îi furase pe nesimțite somnul, căci multora li se părea povestea, pe care-o ascultasera acum, asemenea cu cele care le știau din satul lor, de-acasă.

Nu se vorbea oare de acel Făt-Frumos, viteaz și minunat, care se

ducea să ucidă balaurul, închis într-un palat departe?... Când ascuți legendele mitice, astfel povestite, poți înțelege mai bine ca oricând ce legătură strânsă au cu basmele, care au legănat pretutindeni copilăria nu numai a popoarelor de aceeași origine, ci a tuturor raselor omenești. Căci toate au aceeași rădăcină, și din unul și același izvor s-au adăpat.

Explicarea naivă a forțelor oarbe ale naturii, plăsmuirile unor minți copilărești, fapte întâmplare odată, propagate din gură în gură, schimbându-se și împodobindu-se în felurite chipuri în lunga curgere a vremii, au trecut de la un trib la altul, de la un popor la altul, dintr-o religie în alta.

Dincolo de istoria scrisă, este istoria legendară; în formă primitivă, aceasta e adevărata introducere în istoria pe care o învățăm. Oricât de încălцитă i-ar fi limba, trebuie să ajungem a o înțelege. Cu drept cuvânt s-a zis că sensul fiecărei legende este închis ca sâmburele în inima fructului.

Din acest grăunte prețios a încolțit istoria, teologia, filosofia și literatura.

Toate popoarele au istoria lor legendară; dar nici una nu este mai bogată și mai luminoasă ca a Greciei. Fantezia elenică a împletit cu o măiestrie magică faptele omenești, eroice și divine, religia și patriotismul, zeii și oamenii într-o țesătură, fermecător colorată, pe care nu o poți destrăma ca să-i prinzi capătul firului de adevăr dintru început.

Poporul acesta, care a învățat la vechea școală a Orientului, a împrumutat aproape totul; chiar și religia a luat-o din același tezaur al lumii semite, de-acolo de unde s-au furnizat, întotdeauna, religii pentru cea mai mare parte a omenirii.

Se știe bine azi că blonda Afrodita, pe care grecii o cântau, născută din spuma Mării Egee, a fost adusă de către negustorii fenicieni, o dată cu marfa pe care o cărau cu bărcile lor negre, călăfătuite. Grecii, coborându-se din susul Europei barbare în jos spre Asia, de mult civilizată, au avut darul de a îmbrăca într-o formă nepieritoare fondul împrumutat de la bătrânii lor vecini.

Și, dacă semiților li se datorește ideea religioasă, grecilor trebuie să le aparțină ideea frumosului.

În zadar încercam să adorm.

Luna îmi bătea drept în față. O lună albă, palidă, rătăcind deasupra mării pustii. În nopți asemenea luminate, natura se înfățișează adesea în forme ciudate și plină de mistere. În jocul de umbre și lumini, întregul șir de oameni, culcați aici pe punte, pare un rând de cadavre, întinse cu fața înspre lună; iar frânghiile de cânepă groasă, în pulberea care scânteie ca în poveste, par împletite în sârmă de argint.

Aș vrea să văd ruinele palatelor lui Minos sub magica lumină a lunii, ce dă fiori și aprinde închipuirea. Ce limbă trebuie să-ți vorbească în taină acele sfărâmat-uri de pietre, țăndări rămase ca mărturie încă din splendoarea unei lumi ce strălucea acum atâtea veacuri.

Mă gândesc la o noapte în portul acesta, de acum patru mii de ani.

Desigur, aceeași lună ca și azi, cu lumina ei rece și albă, îmbrățișa golful acesta tăcut; aceeași apă clară, albastră, ce roade cu răbdare aceeași piatră lucie a țărmului stâncos.

Muntele trebuie să fi fost puțin mai verde, ca în vremea tinereții; acum pe alocurea-i albit, sau e pleșuv de tot. Și cerul, și muntele și apa — aceiași au rămas; dar câte generații s-au perindat pe aicea în scurgerea vremii de patruzeci de veacuri!

Acelaș decor, pe-aceeași scenă... numai artiștii s-au schimbat. Dar joacă aproape aceeași piesă... e Drama omenirii, ce se repetă mereu și pretutindeni, cu mici schimbări în text.

Foarte târziu am adormit, furat de vraja lunii. Și în somn mi se părea că aud, ca un ecou, crâmpiele de versuri ce-mi dau odată aripi închipuirii în anii tinereții:

„Ne vom întoarce în Creta mândră cu Tezeu,

Vom mângâia pe Neobea,

Vom dezlega pe Prometeu“...

.....

A doua zi avem voie să debarcăm pe insulă. Mergem să vizităm portul Caneea.

La debarcader ne așteaptă o armată întreagă de agenți și furnizori. Toate aceste păsări de pradă roiau de ieri în jurul vasului nostru. Acum, avea să se încingă lupta decisivă între dâșșii... din care, acei ieșiți victorioși trebuiau să ne apuce în gheare.

Strigă, se înjură, se îmbrâncesc, ca să ne arate actele și recomandatiile de la celelalte vase de război, pe care le-au servit.

„Mosio!... Amico!... Caro mio!... Vieni!...” și lupta se mărginește în urmă la două tabere vrăjmașe: birjari de-o parte, stăpânii măgarilor de închiriat, de cealaltă parte.

Unii căutau să ne arate că este mai bine să mergem cu trăsura, iar alții că-i mai plăcut să mergem pe măgari. Tabăra birjarilor a ieșit victorioasă. Dar lupta nu s-a terminat aici; a continuat încă în sânul acestei tabere, căci fiecare își lăuda trăsura, și toți se concureau în prețuri. Deodată, unul se hotărăște și, numai de ambiție, vrea să ne ducă fără să primească un ban. Același lucru îl repetă cu toții. Ne suim într-un landou imens, ca arca bătrânului Noe.

Cu toată ambiția însă, când am ajuns la Caneea, birjarul nu s-a mulțumit cu cei opt lei pe care i-am dat.

O șosea lungă de câțiva kilometri, acoperită cu o saltea groasă de praf, leagă baia Suda cu portul Caneea. Trecem printre livezi de măslini palizi, cu frunzele albite de praf. Gardurile sunt întocmite din cactuși pitici și țepoși.

E o căldura nesuferită. Iarba pe margini e pârlită ca după urma unui foc. Barba Gheorghe, pe care l-am luat cu noi ca talmaciu, ne spune că a suflat Libasu — vântul fierbinte din Libia — care arde tot în drumul său.

Livezile de măslini erau pe aici mai dese, dar, când s-a început războiul, grecii au tăiat măslinii din livezile turcilor, și turcii au tăiat măslinii grecilor. Acuma și unii și alții suferă la fel.

Ne oprim în centru. Case vechi de piatră și de lemn, mici și mari, de toată măsura, fără ordine și stil; un amestec de coperișuri turtite; pe sus cerdacuri largi turcești, pentru uscatul rufelor la soare. Câteva străzi mai largi încadrează portul vechi, încolo ulicioare întortocheate, pietruite cu bolovani colțuroși, înfierbântați de arșița soarelui.

Același Orient strălucitor și sărăcăcios, în murdăria lui nepieritoare, sub azurul transparent al cerului totdeauna alba-stru și luminos...

De când Puterile Europene au debarcat trupe în insulă și culorile celor cinci steaguri, înșirate pe zidurile cetății, se văd fluturând în aer, orașul e-ntr-o sărbătoare continuă, având înfățișarea unui bălci permanent. Toate s-au însuflețit deodată: prăvăliile, cârciumele, cafenelele gem de lume, negustorii fac afaceri bune; bande de lăutari, o capelă de dame de Galiția, o panoramă, distracție americană, un mic circ și felurite alte petreceri desfășează pe cele câteva mii de soldați străini, care au soldele îndoit de mari, ca în colonii, sau în timp de campanie.

Sunt sigur că înainte de războiul greco-turc viața aici trebuie să fi fost cu mult mai tristă și monotona.

Venirea trupelor a fost o binefacere neașteptată — căderea unei mane cerești în insula asta săracă și amorțită.

Armata aceasta combinată a ocupat insula pentru a împiedica încăierările dintre turci și greci. E drept că în insulă este o liniște desăvârșită; încăierările care se mai repetă zilnic au loc numai între soldații diferitelor naționalități. De aceea localurile de petreceri sunt împărțite pe națiuni; acolo unde intră italienii nu poate intra nici un francez; de câte ori se întâlnesc în același loc, se iau la bătaie.

Învârtindu-ne prin oraș, dăm de-o casă mai răsărită, albă, curată. E palatul prințului Gheorghe, guvernatorul Cretei. Departe de-a avea înfățișare de palat, seamănă mai mult cu o casă a unui arendaș de la țară. E mai curată însă decât cele din jurul ei; pare văruiță proaspăt, ca înainte de sărbători.

Un domn cărunț, în haine cenușii, care ne pândește de câteva minute, se îndreaptă spre noi, când se încredințează că vorbim românește, ni se prezintă, scoțându-și cartea de vizită: I. G..., introducător la curtea a.s. prințului Gheorghe.

Naționalitate nedefinită, tipul levantinului; vorbește șapte limbi, știe românește, căci a făcut comerț de grâne pe Dunăre.

Vizităm palatul. Foarte simplu: camere mici, văruițe, curate; gospodărie de țară. Divanuri joase, orientale; pe pereți — scoarțe și

portretele libertății elene, înconjurate cu arme vechi; șuşanele lungi, iartagane turcești și pistoale încrustate în sîdef și argint.

Cînd am ajuns în cea din urmă cameră, introducătorul a bătut într-o uşă:

— Ema!... Ema!... vino, că au sosit nişte domni din România.

O femeie brună, cu urme încă de frumuseță, apărui. Părea foarte mișcată la vederea noastră; poate că-i redeșteptase amintiri duioase, căci repeta aceleași cuvinte, cu ochii înotînd în lacrimi: „România... România!... săraca România!... ce viață!... ce viață!...”

Prințul Gheorghe stă mai mult în străinătate decît în insulă.

În fața palatului e corpul de gardă. La ieșire, admirăm un grup din jandarmeria cretană, care este instruită de ofițerii italieni, în felul vestițiilor carabinieri, spaima Italiei de sud.

N-am văzut nicăieri o rasă de oameni mai frumoși ca în munții Cretei. O înfățișare mîndră, impunătoare; oacheși, bronzăți și zvelți în costumul lor pitoresc.

Jandarmii au uniforma apropiată de portul național: un ilic scurt, înflorit în cusături de arnici și sutaș, cu nasturi mărunti de metal, șalvari scurți pînă deasupra genunchilor goi, jambiere de piele neagră. Peste mijloc se încing cu brău lat și în loc de chipiu sau cască au o căciuliță neagră, aplecată pe urechea dreaptă. De altfel, costumul național, chiar fustanela pe care grecii o cîntă atît de mult, este împrumutată de la albanezi și turci.

Ne întoarcem iar pe străzile împestrițate de furnicarul multicolor al uniformelor militare. Peste tot o viață veselă, zgomotoasă: sărbătoarea lată a marinarului pe uscat.

Prietenii se leagă repede aici. Din mers, în timpul cînd trecem pe lângă o movilă uriașă de pepeni, aud într-un cerc de marinari italieni și români: „Haide... frate!i, să mangiamo uno pepene verde”...

Ne așezăm la masa unei cafenele turcești. În mijlocul acestui haos asurzitor, câțiva turci stau la umbră, tăcuți și gravi, trăgînd din cînd în cînd, prin tuburile încolăcite, fumul rece al narghilelelor.

Intru în vorbă cu un bătrîn, care îmi spune cu părere de rău că ceea ce vede acum în insulă nu-i place. Are de gînd să plece în Turcia. De altmîntrelea, cea mai mare parte din populația otomană vinde pămîntul și emigrează în Asia Mică.

Nu pot suferi turcii să se vadă stăpîniți de alții. E umilitor!... Popor de războinici, cuceritori, care întotdeauna au fost deprinși de a fi stăpînitori...

Ei se retrag de bună voie din toate țările pe care le pierd.

Îmi aduc aminte de ceea ce-mi spunea unul din prefecții iubiți pe care i-a avut Dobrogea.

Pleca în județ cu pachete de tutun bectimis, ca să le dea turcilor, cei mai buni cetățeni ai Dobrogei. Cu toate acestea, cea mai mare parte au

vândut pământurile pe nimic și au plecat. Unii, care au și până acum proprietăți, vin o dată pe an în țară, încasează arenda pământului și se întorc iarăși în Turcia.

Toate berăriile și cafenelele sunt pline; grecii dacă nu joacă table, cărți sau domino, citesc jurnale și vorbesc, vorbesc fără să mai sfârșească. De dimineață și până seara stau toți la umbră, în jurul meselor, și discută politică grecească — această hrană zilnică le este servită pe un preț ieftin de către gazetele ateniene, aduse cu vapoarele poștale de la Pireu.

Nu vezi pe nimeni muncind. Ce meserie vor fi având toți acești oameni, care se agită, vorbesc în gura mare, se ceartă, strigă, se amenință cu ochii tulburi de mânie, cu buzele tremurătoare, apoi se potolesc ca să înceapă a doua zi, la aceeași cafea, în jurul aceleiași mese, cu puteri noi, cu aceeași aprindere, discuția întreruptă cu o zi mai înainte.

La fiecare pas întâlnești trăsăturile caracteristice ale acestei rase de sud: vie, nervoasă, uscată, geloasă, egoistă, nedisciplinată și explozibilă, ca o torpilă de fulmicoton uscat.

Un ofițer francez, pe care îl cunoscusem cu o zi mai înainte la vaporul nostru, ne conduce la o berărie mai bună. Abia ne așezăm la umbra unui platan bătrân, și o bandă de lăutari greci începe să ne încante cu Valurile Dunării; ne cunoscuse că suntem români.

Înăuntru, pe un perete, văd portretul lui Byron, așezat între Canaris și Miaulis.

Patronul, un grec vioi și zvelt, cu o teribilă pereche de mustăți cărunte, răsucite în sus, îmi lămurește într-o românească stricată că acesta a fost un mare erou palicar al independenței elenice. Și, când îl întreb dacă a fost grec, îmi răspunde că Byron a venit de la Anglita, dar că familia lui era originară din Grecia și stabilită de multă vreme la Londra, unde făcuse avere mare. Când s-a început războiul, el a venit să lupte pentru patria strămoșilor săi.

Credința asta o au foarte mulți greci.

Mă gândesc la viața plină de vijelii a nefericitului poet.

Bogat, nobil, dintr-o veche familie de pairi, descendenți din Stuarti, după ce uimește Europa cu puterea geniului său și scandalizează Anglia cu nebunia aventurilor sale, vine în Grecia, ca să-și cucerească și gloria de războinic, pe care n-avea prilejul să o poată găsi în patria lui.

Înarmează un vas de război pe cheltuiala sa și debarcă în mijlocul aceluia viespar de intrigi și patimi omenești, care se dezlănțuiau între șefii conducători ai insurecției grecești.

Moartea l-a surprins prea curând, încât n-a avut vreme să descrie, dar ne putem ușor închipui ce a simțit acest om, care văzuse de la distanță lupta eroilor eleni, prin prisma sa poetică din celălalt capăt al Europei.

Cum s-o fi simțit oare acest nobil orgolios și rafinat în mijlocul bandelor armate, care făceau piraterii și jafuri, între oameni barbari, lacomi și cruzi, fără ordine și disciplină, conduși de șefi rivali și geloși, care se

mâncau între ei!...

Ruinat, amăgit și desperat, moare la Missolonghi, bolnav de friguri de baltă.

În multe case din Grecia se găsește portretul său. Domnișoarele de pension și azi îl mai visează, desemnându-i chipul care era, se zice, de o frumusețe răpitoare.

Dar... vremurile romantice au apus și, de mult, s-a stins rasa poezilor filo-eleni, care se exaltau, cântând lupta eroică a copiilor Heladei, sub ochii bătrânei Europe, electrizată o clipă numai... Lăutarii greci, voinde să ne facă plăcere, încep un cântec popular din Creta, în care se vorbește și despre România! Barba Gheorghe se năcăjește să mi-l traducă, și eu încerc să-l notez. E vorba de vitejiile unui cretan, pe care îl cheamă Nauos, mai mult bandit decât haiduc:

*„Veniți, voinicii mei copii,
Veniți cu mine, scumpi copii,
Ca să vă dau și aur
Și haine strălucite.
Inimi de oțel să aveți în piept,
Ca fierul, picioarele tari să vă fie.
Cât alții merg o săptămână,
Voi într-o zi să faceți drumul,
Până la casa cea frumoasă
A lui Barba Nicola cel bogat.
Intrați fără de teamă
Și năvăliți deodată,
Că abia acum s-a întors
Din țara Valahiei bogată,
De unde-și cară banii
Cei scumpi și sunători.
Argint și aur românesc,
Strălucitor și greu,
Luați și sânul vi-l umpleți,
Apoi în cinstea lui să bem,
Voinicii mei copii...”*

.....

Ofițerul francez de lângă mine, căruia îi traduc înțelesul cântecului, începe să-mi descrie populația insulei, căci el se află mai de mult aici și cunoaște foarte bine chestia cretană.

— Starea politică — începu el — în care se găsește azi insula, având trupele străine debarcate, este singura stare feri-cită a Cretei.

Insula asta nu poate trăi formând singură un stat modern, independent; are nevoie de un epitrop, căci îi lipsesc și banii și mintea.

E o țară săracă, cu puțină agricultură, de care grecii au fugit întotdeauna; cu livezi de măslini și puțină vie. O populație, de felul ei leneșă, ajunsă din cauza frământărilor într-o stare de sărăcie și dezordine, încât a pierdut cu totul însușirile necesare pentru a se hrăni din propria sa muncă.

Nimeni nu mai vrea să muncească.

Comitetele și grecii bogați, răspândiți prin toate porturile lumii și căror nu li se poate nega sentimentul patriotic, se îngrijesc de hrana cretanilor.

Meseria de revoluționar grec este încă destul de bună și îndeajuns plătită.

Grecii întotdeauna au avut în cel mai înalt grad sentimentul libertății și o nespusă oroare de ascultare și disciplină. Cu drept cuvânt s-a spus că pe fața globului nu se găsește un popor mai nedisciplinat. Națiunea asta a fost totdeauna desopărită în stățișoare deosebite, care se certau între ele.

Munții — populați de bandiți, și mările — de pirați.

Cu asemenea elemente este foarte greu a se constitui și menține azi un mic stat modern, independent.

Unirea cu Grecia nu i-ar face pe cretani mai fericiți și mai bogați.

Ar însemna numai ca și cretanii să puie umărul, ca să împingă carul statului grecesc, care se mișcă așa de încet și cu atâta greutate. S-ar folosi de unire numai o pătură mică de politicieni de meserie, care și-ar împărți slujbele noi create.

Unirea o cer toți aceștia pe care îi vezi aici în jurul meselor cafenelei și care, enervați de atâta așteptare, se ceartă la jocul de table și devorează zilnic jurnalele din Atena.

Crede-mă, de când sunt aici, m-am convins că acestei populații îi trebuie numaidecât un stăpân.

Cretanii ar trebui să-i întrebe pe maltezi de ce au părăsit lupta pentru unirea cu Italia, și cum s-a transformat într-o grădină bogată acea insulă stâncoasă și stearpă...

Singura soluție bună — cea mai de spirit și cea mai nimerită — a dat-o un scriitor francez, care a făcut o anchetă în insulă după războiul greco-turc:

„Printul Gheorghe, guvernatorul insulei, să se însoare cu zestrea fetei unui miliardar american. Atunci s-ar putea exploata resursele insulei, s-ar face bănci, credite, lucrări de utilitate... Liniștea, progresul și fericirea cretanilor ar fi asigurate, și această insulă s-ar transforma cu timpul într-un paradis terestru.”

DE LA RODOS LA KALIMNO

Abia aruncasem ancora în fața ruinelor colosului din Rodos, când se zări jucând pe valuri o barcă lucitoare, la pupa căreia flutura steagul roș cu semiluna albă la mijloc. Căpitanul de port făcea vizita cuvenită unui vapor de război pentru a ne saluta de bună-venire.

Era un bătrân frumos, falnic, ras proaspăt, cu mustățile sure, răsucite, în mare ținută de ceremonie, cu fesul roș-aprins.

Când s-a apropiat, am putut deosebi mai bine amănuntele îmbrăcăminții: redingota de marină avea piepții brodați cu înflorituri în fir de aur; câteva decorații, medjidii și osmanii, înșirate în stânga, în dreptul inimii; epoleți bogați, pe umeri; mânecile cercuite de galoane late; dar... fără cravată!....

Întotdeauna m-a minunat înfățișarea dureros de ridicolă ce o dă unei ținute grave lipsa cravatei, a acestei bucățele de cârpă răsucită în felurite chipuri, pe care gustul modern ne-o impune la gât pentru ascunderea nasturelui de la gulerul cămășei.

Nu știu dacă turcul uitase din grabă să-și pună cravată, dacă o pierduse pe drum, sau găsise că-i de prisos acest amănunt al îmbrăcăminții europene.

Mai văzusem altă dată un ofițer turc în mare ținută, muiat tot în fir de aur, dar încălțat cu papuci-iminei și în ciorapi albi.

După ce turcul își sfârși, din capul scării, discursul pregătit într-o franțuzească stălcită, ofițerul de cart îi spuse că venim din Alexandria.

La auzul acestui nume turcul se repezi înspăimântat în jos pe scări, ștergându-și mâna cu poalele redingotei.

Pardon!... Pardon!... Ioc hacânâz!... și se îndepărtă pierzându-se în scuze.

În zadar ne-au fost toate stăruințele; guvernul turcesc hotărâse carantină de zece zile pentru toate vasele care veneau din Egipt. E drept că în Alexandria și Cairo erau pe atunci de la zece la cincisprezece cazuri de ciumă pe zi. Dar boala se încuibase mai mult în populația arabă, și europenii trăiau aproape fără frică în mijlocul ciumei.

Hotărât, trebuia să facem carantina. N-aveam voie să debarcăm pe insulă. Orice comunicație cu pământul era între-ruptă. Provizia de hrană ni se lăsa pe scara vaporului, iar banii îi aruncam într-o cutie de tablă cu acid fenic, care ni se întindea prinsă în vârful unei prăjini lungi.

De pe puntea vasului nostru, privim insula aceasta care păstrează încă urmele bogăției și frumuseții de altădată. Natura îmbelșugată a acestui pământ binecuvântat n-a putut fi încă secătuită de lăcomia și nesocotința omenească.

În aerul curat și limpede care tremură în zare, sub cerul senin și fără

pată, Rodos apare ca o grădină fermecător alcătuită, răsărind ca prin minune din adâncul sânelui acestei mări, care lucește veșnic într-un albastru-clar, deschis și dulce.

Te farmecă bogăția de culori îmbinate într-un imens amfiteatru, care se ridică de jos de pe oglinda netedă a mării, înălțându-se spre bolta cerească, cu vârful de piramidă, albit și stâncos, al muntelui Ataleyrion. Casele albe lucesc în verdeața frunzișului, și în fiecare parte ochiul deosebește un altfel de verde după neamul copacilor sădiți — de la verdele-palid deschis al umiliților măslini până la verdele viu și tare al mândrilor stejari. Bisericele creștine, prefăcute în moschei musulmane, își ridică vârfurile ascuțite ale minaretelor prin-tre chiparoșii înalți, înșirați în rânduri. Prin văi adânci umbresc platanii cu frunza lată și smochinii încărcăți cu roade.

Pretutindenea buchete de mirt, rodii și portocale.

Insula aceasta bogată, așezată într-o minunată poziție maritimă și militară, ajunsese odată cheia întregului Arhipelag. Locuitorii ei aveau faima celor mai iscusiți marinari ai lumii elenice, semănaseră colonii pe toate coastele Mediteranei și populasera pe vremuri insulele Baleare.

Rodos avea două porturi minunate, școli vestite și un comerț înfloritor; senatul insulei ajunsese a alcătui legi de Drept comercial și maritim.

Și azi se mai văd urmele vechii civilizații, resturi de fortificații și cheiul de piatră în capul căruia se cunosc sfărâăturile colosului din Rodos.

Vestitul Chares di Lindos a lucrat doisprezece ani la statuia uriașă a lui Helios, zeul protector al insulei. Colosul înalt de 32 metri, care se ridica la intrarea portului, era socotit ca una dintre cele șapte minuni ale lumii.

Împăratul Commod a pus să se schimbe capul colosului pentru a fi chipul său în locul zeului Helios. Un cutremur de pământ a rostogolit colosul, și sfărâăturile, vândute unui evreu, se zice că au fost încărcate pentru a fi transportate de către o mie de cămile.

În ruinele zidurilor au rămas încă sculpturi de cruci și arme de pe vremea războaielor cavalerii ai sfântului Ioan din Ierusalim.

Alungați deurgia musulmană din locurile sfinte, ei s-au așezat aici în insula aceasta bogată, care era și cea mai apropiată a corsarilor musulmani.

Fortificații minunate îi apărau împotriva atacurilor năvălitorilor, dar după un asediu groaznic de șase luni, sunt zdrobiți de Suleiman. Și de-atunci, de când cavalerii au fugit așezându-se în Malta, s-a îngroșat, sub dărâmăturile cetății, și viitorul insulei Rodos.

După vegetația orientală și înfățișarea solului, insula aceasta apare ca o prelungire a Asiei, un post înaintat al vechiului continent.

Când privești lanțurile insulelor Ionice, înșirate între cele două țarmuri, recunoști că nu pot fi decât o continuare a coastelor, rămășițe din

uscat, vârfurile munților înecați ai unui continent care se întindea într-o epocă îndepărtată între Grecia și Africa.

De aceea și legendele elenice amintesc despre prima populație mitică a insulelor că s-ar fi pierdut înecată de revărsarea apelor și, pe urmă, Helios a creat alt neam de oameni, cu care a populat insulele Mării Egee.

De la sud apare în zarea luminoasă un vapor mare, alb, strălucitor. Se apropie încet, maiestuos, de port, tăind lin apa brăzdată în linii lungi argintate. Totul se resfrânge ca într-o oglindă de Veneția.

E un vapor militar sau un pachetbot?

Trece pe-aproape de noi. Se zăresc uniforme de marină pe punte.

După ce ancorează în port, aflăm că e iahtul lui Rothschild, în navigație de plăcere prin Orient. Făcea o excursie pentru vizitarea lucrărilor de dezgropare a ruinelor de la Troia.

Ni s-a spus că altă dată, când a fost prin insulă, Rothschild a dăruit 40 de mii de lei pentru coreligionarii săraci.

În adevăr, în această insulă sunt foarte mulți evrei spanioli. Îmbrăcați turcește, o parte din ei sunt barcagii și muncitori în port. Cu părul și barba neagră, obrazul pal, bronzat, ochiul mare de arab, evreul de aci pare că înfățișează adevăratul tip oriental. Mă gândesc la tipul evreului polonez cu părul și barba roșie. Ce caractere de rasă mai pot fi comune acestor două tipuri așa de mult deosebite?...

Și totuși li se spune semiți și unuia și altuia. Veșnica și încălcita chestiune a raselor, de pe vremea zidirii turnului Babel și până azi, încă n-a putut fi dezlegată...

În fundul portului e ancorată o corăbioară turcească. De acolo se aude mereu un zgomot neîntrerupt, un fel de țacă-neală cadențată.

Aflăm că e o brigantină scăpată ca prin minune de la înec, în timpul unei furtuni de la larg.

Are vreo câteva coaste deschiate, și nenorociții ei mari-nari trebuie să pompeze ziua și noaptea apa care se furișează printre încheieturi, căci altfel scoica lor s-ar duce la fund în câteva ore.

Târziu de tot, când am ieșit iarăși pe punte, în liniștea nopții răcoroase, sub ochii stelelor care vegheau sclipind deasupra mării adormite, se simțea o adiere blândă și parfumată care venea dinspre uscat. Și dintr-acolo de-abia ajungea la noi, slab, ca un rest de ecou îndepărtat, o armonie de cântare veche și sfântă. Întreaga insulă împietrită în somnul ei adânc, cu rămășițele monumentelor antice, cu sfărâmurile colosului doborât, cu armele cavalerilor creștini, cu bogatele amintiri ale măreției trecutului îngropat de veacuri, părea un cimitir întins, dezlipit de pământ, de undeva, plutind misterios în singurătatea apelor pustii. Iar luminile slabe care mai licăreau pe la case — vegheau ca niște candelă aprinse deasupra mor-mântului în umbra neagră a bolților copacilor pletosi.

Prin ceața viorie care împânzește orizontul se desemnează în alb, ca o viziune a nopții, forma uriașă a iahtului „Rothschild”. Falnic, nemișcat,

se odihnește adormit pe luciul apei moarte.

Un glob electric, plutind de-acolo, sus, în înălțimea catargelor, așterne tremurând o dâră de lumină pe fața mării până în fundul portului, departe, unde lucește umila corabie turcească.

Și în tăcerea nopții se aud încă mereu aceleași ciocnituri metalice, cadențate — e munca chinuitoare și fără de răgaz, e veșnica luptă a celor mici și slabi.

Plecasem pe vreme bună din Rodos. În tot timpul zilei avusesem marea liniștită și cerul curat.

Soarele asfințise, înecat în apa pătată de un roșu-însângerat în partea dinspre apus, sub un cer purpuriu deschis. Se arătau semne care prevesteau vânt tare în noaptea aceea.

Pe puntea de comandă se plimba singur, tăcut, un ofițer tânăr, cu barba și mustățile rase. Era unul dintre acei care încă din frageda lor tinerețe se chinuiesc pentru a-și schimba firea după tipicul ideal al marinarului englez.

O dată cu introducerea pipelor și a tutunului englezesc Navy-cut pe bordul vasului nostru, se puseseră în circulație și o sumă de povestiri marinărești, ca pilde de păstrarea sângelui rece, una dintre cele mai înalte virtuți nautice. Se zicea că pe nu știu care bastiment englez, un amiral bătrân, voind să încerce pe un ofițer tânăr, îi arătă norul care se ridica la ori-zont:

— Tinere, ia măsurile cuvenite pentru a preîntâmpina furtuna care se apropie.

Ofițerul, în loc de a se rezezi la manevra vasului, se îndreptă calm, către un marinar de serviciu:

— Băietе, du-te în cabina mea și adu-mi mantaua de ploaie!

— Bravo!... strigă amiralul, ai mult sânge rece și vei ajunge un bun comandant.

Ce-a mai urmat — povestirea nu spune, însă pe vasul nostru urmarea o cunoaștem bine.

Pentru că nu s-au luat în pripă măsurile rezezi de manevră, am fost surprinși de furtună.

La început nu se arătase pe bolta curată a cerului decât înspre nord o dungă cenușie. Dunga se prefăcu într-un nor arcuit, ca un balaur cu spinarea neagră, care ieșea parcă din mare, înălțându-se pe cer și apropiindu-se de noi cu o rezeziciune uimitoare, iar coada i se târa pe suprafața apei.

Era ceea ce numesc marinarii un grăunte negru de furtună.

„Pentru a descruși zburătorii!... Sus gabierii!...” și marinarii se aruncară pe scările de frânghie, agățându-se cu mâinile și cu picioarele goale; ca niște păianjeni începură a depăna în goană prin țesătura de pânze și frânghii.

Dar era prea târziu. Furtuna se dezlănțuise cu așa năprasnică iuțeală,

că ne-a surprins aproape cu toate pânzele întinse. Nu știam pe ce să punem mâna mai întâi.

În prima rafală, care ne izbi în față, urlând furioasă, se auzi o trosnitură seacă sus în catargul din prova: un zburător se rupse în două și pânza sfâșiată, ca o aripă rănită, se zbătea nebună în suflarea vântului.

Ne aflam într-o strâmtoare foarte primejdioasă.

Dacă ne-ar fi prins furtuna în altă parte, fugeam la larg, căci, după sfaturile marinarilor bătrâni, se știe că întotdeauna corabia zice corăbierului: „Ferește-mă de uscat, ca eu să te feresc de apă”. Dar ne aflam angajați într-un canal strâmt și întortocheat, mărginit de insule stâncoase, care se ridicau ca niște umbre negre în jurul nostru, amenințându-ne prin întunecimea nopții. Vasul nostru, cu viteză slabă, nu putea birui vântul din față, și în orice moment eram în pericol de a fi aruncați la coastă, unde vasul s-ar fi sfărâmat în bucăți.

Să ne întoarcem înapoi la Kos, ori să schimbăm drumul pentru a intra la adăpostul insulei Kalimno?

Dar trecerea prin strâmtoarea stâncilor c-un vas slab, cu pânze, era foarte grea, căci prin întuneric nu se vedea intrarea.

Astronomia, harta și busola nu erau de nici un ajutor. Toată nădejdea ne era în Barba Gheorghe, care, încălecat în prova de tot, pe vârful bompresului, trebuia să ne conducă la adăpost sigur prin locurile aceste, pe unde el cutreierase de atâtea ori în vremea tinereții.

În momentul când ne-am întors pe loc, primind deodată vântul dintr-o coastă, vasul s-a aplecat așa de tare, că toate s-au prăvălit pe punte și clopotul bordului începu să bată într-o dungă.

Haos asurzitor și întuneric ca în iad.

Suflările vântului, care treceau prin macarale c-un şuierat ascuțit, răutăcios, făceau să vibreze frânghiile întinse, ca niște coarde sunătoare.

Și vasul nostru bătrân, slăbit din încheieturi, gemea greoi, cutremurat la fiecare val ce se izbea în coastele-i de lemn.

„Uscatul în prova!... se vede aproape!...” Fură câteva clipe de groază. Se auzi zbârnâind telegraful de la mașină. „Stop!... Înapoi toată viteza!...”

„Nu-i nimic, nu-i nimic!...” răsună vocea groasă a lui Barba Gheorghe. „Cârma puțin babord și intrăm bine!”, adăugă bătrânul, care cu ochii ținți înainte, străpungea întunericul nopții, recunoscând țarmurile strâmtorii.

Toată lumea era afară pe punte; și pentru că nu se vedea nimica în noaptea aceea neagră care ne împresura, toți își încordau auzul spre prova de unde veneau comenzile lui Barba Gheorghe.

De câte ori se striga „babord” sau „tribord”, toți repetau comanda din nevoia instinctivă de a ajuta fiecare cu ceva la manevra vasului.

În jurul cârmei erau mai mulți decât trebuiau, căci cârma e inima vasului, mai cu seamă în asemenea împrejurări.

În depărtare, o lumină roșie se zărea licărind jos pe fața apei.

Încet, pe dibuite, ne apropiem de ea. După un ceas de drum, ne oprim aruncând ancora. Suntem la adăpost.

Suflările vântului se opresc în pereții stâncoși ai insulei Kalimno. Prin întuneric nu se deslușește nimic în golful acesta tăcut și apărat de natură.

Forma țărmului înalt abia apare ca o umbră cenușie, ridicându-se din mare înspre cer, având semănate pe ea câteva lumini roșietice, care clipesc obosite pe la geamurile caselor pe unde lumea nu s-a culcat încă.

A doua zi, dimineata, când ne-am sculat, am avut în fața noastră una din acele priveliști pe care rareori în viață ai prilejul de a le întâlni.

De cu noapte vântul se potolise. Bolta cerească se lim-pezise, și în vibrația orbitoare a dimineții părea căptușită cu o imensă pânză de mătase albastră lucitoare.

Insula părea creștetul cărunt al unei stânci uriașe, care ieșea din fundul mării, oglindindu-și țărmurile în limpezimea apei verzi, sticloase, sub lumina aurie a soarelui.

Pământ pietros, arid, răscolit; pretutindenea sfărâmaturi de stânci vinete și roșii, arse, fulgerate, pătate de rugină — schelet petrificat — rămase din alte vremuri. Și totuși furnica omenească se încăpățânează în lupta ei pentru trai, căutându-și hrana prin locurile aceste sterpe și secătuite.

Puțina viață ce a mai rămas în insulă s-a retras jos, la poalele muntelui, de-a lungul mării, de-o parte și de alta a golfului.

Casele mici de piatră se înșiră ca niște pete albe pe malul roșietic. Printre ele cresc rari măslini slabi, noduroși, abia ducându-și zilele în pământul lor pietros, din care nu mai pot suge seva viețuitoare. Tânjesc însetați, așteptând ploaia care nu mai vine să le reînvie frunzele pălite, albicioase.

Sus de tot se zăresc câteva capre agățate pe peretele de piatră dezgolită.

Un sat sărăcăcios, uitat în baia asta goală, în care oamenii trăiesc din comerțul ce-l fac cu pescuirea bureților de mare. Cinci luni pe an, din iunie până în noiembrie, bărbații toți sunt duși la pescuit, departe pe la Cipru, Kalki, Siria și Tripoli; acasă rămân femeile, copiii și bătrânii care nu se mai pot hrăni din munca grea pe mare.

E ziua de Sfânta Maria și la biserică se face slujbă fru-moasă pentru cei care sunt duși pe apă.

Grupuri de femei îmbrăcate în negru, ducându-și copiii în brațe și de mână, în haine albe de sărbătoare, se văd pe cărările strâmte care se pierd șerpuint printre stânci.

De pe celălalt țărm al golfului, bărci negre, ușoare, se văd alunecând pe luciul de oglindă al apei.

O barcă trece chiar pe lângă vasul nostru. Cu mâna înțepenită pe

cârmă, stă un moșneag gârbovit, uscat, cu ochii aproape închiși. Lângă el, pe bănci, câteva femei cernite și o droaie de copii ghemuiți jos, pe fundul bărcii. La lopeți trag voinicește două femei tinere; piepturile li se umflă la fiecare mișcare prin încordarea brațelor. Loviturile lopeților grele împing barca înainte tăindu-și drum, cu botul ei negru sfâșiind netezimea apei.

De la noi, de pe punte, Barba Gheorghe le strigă pe grecește:

— Hei!... la biserică vă duceți? Când se întorc ai voștri de la pescuit?

— Peste două luni, răspunse o femeie din barcă.

— Dacă o vrea Cel de Sus, adăugă o alta ridicându-și o pereche de ochi negri, scânteietori, înspre albastrul senin al văzduhului.

Barba Gheorghe arătă către bătrânul care nu răspunsese nimic și nici nu dase vreun semn de înțelegere.

— Vedeți, moșneagul acela e surd. Aici toți oamenii sunt surzi.

— Cum se poate asta? Adică toți bărbații din insula asta sunt surzi? Îl întrebă unul dintre noi.

— Da, da, așa este!... Asta vine de la meseria lor. E foarte grea meseria asta. În lege stă scris că nu este voie să se pescuiască bureți decât cu scafandru, dar negustorii nu se țin de lege. Este mai ieftin cu afundători. Care sunt tari de piept și înotători meșteri se lasă până la adâncime mare. Dar nu se știe câți se mai întorc din cei care pleacă din sat la pescuit. În fiecare an se pierd mulți. Unii se îneacă, pe alții îi mănâncă rechinii, mulți se înăbușă, scuipe sânge, de la o vreme mai toți surzesc, li se rup unghiile și li se înroșesc ochii. Când nu mai pot să iasă în mare, rămân în sat și se sting încet, văzând cu ochii, pier uscându-se pe picioare. Femeile umblă îmbrăcate în negru, așa li-i portul cinci luni de zile pe an, cât sunt duși bărbații. Să te afli aci când se întorc pescarii să vezi ce bocete se aud în tot satul.

Când eram gata de plecare, pe când trăgeam lanțul ancorei, la biserica ascunsă între măslini, pe coasta muntelui pietros, începu să sune clopotele pentru liturghie. Câteva clipe ne-am oprit din lucru, tresărind în vraja dangătelor care înfiorau liniștea solemnă a golfului. Sunete prelungi, jăluitoare, se loveau de pereții stâncilor, care le răsrângeau spre larg, unde vibrau pierdute în singurătatea mării, fără a fi auzite de acei pentru care atâtea suflete rugase cerul.

Întinzând pânzele, am plecat trecând pe aproape de iahtul lui Rothschild, care venise de cu noapte, ancorând chiar la intrarea în port.

Sub ploaia razelor de soare, vasul acesta mândru, alb peste tot, tăiat în forme fine, grațioase, părea o lebedă uriașă plutind lucitoare pe oglinda unui lac.

Sus, pe punte, se zărea un grup de privitori înarmați cu binocluri și ocheane lungi, admirând priveliștea insulei care se desfășura asemenea unui tablou văzut printr-un ochi de panoramă. Îmbrăcămintea femeiască, înflorită în culori armonizate, are un farmec deosebit, primăvărat, pe

puntea vapoarelor în aerul liber, în lumina mării.

Și cum stam cătând spre vaporul strănepoților lui Mayer Anselm Rothschild, umilul băiet de birou dintr-o bancă din Hanovra — fără să vreau — o întrebare mi se încheagă în minte:

„Ce gânduri s-or fi încrucișând oare în capușoarele cele blonde, așa de drăgălaș învăluite în gazul și muselina care fluturau în bătaia vântului?

Ce vor fi gândind oare privind la convoiul acela de umbre negre, care se strecurau tăcute și cucernice pe cărarea șerpuită de la bisierica din deal?...“

Slujba se sfârșise, și femeile cernite, ducându-și copilașii îmbrăcați în alb, coborau la vale în sat, pe la casele lor sărăcăcioase.

1908, august

DATORII UITATE

Datorii uitate

Cu trenul de dimineață d-na Corbu plecase, chemată printr-o telegramă de tatăl ei, care se afla bolnav la lași.

Petre Corbu, care-și petrecuse soția până la gară, se întorcea pe jos în oraș, singur, necăjit. La capătul șoselei se opri o clipă, parcă-i era urât să se întoarcă acasă. Cum n-avea oră de curs la liceu în dimineața aceea, se îndreptă agale spre port; voia să scape de grija care-l stăpânea.

Din capătul șoselei apărea întreaga panoramă a portului, cu viața, mișcarea și culorile văzute în zarea albăstrie a luciului apei. Câteva bărci pe Dunăre, departe, cu pânzele în vânt, păreau niște fluturi albi în zbor, jucându-se deasupra apei. Un remorcher mic, ca un gândac, sfârâind răgușit, târa în urma lui un șlep de patru ori mai mare, greoi, cu burta plină de grâu pe care-l înghițise.

O pornise desigur spre Brăila.

În port se-ncărcau la cheiu vreo opt vase cu rapiță și grâu.

Și Petre Corbu nu se mai sătura privind toată mișcarea ceea, alergătura, lucrul grăbit și fuga hamalilor desculți, pe schelele de lemn, cu sacul în spinare.

Cum sta privind la grâul auriu, ce se scurgea în valuri, ca apa, întruna, el se gândea la bogăția țării acestea:

„Cât aur n-a plutit pe Dunăre și mare, spre țări îndepărtate, hrânind o lume întreagă în scursul atâtor vremuri!...”

* * *

Petre Corbu era de curând numit profesor definitiv de istorie la liceul acestui oraș de pe malul Dunării.

Ridicat de jos de o mână binevoitoare, muncise ani de zile, chinuit prin școlile statului, până izbutise a-și face un loc sigur și tihnit în lume.

Singurul băiat al lui Arghir Corbu, dascălul bisericii din Cuzăni, Petrică crescuse mai mult prin curtea bisericii, ca un copil fără mamă. Coana Profirița, preuteasa, femeie miloasă și bună, se îngrijise de copilul acesta din ziua în care închisese ochii dascălița. Dascălul Arghir, om sărac și cuminte, nu hrănea năzuinți deșarte și nu visa pentru fiul său o soartă mai mare decât credea că i se cuvenea. Ca să ajungă băiatul mai sus decât dânsul, era bine, dar din cele câteva prăjini de pământ nu-l ajutau puterile să scoată atâta cât i-ar fi trebuit copilului să învețe carte mai departe, la oraș.

Era mulțumit că sfârșise cu bine școala din sat și se fălea chiar cu băiatul, care-i ținea isonul în strana din dreapta.

Dar cine poate cunoaște drumul ursitei fiecărui om?

Deși chemarea firească a lui Petre Corbu părea a fi aceea de a urma viața tatălui său la lucrul câmpului și în slujba bise-ri-cească, o întâmplare neașteptată îi schimbă macazul vieții, cum spunea chiar el rîzînd, de cîte ori povestea plecarea lui la oraș.

Era în adevăr o întâmplare căzută parcă din cer.

Ce frămîntare a fost atunci în tot satul, mă rog, și pînă în ziua de azi povestesc bătrînii cum s-a întîmplat o asemenea minune, care nu s-a mai pomenit decît doară în Evanghelie.

Era tocmai în ziua de Sîntă Marie, și lumea forfotea pe ulița satului și în bătătura cărciumii, ca în zi de sărbătoare, cînd așa, pe la o toacă, se auziră clopote și zurgălăi dinspre podul Trotușului. Și o trăsură de tîrg, trasă de patru cai negri înhămați buziș, se vedea venind în goană, într-un nor de praf, pe șoseaua Bacăului.

În trăsură era un militar cu chipiul roșu și o cucoană cu umbrelă albă. Nimeni n-a putut bănui ce anume caută boierii aceștia în Cuzăni și de ce se oprise tocmai în poarta bisericii.

Părintele Ilie, pe care povara celor optzeci și opt de ani îl îndoise de mijloc, dar nu-i îmbătrînise inima, se-nvârtea printre căpițele de fân proaspăt cosit din livada bisericii. Căuta loc potrivit pentru clăditul stogurilor care trebuia să înceapă a doua zi.

— D-apoi bine, părinte, nu lași lucrul nici în zi de sărbătoare? Erai mai fercheș cînd slujeai la „Sfinții Apostoli“, la Bacău, zise rîzînd militarul, care privea pe deasupra zăpla-zului în livadă.

Părintele, pe care-l prinsese vremea numai în cămașă, surprins și rușinat oarecum, nu știa ce să răspundă, dar striga mereu la un băietan să deschidă portița și să-i aducă antereul din tindă.

De cum a intrat în curtea bisericii, militarul a început a căta cercetător împrejur, parcă ar fi vrut să vadă dacă sunt toate rînduite la locurile lor.

— Da' ici, lângă biserică, era un măr domnesc, părinte?

— He! de câți ani s-o uscat, săracu... l-am tăiat și l-am pus pe foc.

— Da' dincoace, în spatele bisericii, era casa dascălului Chitic, cela scurt și șchiop?

— D-apoi de câți ani l-o iertat D-zău pe Chitic... și casa i s-o dărmătat că era oocioabă. Pesemne c-ai mai fost matale pe la noi prin sat, că tot lucruri vechi de atîția amar de ani mă întrebi.

Și părintele, ridicîndu-și sprîncenele albe și stufoase, căta mirat și în zadar își chinuia fruntea încrețită să poată regăsi în minte înfățișarea acestui om chipos și mîndru, cu barbișonul tăiat după ciocul lui Cuza.

— Profirițo! Profirițo! ia gătește de dulceți pentru boieri! strigă părintele, pe cînd intrau cu toții în casa răcoroasă în care plutea mirosul de gutui.

— D-zău să mă ierte și să mă iertați și d-voastră, d-le colonel — tot

stăruia părintele — de, bătrânețele, pesemne, că nu mă mai ajută capu ista al meu. Nu-mi aduc aminte de fel să vă fi cunoscut cândva... Da' oricum, să nu vă fie cu bănuială, da' cu ce daraveli v-ați abătut și pe la noi, prin partea locului?

Militarul se ferea să răspundă limpede, tot schimba vorba și întreba pe rând despre toți oamenii din sat, pe când fața i se lumina de-un zâmbet voios, prietenesc.

— Părinte, da' era și-un băiet: Panaite, mititel și nespălat, ia așa de pripas prin curtea bisericii, îți mai aduci aminte de el sfinția-ta? Unde mai e băietul cela, părinte?

— He!... Pitache... băietul Siritencii. Măica-sa, vădană, l-o lăsat pe drumuri. Cine știe pe unde o mai fi... ia s-o ales un soi rău, c-o fugit la târg cu niște cărauși și nici până în ziua de azi nu s-o mai întors. Aminteri s-arăta isteț și cu tragere de inimă la carte, dar ușărnice... soi rău și pace.

— L-ai mai cunoaște, dacă l-ai vedea, părinte?

— D-apoi de unde, când de atâția ani i s-o pierdut și urma? Gândesc c-o fi murit pe undeva.

Cucoana, care urmărea cu ochii în lacrimi toate vorbele care se schimbau, nu mai putu să se stăpânească.

— N-a murit, părinte, ăsta-i Pitache, părinte...

Și bătrânul stătu o clipă nedumerit, cătând țintă înainte, apoi se rezezi la icoane, luând în brațe pe Maica Domnului.

— Doamne, Preacurată, făcătoare de minuni, mort ai fost și-ai înviat, pierdut ai fost și te-am aflat...

Și printr-o perdea de lacrimi calde, părintele se uita și-l măsura din cap până-n picioare, și nu-i venea să creadă că cel ce se afla înainte-i în haine boierești, cu galoane de aur, și copilul cela sprintar și de pripas de altădată, erau unul și același om.

Cinci zile cât a stat colonelul în Cuzăni, la casa părintelui Ilie, lumea nu mai contenea venind care dincotro să vadă cu ochii minunea care se povestea.

Dintre dânșii, din satul lor, dintr-un copil de pripas, să se ridice un om care să ajungă până la așa mărime și slavă — cine ar fi crezut vreodată?...

— Cine poate ști, din toată mulțimea chemată, care va fi cel ce este alesul Domnului, zicea părintele la toți cei care-l cerce-tau să afle cum s-a întâmplat minunea.

Și părintele, de câte ori vorbea de întâmplarea asta, își arunca ochii la icoane și se apleca de șale cu mâinile înco-voiate în chip de mățanii, că-și aducea aminte sfinția-sa de unele fapte pentru care se mostra oarecum.

— De... D-zău să mă ierte, spunea în taină la câte unul, iaca, l-am și bătut uneori, zău așa, mă rog, ca pe un copil... ca acumă îmi aduc aminte, când l-am prins cu mâna în căldărușă la o zi-ntâi. Dă, de unde puteam eu să gândesc ce are să ajungă el odată... cum e scris omului, care trebuie să

ajungă boier, ajunge; care nu, rămâne țaran pământean.

...Și colonelul a răscolit tot satul și s-a sărutat cu toți tovarășii din vremea copilăriei, de pe când umbla desculț și cu capul gol, prăjindu-se pe nisipișul cald, la malul Troțușului.

Și toți erau acum încărunțiți de vârstă și nevoi, c-o droaie de copii pe urmă, cu toții gospodari, care mai cuprinși, care mai săraci, după cum le fusese partea fiecăruia pe lume.

Cel dintâi pe care a dorit să-l vadă colonelul era Arghir Corbu, dascălul bisericii satului; de dânsul îi era mai tare dor, că îi fusese așa de bun prieten de se aveau așa ca frații de cruce amândoi. Cu el fugise din Cuzăni acum vreo treizeci de ani, într-o noapte, c-o tabără de cărauși, care mergeau cu sare la Bacău.

Când a fost să plece colonelul din Cuzăni, s-a ținut mult de Arghir ca să-i dea băiatul să-l ducă la oraș.

— Am să ți-l fac om, zicea el încrezător și sigur... Dacă eu din nimic am ajuns unde sunt, d-apoi băiatul ăsta, pe care eu am să-l ajut și am să-l călăuzesc în viață...

Și Petrică, mititel că abia îi ajungea capul, tuns chilug, până la clanța ușii, cu obrazii umflați și rumeni de arșița verii, căutând cu ochii în jos, la picioarele goale și înțepate de mărăcini, asculta cu spaimă cum i se croia soarta vieții lui.

Ce n-ar fi dat să scape mai curând de acolo din fața boierilor și să alerge afară, unde-l aștepta Mitriță, băiatul morarului, cu prinzătoarea de vrăbii, cea nouă, la care lucrau de-o săptămână. Și când l-a întrebat colonelul de vrea să meargă cu dânsul la oraș, nici n-a fost chip să-i desclește gura; lui Petrică îi dase ochii în lacrimi și abia de mai zărea strălucind galoanele la mâna care-l mângâia, ținându-l de bărbie.

— Așa-i el rușinos cu lumea străină... da' are să se învețe el, căuta să-l apere tătucă-său... să te faci a-l vedea pe afară, că numai gura lui s-aude.

Părintele Ilie s-amestecă în vorbă:

— D-apoi bine, măi Petrică, tu nu vrei să te faci boier?... Măcar s-ajungi când îi fi mare iote așa de mândru... că să fi avut și tată-tău minte la vreme, nu se mai canonea acuma.

— He... pesemne așa mi-a fost scris... că dacă ar ști omul dinainte — și dascălul oftă din greu, apăsându-și cu pumnul furca pieptului — amu... ce să mai zic... dacă așa mi-o fost partea, sfârși clătînând încetișor din cap.

... Și într-o dimineață răcoroasă de august, a plecat trăsura colonelului în sunetul clopotelor, prin mijlocul satului.

Pe capră sta Petrică, primenit curat, ținându-și o legătură cu schimburi în brațe și urmărind cu ochii cum s-alungau în goană copitele cailor îndemnați de bici.

Când s-a pierdut din ochi trăsura spre podul Troțușului, departe,

atuncea au intrat tăcuți, pe poarta bisericii, părintele Ilie, dascălul și coana preuteasa, care n-a mai putut răbda:

— Nu de alta — zicea ștergându-și ochii — dar îi prea mititel... unde s-o mai pomenit să-l dai așa de fraged printre străini...

— Las', că are să fie bine, grăi părintele către Arghir, care mergea tăcut cu ochii în pământ.

Și până acuma mai povestesc sătenii din Cuzăni de întâmplarea asta. Duminica și în sărbători, cu toții privesc portretul pe care părintele Ilie l-a pus chiar în pridvorul bisericii din sat, precum ca să se știe de către tot norodul că omul care s-a ridicat de acolo, dintre ai lor, nu i-a uitat, că el a zugrăvit biserica din nou, a refăcut școala și a îngrădit frumos mormântul părintelui Andrei, care-i pusese bucoavna pentru întâiași dată în mână.

* * *

Cu știința lui și cu stăruința colonelului, Petrică izbuti să intre ca bursier în internatul liceului din Iași.

Speriat și zăpăcit de zgomotul și învalmășala lumii, cu greu s-a fasonat și el în chipul școlarilor din internat.

Mai toți erau băieți săraci, veniți de pe la țară ca să-și deschidă drumuri, să poată să răzbească în viața de vârtejuri a lumii de oraș.

Ce luptă cu programul și orele de clasă, care treceau în chinuri până suna afară glasul răgușit al clopotului școlii...

De câte ori nu-l apucase plânsul și dorul de acasă, când rămânea cu ochii pierduți, cătând pe geam în zarea fumurie spre culmile Galatei acoperite de vii și de livezi. Și câte umilințe nu trebuia să îndure, de câte ori nu-și simțise obrajii îmbujorați de sânge. În certuri copilărești pentru un creion sau pentru o călimară, i s-aruncau din partea externilor vorbe răutăcioase: „Că-i venit de la oi, că-i tot țăran, deși stă tot la un loc cu băieții de familie bună”.

Și uneori plângea de ciudă, seara, în dormitor, cu pătura pe cap, ca să nu-l vadă nimeni. Târziu, când somnul îl biruia la urmă, visa visuri frumoase, văzându-se departe, pe malul Tro-tușului, în satul lui, la munte.

În toate duminicile ieșea în oraș. Cu ce grijă își curăța hainele albastre și nasturii cei auriți... Mândru, în uniforma școlii, pleca întins acasă la colonelul, privindu-se în geamurile prăvăliilor pe stradă.

Cât de tare îi bătea inima de cum intra pe ușă — îl înfiora tăcerea aceea rece din sala de intrare. Și ce încordare în vorbă și mișcări; veșnic cu frica să nu facă vreo stângăcie; la masă mai cu seamă, duduia Maricel, fetița colonelului, un drăcușor brunet, cu părul creț și prins în panglici roșii avea niște ochi așa de negri și pătrunzători, că bietul Petrică, simțindu-se pri-vit, trebuia să stea smirnă cu ochii în farfurie.

Examenele îl răzbuiau de suferința de peste an. Țăranii bursieri

ieșeau premiați mai în toate clasele liceului din Iași. Și umilința, ce la început le plecase capul, cu încetul se prefăcea în mândrie trufașă sau ascunsă. Patimile se răscoleau de ambiție în cei tari, care aduceau în luptă putere de muncă și voință.

Cu cât vremea trecea și Petre se deprindea cu viața și cu lumea în care se îndrumase, cu atâta slăbeau legăturile de locul din care se dezrădăcinase.

În cei dintâi ani își petrecuse vacanțele la țară. Tot satul se minuna de dânsul, cât de cuminte și învățat era. „Domnul Pe-trică” îl numeau băieții cu respect.

Iar dascălul Arghir s-a închinat când l-a văzut întâi; mai nu-i venea să creadă că e Petrică al lui, așa era de mândru în haina lui albastră, cu șapca aplecată pe o parte, tăcut și măsurat în toate.

Când s-a făcut mai mare, vreo câțiva ani de-a rândul nici n-a mai dat prin sat; găsisse o preparație de unde putea să câștige și în timpul vacanței de vară.

În cursul superior îl părăsi ambiția cea școlărească, cititul îi deschisese orizonturi noi și largi. El, care ani de zile nu avusese altă țință decât să ajungă întâiul, acumă rășfoia cu silă caietele de școală, în timp ce sorbea cu lăcomie cărțile oprite, aduse pe ascuns și ținute pe sub saltele în dormitorul școlii.

În scurt timp, era deocheat de-a binelea, Direcția îl trecuse de mult pe lista neagră, de când, într-o oră de latină, fusese prins citind pe ascuns o revistă urgisită.

C-un fel de mândrie și înălțare de sine, Petre Corbu își primi pedeapsa care-i atrăgea pierderea bursei.

Trebuia să se hrănească singur.

Dar cât de tare era! Un vis măreț îi îmbăta simțirea în dorul lui de luptă, în focul tinereții. Și în viața-i de student sărac, în vălmășeala crâncenă a luptei pentru trai, cunoscuse mizeria, umilința, revolta și descurajarea...

De câte ori nu a simțit că șovăiește și-i gata să cadă îngenuncheat, și iarăși s-a ridicat, încordându-și puterile din nou.

Târziu a răzbătut. Ajunsese la țință. Era asigurat, dar nu mai era același.

.....

Începuse a se îngrășa de când se însurase. Mustățile negre, care-i cădeau în jos, le întindea mereu pe obrajii rumeni și înăspriți de brici.

Groi, cu pălăria moale trasă pe ochii din care se pierduse strălucirea cea vie de altădată, puțin plecat, pășea rar și potolit, făcând același drum în fiecare zi, de acasă până la școală. Judeca sănătos, dar prea vorbea puțin și nu putea să lege prietenii mai strânse.

După ce s-a stins și dascălul Arghir, el n-a mai dat pe acolo. De satul lui s-a înstrăinat cu totul. De ce, nici el n-ar fi putut să spuie. Și nici

n-a căutat vreodată să-și lămurească viața, legând-o cu trecutul de unde a fost plecat.

Neașteptând nimic în viața-i tihnită, monotonă, se mulțumea să-și păstreze locul pe care-l prinsese în trudă și necazuri.

Corect și cumpătat, nu încerca a se înălța mai sus, de teamă să nu cadă. De aceea se ferea să intre în angrenajul roților politice, care l-ar fi putut ridica deodată sau strivi, în învârti-tura lor nebună.

Din focul ce pâlpâiese odată, în vremea tinereții, nu mai știa nici el de-a mai rămas ceva sub stratul de cenușă pe care-l așternuse nevoile și vremea.

Resortul sufletesc părea de mult tocit.

Nu se târa, dar nici nu încerca să zboare.

* * *

În dimineața acelei zile răcoroase, de primăvară, Petre Corbu cutreierase de vreo două ori portul, oprindu-se la fiecare pas ca un om fără treabă. Era tocmai să se îndrepte spre oraș, când se opri iarăși în loc ca să privească pe luciul apei în sus. Un caic turcesc aluneca la vale, încet și lin, numai c-o pânză prinsă la unul din catarge.

De departe se zărea o grămadă de oameni, vite și căruțe, toate claie peste grămadă. Oameni nevoiași care se mutau cu tot sărăcăciosul lor avut.

Caicul se apropia ușor de mal, ajutat de cele două lopeți lungi, care se ridicau încet din apă și se lăsau să cadă obosite într-o mișcare greoaie, cadentată. Abia se lipi vasul de cheiul înalt de piatră, și începu să se audă zgomot de strigăte și cearță.

Petre Corbu se îndreptă într-acolo. Un gardist din port îl lămură că sunt niște veterani, care vin de dincolo, că e ordin să nu-i lase să debarce și că ei „se pun contra”, cică nu vor să se întoarcă în Dobrogea.

— Da' de unde sunt? Unde vor să meargă?

— Cică sunt de prin ținutul Bacăului, de la Cuzăni, trebuie să le dea pământ, și ei acu...

Dar Petre Corbu n-a mai ascultat sfârșitul, plecase în grabă spre caic, stăpânindu-și bătaile grăbite ale inimii.

... Din Cuzăni!... și un fior cald îi străbătea prin tot trupul... e satul lui... Sunt oameni din satul lui, din Cuzăni... nu se poate să nu-i cunoască dacă sunt din Cuzăni.

Dinspre caic, pe marginea cheiului, venea șchiopătând un țăran bătrân, și în urma lui un soldat de grăniceri.

De departe, dintr-o aruncătură de ochi l-a recunoscut: „E bădița Sandu... desigur că-i bădița Sandu”... Și în minte îi năvăli cu o repegiune uimitoare, în clipe luminoase, o lume de imagini rămase de multă vreme în

umbră.

... În trăsături din ce în ce mai clare își amintea de chipul unui român voinic și mândru, cu ochii negri, mari, sub sprâncenele stufoase, îmbinate... mustața căruntă și răsucită în sus... purta căciula brumărie dată înapoi pe ceafă... și avea un piept lat de-i plesnea pieptarul cel de piele înflorit în cusături de arnici roșu... cu trei decorații prinse în șir în partea stângă... Copiii se îndesau s-asculte cu gura căscată când se pornea a povesti minunile cu turcii... Valea largă a Trotușului, dintre munții albaștrii din zare, îi apărea ca printr-o pânză de fum auriu jucând deasupra apei în razele de soare. Pe coasta înclinată până în prundiș și, în lung, până la pod, se întindea tot satul răspândit... și prin verdețea livezilor de pruni, casele mici și albe par niște pietre căzute din cer la întâmplare... De cealaltă parte se ridicau fânețele pe culme până sus... În fund, pe deal, sunt târlele de vite... se văd în zarea ștearsă bordeiele din Coman ca niște păsări negre lăsate din zbor să se odih-nească... În vale, biserica și cei doi plopi tremurători la poar-tă... alături casa lor cu streășină până în pământ de joasă, pe care se ridicau la fugă cele două capre negre ale coanei preutesei... moara forfotind pe ascuns, băgată în sălciile gâr-lei... Și în dosul morii căsuța lui bădița Sandu, în capătul ie-zăturii...

.....

Dar cum a îmbătrânit săracul!... Drept în fața lui se opri, ținându-și răsuflarea:

— Bună ziua, bădița Sandu. Nu mă mai cunoști?

Țăranul se opri și, scoțându-și căciula din cap, căta cu mirare.

— Poi... de unde să vă cunoaștem, boierule, că noi nu suntem de pe aici, venim de departe.

— Nu ești dumneata Sandu Clipea din Cuzăni?

— Ba așa îmi zice. D-apoi matale de unde știi?

— Nu-ți mai aduci aminte de băietul lui Arghir dascălu?

— Ira!.. Nu-i fi Petruță al lui Arghir, nepotul părintelui Ilie?... Poi de unde, Doamne iartă-mă, să te mai cunosc, că erai numai atâtica de-o șchioapă când te-o luat colonelu să te dea la școală la oraș. Așa-i... iote taman obrazul lui Arghir, îi semeni, da' ceva mai smolit și mai plin la obraz. Curat vorba aceea, că munte cu munte se întâlnește, d-apoi om cu om.

— Ei dar unde vă duceți? Ce căutați tocmai pe aici?

— Ia! am dat de o pozna mare, nu vrea să ne dea voie să ne coborâm aici în România, cică să ne înturnăm înapoi în Dobrogea. O zis că ni dă pământ, și nu ni-o dat, acum nici înapoi nu ne lasă... da' noi nu mai vrem pământ, că ne-am hrănit noi de pământu de-acolo, vrem să ne întorcem înapoi în satul nostru.

— Iaca vine și domnul subcomisar, zise soldatul de gră-niceri care se oprise mai deoparte; dă, eu izicut ordinu, cică nici un veteran n-are voie să debarce. Dacă el a zice să-i las, îi las.

Subcomisarul din port, un om înalt și chipeș, cu o țigară specială așezată după ureche, venea agale citind o hârtie desfăcută.

— Bine, mă creștine, da' tu nu știi românește? Când îți spun că așa-i ordinul să vă trimitem înapoi?

— Apoi de două săptămâni umblăm așa pe drumuri... de când ne chinuim așa; ni-o murit și vitele de foame, nu mai avem nici un leu de parale, ce-o să facem noi acolo, vremea de arătură o trecut, nu mai e chip de făcut ceva, vrem să ne întoarcem înapoi în satul nostru.

Pe când bătrânul vorbea ținându-și căciula într-o mână și cătând rugător în ochii subcomisarului, Petre Corbu simțea cum sângele îi năvălea în obraz; nu se mai putu stăpâni:

— Da' bine, domnule, oamenii ăștia sunt urmăriți? Au furat ceva? Nu sunt liberi? Cum puteți să-i opriți așa?

Domnul subcomisar, cu toate că fruntea i se încrețise de o undă de mânie, răspunse neted, păstrând un surâs rece:

— Cu toate că n-am onoarea să cunosc cu cine am de-a face, dar ca om cult, d-ta trebuie să înțelegi mai ușor decât un țăran cum stă chestia. Mă rog, citiți telegrama primăriei din Cuiusu. Iată ce zice în original:

„Înapoiati cele trei familii de veterani pentru darea pământ în cătunul nou Prințul Nicolai.

Iscălit: primarul comunei Cuiusu“.

Mă rog, pot face altfel decât zice ordinul? adăugă omul legii, dând din umeri și băgând tacticos hârtia în buzunar.

— Dar bine, domnule, telegrama asta e un ordin de urmărire? Dacă oamenii nu vor să ia pământ, o să le dea cu d-a sila? Ei vor să se întoarcă înapoi în satul lor. Mă rog, unde-i d-l comisar al portului, să vedem ce zice dumnealui?

— Nu poate să zică decât ce-am zis și eu; dar n-aveți decât să-l așteptați pe dumnealui.

— Mare năcaz, măi frate, în ce pozna am intrat... unde s-o mai pomenit una ca asta, să nu te lase nici la casa ta, parcă am făcut moarte de om.

Și moșneagul blajin și umilit, care se jeluia cu atâta deznădejde, izbucni deodată în furie aprinsă, smucindu-și căciula din cap și bufnind-o de pământ:

— Dar nu mă las nici mort!... că numai sufletul meu știe cât am pătit, de când umblăm ca și câinii hoinari pe drumuri! și în ochii bătrânului scăpărau scânteii de încruntare. Își clătina capul pletos, trecându-și cu ciudă degetele noduroase prin vițele părului încâlcit.

— Dar liniștește-te, bre omule, nu înțelegi că nu poate să vă oprească? încercă să-l potolească Petre Corbu. O să-i vorbesc comisarului, și dacă n-o vrea, mergem la prefectură, nu se poate să nu vă dea drumul.

Bădița Sandu, tăcut, își ridică de jos căciula înălbită de praful de pe drum și, potolit, ștergând-o cu mâneca sumanului, oftă adânc și zise într-un

târziu:

— Amu, toată nădejdea la dumneatale ni-o mai rămas... zău, Ț-ăi face o pomană mare cu noi.

— Ia să mai stăm jos pe sacii iștia, până o veni comisarul, să nu-l scăpăm, nu faci o țigară, bădiță? Și Petre îi întinse taba-cherea. Moșul o luă cu grijă și, așezând-o pe genunchi, își răsuci o țigară groasă.

— De când s-o scumpit hârtia, fumăm și noi cu cea de gazetă ori cu pănuși de popușoi uscat.

Apoi tăcură amândoi.

Bădița Sandu, care-și lăsase căciula în jos, pe ochi, căta țință în pământ și trăgea câte un fum de țigară, rar, adânc, până în fundul pieptului.

Petre Corbu, privind cu coada ochiului la sumanul rupt și plin de noroi uscat, nu știa cum să înceapă vorba, o sfială co-pilărească îl amuțise; și cum ar fi voit să știe totul... să afle toate câte s-au întâmplat pe acolo de atâta vreme în urmă!

O clipă îi fulgeră prin minte un gând chinuitor de frică și muștrare. Se ridică în picioare și, azvârlind țigara pe sfârșite, își aprinse alta, trăgând fumul repede, nervos.

— Bădiță, începu el încet, da' pentru ce ați plecat din sat, cum v-ați hotărât să părăsiți casele, s-o luați așa în lume?

— He!... poi ziceam noi că tot de-o moarte era să murim... ori în satul nostru, ori aiurea, răspunse moșul silit, câtând tot în pământ.

Și iar tăcu.

Cum sta în picioare, în fața lui, așteptând neliniștit, Petre Corbu simți că i se taie genunchii, și, biruit, se lăsă jos, moale, șovăitor, un dor neînțeles îi apăsă inima. Și ca să scape de no-dul care-l îneca în gât, cu ochii aproape în lacrimi, el începu oftând:

— Tare mi-i dor și mie de Cuzăni... dar n-am putut scăpa cu slujba asta a școlii...

— Apoi tot n-ai gătit cartea?

— Ba da, acumă învăț pe alții.

— A, se cheamă adicălea că ești de iștia, profesor, cum îi la oraș. Da, nu pot zice alta, dar îi bună și cartea. Dacă apuci s-o prinzi, scapi de necazuri și de muncă. Iaca n-a fost tot așa cu băietul Tuduroaii și cu cel al lui Măgură, că nu i-am mai văzut de când au plecat la târg.

Într-un târziu, după ce și-a răsucit încă o țigară, s-a hotărât bădița Sandu să-și descarce focul care-l ardea la inimă.

— Nu mai este chip de trai; s-o înmulțit lumea, domnule, n-ajunge pământu și pace. Poi dacă numai eu se cheamă că am avut șapte copii, patru fete și trei băieți. S-o îmbucătățit pământu, toți se vaită de pământ, nu-i și nu-i, ce să-i faci!... Mă rog, sunt cincisprezece ani de când ne judecăm obștea satului cu boieru aista nou, care a venit după Muruzești. Știi cum îi chestia?

— Da... Îmi aduc aminte ceva... de un proces lung care ține de mult,

îngână Petre cam rușinat, cu jumătate de glas.

— Așa-i, că bine zici, poi de unde să-ți aduci aminte, c-ai plecat de mititel la oraș... Mă rog, din bătrâni, cică, Muruzi, când o întemeiat satul, o adus oameni, c-avea nevoie să-i lucreze moșia, și li-o dat loc de casă și pământ de lucru — mă rog, cum li-o fost tocmai — că sunt și hrisoave bune la avucați... Dacă o murit Muruzi și-o venit ista nou, el n-o vrut nici în ruptu capului să se înțeleagă cu oamenii, cică el nu le ie de bune toate cum au fost în vechime... „Ci, am cumpărat moșia cu totul, n-aveți drept la loc de casă, și pământul trebuie plătit, că și vatra satului e făcută tot pe moșia boierească...”. Și iaca așa s-o deschis procesul, care ne poartă pe drumuri de-atâția ani. O cumpărat pe primarele și pe notar, care acuma sunt de-ai lor, și ține-te la amânări și avucați, mă rog, cum îi treaba judecăților. Copiii noștri, ori nepoții dacă or trăi să vadă sfârșitul. Dacă am văzut că nu mai este chip de trai, că nu mai poți să ții nici un cap de vită în imaș, că ne lua din an în an mai mult, zic hai să mă înscriu și eu, că se zvonise prin sat de darea pământului la veterani în Dobrogea. M-am înțales cu alde Miron Costea, Florea și Păun, ca unde ni-a da, acolo ni-om duce. Astă-iarnă facem chip de vreo câteva parale și mergem la Constanța, la ziua hotărâtă. Lume peste lume, din toate colțurile țării venise veterani ca să se înscrie acolo. Căscam și noi ochii la mare, că n-o mai văzusem. Ba unii câr-teau, că iacă unde ne dă statul locuri, la marginea pământului, că de acolo începe apa. La cancelaria Domeniilor statului ni-o dat peticu ista de hârtie cu pecetea și cu număr: „La primă-vară, moșule, să vii să-ți iei pământul în primire la Cuiusu”. M-am întors frumușel acasă și-am început a mă pregăti de strămutare. Am vândut ce-am putut, să-mi închipuiesc ceva parale, ca pentru o treabă ca asta. Cum s-o desprimăvărat, ne-am și încărcat cu toți; eram trei case din Cuzăni, cari am plecat odată cu toți, copchil, cățal și purcel, mă rog, ca pe vremea bejăniei. Femeile, cum li-i năravu, să boceau de parcă mergeam la groapă. De la subprefectură ni-o venit bilet de drum, și-o săptămână ne-am hodorogit cu capu de pereții vagonului, că erau de istea de marfă. După ce-am trecut Du-nărea, am luat-o pe jos cu carele din sat în sat, ca șatrele de țigani. După patru zile am ajuns la Cuiusu. Cătam noi în drum la pământuri: ori pre uscate, ori smâncuri și bălți; ne gândeam cu jând la mândreța care o lăsasem noi în urmă, la Cuzăni noștri. Primarul din Cuiusu, după ce ni caută în condică după bilet, cică nu sunteți înscriși aici, îți fi la altă comună, poate la Udeni. N-am mai văzut bine înaintea ochilor, când am auzit o vorbă ca asta. „Apoi, amu — zic — ce-i de făcut?” C-o fi, c-o drege... hai cu toții la Udeni. Când colo nici habar n-avea de noi. La cine să cei, la cine să te plângi, cine să te asculte? Acolo în comună găsim așezați alți veterani, tot de prin ținutu Bacăului. Venise mai dinainte și sfârșise arătura. Ne tocimim cu ei, să le muncim până s-o hotarî și cu noi într-un chip. Da', primarele, când aude asta, nu și nu, că lui nu-i trebuie oameni străini în comună, și ne scoate cu jandarmii din sat. Dacă am văzut și-am văzut — zic — hai acasă

înapoi. Da' pe unde și cum? Mă rog, ce să-ți mai spun câte-am pătimit? Șapte zile pe drumuri desfundate, de intra roata până în butuc; vitele moarte de foame, de-ți era mai mare jelea. Doi căișori i-am vândut să mai închipuim ceva parale. Un juncan mi-o pierit, ba într-un loc niște pădurari ni-o închis și vitele pentru amendă, cică de ce le-am dat să pască în pădurea statului? Când am văzut și asta, cumătru Florea unde-o pus mâna pe-o furcă, și cât pe ce să facă moarte de om. De la Ostrov am luat caicu ista, i-am dat șese lei de parale turcului, și ni-o trecut Dunărea pe partea asta.

Gardistul din port veni să spuie că a sosit domnul comisar.

Victor Iliș, un tânăr zvelt cu înfățișarea blândă, era licențiat în Drept și intrat în poliție după legea nouă. Îl cunoștea din vedere pe Corbu, îi zâmbi radios, fericit că putea servi pe unul din intelectualii orașului, printre care și el se număra.

— Cu ce vă putem servi, d-le Corbu?

— Sunt niște veterani care vor să se întoarcă în satul lor, și nu-i lasă să debarce. În câteva cuvinte Petre îi lămuri lucrul.

Comisarul părea foarte încurcat, deși asculta CLI multă bunăvoință și nedumerire.

— După cum vedeți, oamenii nu sunt urmăriți, nu-i motiv să nu-i lăsați liberi, cred că primarul din Cuiusu o fi făcut vreo greșală; în urmă venind vreun inspector, s-a lămurit lucrul și a dat telegrama asta, termină Petre Corbu, înfierbântat și convingător.

— E foarte probabil: serviciul Domeniilor din Dobrogea e de curând înființat și numai boclucuri ne face... Bine, să-i lăsăm, dar cum se întorc oamenii ăștia în satul lor? Moșule, aveți parale de drum?

— Poi de unde, că ce brumă de parale am avut, le-am cheltuit pe drum, să tot avem vreo opt lei de parale cu toții.

— Ei poftim! zise enervat d-l comisar ca în fața unei noi piedici.

— Și câți sunteți?

— Poi om fi toți vreo optsprezece și mai avem și trei minori.

— Cum, ce fel de minori?

— Adecăle să cheamă, să iertați, că sug încă la țâță.

D-l comisar începu să râdă.

— Vra să zică douăzeci și unu de suflete? E vorba ce-i de făcut cu ăștia? E o chestie dificilă.

— Dacă îți binevoi dumneavoastră, să trăiți dle comisar, să vă faceți o pomană să ne scriți un bilet de drum cu trenu, și moșul căta cu ochii întrebători să vadă efectul vorbelor sale.

— De unde să am eu bilete de tren? Are să fie imposibil de căpătat, nu cred nici prefectura să aibă. Dar încercați d-voastră, d-le Corbu. Domnul prefect e un om modern, democrat, și e foarte gentil, termină d-l comisar, ridicându-se de la birou pentru a da ordin să se permită debarcarea veteranilor din caic.

— Dar unde dorm? Ce mănâncă oamenii ăștia? se întrebă încurcat, neștiind ce să facă mai întâi.

— Domnule Ionescu, se adresa el către magazionerul stației din port, care răsfoia un registru, nu s-ar putea să-i lăsați în magazia cea mare de cereale?

— Aș! unde se pomenește... atâta golătime... se face foc domnul șef când o vedea una ca asta.

— Dar în vagoanele astea de marfă, numai până s-o hotărî cu dâștii?

— Poi vagoanele fac manevră în stație toată ziua. Zău nu-i chip.

— Atunci hai la prefectură.

Departa, tocmai lângă debarcader, rezemată de fundul magaziiilor de cereale, se afla cafeneaua lui Osman. O lădiță de lemn vopsită în roșu, cu o semilună albă pe capac, câteva scaunele șchioape, înalte numai de patru degete de la pământ, și, afară, sub cerul liber, un samovar de tinichea în care clocotea toată ziua apă limpede de Dunăre, pentru fiertul cafelelor — asta era toată zestrea cafelei din port. Osman, un turc bătrân, cu barba deasă și albă ca fuiorul de lână, veșnic în genunchi în fața samovarului, tăcut și grav, își făcea serviciul cu sfîntenia unui patriarh în fața altarului.

Aci așteptau călătorii sosirea și plecarea vaporășului local, și tot aci era locul de întâlnire al funcționarilor din port. Cafeaua era ieftină: cinci bani ceașca și zece filigeanul; serviciul foarte cinstit, dar cam agale; cât despre curățenie, Osman reușise a face pe toți mușteriii să creadă că iese cafeaua tare și gustoasă dacă nu spală ibricele. Ca și la cafelele din Stambul, ibricele lui Osman aveau prinsă un fel de coajă groasă de cafea împietrită.

Colțul acesta din port era minunat: anume parcă ales ca loc de adunare pentru autoritățile portului, mai cu seamă în toiul verii, când arșița soarelui dogorea birourile așa de tare, că bieții funcționari se întindeau alene, moleșiți, pe scaunele care-i frigeau. Atuncia când simțeau că nu mai pot lupta în fața condicilor prăfuite și-s gata să cadă biruiți de somn și de căldură, căci brațele moi ca ceara nu mai puteau purta condeiele grele ca plumbul, atunci ieșea unul câte unul să mai răsuflă aer curat, pe malul apei. Și aci se întâlneau cu toții la umbră, cu batistele înfășurate în locul gulerelor scrobite, bucurându-se de adăpostul acesta binecuvântat. Din sus, de pe Dunăre, mai întotdeauna bătea un vânt ușor în adieri dulci și răcoroase, mângâind frunțile asudate ale celor veniți acolo ca să-și uite amarul muncii în câteva momente de liniște și de odihnă.

E foarte drept că în fiecare zi momentele acestea se prelungeau cam mult, dar vremea se scurgea ușor, pe nesimțite, în palavre, discuții și taifas, pe când se tratau reciproc cu gingirlii dulci, sau cu limonade gazoase ținute de Osman la gheață.

Din colțul acesta se desfășura întreaga viață și mișcare a portului. Era totul sub ochii lor: sosirea vaporului, inspecția șefilor. Orice

întâmplare neprevăzută îi găsea în picioare la posturi, gata întotdeauna. Și pentru ca nu cumva serviciul să sufere prin asta, mulți își aduceau registrele acolo, așa că toți erau cu ochii și cu gândul mereu la datoria serviciului.

Aci, în fiecare dimineață, în jurul samovarului lui Osman, se punea la cale soarta întregii stări politice și economice a orașului, a porturilor, a țării și, am putea zice, chiar a mai multor țări din Europa, căci Trandafir Ionescu, agentul vamal, în fiecare zi citea Universul cu glas tare: și ceasuri întregi se comentau de către toți cei adunați fiecă informație și telegramă din țară și din străinătate. Iar cel puțin o dată pe săptămână, se discuta chiar și asupra celorlalte continente vechi și noi, căci d-l Cristea, secretarul căpităniei portului, era un vechi și pasionat cititor al Ziarului călătoriilor. Din descriția Tibetului sau povestirea strangulatorilor din Bengal, el potrivea totdeauna câte ceva pentru a-și îmbogăți istorisirea voiajurilor sale în Orient, întreprinse pe când era sergent major în marina militară.

Dar tot aci în fața lui Osman, care părea mut și surd la tot ce se întâmpla în jurul samovarului său, se fierbeau patimi omeneste, ambiție, invidie, ură și interese; aci se urzeau intrigile și răzbunările partidelor care se formau în port — păcatele omenirii pururea vor încolți în orice petec de pământ, pe care se va hrăni o populație mai mare decât doi oameni.

Cea din urmă și cea mai puternică coaliție era alcătuită din toate autoritățile portului. Ura și vechile lupte dintre partide se uitaseră, și toți își daseră mâna pentru a lupta cu puteri unite împotriva dușmanului comun, care nu era altul decât noul comisar din port, „acel înfumurat care făcea pe grozavul, mergând cu nasul pe sus, ca un ministru”.

Petre Corbu înainte de a se hotărî să plece la prefectură, ca să ceară biletele de drum pentru veterani, se îndreptă spre cafeneaua lui Osman. De mai multe ori văzuse adunați acolo funcționarii din port.

De departe se zărea un grup strâns în jurul samovarului; ca de obicei, se citeau jurnalele de dimineață.

După formele și culorile șepcilor, Corbu căuta să-și dea seama de autoritățile care se găseau strânse împreună.

Cel dintâi pe care l-a cunoscut, după șapca lui roșie, a fost șeful haltei din port; unul cu o șapcă neagră de marină, cu un șnur auriu, era secretarul căpităniei portului; altul, cu o șapcă mai înaltă cu șnur de argint, era agentul Navigației Fluviale Române (N.F.R.); agentul vamal avea o șapcă mică lustruită și o bandă verde; pe alți doi, cu bande albastrii la șepci, nu i-a putut cunoaște decât de aproape când a văzut la unul S.H., picherul Serviciului Hidraulic, și la celălalt, doi pești brodați cu fir de aur — era revizorul de la pescărie.

— Bună ziua, domnilor! și Corbu se îndreptă către funcționarul căilor ferate.

— Mă rog, ce dorește domnul?

După ce îi lamuri împrejurarea cu veteranii, Corbu termină

întrebând dacă nu s-ar putea ca nenorociții aceștia să fie transportați cu trenul fără plată, căci, după câte știe, sunt chiar ordine la calea ferată pentru a înlesni transportul veteranilor.

— A!... vă înșelați, domnule. Direcția a dat bilete de favoare numai din țară în Dobrogea, iar nicidecum viceversa, și un zâmbet de ușoară ironie alunecă pe buzele angajatului ceferist.

— Ei bine, dar în cazul ăsta ce-i de făcut?

— Treaba Direcției; dacă o vrea să le dea bilete, n-are decât să le dea; știu că n-o să le dau eu din punga mea. Dar vă pot asigura că nici Direcția n-o să le dea, căci e sătulă până în gât de buclucurile și încurcătura ce s-a făcut pe linie cu vagoanele de marfă, tocmai acum când tipă gazetele că-i lipsă de vagoane.

— Până s-o lămuri lucrurile, nu se poate să-i lăsați să doarmă aci în magazie?

— Apoi asta nu-i magazia noastră, e a Serviciului Hidraulic, și arată cu mâna către picherul din port.

De la locurile lor, de pe scăunașele joase, așezate în cerc, funcționarii portului căutau pe furiș spre Corbu, măsurându-l pentru a vedea cu cine are de-a face.

— Magazia e construită de noi, dar am dat-o în ispoatare la Navigația Fluvială, zise picherul, arătând către agentul Navigației.

— Cum vă închipuiți una ca asta, să băgăm atâția oameni străini în magazie? Avem colete, marfă de mii de lei, răspundere mare, domnule! Nu vedeți că nu putem lipsi nici un minut de la biuro? termină agentul, care se și sculă gata să plece.

— Ei bine, dar puteți lăsa oamenii ăștia sub cerul liber? Au copii mici, și noaptea e rece, timpul mereu ploios. Cum o să stea afără pe chei?

— Apoi noi, căpitania portului, nu le permitem staționarea nici pe chei. Nu admit să-mi încurce mie operațiile din port, zise liniștit, dar hotărât, secretarul căpitaniei.

— Bine, dar le-a permis debarcarea domnul comisar al portului.

Secretarul se schimbă deodată la față; furios, se sculă în picioare de pe scăunașul lui din colț. Toți ceilalți funcționari îl imitară. Corbu, fără să știe, pusese degetul pe rană.

— Nu are drept d-l comisar ca să dea permisii de astea. He!... ce crede dumnealui că e suveran în port? Dacă-i pe asta, apoi noi facem poliția aci în raza portului, dumnealui are numai controlul pasagerilor și nimic mai mult. Articolul 103 din Legea porturilor nu permite depunerea pe chei a mărfurilor de orice natură mai mult de 24 de ore. Dacă merge treaba pe ambiție, să vedem care-i mai tare — și d-l secretar, roș de ambiție, își azvârlă cât colo țigara stinsă și începu a se plimba turburat. Pe când își îndesa pumnii în fundul buzunarelor, fruntea i se încrețea în căutarea mijloacelor tactice pentru un nou plan de luptă.

Agentul Navigației se amestecă din nou în vorbă:

— Legea nu-i dă drept comisarului decât să puie viza pașapoartelor; atâta are el în port, alta nu. Credeți că poate el să facă așa favoruri după chef, mai cu seamă că țăranii ăștia sunt foarte îndărătnici... Mă rog, de ce au venit pe Dunăre în caicul turcului și n-au luat vapoarașul statului?

Corbu începu a se neliniști.

— Dar bine, domnule, nu-i vezi în ce hal sunt săracii, că n-au nici cu ce să-și cumpere pâine.

— He!... dumneata parcă îi cunoști? Așa se milogesc ei. Da' turcului n-a trebuit să-i plătească? Așa sunt năvăliți; ori merg pe gratis, ori plătesc la barcagii greci și turci. Dai un ban, doi, mai mult, dar știi că mergi în caltea cu vapor românesc... adică de ce să nu câștige statul?... Degeaba a făcut statul vapoare? Dar zi mai bine că așa e românul al dracului, domnule, că banul lui, mult, puțin cât are, îl dă tot străinului, care se îmbogățește în țara românească. Și statul, săracul, se înglodează în datorii în străinătate.

Agentul vamal, care stase mai deoparte bându-și cafeaua în liniște, se apropie vorbind politicos, dar rece:

— Pardon, domnule. Scuzați, dar acești oameni, la care d-l comisar, cu de la sine putere, le-a permis să debarce, nu și-au făcut nici formalitățile vamale.

— Cum, ce fel de formalități, când vin din Dobrogea? Acolo nu-i tot țara românească?

— A!... scuzați, vă rog, domnule, dar avem legea înainte de toate. Așa cere datoria, că dacă vine pe Dunăre, ori cu ce ar fi, marfă sau bagaje, din Dobrogea, trebuie să-și facă permisul de debarcare și să plătească taxa; mă rog, toate formalitățile după cum zice legea. Care va să zică, eu, vama, cum vrei d-ta să știi, cum și ce fel vin oamenii ăștia și ce aduc cu ei? Și statul pentru asta se cheamă că ne plătește, ca să facem un control cât se poate de sever.

Corbu, care simțea că nu se mai poate stăpâni, îi răspunse răstit:

— Mă rog, cât trebuie să plătească? D-ta n-ai decât să faci formalitățile, taxe, amende... ce vrei, și spune cât face peste tot; plătesc eu, acum chiar, numai să lăsați oamenii în pace.

Agentul vamal, supărat, dar încă stăpân pe sine, smucind creionul albastru de după ureche și un registru din lădița-cafenea a lui Osman, mândru și sigur, cu sprâncenele puțin încruntate, îl privi drept în față și îi puse întrebarea într-un chip poruncitor:

— Cum vă numiți, și ce profesiune aveți d-voastră?

— Petre Corbu, profesor.

— A!... sunteți de la liceu? Și într-o clipă sprâncenele agentului vamal se descrețiră, iar fața i se lumină de un zâmbet binevoitor.

Ușor, așeză iar creionul la locul său după ureche, și pe când întorcea registrul și pe-o parte și pe alta fără a-i găsi loc, încercă într-un chip dulce să lege iarăși vorba.

— Vrea să zică d-voastră sunteți d-l Corbu de la liceu... Îmi pare bine, iaca n-am avut onoare până acuma... am și eu un băiat acolo, pe Tică, îi într-a doua gimnazială... Tică Ionescu, unul scurticel, așa negricios... cică la franțuzește merge mai greu, dar e tare silitor altfel... dă, ce să zică?... mă-sa ținea să-l dea la meserii, dar eu zic, oi face ce-oi face, să știu că rup din bucațica de la gură, dar tot îl dau la liceu, că dacă are băiatul talent la carte, de ce să-l las! Și d-l Trandafir Ionescu, surâzător, se aplecă așezând două scăunase mai deoparte. Scuzați, vă rog, îmi faceți onoarea să gustați o cafea neagră; e mare meșter turcul ăsta. Efendi, două filigeanne cu caimac... n-aveți idee ce tare e ăsta în cafele turcești.

Corbu, neștiind cum să scape mai curând, băgă mâna în buzunar și zise scurt:

— Cât spuneți că trebuie să plătesc pentru formalități?

— A!... nu-i nevoie, că ce să mai plătiți dumneavoastră?... Unde se poate, facem și noi câte un mic favor personal...

— Mă rog, eu n-am nevoie să-mi faceți nici un favor.

— Scuzați, vă rog, nu este nevoie să plătiți... ce-are de-a face?... Dacă dv. veniți și ne declarați în persoană că-i cunoașteți pe oamenii ăștia, cum și de unde vin, asta ne este prea de ajuns.

Și după plecarea lui Petre Corbu la prefectură, încă vreo două ore autoritățile din port au mai rămas acolo ca să discute cazul și să ia măsurile cuvenite față de noua mișelie făcută de comisarul portului.

Abia ajunsese Corbu în dreptul vămii, când îi sosi din urmă bădița Sandu, care venise fugind într-un suflet.

— Amu, de alt bucluc am dat... cică să nu ne urnim de acolo până ce n-a veni la inspecție... ista, doftorul de vaci?

— Cum? de ce? nu v-a spus?

— Poi de unde să spuie, dar îmi dau și eu cu ideea că poate o fi boală în Dobrogea, și de aceea nu lasă să treacă dincoace nici o vită neinspectată.

Și Corbu, care se oprise în loc, după ce se uită la ceas, îi zise hotărât:

— Lasă-i așa, cu ăștia nu mai sfârșim. Hai bădiță și d-ta la prefectură.

Pe drum, tăcut, cu ochii în jos, mergea din ce în ce mai iute, parcă anume să nu dea pas minții nimic să mai gândească. Avea un fel de teamă de o judecată chinuitoare, căci o simțea cum se încheagă din zbuciumul de gânduri ce i se încrucișau prin minte.

Fără a-și da seama, marea pașii din ce în ce mai tare, și uneori se întorcea către bătrânul ce nu mergea alături de el și se ținea tot la un pas în urmă.

— Hai mai iute, bădiță, că-i târziu.

— Haide, hai, că doar merg eu într-o nădejde.

Când au ajuns în poarta prefecturii, bădița Sandu întrebă îngrijat:

— Oare ne-a da? ha... ce zici?

— Sigur că trebuie să vă dea.

— Da' oare de ce n-o vrut ceia din port să ne deie? Nădejdea de-
amu îi la prefectu, că să cheamă că tot el îi mai mare. Iștia din poliție sunt
mai cânoși, că cel care-i boier adevărat îi mai bun la inimă.

Pe sala întunecoasă și goală, un ușier îi ajunse din urmă.

— He!... încotro ai luat-o așa repede, moșule?

— E cu mine, căutăm pe d-l prefect, îi răspunse Corbu, oprindu-se
în dreptul unei uși.

— D-l prefect nu-i aici, dar puteți vorbi cu d-l director al
prefecturii. Dați-mi cartea d-voastră, că așa-i ordinul... altfel vine și
prostime multă.

Pe când Corbu își căuta prin buzunare o carte de vizită, bădița
Sandu, care-și pusese căciula jos lângă ușă, scotocind prin sân, își scoase o
legăturică în care avea învelite în cârpe cele trei decorații și un vraf de
petece de hârtie îngălbenite.

— Iaca, poate să facă trebuință și aiestea.

— Nu-i nevoie; așteaptă-mă aici! și Petre Corbu intră în biroul
directorului.

— A!... Salutare onorabile, cu ce ocazie pe la noi? îi strigă Stelică
Hâncu de după o movilă de dosare. În redingota lui ce strălucea de
lustruită, omul acesta uscățiv avea o figură ciudată, cu ochi mici și verzi,
care-i jucau în cap prin sticlele ochelarilor, cu niște fire de mustăți roșii,
țapoase și rare, parcă mâncate de molii, era una din acele ființe a căror
vârstă nu poți s-o ghicești.

— Îl căutăm pe d-l prefect, am să-i fac o rugămintă.

— E dus la București, dar vine cu trenul de amiază, că avem
deseară balul funcționarilor. Apropo, bine că te-am prins. Ne faci onoarea?
Și directorul îi întinse un bilet de bal.

Corbu voi să se opuipe murmurând ceva nelegat și fără hotărâre.

— Nu... nu cred, n-o să pot veni...

— Ei, ce-i cu aia, cine te obligă să vii, n-are a face... Știi, e chestia
de o faptă caritabilă, e pentru mărirea fondului filantropic al Societății. Dar
nu mi-ai spus afacerea cu rugămintea. Ce dracu, doar putem și noi ceva în
prefectura asta, și directorul iar începu numărătoarea teancului de bilete
roșii.

— Au venit în port niște veterani din Dobrogea și vor să se întoarcă
înapoi la locul lor, în Bacău. Sunt prăpădiți de tot, nu mai au nici bani de
drum, nici de hrană. Nu s-ar putea ca pre-fectura să le dea niște bilete
pentru tren?

— A!... Imposibil, drăguță, că noi n-avem bilete. Dispoziția
ministerului e ca să se libereze bilete din țară în Dobrogea, iar contrar nu,
imposibil.

— Ei bine, dar ce să facă oamenii ăștia?

— Asta-mi place! Să facă ce-au făcut și până acum. De asta te îngrijești dumneata? Ei nu; că-i nostim, pe onoarea mea!... Așa sunt cărturarii ăștia! și directorul, râzând zgomotos, îi mai întinse încă cinci bilete.

— Contez încă pe cinci, le desfaci pe la dascălii ceilalți. Nu, zău, că are să fie frumos desară, suntem siguri de reușită. Nu-mai nițică răbdare, ascultă ici afișul.

Rar, cu glas tare și c-o intonație de discurs oficial, directorul începu a citi:

SOCIETATEA FUNCȚIONARILOR PUBLICI

cu ocazia împlinirii a unui an de la fondare și pentru mărirea fondului ei filantropic, va da un

SPLENDID BAL

cu muzica regimentului de infanterie.

Salonul va fi fermecător decorat în stil venețian și luminat a giorno, rezervându-se astfel publicului cele mai frumoase și amuzante surprize. Comitetul de organizare făcând numeroase sacrificii pentru ca să rămâie un suvenir neșters pentru toți care vor lua parte, pe lângă celelalte surprize va aranja în seara

balului o „Luptă amuzantă” cu confete și serpentine între Cavaleri și Domnișoare.

Pentru ca modul de petrecere să întrecă toate așteptările și distracțiile să nu mai contenească, la ora 12 fix din noapte, se va proclama prin vot secret „Regina balului“, căreia i se va decerne de către Societate un frumos coșuleț cu flori ca cadou

Un cavaler 2 lei, o doamnă 3 lei.

Familie compusă din un cavaler și două dame, 5 lei.

Ținuta cuviincioasă e de dorit.

Pentru cavaleri va fi cea de bal (redingot), iar pentru domnișoare, mai cu seamă, e de dorit Costumul Național.

— Eu am ținut să punem costumul național. Știi, e mai frumos decât cu falbarale franțuzești. Nu trebuie să ne fie rușine de portul nostru țărănesc. La orice ocazie trebuie să fim mai patrioți. Nu-i așa, spune sincer dacă n-am dreptate?

Petre Corbu, în starea de spirit în care se găsea, nu putu să răspundă la întrebarea care îl strâmtora, decât prin câteva cuvinte fără șir:

— Da... sigur... natural... Și deodată își reveni în fire. Domnule director, dar ce-i de făcut cu nenorociții aceia? Cred că n-o să-i lăsați așa. N-au nici unde să se adăpostească, nici mâncare. Ceva, în sfârșit, trebuie să faceți; de ce nu dați o telegramă la Ministerul de Interne să vă trimeată bilete de drum-de-fier?

— Ha!... Ha!... ce copil ești! Păi ne vine peste trei săptămâni. Se cunoaște că ești om de carte, filozof de cabinet; n-ai fost în administrație, nu ești hârșit pe aci, ca să știi tot mecanismul. Îmi pare rău că te bagi în

lucrurile astea, zău, îmi pare rău. De asta porți grijă d-ta, că ce or să facă ăia; când ai ști ce necaz tragem noi cu dânșii! Ascultă-mă pe mine... lasă-i în pace... ce-ți pasă dumitale? ăsta-i cel mai bun lucru. Niciodată nu trebuie să-ți bagi singur capul sănătos sub Evanghelie, crede-mă pe mine, că am îmbătrânit în administrație, în d-alde astea. Dacă ții numai de câț, vorbește-i prefectului sau primarului. Dar nu face pentru d-ta ca să te bagi în lucruri de astea, zău nu face... ascultă-mă pe mine.

Tocmai în capătul scării bădița Sandu încercă să întrebe:

— Oare ne dă, ha!... ce zici?

— Da, sigur că trebuie să vă dea; nu-i prefectul aici și directorul n-are bilete la el; mergem acum la primărie, îi răspunse Petre Corbu, cătând preocupat în jos.

— Stăi, nu mai sui scările degeaba, au șters-o toți de la biurou înainte de 12, zise lulu Dudescu, un avocat tânăr, care se întâlne cu Petre Corbu în ușa primăriei.

— Ai vreo treabă cu „Unchiul”? Și, observând că Petre nu înțelege întrebarea, Dudescu îi explică: Așa-i spunem noi primarului, „unchiul Nae”, și, de când cu furnitura pentru pavarea orașului, i s-a mai adăugat și numele de Bazalt.

— Aș vrea să-i vorbesc într-o afacere, nu știu unde l-aș găsi, îi spuse Corbu îngrijat.

— A!... dacă ai ceva urgent, trebuie să-l prinzi acum, că dacă o apuca să intre în conclav, cum e obiceiul, nu mai apare decât după patruzeci și opt de ore. Hai cu mine, e ora aperitivelor; îl găsim la băcănیا din colț, la Tase, sau, cum îi zice el, la biblioteca din centru.

Și plecară amândoi alături pe Strada Mare. În urma lor, mai departe, venea și bădița Sandu încet, șchiopătând. Corbu mergea tăcut și chinuit de gânduri. Dudescu era vesel și radios, repurtase o victorie strălucită la judecătoria împotriva unui adversar politic, și nu putea să-și mai potolească pofta de vorbă.

— Vra să zică nu-l cunoști pe Unchiul?

— Ba da, îl cunosc, dar puțin.

— Ah!.. n-ai idee ce tip nostim și original. Când îl vezi așa scurt și gras, cu burta lui de arhimandrit, ai zice că-i tipul burghezului respectabil, părintele comunei. Când colo, el e cel mai rafinat boem, mă rog, artist în viață, ce mai vrei. Chefurile și le face cu tabiet și în papuci, acasă, patruzeci și opt de ore stă în conclav și vardistul la poartă, ca să nu-l supere nimeni.

Altfel e un om admirabil și de spirit. Are o „bibliotecă” plină de sticle în loc de cărți, și pe etichete scrie numele autorilor de Drept: Mourlon, Demangeat... A!... e nostim să-l vezi la el acasă.

Când intrau pe ușa băcăniei, se auzi un glas puternic din fundul sălii:

— Iaca și pisălogul de Dudescu.

În fund, în jurul mesei încărcate cu gustări, se aflau la țuică primarul, inginerul comunei și căpitanul de jandarmi rurali.

— E!... crai nou — începu vesel și zgomotos primarul la vederea lui Corbu — au început și dascălii de la liceu să mai consulte biblioteca noastră; era de dorit, domnilor! Se poate tocmai intelectualii să trăiască într-o ignoranță complectă? Ionică, adă cinci volume din autorii cei mai vechi. Domnul Corbu, ca profesor de istorie, trebuie să-și dea părerea asupra autorilor din antichitate; eu vă declar, de la început, că am o pasiune pentru clasici, îi sorb, nu-i gust.

— Nu, eu nu beau... nu pot... zău, nici nu am vreme, venisem numai să vă fac o rugămintă, încercă să spuie Petre Corbu, îngrozit parcă de încurcătura în care intrase.

— Nu ascult nici o rugămintă înainte de a-ți da părerea asupra acestui autor, și primarul făcea un haz nespus, râzând așa de tare că-i tremura pânțelele, iar ochii lui mici abia se mai vedeau licărind, îngropați cu totul în grăsimea obrazilor.

Până să aducă Ionică paharele, inginerul se apucă iar să-și explice planul, schițând cu creionul pe masa de marmură albă. Era vorba de parada de 10 Mai, pentru care se luau măsuri din vreme, căci avea să se facă ceva deosebit anul acesta, în ciuda opoziției locale. Anul trecut, la 10 Mai, sub fostul regim, se întâmplase în oraș un scandal unic în felul său. Fostul prefect se certase cu generalul comandant al garnizoanei, și acesta, după tedeum, în ultimul moment, a schimbat locul defilării: pe când prefectul, autoritățile, damele și tot poporul așteptau pe bulevard unde se construiseră tribunele, generalul, numai cu statul său major, a primit defilarea în celălalt capăt al orașului, spre gară.

S-a vorbit mult asupra acestei nenorocite afaceri, care a învrăjbit lumea civilă și militară. Până în ziua de azi, deși pacea s-a încheiat cu mutarea generalului și schimbarea prefectului, totuși părerile sunt deosebite, și orașul se găsește împărțit în două tabere: unii care susțin că prefectul e mai mare, și alții că mai mare e generalul, comandantul garnizoanei.

— Bravo, inginerule! nu degeaba umbli cu figuri în text, zise primarul privind cu admirație la schița tribunelor.

— Ei nu!... când vă spui că anul acesta o facem lată, ca să plesnească amicul ispravnic de anul trecut, care mi-o făcură fiartă. Așa!... la mijloc e estrada autorităților, un spațiu gol pentru general și statul major — sigur că o să fie toți călări — în față muzica, la dreapta tribuna damelor. În stânga tribuna militară. Mă rog, când vă spun că o facem ca la București! O să vorbim cu revizorul pentru micii dorobanți.

— Splendid ar fi să aduceți și pe veteranii din județ, adică de ce să nu defileze și ei, dacă e așa? zise căpitanul de jandarmi, trântind cu pumnul în mânerul sabiei așa de tare, încât teaca se izbi cu zgomot de un butoi de măsline.

— O idee genială, pentru care ți se va aduce mulțumiri în public — adaogă primarul, râzând cu hohot — mă rog, tot complect ca la București... că ce provincia să rămâie mai pe jos decât Capitala?

Petre Corbu, care ascultase tăcut, măsurându-i pe fiecare în parte, crezu momentul potrivit:

— Tocmai aveam să vă rog pentru niște veterani care au sosit azi în port. Vor să se întoarcă din Dobrogea la locul lor din Bacău. Au isprăvit banii de drum, n-au nici de mâncare... nu s-ar putea face ceva? Mi se pare că primăria are și un fond de ajutor pentru cazuri de felul acesta.

— Poi bine, onorabile, dar știi că ești slab în materie de fonduri — începu primarul grav și glumeț totdeodată — eu, părintele acestei comuni, abia pot îndestula pe copiii legitimi, dar să mă mai îngrijesc și de soarta celor orfani sau abandonati... ba nu, zău, judecă drept!... Ionică, „bibliotecarele” mai dă-ne cinci volume, tot de același autor.

— Eu trebuie să plec, și Corbu puse mâna pe pălărie, dar primarul îl și cuprinse de mijloc.

— Nu te las fără să bem încă un rând. Asta înseamnă că te-ai supărat pe mine; eu sunt un om care n-am dușmani. Nu, zău, te rog chiar să mergi la prefect, știi, el e cu daraveri de astea. Ia de ici o bucățică de lacherdă, dacă nu iei, înseamnă că te-ai supărat pe mine, îmi pare rău, pe onoarea mea. E teribil, domnule, cu umanitarismul ăsta al dascălilor idealști!... Ionică băiete, ce idee ai tu despre umanitate?...

— Nu are în băcănie marfă de asta, se grăbi căpitanul să răspundă în locul lui Ionică băiatul, care aștepta cu tava în mână, neștiind ce răspuns să dea.

Și Petre Corbu, aruncându-și ochii din întâmplare spre ușă, tresări deodată: bădița Sandu, care așteptase smerit afară în stradă, neîndrăznind să intre în prăvălia plină de boieri, încerca aplecându-se cu sfială, îndoit de la mijloc, să privească înăuntru. Într-o mână ținea căciula, iar în cealaltă își strângea legătura de cărpe, căci se gândea și el că poate să facă trebu-ință decorațiile și hârtiile lui îngălbenite, acolo unde era sigur că se vorbea și despre dânsul.

— Trebuie... mă așteaptă, îngână Petre Corbu, repezindu-se spre ușă, pe când toți ceilalți, cu paharele în mână, cătau nedumeriți pe urma lui. În stradă, ținând încă pălăria făcută ghem în mâna stângă, se opri, cu capul gol, în fața bătrânului care aștepta să-i vorbească. După ce-și trecu mâna dreaptă într-o încheștare dureroasă pe frunte și pe ochi, îi zise încet, stăpânindu-se:

— Bădiță, întoarce-te și d-ta în port, așteaptă-mă acolo, că o să vin eu să vă aduc răspunsul... las' că fac eu tot ce trebuie.

— Apoi așa! așa om face!... om aștepta... dă... nu ni-i lăsa... că-i greu tare de străbătut pe-aici fără nimeni, între străini... Și dac-a fi... te-om pomeni și noi și copiii... că dacă trăia și dascălul, D-zeu să-l ierte, se cheamă că se bucura și el... da' vezi, pesemne așa-i... de, ce să zic și eu...

Și bădița Sandu își înecă vorba într-un oftat adânc, în loc de a-și limpezi gândul pe care-l avea în minte.

Clătinând din cap, își grămădi cu degetele lui noduroase legătura de cârpe, hârtii și decorații iarăși în sân, la locul lor. Și după ce își îndreptă la gât cămașa și sumanul, o porni la vale spre port, trăgând încet, cu greutate, piciorul stâng, rămas beteag din timpul războiului.

Iar Petre Corbu o luă și el la deal spre casă. Călcând șovăitor, cu genunchii îndoiți, cu brațele moi, căzute-n lungul trupului curbat, părea că urcă sub povara unei greutăți cu mult mai mare decât îl ajutau puterile să ducă.

Un grup de băieți zgomotoși veneau dinspre liceu. Sigur că era să-l salute... și ca să nu răspundă, se abătu din drum cotind pe altă stradă. Un fel de teamă fără de înțeles îl chinuia amar, pe când mergea abătut, cu ochii în pământ, singur, să nu vadă pe nimeni și nimeni să nu-l vadă, nimeni să nu-l simtă... ar fi voit să treacă așa cum se strecoară o umbră.

Din câte socoteli și planuri își făcuse în minte Petre Corbu, nu izbuti să îndeplinească nimic până la amiază. Dar era hotărât s-o ducă până la capăt. Avea să meargă până la prefect, la polițai, să facă o listă de subscripție, și, dacă n-o putea să-și ia leafa de la școală, are să se împrumute... În sfârșit, trebuie să găsească un mijloc de ajutor, și cât se poate de repede, pentru nenorociții care-l așteptau în port, căci numai într-însul își pusese ei toată nădejdea.

Era ora trei când Corbu suia scările prefecturii. Începuse a se plictisi măsurând sala de așteptare, și totuși ce politete și bunăvoință din partea prefectului, când l-a primit.

— A!... ce surpriză... poftim colega. Trebuie să știi că nu-mi uit niciodată breasla din care am ieșit, întotdeauna îmi face deosebită plăcere... la loc, te rog... ai să mă scuzi numai câteva minute să termin afacerea asta și sunt cu totul al d-tale.

Prefectul se așeză la birou. În picioare, în fața lui, aștepta un inspector comunal cu teancul de hârtii la subțioară.

Petre Corbu căută a se îndepărta cât mai mult de birou, căci se temea să nu-i stingherească de la lucru.

Din fund, de pe scaunul lui, cerceta tot cuprinsul acestei săli reci și impunătoare. O mobilă de birou greoaie, masivă; jilțurile, îmbrăcate în marochin roșu, erau așa de mari, că te afundai cu totul în ele; în rame late, aurite, portretele suveranilor și două tablouri mari: còpii după Grigorescu. Jumătate din peretele din față era acoperit de o bibliotecă mare, cu o înfățișare de catedrală, lucrare de artă — stejar sculptat — imitând un fel de stil românesc. Sub sticlele ușilor erau întinse niște pânze verzi, așa că nu se puteau vedea cărțile din rafturi. La un colț, pânza era desprinsă și se putea zări un teanc de Monitoare oficiale.

Privirea i se opri la biroul unde lucra prefectul. Îngropat în jilțul lui monumental, mândru și grav, prefectul impunea oarecum prin felul de a se

prezenta. O figură mare, pătrată, un păr aspru roșietic, tăiat scurt ca peria, mustățile scurte și răsucite, scoase de curând din bandaj, ciocul ascuțit îi acoperea bărbia rotundă; în ochii lui albaștri se citea tărie, voință, încăpățănare. Un trup bine legat, chinuit parcă în redingota-i strâmtă, colțurile gulerului alb, prea înalt, se îngropau în gușa care începuse a se forma.

Petre Corbu, neavând ce face, căuta să-și dea seamă de sfiala fără de rost pe care o simțea așteptând în biroul acesta, în fața unui om care nu-i era străin.

Pe Jean Stroescu îl cunoștea foarte de multă vreme, din Universitate, pe când toți îl cunoșteau sub numele de Ioan al Stroii, de loc din comuna Netotii-de-Jos, din județul Teleorman. Făcuse seminarul și, în loc să-și urmeze meseria începută, se înscriesese la Litere. Dar pentru că i se păruse și aici un câmp prea mic de acțiune, făcuse Dreptul. Sănătos, muncitor și calculat, izbutise a băga în buzunar deodată două diplome de licență. Întotdeauna trecuse victorios prin toate cotiturile și piedicile puse în calea vieții studentești.

Puțini erau acei care-l cunoșteau bine, dar tot se găseau unii care, pe șoptite, îi ziceau Echilibristul.

Ca profesor, în provincie n-a stat decât trei ani; după ce trecuse cu nerăbdare prin toate culorile, își găsisese în urmă o aripă protectoare.

În schimbul serviciilor aduse partidului, îl băgase și pe el în Cameră, o dată cu o întreagă pleiadă de talente tinere, ridicate din popor.

După doi ani, nu se știe prin ce împrejurări, făcuse o partidă strălucită — o văduvă bogată a unui senator mort de apoplexie.

Se lăsase de dascălie; făcea numai avocatură și politică. La venirea partidului său din nou la putere, i se dase pe mână întreaga situație a județului.

Și Petre Corbu, cum sta deoparte, urmărind din colțul lui mișcările prefectului, încercă să surprindă în trăsăturile feței urmele vechi, regăsind în nuanțe chipul acela așa cum îl văzuse pentru întâia dată. Își amintea bine de el; era cu vreo doi ani mai vechi în facultate... parcă îl vedea: deșirat, cam îndoit, cu părul dat în sus, cu figura mare și numai câteva fire de mustăți, iar un puf neras îi umbrea fălcile late.

L-a întâlnit întâia dată într-o căsuță tupilată... din înfundătura noroioasă în dosul Halei „Traian”. Venise la un prieten să ceară un caiet de note... Acolo, într-o singură cameră, cu treizeci de lei pe lună, ședea trei studenți la un loc... Câtva timp mâncase la același birt — „La Pârjoala Ideală” — în Șelari... Era un grup mare de studenți săraci care mâncau acolo... D-l Nae Capama, patronul, scurt și gras, cu favoriți albi ca Franț Iosef... Ce tip original era acest birtaș-bucătar!...

Și Corbu, c-un fel de mulțumire își opri gândurile asupra lui. Nu-l văzuse de multă vreme, până anul trecut, când l-a întâlnit în tren mergând la Ploiești să mai facă ceva încasări, după cum spunea el. Se lăsase de birt

și, cu multă răbdare, urmărirea datoriile vechi ale foștilor studenți.

Avea un carnet gros — Catalogul Universității, cum îi zicea el — ținut la curent după Monitorul oficial,

Acolo erau trecuți datornicii cu numărul meselor, anul, luna și ziua de când și până când aveau de plătit, și, în dreptul fiecăruia, d-l Nae scria pe rând numirile care se făceau cu data, funcția și locul unde se afla fiecare. Erau acolo înscrise câteva generații de profesori, magistrați, avocați, doctori, funcționari, mici și mari — toată scara ierarhiei sociale într-o statistică desăvârșită.

Carnetul lui domnu Nae Capama ar fi, desigur, un prețios document de cercetare pentru istoricii care ar căuta să pătrundă spiritul și prefacerea societății românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea... Și Petre Corbu începu să zâmbească la ideea ciudată care-i veni în minte:

„Ce mutră ar face prefectul, dacă i-ar aminti că i-a văzut trecut, în carnetul nenorocit, numele și suma ce avea de achitat pentru mesele de la «Pârjoala Ideală», de pe vremea când era student!”

Zbârnâitul tremurat al unei sonerii îl făcu să tresară. D-l prefect, supărat, chemase pe registrator...

După o bataie sfioasă în ușă, registratorul intră îndoindu-se de șale. O figură veștedă, îmbătrânită înainte de vreme; un surâs acru îi încrețea buzele subțiri pe când își încheia nasturii jachetei.

Făcuse desigur vreo greșeală, ceva, la înregistrare, căci prefectul se încruntase privind hârtia ce o ținea în mână.

— Ți-am spus, domnule, să-ți bagi mințile în cap... uită-te la număr... asta e pentru a treizecea oară...

— Nu sunt eu vinovat, am spus lui d-nu șef că... Dar prefectul îi tăie scurt vorba:

— Am terminat!... și după ce îi aruncă hârtia jos, făcu spre ușă cu mâna un semn hotărâtor și stăpânit.

— Știam că-i o secătură, nu-i spuneam eu lui Vasilescu, când mă plictisea la alegeri cu protejații lui? Și prefectul, parcă simțind nevoia de a se explica, se întoarse către Corbu:

— E groaznic, monșeri!... Sunt sătul până în gât de politică... De când crezi că lupt să scot politica din administrație în județul meu... uite, citește ici! și el arată mândru spre ușă.

Numai atunci Corbu văzu, lipit pe sticlă, un aviz pe care nu-l observase la intrare. Prefectul citi rar și apăsător:

AVIZ

Funcționarilor din acest serviciu le este absolut interzis de a recurge la intervenții exterioare, meritele lor proprii și interesele serviciului fiind, singure, bazele aprecierii șefilor lor. Orice fel de intervenții în acest fel constituiesc o notă rea pentru funcționarul respectiv.

— E! Nu-i clar?... spune?... ei bine, te desperează uneori, pe onoarea mea! Și prefectul se ridică din fotoliul în care șezuse înfundat.

După ce-și agăță degetele în răscoiala jiletcei, subțioară, scoțând pieptul înainte, bombat, făcu vreo câțiva pași largi în lungul camerei. Lângă fereastră, în dreptul lui Corbu, se opri:

— He!... nu-ți închipui, monșer — începu prefectul dându-și capul pe spate și privind pe geam afară — nu știi cât am avut de luptat aci! Aveam adversari tari, politicieni vechi... acum pot zice să sunt aproape stăpân pe situație... Dar, nu ai spus încă afacerea pentru care ai venit.

— Sunt niște veterani care vin din Dobrogea... Și Corbu îi lămurii cazul, înșirând toată istoria pe care o mai repetase încă de câteva ori în ziua aceea.

— Chestiunea e mult mai dificilă decât ți-ai închipui. Nu pricep de ce nu rămân oamenii ăștia în Dobrogea. Guvernul face sacrificii colosale pentru dâștii, și ei nu vor să stea acolo. E de speriat, frate, cât e de ignorant și de îndărătnic țaranul nostru; nu, nu trebuie să ascundem defectele.

— Bine, dar nenorociții ăștia nu vezi că sunt victimele administrației? Încercă să spuie Petre Corbu. Prefectul însă îi tăie vorba.

— Exagerații, monșer, dacă te-ai potrivi la toate pretențiile, apoi nu știu, zău, unde am ajunge. Nu, nu, cu sentimentalism nu se poate face administrație. Voi, care nu faceți politică, aveți o mentalitate curioasă. Ministerul dă ordine severe pentru a înlesni mutarea și stabilirea veteranilor în Dobrogea, și eu să fac contrariul, să mă apuc să-i transport din Dobrogea înapoi, la locul lor!... Nu vezi că-i absolut imposibil? E absurd, monșer!... Ce-ar zice prefectul de Constanța, care îmi dă telegramă să-i trimet înapoi?... și n-ai idee ce tip susceptibil... și-i foarte tare la Centru.

— Ei bine, dar ce-i de făcut? O să-i lăsați așa sa moară de foame? Și Petre Corbu se sculă enervat de pe scaun.

— Dar până acum de ce n-au murit? Lasă-i, cum au mers până aici, merg și de acum încolo. Nu le purta grijă. Mai întâi că nici nu sunt oameni din județul meu, ce o să mă amestec eu în atribuțiile altora? Mă rog, dacă ții numai de câț, o să dau ordin polițaiului ca să-ți dea concurs pentru o listă de subscripție. Dar cred că cel mai bun lucru ar fi să-i îndemni să se întoarcă înapoi. Dacă nu vor, atâta pagubă. Las'că nici nu avem bilete de drum, dar dacă aş avea, îți spun sincer că nu le-aş da, pentru că aş lucra contra convingerilor mele.

Și prefectul începu a-și desfășura o întreagă teorie asupra colonizării Dobrogei după sistemul din antichitate al romanilor; asupra drepturilor și naționalităților din această provincie, adevărat mozaic de rase; trecând apoi la mica și la marea proprietate, cultura intensivă și extensivă, pentru a sfârși tot cu chestia raselor — partea sa favorită, ca fost profesor de geografie, pe care o predase după noile metode.

Inspectorul comunal, care regula dosarele la birou, își ridicase capul, privindu-și cu admirație șeful. Iar Corbu, care la început ascultase și

el, la urmă își pierdu răbdarea; sta pri-vind nedumerit la bustul lui Costache Rosetti, care părea că și-a întors capul ca să vadă mai bine și el pe prefect.

Statuia aceasta de teracotă îți făcea, la prima vedere, o impresie stranie; cercetată mai de aproape, găseai pricina: fusese stricată și i se lipise gâtul strâmb.

După ce se lămurii și asupra privirii lui Costache Rosetti, Corbu se găti să plece, iar prefectul, înfierbântat, izbi cu pumnul în soneria de pe birou:

— Alecule, dă-mi pardesiul!

Când a ajuns Corbu la liceu, nu mai era decât directorul și încă doi profesori.

— Salutare, Corbule, dar parcă n-ai curs azi, ce cauți pe aici?

— Venisem pentru leafă. Am mare nevoie de parale.

— He!... tocmai peste șase zile încasez mandatul.

Și după câteva momente de șovăire, Corbu se hotărî să încerce:

— Mi-ai face un mare serviciu, dacă ai voi să-mi girezi o poliță.

— A! îmi pare rău, dragă, că nu mă cunoști; apoi nu știi că eu, din principiu, nu dau giruri? În viața mea n-am iscălit o poliță. Îmi pare rău, dar mi-i imposibil; nici lui frate-meu nu-i girez, pe onoarea mea. Dar uite Tuduriu se ocupă cu daraveri de astea.

Sache Tuduriu, profesorul de matematici, era un om scurt, gras și roșu, care gâfâia întruna de osteneală, căci era în adevăr foarte activ. Avea atâtea ocupații, încât umbla toată ziua cu una din trăsurile primăriei, care-l aștepta la poartă până își făcea ora de clasă. Pe lângă slujba școalei, mai era și consilier comunal, director la o casă de economie și ajutor, membru în consiliul de administrație al băcăniei cooperative, și cultiva sistematic o vie din apropiere, pentru care primise medalia de aur la Expoziția jubiliară, căci prezentase cea mai frumoasă varietate de struguri din județ.

Tuduriu îl trase pe Corbu deoparte lângă fereastră. Și pe când îi vorbea încet, asigurându-l că va cerceta el... să-i facă un bine... Știe el undeva într-un loc sigur... se pipăia prin buzunare necăjit că nu găsește ceea ce caută. De obicei avea asupra lui câte o poliță în alb pentru orice întâmplare. Numai funcționarilor și ofițerilor le găsea el bani, pentru alți străini niciodată nu putuse să facă rost de împrumuturi.

— Uite!... trece și d-l prefect Arivescu, zise râzând Aurel Stamat, profesorul de franceză, care se oglindea în geamul celeilalte ferestre, râsucindu-și firele unei bărbuțe blonde fri-zate.

— Păcat că nu l-ați văzut ce poză avea în trăsură, e tipul clasic de arivist, parole d'honneur!

Stamat, care avea conducerea ziarului opoziției din localitate, își făcea o plăcere necăjind pe director pe tema aceasta.

— Stroescu! izbucni directorul, Stroescu! orice mi-ați spune d-voastră, e un om de resort; și-a pus în joc toate mijloacele ca să ajungă

acolo unde râvnește oricare. El a triumfat în viață, a învins, a dovedit că e mai tare decât noi toți în lupta pentru trai... Ce-mi vorbiți mie de scrupule, cinste, morală... mofturi de idealști impotenți!... Până când, mă rog, cutare loc în conducerea statului să-l ocupe vreun ciocoi bogat sau un imbecil cu pretenții, și nu un om de valoare, cu talent și calități reale? Tocmai pentru că Stroescu s-a ridicat de jos, cu drept cuvânt i se poate spune că e fiul meritelor sale. Ce!... Țara n-are nevoie de talente tinere și viguroase? De unde vrei să le ia, dacă nu de jos, din popor?...

Și pe tema aceasta urmau discuții înfierbântate, nesfârșite, în cancelaria liceului, între profesori, care de multe ori aduceau ca martori umbrele lui Darwin, Nietzsche și ale altor răposați cugetători, pentru a sprijini, cu teoriile lor, unele păreri care se desfășurau ceasuri întregi, chiar după sunarea clopotului de intrare în clasă.

De două ceasuri Petre Corbu se frământa pe scaun fără a putea prinde un moment de hotărâre. A băut două cafele și a fumat vreo șase țigări. Venise la cafeneaua din centru — la clubul lui Tiliucă, cum îi spuneau orășenii — pentru a vorbi polițaiului. El ar putea găsi vreun adăpost și hrană veteranilor din port; sau, în tot cazul, ar aduna câțiva lei printr-o listă de subscripție.

Sala geme de lume, de fum și de zgomot. Strigăte în gura mare, ciocnituri de bile și tacuri de biliarde, izbirea pietrelor de domino pe marmora meselor, rostogolirea zarurilor la jocul de table — un amestec de atâtea zgomote deosebite, îne-cate în forfotul nesfârșit și monoton al celor două lămpi mari — sistem modern — care sfârâie întocmai ca două oale de fasole grasă, puse la fiert.

Singur, de la masa lui din colț, Petre Corbu urmărește toate mișcărilor polițaiului, care joacă pocher cu doi necunoscuți la masa din față.

Din când în când, capul acela chel, rotund și lustruit, dispare învăluit în norii de fum de tutun. Și când fumul subțiat se risipește, îi apare iarăși deslușit figura șefului poliției locale: obraji plini și fălcile mari, ochii mici, șireți și, sub nasul scurt cu nările lărgite, o pereche strașnică de mustați sure și afumate. Șeful pare a fi un jucător foarte calculat; cugetă adânc în fața problemelor jocului, strânge crunt din sprâncene la fiecare carte aruncată pe masă. Pentru a recăpăta puteri noi, soarbe setos dintr-o veche țigaretă cu un capăt de chihlimbar cât nuca de mare, „o giuvaieră foarte antică, suvenir de când cu anchetarea crimei grecilor din port”, le spunea el celor care-i admirau această piesă vrednică de muzeul de antichități.

Petre Corbu nu îndrăznește să întrerupă jocul, are să aștepte, își zicea el în gând, momentul potrivit, când s-o termina partida și s-o face cărțile din nou... are să-i explice cazul, așa ca să-l miște, să-l facă să se intereseze... Și mai la urmă e chiar dator, în slujba lui, să se îngrijească de soarta acestor nenorociți... e cel mai în măsură să meargă cu lista, cunoaște pe toți din sală... ce Dumnezeu! tot trebuie să se strângă ceva dintr-atâta

lume... un pic de inimă numai și... oricum nu poți lăsa nici un câine să piară de foame afară în ploaie.

Hotărât, cere o foaie de hârtie și scrie cu litere mari:

„Listă de subscripție pentru ajutorul celor trei familii de veterani care mor de foame în portul nostru”: numărul curent; numele și prenumele; suma subscrisă.

Afară toarnă cu găleata. De câte ori se deschide ușa, apare câte-o umbrelă leocă de ploaie; din întunericul de afară, o suflare rece de vânt străbate făcând să tremure flacăra lămpilor, de pare că se clatină întregul cuprins al cafenelei.

Petre Corbu începu să se neliniștească; și-a pierdut răbdarea așteptând.

Atâta vreme de când amână și nu e în stare să găsească un moment hotărâtor de voință. De necaz începe a se judeca muștrându-se de slăbiciunea asta revoltătoare.

De ce atâta sfială?... Ce are de riscat?... Parcă cere pomană pentru el? E chiar o faptă frumoasă a contribui la o facere de bine. Oricum ar fi mulțimea asta, dar în simțirea fiecărui om există o coardă care vibrează de mulțumire, când știi că ai făcut o faptă bună. Și Petre Corbu își freacă tâmplile necăjit; îl doare capul, a fumat, se vede, prea mult. E așa de acru și necăcios aerul acesta cald din cafenea... Prin nourășii de fum albăstrui, care plutesc într-o încolăcire moale și leneșă, abia se zărește ceasornicul din perete purtându-și în cadență limba lui neobosită.

O sfortare eroică; se sculă hotărât în picioare; dar tocmai în același moment îi trece pe dinainte un tânăr elegant, care se oprește drept la masa polițaiului.

E Trăienică, grefierul tribunalului, sau arbitrul eleganței, cum îi spun prietenii!

„Fir-ar al dracului de secătură pomădată, acum și-a găsit și el să vie?” borborosi cu necaz Petre Corbu, trântindu-se din nou pe scaun. Grefierul însă avea gând de stat; de obicei, el nu juca, dar îi plăcea grozav să privească. După ce-și atarnă în cuier cu multă grijă pardesiul cenușiu vârgat, mlădiindu-și talia, se așază pe scaun, își scoase mânușile gris-perle, instalându-se de-a binelea la masă.

Petre Corbu, amărât, ca să-și mai liniștească necazul, ia o revistă de pe masa vecină. Un numar vechi din Illustration. Gravuri cu scene din revoluția rusească: „Foamea în Rusia de Sud”, „Vânzarea copiilor”. Se văd țărani zdrențuiți, figuri sălbatice cu părul vâlvoi, cu bărbile mari încâlcite... femei slabe cu priviri rătăcite, cu plete în vânt, își târâie copiii goi și diformi, ducându-i la vânzare, pentru o bucată de pâine.

Îi fac rău atâtea grozăvii. Întoarce foaia: „Papa-Gapon și turburările din Petersburg”.

O mare de capete în clocotul nebuniei răzvrătirii. Mii de brațe ridicate amenințător, strângând cu degetele încleștate pietrele scoase din

pavajul străzii... În fund un escadron de cazaci crunți, aplecați pe cai, șerpuiind cnuturile în aer, se reped la șarjă în zidul omenesc al mulțimii turbate.

Înfiorat, Petre Corbu închise revista și o aruncă pe scaunul de alături.

Ridicându-și capul, dă cu ochii de afișul care se legăna atârnat la globul lămpii. Cu litere mari, pe hârtie roșie, se anunța splendidul Bal al Societății Funcționarilor Români. În colțuri, scris oblic cu litere de o șchioapă: Regina Balului, Regina Balului; Un cavaler 2 lei; O damă 3 lei..

Și secătura aceea care nu mai pleacă de la masa polițaiu-lui!... Visător, pe altă lume dus, arbitrul eleganței, cu privirea pierdută în vag, își freacă între două degete cârligele mustăcioarelor și vița de păr lins ce-i cade pe frunte drept la mijloc.

„Ce lume fericit de stupidă!” își zice Petre Corbu, și, pe când își scotea ceasornicul din buzunar, i se pare că trebuie să se corijeze: „Ce lume stupid de fericită!” Se uită și la pendula din perete: 9 ore fără cinci minute. Și el care încă n-a reușit să facă nimica... E teribil să nu fii capabil nici de atâta acțiune. Înseamnă că nu are nici un pic de voință... Când va bate ora 9, punct, se va scula de la masă și va da lista polițaiului.

Cu ochii țintă înainte, pe când numără bătăile ceasului, își stăpânește bătăile inimii ce i se par de două ori mai dese. La ultima lovitură se scoală hotărât, și, pe când își pregătește lista, zărește în fund, spre ușă, pe comisarul cel tânăr din port, care își scutură pelerina de ploaie. Fără a-l slăbi din ochi, îi aține calea zâmbindu-i bucuros. Simte bine că e un sprijin tare de care trebuie să s-apuce.

— A!... salut d-le Corbu!... Ce făcuși cu protejații d-tale din port? Ai fost la prefect?

— Da, însă n-a vrut să le dea bilete de drum.

— Dar primarul? Dar cu lista de subscripție?

— Nici el n-a voit să le dea nici un ajutor. Lista tocmai acum voiam să o dau d-lui polițai.

— Ha! eram sigur, m-așteptam eu la asta din partea dumnealor. Dați lista încoa, trebuie să scoatem ceva de la atâta lume.

Și comisarul se duse întins la masa polițaiului. Fără a-și ridica ochii de pe cărțile de joc, ascultă toată povestirea cazului până ce deodată d-l polițai explodă, adresându-se celor doi jucători:

— E teribil, domnule, pe onoarea mea, cu filfizionii ăștia, care au intrat în poliție!... ce-mi umblă mereu dumnealor cu traviate de astea! Traviată numea d-l polițai orice fapt pe care-l considera prea modern.

Petre Corbu urma mașinalicește pe comisar, care întindea lista la mese, spunând în gura mare:

— Pentru niște veterani, care mor de foame în port, domnilor!

— Ei, asta-mi place, iar cu liste ciupitoare!... nu se mai sfârșesc pomenile astea, domnule? zise indignat șeful poștei.

— E rușine, monșer, să umblați cu cerșitul, adaugă furios un altul.

— Cu veteranii ăștia a ajuns o adevărată halima. Nu te mai poți întoarce de răul lor; pe toate drumurile îi întâlnești! Atâtea pretenții e scandalos, pe onoarea mea!...

— Nu sunt ei de vină: statul care i-a învățat cu nărav. Când spuneam eu să nu le împartă porumb astă iarnă, că-i învață rău, nu voia nimeni să m-asculte, zise un bătrân respectabil, fost membru în consiliul județean.

Unii se făceau că nu aud, își găseau de lucru și se arătau din ce în ce mai adânciți în socotelile jocului. Alții se iscăleau cu îngrijire pe listă, și, în schimbul gologanilor pe care îi numărau, se simțeau în drept a face câte o morală bine simțită.

— Foarte rău că nu stau în Dobrogea... Statul face sacrificii, țara noastră are nevoie de o populație românească viguroasă acolo, în mijlocul străinismului.

— Sunt năraviți, domnule! Nu trebuie încurajați... De atâtea ori am zis și zic că cea mai mare crimă este de a încuraja în asemenea ocazii lucruri de astea. În loc să muncească într-un mod sărac și curat, dumnealor îmi umblă după căpătat ca și calicii.

— Dar i-ați văzut? Mor de foame în ploaie, domnule, cu femei și copii, încearcă să spuie comisarul.

Vreo câteva voci deodată s-amestecară strigând:

— Nu moare nimeni de foame în Țara Românească... muncă, domnilor! muncă! în străinătate cum trăiesc oamenii? sfârși convingător rentierul Dănilă Zălogeanu, veneratul președinte onorific al Societății pentru protecția animalelor din localitate.

Arbitrul eleganței, care se sculase îndată ce văzu pe comisar venind cu lista la masa polițaiului, izbuti să se strecoare printr-o manevră iscusită, așa că nu se mai întâlnește cu lista fatală.

Căpitanul Lulea, un bătrân pensionar, își făcea, ca de obicei, somnul de după-masă la cafenea ținând sub cot jurnalul Timpul, spre necazul celor care voiau să-l citească.

— De ce n-o fi dormind omul ăsta acasă? întreba adesea câte unul.

— Ca să țină pe loc sub mâna lui Timpul cât mai are de trăit, răspundea altul, încântat de înțepătura spiritului, ce trebuia să usture pe bătrânul căpitan, care totuși sforăia înainte liniștit și senin.

Ușurel, ca să nu-l sperie, comisarul îl trezi din somn.

— Domnule căpitan, vă rog pentru niște veterani... Știu că d-voastră sunteți un om... care...

Și căpitanul, după ce-și potrivește ochelarii pentru a citi lista de la depărtare de un metru, își scoase din punga lui de mărgelă o patacă de doi lei și zise tare, cu glas răgușit și aspru:

— Hai, remonților, puneți ici câte un franc; rușine pentru oștirea de azi să-i lăsați pe drumuri pe cei bătrâni, care au făcut războiul și au ridicat

țara asta.

Ofițerilor tineri, strânși în jurul biliardului, le era rușine să nu se înșire și ei pe listă, dar mai toți se jurau că nu mai au parale.

— Dacă vine acum înainte de soldă! Punem nu câte un leu, dar și câte zece tigri, când vom lua solda.

S-a hotărât ca să puie pentru toți remonții căpitanul și să-i încaseze pe urmă la 20 ale lunii.

Doi greci și un evreu de lângă masa căpitanului au pus câte jumătate franc, iar Tauc, turcul cu chiristigia din port, scoțând din brâu o pungă de ibrișim roșu, numără tacticos un leu și treizeci în gologani de câte zece bani. Apoi, înșirând pe două linii niște cârlige strâmbe, își puse pe listă cu sfințenie iscăli-tura lui a la turca.

— Este greu tare asta nume, bre, scris a la franca, sfârși el oarecum rușinat.

După ce se depărtă comisarul cu lista, Tauc zise în gura mare ca să audă și ofițerii de la biliard:

— Asta mare rușine vine la obraz, bre... om sărac este asta veteran... el a fost așchir ama bre!...

Când a ajuns cu lista la masa cea mare din fund, jucătorii erau înfierbântați la culme. Da un banc monstru domnu Tase Ostroveanu, un arendaș din județ, om bogat și sărbătorit de toată lumea cafenelei, căci el însuflețea jocul de câte ori se repezea de la moșie cu afaceri prin oraș.

— Domnilor, niște veterani care mor... Dar înainte de a termina vorba, treizeci de glasuri izbucniră deodată în furie aprinsă — câștigase bancul și pierduse ponții:

— Ce te vâri, domnule, aci, să ne strici jocul!

— De pomeni ne arde acuma?

— De unde dracu ați mai ieșit cu sfânțuiala asta?

— N-aveți nici rușine, domnule, să umblați ca orbeții!...

— E teribil — pe onoarea mea — cu obiceiul ăsta oriental... e o mizerie care numai la noi o poți vedea.

— Zi-i Țara Românească și pace!

— În altă parte se cere la ușa bisericii, la pod, dar nicăieri nu se permite așa ceva într-un club civilizat.

După ce s-a mai potolit zgomotul infernal pe care-l ridicase indignarea și revolta generală, Lică Tiberian, care făcea pe crupierul, aruncând și culegând banii c-o ușurință uimitoare, zise cu un ton dramatic și plin de duioșie:

— Nu-i așa, coane Tase, că-n Țara Românească nu moare nimeni de foame? Dar vai! câți n-or fi murind de sete!... Max!... două halbe aci la conu Tase.

Și jocul urmă în hazul tuturora.

Corbu rămase câteva minute lângă ușă, căutând în jurul lui la toată lumea aceea care foia în cuprinsul cafenelei. Dar simți că nu se mai poate

stăpâni; sângele i se suise în obraji, îi vâjâiau urechile; și, fără a-și da seamă, strângea cu degetele încleștate speteaza unui scaun. Scui pă în jos, răstit, și ieși trântind ușa după dânsul.

Afară începu să soarbă cu lăcomie aerul rece care-i umfla pieptul; aer, avea nevoie de mult aer, ca să nu se înăbușe. Simțea o trebuință de a se judeca, de a se lămuri, vorbind cu sine însuși fără milă, fără slăbiciune.

...Ce ridicul! ce naiv!... să nu cunoști lumea în care te învârtești... asta-i lumea din care faci tu parte... mai este o lume, dar aceea e departe, afară, necunoscută... Desigur sunt două lumi aparte.

Nu-i venea să se întoarcă acasă. O trebuință de a rătăci îl împingea înainte. După ce ocoli câteva străzi fără de țintă, mergând grăbit, alunecând la fiecare pas prin noroiul cleios, se pomeni, fără să știe, iarăși pe drumul dinspre port. Ploaia încetase. O ceață deasă ca fumul se lăsa în jos greoaie, apăsătoare, pe străzile pustii, întunecate. Portul era gol. Lucrul încetase de mult, și în noaptea asta neagră și ploioasă nu se vedea țipenie de om. Era o umezeală rece, care pătrundea până la oase și un aer încărcat, înăbușit de mirosul greu și acru de canale, de la butoaiile cu pește sărat și de la niște porumb stricat, aprins într-un șlep din port.

După ce trecu peste câteva rânduri de șine, strecurându-se printre vagoanele cu cereale, se opri pe cheiul vechi de piatră. O umbră mare îi închidea drumul; se apropie cu grijă, recunoscând o movilă de saci cu grâu pregătiți pentru încărcarea de a doua zi.

Un surâs amar îi încreți buzele și nu putu să-și stăpânească un gând care îi venise în minte fără să știe cum; grâu... pâinea noastră cea de toate zilele... să mori de foame lângă sacii cu grâu... ce crudă ironie... Dar unde s-o fi băgat ei? se întreba Petre Corbu, căutând în jurul lui prin întuneric, pentru a-și da seama de locul în care se găsea. Nicăieri nu se simțea nici o mișcare. Felinarele, abia licărind, ca niște pete roșii se înșirau în lungul digului, departe. Târziu recunoscând un rând de magazii... pe aci desigur trebuie să fie îngrămădiți... s-or fi adăpostit de ploaie.

Și dacă i-ar vedea, ce-ar putea să le spuie?...

Desigur că ei l-au așteptat toată ziua... Ce rușine ar simți, dacă ar da ochii cu dânsii... Nu, nici nu trebuie să-l vadă până mâine, când o putea să-i ajute într-un fel.

Și deodată, un fluier ascuțit, prelung ca un strigăt plângător, venind dinspre apă, îl făcu să tresară o clipă. Era desigur vreun vapor care plutea prin ceață. Surprins, se întoarse și se opri pe marginea cheiului.

Pe Dunare nu se putea zări nimic din haosul întunecat pe toată întinderea fără de capăt. Numai jos, la picioarele lui, apa neagră, lucioasă, se vedea fierbând, răscolită în valuri. Pe când se chinuia cu ochii ațintiți ca să străbată noaptea, îi sfâșie iarăși auzul un fluier lung și repetat, care vibra ca o chemare de ajutor parcă, din ce în ce mai tare. Cu încetul, se desluși o umbră neagră, care creștea prin ceață, și coada-i uriașă părea că se târăște în urma ei pe apă. Și deodată îi apără un ochi viu de lumină roșind prin

întuneric.

Era un remorcher cu patru șleपुरi care forfotea pe dibuite, tăindu-și cu frică drumul prin ceața și noaptea întunecoasă.

Corbu se întoarse iar printre magazii, ar fi voit să-i vadă numai, dacă mai sunt acolo.

La spatele unei clădiri se desprindeau în forme ciudate umbrele carelor cu toată încărcătura lor. Câteva pete se zăreau albind printre carele înșirate la rând — erau boii dejugați care rumegau ghemuiți de frig și umezeală.

Ca să nu fie simțit, el pășea încet, în vârful picioarelor, ținându-și răsuflarea. Acolo jos, pe pământul ud, în noroi, dormeau oameni și vite grămadă la un loc. Se auzeau sforăituri adânci, răgușite; un oftat prelung; din grămada de jos venea un scâncet slab de copil și parcă cineva gemea încet, înăbușit...

Deodată izbucni fără de veste un lătrat furios și se ivi la doi pași capul unui câine, lăptos, zbârlit, cu ochii scăpărând printre roțile unui car, de unde se afla legat.

— Cine-i acolo, mă?...

— Ia sai, mă Neculai, că pe aci la oraș sunt mulți pârlaci! se auzi un glas răgușit de sub un car.

Și Petre Corbu, tresărind de spaimă și rușine, se depărtă în fugă. La marginea cheiului se opri. De pe apă, de departe, venea un scârțâit jalnic, sfredelindu-i chinuitor auzul — cârma vreunui vas, învârtindu-se în țâțâni, se vaită bătută de valuri.

Începuse a sufla un vânt rece dinspre apă, și picături mari de ploaie șfichiuiiau prin aer.

Și el, cu nervii atârțați, înfierbântat, își săltă pălăria, ca să-și răcorească fruntea înecată de sudoare. O suflare repede de vânt îi smuci pălăria înainte ca el s-o poată apuca. Se repezi după dânsa cătând s-o reție în rostogolirea ei de-a lungul cheiului prin noroi. Dar vântul o mână de-a dura cu atâta repeziciune, că n-a fost chip s-o prindă până la capăt, când s-a oprit privind-o cum se duce plutind pe fața apei.

Jos, înaintea lui, la capătul cheiului, valurile gemeau de mânie, învârtite în loc, după ce izbeau furioase în colțul de piatră care li se împotriva cu îndărătnicie în drumul lor la vale.

Un fior de groază îi săgetă prin trup și-l cutremură silindu-l să plece de-acolo de pe chei. Și-atunci o teamă copilărească îl cuprinse, teamă neînțeleasă și cumplită, care îi îngheță sufla-rea. O luă la fugă pierdut și în neștire, așa de-a dreptul, prin noroi și apă, năuc, gonit parcă de cineva din urmă. De câteva ori se-mpiedică de șinele drumului-de-fier în fuga lui nebună prin întunericul nopții, prin ploaia care-i curgea pe capul gol înfiorându-l din creștet până în tălpi.

Depart, după ce ieși din port, se opri reculegându-se... Ce copilărie, îi era frică să nu întâlnească pe cineva care să-l vadă în halul în

care se găsea.

Străzile erau pustii.

Huruitul unui șir de trăsură răsună, făcând să zbârnâie ferestrele caselor. Trăsurile intrau în curtea prefecturii, unde se zărea lumină la geamurile din rândul de sus. Balul funcționarilor publici începuse. De-acolo, dinlăuntru, scăpau afară picurând sunete dulci, pe care vântul le fura purtându-le răzlețe prin aer și prin ploaie.

De undeva, de departe, se auzea un câine lătrând îndârjit, cu dușmănie, prin negura acelei nopți urâte și întunecoase.

Corbu, când a ajuns acasă, era ud până la piele. Suia scara pe din dos, când îi ieși înaintea servitoarea...

— Vai de mine, conașule, începu uimită mama Marghioala, d-apoi pe unde v-ați băgat? Stați să vă aduc papucii, că prăpădiți covoarele cu noroiul ista.

— Lasă că nu-i nevoie, și Corbu intră înăuntru; se așează pe un scaun și începu să-și pipăie părul ud cu batista.

Pe ușa deschisă, din camera de-alături, se repezi în fugă un copilăș ca de vreo cinci ani, grăsuț și roșu, venea numai în cămașa de noapte, lipăind cu picioarele goale.

— Ce, nu te-ai culcat încă, Sorică? și Corbu îl luă pe genunchi, mângâindu-i părul creț, inelat. Simțea nevoia de a-l avea aproape, de a-l strânge la piept.

— Da' de ce n-ai mai venit, tată?

— Am avut treabă în oraș. Dar tu, ai fost cuminte? Ce ai făcut toată ziua?

— Nu, n-am plâns deloc, da' eu credeam că și mata ai plecat cu mama. Să vezi, fără ca să fiu vinovat, mama Marghioala m-a făcut că sunt țăran; a spus că numai băieții de țăran umblă desculți, boierii umblă cu pantofii prin casă. Și-apoi dacă am umblat așa, sunt țăran?...

— Da sigur... dacă umbli așa, murmură Corbu, ducând în brațe pe copil până la pat.

— Hai... culcă-te!... și lui tata i-i somn.

După ce făcu vreo câțiva pași nesiguri prin casă, abătut, Petre Corbu se trânti pe pat, zdrobit de oboseală. Voia să adoarmă, să uite totul, să scape de gândurile negre care-l chinaseră în ziua aceea. Dar somnul nu venea să-l prindă. Gazeta pe care o citea ÎTI fiecare seară, acum o aruncase chiar de la primul rând. Ce scârbă îi era de aceeași comedie proastă, care se repeta pe aceleași coloane zilnic, mereu cu titluri mari, așa de strigătoare: „Triumful opoziției!”... „Glasul poporului!”... Câți vicleni? Și câți naivi?... Nu, n-are să mai citească gazeta... o lună, două... câteva zile la început e mai greu, ca și când te lași de un obicei, pe urmă e ușor... nu ai nimic de pierdut.

Ca să mai uite, luă să răsfoiască o carte de-a lui Tolstoi, Dezmeticiți-vă! — ultima scriere, din timpul războiului ruso-japonez.

Rândurile îi jucau sub ochi; și fără a-și da seama, îi căzu cartea din mână. Câtând printre gene, cu ochii în tavan, în lumina slabă ce tremura de para lumânării, se desprindea din ce în ce mai clar chipul acela de bătrân cu barbă albă, răsfirată peste cămașa de pânză groasă țărănească. Ce sfântă și măreață figură de apostol, rămas parcă din alte vremuri, ca să propovăduiască pacea, făcându-și din dragostea către aproapele cel mai înalt scop al vieții sale.

Dar e târziu și ar voi s-adoarmă odată. Așa-i de obosit, că-i pare peste puțină de greu să sufle în lumânare. Abia își urnește mâna, turtind cu cartea mukul lumânării care se stinge înăbușit.

Cu cât se chinuiește să ție ochii închiși, cu atât i se lumi-nează în minte oglinda trecutului uitat. Vedenii, culori și chipuri se perindează unele alungate de altele, ca-ntr-un vârtej de joc amețitor.

De ce nu poți să fii stăpân întotdeauna, ca să oprești când vrei morișca asta ce se învârtește întruna fără de voința ta? Și-n învârtirea ei, de unde scoate oare imagini prinse odată și reținute în umbră, undeva, ca să le treacă numai prin cercul de lumină și apoi să le-ntoarcă iarăși la loc, în întuneric?...

...Și ploaia care nu mai încetează afară! Curg streșinile într-una, c-un zgomot așa de uniform și de nesuferit, că i se pare un sfredel ce se învârtește în urechi, adânc până la creier.

Și parcă cineva îi repetă, prin ropotul de ploaie, cuvintele pe care le auzise de atâtea ori în timpul zilei: „Domnilor, sunt niște veterani care mor de foame în port.”

...Și-i vede înșirându-se zgribuliți în ploaie, târându-și opincile în noroi, femeile strângând la piept copiii slăbănogi, ca să le dea căldură... vitele slăbite mugind și tremurând de foame și udeală... Și carele în drum, cu lucruri grămădite, restul gospodăriei risipite, puținul rămas din tot avutul pe care-l mai pot duce pribegii în rătăcirea lor.

E parcă o mână nevăzută care anume îi poartă vedeniile acestea în șir pe dinainte-i. Și ca să scape odată, el se întoarce cu fața la perete, trăgându-și plapuma pe cap.

De teama de-a gândi, voiește să adoarmă pe loc, nimic să nu mai simtă. De câte ori încearcă să fugă, parcă-l întoarce cineva înapoi, un glas care-i suflă în ureche mereu, chinuitor: „Sunt frații tăi!... Nu-i mai cunoști?”

.....

Risipite vin amintirile, într-un amestec zbuciumat de umbre și lumini. Cu încetul se limpezesc și se întrupează icoane din trecut, pe care cu ochii închiși le vede din ce în ce mai vii!

...Un băiețel desculț pe prundul Trotușului, departe, se chinuiește să adune un cârd de găște, și-l frige la tălpi pietrișul care arde în arșița de amiază... În poarta bisericii un om negricios, tăcut și necăjit — e tatăl lui, stă de vorbă c-un unchiaș care se jeluiește că s-a uscat pământul, că dacă s-

or pierde păpușoi, ce-o mai mânca la iarnă. Și parcă se vede prin mulțimea aceea care se târăgănează încet pe drum, înspre ogoare... părintele Ilie în veșmintele de slujbă... tot satul a ieșit cu prapuri și icoane la câmp, să facă rugăciuni... Și toți îngenunchează pe bulgării uscați din arătură... câtând toată mulțimea cu ochii în zarea albăstrie a cerului de vară, rugând pe Dumnezeu ca să dezlege ploaia...

Apoi se revedea în dealul de la Coman, unde șezuse, zile și săptămâni întregi, la târlele de vite... Târziu, spre asfințit, când creasta cea mai din fund se rumenea în zare, atunci s-auzeau tălângile sunând și începeau să vie spre bordeie flăcăii și băieții mai mărunței cu vitele de la păscut.

La focul de găteje uscate care trosneau în bătătură, fierbea ceaunul până se strângeau cu toții la mâncare. Își amintea cum s-așezau cu toții roată la pământ în jurul mesei mici cu trei picioare joase, cum cei bătrâni își făceau cruce, scoțându-și căciulile din cap, și, muți, fără a scoate vreo vorbă, rupeau din mămăliga ce aburea pe fund și întingeau în strachina c-o zamă roșie spălăcită. Saramură de ardei cu mămăligă — desigur că ș-acum cu asta se hrănesc cei care au rămas acolo. Dar dacă rămânea și el în sat, în loc să plece la școală la oraș?... Desigur că ar fi ca și toți ceilalți...

Și el se chinuia, cu mintea aprinsă, să se vadă așa cum ar fi fost, dacă o întâmplare nu l-ar fi ridicat acolo unde se găsea acum.

C-un fel de plăcere crudă și îndărătnică, își răscolea trecutul și se vedea sub altă înfățișare, căci creierul lucra cu iuțelă și cu putere, înfierbântat de friguri.

Se vedea pe drumuri noroioase, îmbrăcat țărănește, zdrențuit și flămând, dormind pe pământul gol. Și îndesându-și capul în perna moale de puf, simțea că o apăsare greoaie îl înăbușă; își grămădi pumnii amândoi sub cap, cercând să oprească zvâcnirea sângelui sub tâmpile. Și din mulțimea care-i trecea pe dinainte, i se opri un chip bălan cu ochii mari albaștri: Mitriță, băiatul lui Zamfir, morarul, tovarășul co-pilăriei lui. Oare ce s-o fi făcut, săracul? Ce ager și priceput era la toate, ieșise cel dintâi în școala lor din sat...

În câteva clipe i se încheagă o întreagă judecată, care-l apăsa ca o nedreptate cumplit de strigătoare:

Pe același drum doi oameni merg alături, și la o cotitură se despart; unul pe drumul lui se ridică pășind din treaptă în treaptă pe scara lumii în sus, iar celălalt rămâne jos, fără a putea vreodată să se înalțe... Și poate cel rămas era cu mult mai bun, căci numai întâmplarea i-a despărțit odată. De ce atâția ani n-a mai văzut pe nimeni dintre ai lui? De ce i-a părăsit și i-a uitat cu totul? Și toate i se luminau, când le pune în fața unei imagini care i se înfipsea în minte: pomul scos din țărâna lui și răsădit aiurea. Își amintea de cele dintâi zile, când a intrat în viața de oraș, cât de străin și rătăcit era, ce chin până să prindă rădăcini în lumea în care se înălțase. Își aducea aminte de atâția fii de țărani, care-și ascundeau tulpina, și unii care-

și schimbaseră și numele părintesc de-acasă. Intrase în altă lume, trecuse în cealaltă tabără și căuta cu ea să se asemene.

Și el își răscolea păcatele făcute. Nu s-a ascuns și el? nu s-a rugat, nu s-a umilit de atâtea ori în viață? Își amintea de tatăl lui când, pentru întâia oară, a venit la școală ca să-l vadă... ce rușinat era atunci... Dar conferința pe care o ținuse odată la o serbare națională: Patriotismul, lupta pentru moșia strămoșească... Cum?... care moșie?... Dar nu umblau în judecăți, de ani întregi pe drumuri? Și ca o mustrare aspră îi reveni în minte glasul lui bădița Sandu.

Și vorbele care-i treceau prin minte erau așa de limpezi că parcă le auzea. Deodată i se păru că-n mugetul vântului s-aud strigăte omenеști, țipete de copii, fluier ascuțite, un zgomot de mulțime tulburată.

Își aținti auzul. Ploaia bătea așa de tare în geamuri, parcă ploaia cu piatră. Buzele îi ardeau de sete, își simțea capul greu cercuit. Făcu o efortare și deschise mari ochii în întuneric. Numai în fund o lumină slabă bătea în geamul pe care se scurgeau șiroaiele de ploaie, și în puterea nopții părea că-i un ochi înecat în lacrimi. Pipăi cu mâna pe măsuta de lângă pat, dar nu găsi cutia cu chibrituri. Își reculese puterile și se sculă; la primul pas tresări ferindu-se în lături, i se păruse că a pus piciorul pe un cojoc, că doarme cineva lungit acolo jos, călcase pe o blană de lup, pe care o avea în loc de covor la picioarele patului. După ce aprinse lumânarea, bău pe nerăsuflate un pahar cu apă și se așeză pe un scaun, parcă-i era groază să se mai culce în pat.

Deodată se ridică în picioare, împins de un gând care-i fulgeră prin minte. Găsise o scândură de scăpare; se duse întins până în fundul camerei, la un dulap mare, cu oglindă. Zgâlțâi ușa de vreo două ori; era încuiat — desigur că nevasta uitase să-i dea cheia la plecare. Răscoli prin câteva săltare, căută prin toate cutiuțele de pe masă fără să poată găsi aceea ce căuta. Începu a se necăji; încercă un smoc de chei străine; nici una nu se potrivea. Se opri din lucru, ștergându-și sudoarea de pe frunte în fața ușii care i se împotrivea; îi era așa de necaz, că-i venea să izbească un picior în oglindă să o sfărâme în țandări. Se stăpâni, și, luând lumânarea de pe masă, se apropie, observând de aproape broasca. Cu ajutorul unui cuțit de tăiat foile și cu o cheie care prindea zăvorul pe jumătate, izbuti să deschidă ușa dulapului.

Începu să răscolească grăbit printre lucruri; tocmai în raftul de sus, printre batistele curate, păturite în teancuri, din care venea un miros de levănțică, dădu cu mâna de ceva tare, o carte... un carnet?... Îl scoase afară și-l apropie de flacăra lumânării: era libretul Casei de Economie, scos pe numele copilului. De patru ani depunea câțiva lei pe lună, economii din leafă. Citi de câteva ori suma totală, și, pe când își făcea socoteala cât ar costa drumul și cât ar mai rămânea de împărțit veteranilor, i se păru că aude un zgomot.

Ușa din odaia de alături era deschisă, cu lumânarea în mână pași în

vârful picioarelor până la patul copilului. Sorin, cu fața în sus, cu mâinile sub cap, se prefăcea că doarme; printre genele, pe care le strângea ușor, se vedeau jucând globii ochilor. Corbu, fără să-și dea seama, trase la spate mâna în care ținea libretul pe când se apleca deasupra patului.

— Nu dormi, Sorică?

— Ba dorm, tăticule, dar, dacă mi-i sete, ce să fac? îi răspunse copilul, fără să deschidă ochii.

Corbu se întoarse și, după ce băgă libretul sub perină, îi aduse copilului un pahar cu apă.

— Haide, liniștește-te, dormi odată, că-i târziu!

— Iaca dorm, și copilul strângea pleoapele ochilor cât putea mai tare.

Întors în camera lui, Corbu puse lumânarea pe fereastră și se așeză iarăși pe scaun, lăsându-și capul greu între mâini. Îl chinuia un gând de grijă și mustrare. Oare l-o fi văzut copilul, când se lupta ca să deschidă ușa dulapului? Desigur, a făcut atâta zgomot cu cheile!... Ce s-o fi petrecut în mintea lui de copil?.. De unde poate el să priceapă?... Dar nevasta?... Ce o să-i spuie Marioarei, când o vedea că i-a luat libretul?... Oare o să-l înțeleagă ea?... Și Petre Corbu rămase până târziu așa în prada gândurilor, privind flacăra lumânării ce pâlpâia bătută de vântul strecurat prin crăpăturile ferestrei.

Din vijelia dezlănțuită afară, suflări repezi intrau din când în când gemând cu răutate — și para lumânării se zbătea tremurând, atinsă parcă de o aripă nevăzută, se întindea clipind, din ce în ce mai mică... până se potolea vârtejul acela răutăcios, care bătea în răstimpuri

.....

.....
.....

București, 10 februarie 1909

ÎN CUȘCA LEULUI

Câmpia ce se întinde din jos de Brăila, de-a lungul Dunării, până departe, cât poate cuprinde ochiul în zare, părea o mare nesfârșită ce-și clătina fără astâmpăr valurile roșii în lumina aurie a unei zile de toamnă.

Întreaga divizie de cavalerie trecea Dunărea.

Era o încercare grea de pregătire de război, înainte de începerea marilor manevre regale. Miile de tunici roșii, stegulețele colorate fâlfâind ca niște aripi de fluture în vârful lăncilor, prefăceau toată câmpia într-un lan de flori de mac ce se mlădia în suflarea vântului de pe malul apei.

Dunărea, lată în locul acela, își mîna la vale valurile sale reci și tulburi. Șalupe mici, repezi, aruncând în forfot aburi și fum pe coșurile înnegrite, se încrucișau de la un mal la altul.

În urma lor, înhămate, se târau greoaie ceamuri joase și late, niște poduri umblătoare, încărcate cu oameni, cai și furgoane pline. În vuietul nelămurit de zgomote și glasuri, comenzile de cavalerie de pe maluri se auzeau răsunând în același timp cu cele de marină de pe apă: „Pentru descălicare!... Caii la mână!... Vira!... Mola!...” și ropotul cailor, zângănitul săbiilor, huruitul chesoanelor, o dată cu sfârăitul aburului scăpat de la căldările vaselor, se amestecau la un loc în freamătul nedeslușit al mulțimii în mișcare.

Caii intrau pe vase tremurând, cu urechile ciulite, pipăind, cu pașii nesiguri, speriați de zgomotul ce-l făceau copitele lor pe podeaua de lemn cu legături de fier. Îndată ce vasul se dez-lipea ușor de mal, caii înghesuți în rânduri, ca sardelele în cutie, se strângeau înfiorați de legănarea vasului; cu privirile rătăcite, urmăreau să prindă luciul apei împingându-se unul într-altul.

Ofițerii îndemneau pe soldați să-și mângâie caii, liniștindu-i până ce vasul ajungea la celălalt mal. Acolo vasul se oprea c-o izbitoră scurtă în debarcader și caii ieșeau sforăind, frământându-se, până ce simțeau pământul sub copitele lor.

Escadroanele se formau pe mal după trecere; încălecau, se încheia regimentul și plecau în pas domol pe șoseaua albă, răscolind nori de praf. La cel din urmă transport, un cal nărvaș, aruncând cu picioarele de dinapoi, rupse bariera vasului. Caii ceilalți, speriați, începură a se mișca; în învălmășeala care se încinsese, un cal mare, negru, dintr-o săritură, se prăvăli în valuri. Curentul repede îl mână spre larg; calul, zăpăcit de apă, în loc de a înota spre mal, mergea către adânc, tot înspre mijlocul apei. Atunci, un marinăr, care ținea cârma la vas, se aruncă deodată în apă îmbrăcat cum se găsea. O clipă nu se mai văzu în locul unde sărise decât o serie de cercuri care se lărgeau pe suprafața apei; mai departe, printre valuri, apără omul luptându-se înot.

Toată lumea pe maluri urmărea cu groază cele două puncte negre care se zăreau săltând în drumul lor la vale, în scurgerea repede a curentului. Marinarul înotând voinicește ajunsese calul și începu să-l mâie înspre mal. În locul acela țărmlul era înalt. Calul, obosit, sforăind pe nările largi deschise, încercă să ridice malul. Se opinti înfigându-și picioarele de dinainte, pe când trupul îi zvâcnea într-un tremur nervos, dar malul nesigur se prăbuși în apă.

Omul și calul nu se mai văzură o clipă. Mai departe la vale se iviră din nou cele două puncte negre care se apropiu unul de altul.

Marinarul, zbătându-se printre valuri, ajunsese calul și, înotând în picioare, își desfăcu de la brâu cuțitul său de gabier; se afundă pe sub burta calului și izbuti să-i taie chinga. Calul, ușurat, o luă mai repede spre țărml, se opinti încă o dată săltându-și trupul, și se ridică pe mal.

Rămase așa câțva timp ud și țeapăn, suflând greu, cu nările tremurătoare, pe când apa se scurgea pe coada și coama-i linse.

Generalul, un bătrân frumos cu favoriți albi, care, stând rezemat în sabie urmărise toată întâmplarea, scoase o hârtie de douăzeci de lei și i-o dete marinarului ce găfăia learcă de apă.

— Să scoată sticla mea de coniac din coburi și să i se dea trei păhăruțe băiatului ca să se încălzească!

Toți lăudau îndrăzneala marinarului. Și despre întâmplarea asta au vorbit până târziu seara ofițerii și soldații divizionului rămas peste noapte în Ghecet.

Cârciuma lui domnul Elefterie, de pe malul Dunării, era plină de lume. Toate mesele erau prinse de călăreți și marinari. O înfrățire generală între forțele de uscat și cele de apă. Negustorul prevăzuse afacerea și, c-o săptămână înainte, își înfipsese în fața prăvăliei două prăjini cu steaguri tricolore și între ele o fâșie de pânză în chip de firmă, pe care scrisese cu chinoroz: „Trăiască cavaleria și flota română!”

La o masă, în bătătură, sta un grup de ofițeri în jurul unei „baterii” ale cărei muniții reci se împropătau mereu. Se luase vorba tot de la întâmplarea de peste zi; fiecare povestea fapte de curaj văzute, auzite sau citite, pe când paharele de purpuriu, cu sifon rece se deșertau și se umpleau pe rând. Când începu să vorbească un căpitan cărunț, care-și scosese ledunca deschizându-și nasturii tunicii, se făcu liniște la masă; numai un ofițer tânăr șopti vecinului: „Să ascultăm, că Unchiul și-a deschis sacul”.

Căpitanul Velea, sau „Unchiul”, cum îi spuneau toți ofițerii din regiment, era un om încă verde, deși făcea ultima manevră, căci, după patru luni, trebuia să înceapă a-și încasa pensioara la care visa de atâta vreme. Ochii senini, albaștri și zâmbetul care îi flutura pe sub mustăți sure, îi da înfățișarea șagălnică a unui holtei tomnatic, hazliu și meșter povestitor.

— Pentru că veni vorba de curaj, să vă povestesc eu despre un om într-adevăr curajos pe care l-am cunoscut de aproape.

Care din voi a auzit de căpitanul Hâncu? A fost primul meu șef de escadron.

Parcă-l am și acuma înaintea ochilor. Ce înfățișare bărbătească: înalt, cu pieptul înainte, bombat, oacheș, cu mustața prelungită în formă de muștuc, purta chipiul pe o sprânceană și călca apăsător, în zurnuitul pintenilor ale căror durițe erau cât garboava de mari. Pe gerul cel mai cumplit umbla fără manta, veșnic în tunica lui roșie, strânsă cu brandebururi negre. Mândru și strașnic om era. Orice-ți spune voi, pot să vă dovedesc că rasa ceea de călăreți s-a pierdut de mult și nu se mai găsește nici sămânța ei în rândurile oștirii din ziua de azi.

Ce-i drept, nu avea multă carte, dar inimă, berechet.

Se povesteau minuni despre el. Cică, la Smârdan, pe când era numai sergent, făcuse fapte de îndrăzneală nebunească.

Sfârșise campania ciopârțit și cu patru gloanțe în corp. Nimeni nu credea că o să poată ajunge iar om întreg. Ca mângâiere pentru el și pildă pentru alții a fost felicitat în gradul de sublocotenent. A stat vreun an în spitalul militar la București. Cică plângeau doctorii și damele de la ambulanță când îl vedeau așa de tânăr și frumos mergând schilod, sărind în cârje ca un cocor șchiop prin curtea spitalului. Dar se vede că frăgezimea tinereții l-a ajutat ca să i se prindă la loc toate oasele și să iasă din spital teafăr și mândru, așa precum l-am cunoscut eu. Îmi spunea el uneori zbuciumul și necazurile care le avusese pe atunci când îi cerea să dea examen pentru a fi înaintat ofițer. Dar pe vremea ceea tot se mai găseau șefi cu judecată și de inimă, care i-au luat partea, arătând că era destul de strălucit examenul pe care-l dase băiatul acesta pe câmpiile Bulgariei.

Când l-am cunoscut eu, era în floarea vârstei, dar nebunii făcea ca și în prima tinerețe. Îmi aduc aminte bine de vorbele care mi le-a spus întâia dată când m-am prezentat la escadron:

„Drăguțele, eu îți iert orice cusur îi avea, dar numai molău să nu fii. Nu pot suferi molăii. Să fii aprig, drăguțele, asta îți cer. Eu la cazarmă nu recunosc nici pe tata; după slujbă, când am ieșit pe poarta cazarmii, sunt frate cu orice soldat. Vreau ca în fața frontului să tremure calul când l-ai strânge în pulpe, să zbârnâie escadronul când îi da o comandă, să țipe fiul în pânțele mamei când îi scoate sabia din teacă. Așa îmi place mie, drăguțele!”

Cu toată strășnicia lui, avea o inimă de aur. Așa trăsnet cum era, toată lumea îl iubea și îi admira năzdrăvăniile. Odată pe când eram cu al 3-lea de roșiori în „Malmezon”, s-a prins că urcă pe scările cazarmii călare până în rândul al doilea.

Zis și făcut. Într-o bună dimineață, după ce a strâns până la capăt chingele Nălucăi — iapa lui cea neagră ca pana corbului — s-a aruncat în șea, a tras dârlogii ghemuind capul iepei în piept și, aplecându-se pe gâtul ei încordat, și-a lipit obrazul de părul aspru al coamei.

Deodată iapa a icnit în loc, strânsă între pulpele lui de fier, împinsă

de pintenii ce i se înfingeau tot mai adânc în coaste, a zvâcnit în câteva salturi, cățărându-se pe trepte până sus în capătul scării, ca iapa cea năzdrăvană din poveste, care mânca jăratec zburând cu aripi la picioare.

Toți ofițerii și soldații se grămădeau la scară și se cruceau privind la minunea asta care nu se mai pomenise de când era „Malmezoul”. Căpitanul Hâncu se plimba călare pe sala cea lungă din rândul al doilea al cazărmii.

Tocmai în fundul sălii s-a oprit la fereastra ce da înspre curte. Și pe când Năluca sforăind căta sperioasă pe geam afară, căpitanul își răsucea de-a călare o țigară groasă după cum obișnuia el să fumeze.

Nici n-apucase s-o aprindă, când se auzi răsunând notele metalice, pe care trompetul le aruncase grăbit de cum zărise pe colonel intrând pe poarta cazărmii.

Hâncu era de serviciu și trebuia să dea raportul colonelului.

Întâi s-a încruntat când a văzut zăpăceala care era în curtea cazărmii, pe urmă a prins a zâmbi pe sub mustățile lui cărunte: „Încă o pozna a turbatului de Hâncu!”

Partea grea a fost la scoborâre. Toate saltelele trupei au fost puse pe scări, în planuri înclinate, și Năluca, sforăind, coborî cu grijă călcând pe moale în mijlocul alaiului, ca un cal împărătesc.

Altă dată, la Galați, a sărit cu cal cu tot de pe cheiul înalt de piatră în valurile Dunarii. L-au scos niște barcagii greci la celălalt țărm.

Omul acesta era înnăscut curagios. Însușirea asta pe care i-o dăruise natura din belșug îl făcea să caute singur primejdia pentru a simți plăcerea s-o înfrunte. Din fiecare luptă, în care își juca viața, sorbea atâta plăcere, încât umbla după primejdii ca să-și încerce destinul, cu patima jucătorului de cărți, care la masa verde își încearcă norocul.

Culmea nebuniilor lui a fost când a intrat în cușca unui leu.

Se pripășise în garnizoana noastră o menajerie bunișoară.

Ne făcusem obiceiul ca în fiecare zi, după ieșirea din cazarmă și luarea țiucilor reglementare la băcănă din centru, să dăm câte o raită prin menagerie. Pe lângă animalele de specii diferite, menajeria mai avea și o casierită drăguță care ne atrăgea mai cu deosebire.

Frățulein Proszka, un fel de poloneză, mică, rotundă, vioaie, cu nasul fin în vânt, cu părul roșu-arămiu. N-am văzut în viața mea așa ciudată căutătură în ochi ca la femeia ceea.

În umbra genelor lungi și arcuite sticleau niște ochi negri, focoși, prin care sclipeau uneori niște scânteieri de fosfor.

Unii susțineau că-și toarnă ceva în ochi, beladonă, sau nu mai știu ce anume. De câte ori o necăjeam cu întrebările ca să-i aflăm secretul ochilor săi, se pornea nebună pe un răs cu ho-hote, argintiu și drăgălaș, până ce îi înotau în lacrimi ochii ei scânteietori.

Avea niște mlădieri feline, pentru care o și poreclisem Tigresa. Grațiile ei, manevrate cu multă artă și calcul, urziseră o luptă surdă între

ofițerii noștri, o rivalitate ascunsă care trebuia să izbucnească odată.

Într-o zi, pe când se formase obișnuitul grup în jurul ei la casa de bilete, Tigresa hotărî într-o românească drăgălaș de stricată, că numai aceleia care va face cel mai mare act de curaj îi va permite ca s-o sărute pe amândoi ochii.

Pe când fiecare se gândea cum să cumpere mai ieftin cei doi ochi strălucitori puși la mezat, Hâncu strigă în gura mare:

„Cine dorește să bea o țuică în cușca leului?”

Desigur că nimeni n-a răspuns la această invitație năș-trușnică. Un căpitan mai bătrân adăugă și el în glumă:

„Nu, mersi, Hâncule, eu o iau mai bine afară, privind leul printre gratii”.

La început nimeni n-a luat vorbele lui Hâncu în serios; toți credeau că glumește, dar căpitanul Hâncu nu era omul care să glumească în asemenea împrejurări, nici să dea înapoi când a apucat a zice o vorbă.

Au căutat prietenii să-l oprească, dar n-a fost chip. Eu nici n-am încercat să-i spun ceva, căci îl știam că-i încăpățânat ca un catâr. Am trimis un băiat în fugă acasă să-i spuie ordonantei să-mi aducă revolverul.

La ușa de intrare se făcuse un zgomot infernal. Domnul Iohann, patronul menajeriei, striga disperat că el se opune:

„Asta nu este permis la public, asta nebun este, mi bagă la criminal”.

Biata Tigresă, pe capul căreia se dezlănțuia toată urgia, își frângea mâinile ei moi și albe, cătând să-și convingă patronul că nu-i vinovată cu nimic. Cu ochii sclipitori scăldați în lacrimi, Tigresa declară că se lasă sărutată pe loc în fața tuturor, numai să nu intre căpitanul în cușca leului. Dar căpitanul Hâncu nu era omul care să primească asemenea propuneri.

„Eu nu voi pomană!... pe merit!... voi să cuceresc, nu să capăt!...” zicea el din ce în ce mai hotărât.

Domnul Iohann se învârtea căinându-se că nu găsește cheile, dar în cele din urmă a trebuit să le găsească.

Am intrat cu toții în menajerie. Mirosul greu, nesuferit, ne îneca tăindu-ne răsuflarea. Lângă ușă, o cămilă tristă, din ghebul căreia curgeau smocuri de păr dezlănat, își întindea gâtul cu jale spre noi, cerșindu-ne parcă îndurare. Am trecut pe lângă cușca unui urs negru care-și sugea tălpile, apoi pe lângă un urangutan care ne privea nedumerit zgâlțâind gratiile cuștii, și ne-am oprit în fața leului.

M. S. regele animalelor sta tolănit pe scândurile murdare ale cuștii sale zăvorâte.

Părea resemnat, nepăsător chiar, față de jalnica-i stare de captivitate. Doi îngrijitori înarmați cu furci ascuțite de fier se așezară în dreptul gratiilor cuștii. Eu îmi inspectai revolverul care avea șase gloanțe de calibru mare.

Când am auzit trosnind zăvorul de la cușca leului, mărturisesc că m-

am simțit înfiorat de un tremur... de curiozitate?... de teamă?... nu știu... dar emoția parcă înghețase toată suflarea: nu se auzea nici o vorbă, toți își pironiseră privirile lacome printre gratii ca să prindă momentul rar al unei asemenea întâlniri.

Căpitanul a făcut doi pași scurți și s-a oprit cu ochii ținți înaintea, așteptând să prindă orice mișcare a leului.

Mi se părea că văd cum își reține respirația, cum își încleștează degetele în mânerul cravașei de vână de bou.

Majestatea-sa, care cu o oră mai înainte dejunase, se lăfăia dormitând leneș, întins cu botul pe labele-i late și stufoase.

La auzul zgomotului de pași, își ridică încet pleoapele de pe ochii verzi, sticloși, fără ca să-și miște capul pletos, fără să-și clatine un fir de păr din coama-i bogată, care-i cădea în jos, îmbrăcându-i jumătate din trup într-o culoare cafenie-brună.

După ce privi lung, cercetător, înaintea lui, clipi de câteva ori și iar închise ochii pe jumătate, adâncindu-se parcă într-o amortire leneșă.

Căpitanul întinse cravașa și începu ușor să-i mângâie în lung șira spinării.

Fără să-și ridice capul, leul își mlădie cu nemulțumire partea dinapoi a trupului, își întinse încet coada pe care o ținuse încolăcită și cu măciuca stufoasă din vârf lovi cu zgomot podeaua cuștii.

Căpitanul ceru atunci să i se aducă o țiucă pe care vroia s-o bea la botul leului.

Și pentru că întârzia sosirea țiucii, el își scoase din buzunar tabacherea cea de argint de Caucaz, își potrivi o țigară groasă în țigăreta lui de chihlimbar afumat și, după ce-o aprinse tacticos, ne azvârli cu dispreț chibritul stins, printre gratii.

Dar n-apucase a trage al doilea fum, când leul deschise ochii mari, rotindu-i într-o sticlire ciudată, care ne făcu să tresărim.

Căpitanul rămase câteva clipe împietrit, cu țigăreta între degete, neîndrăznind s-o ducă din nou la gură, în fața capului care se ridică grav și majestuos, clătinându-și încet coama-i deasă și lungă.

Stăpânindu-ne bățile inimilor, așteptam: după ce își mișcă de câteva ori nervos mustățile arcuite, majestatea-sa începu să tragă, smorcăind pe nări, aerul cu fum de tutun; după un strănut groaznic, căscă o gură imensă desfăcându-și parcă fălcile din încheieturi, își întoarse capul în cealaltă parte, mormăind ceva în limba lui, cu dispreț parcă pentru cel care venea să-i tulbure digestia.

Apoi tolănindu-se greoi, pe o coastă, suveranul prizonier își lăsă încet capul pe labe, închise iarăși ochii dormitând, visând la timpurile de libertate, la regatul său pierdut, la câmpiile nisipoase, înfierbântate de un soare tropical.

Domnul Iohann trase grăbit zăvorul și, apucându-l pe căpitan de poalele tunicii, îl smunci afară din cușcă.

Numai atunci am respirat ușurați, parcă ni se luase o piatră de pe inimă.

În mijlocul uralelor nesfârșite, Tigresa căzu în brațele lui Hâncu, ascunzându-și ochii ei strălucitori și plânși în brandebururile tunicii lui roșii.

Ce-a urmat după asta o să vă spun altă dată. Acuma e de ajuns să știți că după vreo două săptămâni, atât menajeria, cât și regimentul al 3-lea de roșiori, și-au schimbat garnizoana.

Regimentul a plecat la Constanța, iar menajeria la Iași, însă fără casierita cea mică, rotundă și vioaie, cu ochii focoși, prin care sclipeau uneori scânteieri de fostor...

Constanța, 1912

BĂDIȚA GÂLCĂ

Cum se preface omul cu vremea... nici n-ai crede; ca ieri parc-ar fi fost când pentru întâiași dată m-a dus bunicul la târgul din Cuzăni. Când s-a oprit căruța în băătura crâșmei, Zborel, plin de sudoare, era tot alb de spume, că într-o goană suisem Dealul-Berzei; dar slujba bisericească tot n-a fost chip s-o prindem. Liturghia tocmai se isprăvise atunci și poporănii, ca-n zi de sărbătoare, se coborau în pâlcuri pe drumul ce desparte livezile de meri domnești. Mulți se opreau la casa primarului Ghimperea, că era masă mare acolo în ziua aceea — boteza al șaptelea băiat.

Nu știu de ce, prin atâta lume adunată, eu am rămas cu ochii țintă la un român voinic și oacheș, care vorbea râzând cu hohot. Îl măsuram din creștet până în tălpi și nu mă săturam privindu-l; vezi că găsisem la el ceva deosebit, cum la nimeni de acolo nu mai vedeam: pe cojocelul scurt și fără mâneci, așa de mândru înflorit în cusături de arnici roșu, în rând, prinse la stânga, purta o cruciuliță neagră, o stea strălucitoare și un ban cât îi un gologan de zece. Erau decorații primite în război. Când a pornit să umble, atunci băgai de seamă că șchioapătă puțin și că la mâna dreaptă-i lipsea degetul mare.

Cățiva flăcăi sortari se dau pe lângă dânsul și prind a-l ispiți să-nceapă povestirea din vremea războiului cu turcii.

— Hai, Bădiță, că zău ca mâine ne ia și pe noi... mai trage un gât și ne mai zi ceva, că, mări, frumos le zici...

Și plosca cea pântecoasă trecea din om în om până se oprea la urmă în mâna ciungă a lui Bădița Gâlcă.

Dar el se lasă greu, c-așa-i e felul, la început numai cât râdea și încetul cu încetul îl fura vorba, iar când se înfierbântă, să stai să-l tot ascuți.

— Amu, ce să mai spun?... c-am isprăvit de mult poveștile cu turcii.

— Ia-le iar de la cap, Bădiță, că tot ni-i drag să le ascultăm... Știi, cu turcul cela!... când i-ai dat drumul să fugă.

— He!... săracu Memet!... o fi ajuns el în satu lui?... De păgân, nu pot zice, păgân era, da' și suflet bun de om, așa, mai rar... Eu l-am cunoscut c-un an mai înainte de a se începe focul. Eram cu paza graniței pe Dunăre; stam în bechetele din jos de Brăila, drept în fața Ghecetului. Pe atunci, se cheamă, că era tot parte turcească celălalt mal, că vezi numai după război ne-o dat și nouă pământul Dobrogei.

— Știu... Știu, în locul Basarabiei care ne-a fost răpită, strigă de colo un pici bălan, cu sânul încărcat de mere.

Amu, ce să zic, pe atunci ne aveam bine cu turcii din bechetele de dincolo, așezate la gura Măcinului. Când ei la noi, când noi la dânsii, treceam slobozi așa oricând ne poftea inima câte-o cafea turcească, ori

când nu mai aflam fir de tutun prin gibernele noastre. Ba de la o vreme începuserăm, și noi, ghiaurii, a rupe câte ceva pe turcește, iar ei, așchirii, prinseseră vreo două vorbe de-ale noastre.

Mă rog, cu Memet trăiam ca și c-un frate, gândeai că-i leat cu mine, ori din același sat. După ce ne-o venit ordinu cela de plecare, și noi ne-am tras în sus la Calafat, nici o știre n-am mai avut de dânsul.

Vezi, chiteam eu că și pe ei i-o fost chemat în foc; și uneori mă încerca un gând: măi, și ce-ar fi să-l întâlnesc odată, și îmi părea oare cum adică ar da el în mine, ori eu aș da în el!...

Poi... cum... că-n bătlie te mai gândești la frate... ori la părinte să fie chiar, n-ai chip nici să mai vezi...

Da' vorba veche-i sfântă: munte cu munte să întâlnește, d-apoi om cu om; iacă și eu m-am întâlnit cu Memet când nici nu gândeam.

Mă rog, ce să vă spun, trecuserăm Dunărea cea tulbure, ne bătușem și noi opincarii, cum toți aveți știință; unii scăpaseră teferi, nevătămați; alții, ologi și ciungi, ca mine; iar mulți au putrezit, Dumnezeu să-i ierte, în țarinile bulgărești, cum îi Butnariu Petre d-aici din sat... săracu, ce mai mândreșă de român era... da-i vorba că Plevna căzuse... Amu ne rânduise să ducem în iscorță prizonierii turci peste Dunăre dincoace în țară. Măi, d-apoi ce vreme de iarnă, mămulică, n-am mai pomenit de atunci! Tăiam troianul de omăt cu câte 30 de părechi de boi, că alt chip nu era de mers înainte.

Aveam câteva sute de turci pe care îi duceam prin Nicopoli la Măgurele.

Da' ger de scăpăra piatra, și turcii, sărmanii, numai în spențere subțiri și în papuci, de-ți era mai mare milă când îi vedeai. Îi mai înțoleam și noi cu ce puteam, parcă uitaserăm că ne erau dușmani, dar mulți s-au prăpădit, că au murit degerați de frig. Numai ce-i vedeai zgribuliți, că se zbârcesc și rămâneau în urmă până s-abăteau pe marginea șoselei; ș-apoi amin!... acolo rămâneau pentru vecie, țapeni și vineți cum îi porumbrika. Iar ninsoarea ce fulguia întruna îi acoperea încet și molcom, anume parcă să nu-i mai vadă nimeni.

He!... mulți au rămas pe acolo îngropați, fără să aibă parte de morminte mai omenеști, săracii!

Într-o seară poposisem la un sat bulgăresc, nu mai țin minte cum îi zicea, bătu-l-ar pozna, că pustiu și calicos era.

Tocmai se rânduiseră posturile și se făcuse apelu, când nu știu cum de am dat cu ochii de el. Era chiar el, Memet!... da' în ce stare... cât pe ce să nu-l mai cunosc! parcă îmbătrânise cu 20 de ani, așa îi crescuse barba. A prins el a spune câte-o fost pățit și mă ruga cu lacrimi să cat vreun chip să-l fac scăpat.

— Și nu i-ai dat drumul, Bădiță?... întreabă de colo o fetișoară miloasă cu niște ochi albastrii, înecați în lacrimi.

— Da' unde se pomenește una ca asta fa!... da' ce te gândești că-i

joacă?... îmi rămânea și mie ciolanele pe-acolo.

După ce i-am dat o pereche de căpute și una de obiele din ranița mea, am deșertat și sacul de pesmeți și tutunul ce-l mai aveam la mine.

Toată noaptea am stat și-am chibzuit până am pus la cale ca a doua zi, pe drum, el să rămâie în urmă tot pe la coada coloanei, unde-am să mă țin și eu. Deodată să se facă așa căzut în drum, că eu de colo am să sar chip să-l mân la drum, apoi să zic că-i gata să moară și să-l lăsăm acolo ca pe un hoit.

Și cum prubuluisem, așa s-a întâmplat:

Eu mă țineam tot pe la flancul stâng unde se încheia coloana; cu ochii tot la grade ca să pândesc când ni-o veni mai bine. Și când am socotit că-i vremea, îi zic încet: „Acum bre, Memet!...” Da’ el de colo numai ce să-ndoaie de mijloc și se lasă jos, gemând adânc. Eu mă opresc în loc și cat spre el, pe când coloana se trăgăna înainte. Când ni-o zărit în urmă și-o prins a ne întreba, eu mă făceam că dau cu patul armei și strig că a căzut un turc și-i gata să moară, își trage sufletul.

Bun mort l-o fost crezut cu toții.

Și el cum sta, săracu, de jos, numai cât s-o uitat la mine, apoi și-o ridicat ochii în sus, șoptind încet în taină: „Bre Gâlcă!... om bun... la tine... vede sus Allah, bre!...”

Și l-am lăsat grămadă acolo, cu mâna țeapănă pe inimă, cu ochii ținți în cer, cu urmele de lacrimi parca înghețate pe obrajii lui vineți de ger. Și viscolea întruna de prăpădea pământul. Din mers mi-am mai întors încă o dată capu în urmă, dar n-am mai zărit pe luciul alb de zăpadă decât un punct roșu... era fesu lui Memet, săracu!

De-o fi ajuns ori ba în satul lui n-am putut ști nici până azi, sfârși povestirea Bădița Gâlcă, clătînând ușor din cap și căzând apoi pe gânduri.

* * *

Mulți ani de-a rândul n-am mai dat prin Cuzăni și nici pe Bădița nu l-am mai văzut de atunci.

An vară m-am abătut în treacăt, aveam să-ntreb ceva la primăria din Cuzăni. Pe când ședeam de vorbă cu vreo doi săteni, nu știu cum de mi-am adus aminte și de Bădița Gâlcă.

— He!... apoi rău a ajuns, sărmanu! Iacă-tă-l colo chiar lângă zaplaz.

Privesc pe fereastră. În curtea primăriei un moșneag gârbovit se chinuia să taie un lemn cu ferăstrăul în mâna stângă. M-am minunat. Doar nu-i bătrân, de ce s-o fi trecut așa?

— A avut multe necazuri, bietul... un proces lung l-a sărăcit cu totul; nevasta i-a murit acum trei ani, și singurul fecior care-l avea s-a înecat când cu revărsarea Siretului, acum un an.

— Ți-i mai mare mila — adaugă un altul — să-l vezi la vreme de bătrânețe că umblă așa, printre străini. N-are pe nimeni, îi mai dăm noi câte ceva de lucru pe-aici, pe la primărie, da' vezi că nu prea poate munci, că-i și beteag. Odată el a fost fruntea comunei; că doi am avut de-aici duși în război: Butnariu, care-o murit la Grivița, și el, care s-o întors cu trei decorații pe piept.

Îl chem înăuntru. El își lasă căciula după ușă, apoi încet s-apropie cu ochii în pământ. Îl privesc și simt că-mi vine a plânge; nu pot să cred că-i el, veșnic îmi vine în minte icoana luminoasă a lui Bădița Gâlcă, frumos-povestitorul din vremea de pe când eram copil.

Nu mă cunoaște. Îi spui al cui sunt și-ncerc să-l mai îndulcesc la vorbă. Dar nu-i chip.

— Ia mai zi ceva, moș Gâlcă... cum o duci?... unde-ți sunt decorațiile cele mândre de le purtai pe cojocelu înflorit?

El își ridică ochii tulburi și câtă lung, măsurându-mă de sus până jos.

— Adică la ce bun să știți, domnișorule, cum o duc eu pe-aici? la, bine o duc... Și bătrânețea și calicia le târâi, cum târâi și piciorul ist olog... da' decorațiile nu le pun, că nu le stă frumos pe sumanul ista zdrențuit; măcar pe ele să nu le necinstesc.

Tăcu și, pironindu-și ochii pe un tablou, oftă lung și zise încet, așa, ca pentru sine:

— He, săracu Butnariu, Dumnezeu să-l ierte, o fost mai norocos ca mine... o dată cu mărirea și el o închis ochii; la ce bun să întârzie ca mine pe aicea!...

Și clătinând din cap a jale, rămase mult cu ochii ținută la rama de stejar care încununa cu frunze verzi tabloul așezat în sala primăriei. Pe el stă scris cu litere de aur:

În amintirea viteazului BUTNARIU PETRE

din comuna Cuzăanii

Mort pentru țară în războiul de neatârnare

PATRIA RECUNOSCĂTOARE

Constanța, 1902

DUPĂ DOUĂZECI DE ANI

Dnei Armonica G...

Ce bucurie am simțit când, îmbarcându-mă pe vaporul care cobora Dunărea, am dat cu ochii de Miluță. Cu ce mulțumire sufletească ne-am strâns în brațe; prieteni buni și vechi, pe care vremea ne despărțise — aproape să ne pierdem urma.

Mână în mână, ca doi școlari, ne uitam acum unul în fața altuia. Ne măsuram din ochi, ne cercetam trăsăturile cunoscute și totuși oarecum schimbate de cutele adânci săpate de vreme.

Și pe când ne admiram laba de gâscă, care începuse la amândoi să ne încrețească pielea de la coada ochilor spre tâmples, același regret nealunecă într-un suspin ușor pe buze:

— Așa-i că-mbătrânim!... fără să știm... mereu, pe nesimțite!...

— Ce iute trece viața... numai când o măsurăm privind în urmă, o vezi cât de scurtă a fost și cum s-a risipit fără s-o prețuim cum trebuie!

Amândoi parcă simțeam o nevoie ascunsă de a ne mângâia, încurajându-ne unul pe altul.

Miluță tăcu o clipă, apoi, cu ochii la părul încăruntit, îmi zise:

— Altfel te văd destul de verde, doar pe la tâmples a nins cam mult la tine; cât despre mine — adaugă el râzând, pe când își descoperea capul chel strălucitor — e fildeş curat, nu-i așa?

— Tot singur, Miluță? Vecinic, flăcău tomonic? Nu te-ai mai hotărât să te însori, tu care ai plasat atâtea acțiuni de simpatie prin toate garnizoanele pe unde ai trecut?

— Tot singur, dragul meu. Tu știi ce greutăți am avut de dus. Apoi și firea mea poate-i de vină... tu mă cunoști.

Și după ce tăcu puțin, îmi zise clătinând din cap:

— Și mai la urmă, pe mine nici o femeie nu m-a iubit cu adevărat, așa de mult pe cum îmi cerea inima.

După ce ne-am ales un loc retras pe punte, în fața a două halbe spumoase, am început să legăm firul rupt al trecutului, depănând amintiri de tinerețe pe ghemul vremii.

De mai mult de douăzeci de ani îl cunoșteam pe Miluță. Ce natură ciudată! În viața mea n-am mai întâlnit o asemenea alcătuire sufletească.

Școala n-o făcusem împreună. Ne-am cunoscut mai târziu, ca ofițeri tineri. Știam vag ceva despre originea macedoneană a familiei lui. Suferise și muncise mult. Pe când noi ceilalți în câteva zile ne tocăm solda, el trimitea regulat o parte la cei rămași acasă.

Am legat cu el o prietenie strânsă, pe când ne aflam îmbarcați pe același vas, lucrând la harta Dunării. Câțiva ani i-am trecut trăind viața monotonă de mică garnizoană, prin porturile din susul Dunării.

O vară întregă am petrecut-o în portul C... Eram vreo șase, toți tineri și nici unul însurat. Apariția noastră făcuse oarecare senzație în oraș.

Părinții și fetele începură de-a doua zi vânătoarea și pontajul pentru căsătorii.

Dar, ce dezamăgire! Iluzii pierdute, speranțe înșelate...

Deprinși cu viața „publică”, ocoleam societatea, fugeam de viața intimă de familie. Stam toată ziua pe apă lucrând și măsurând pe arșița soarelui. Seara ne mulțumeam să ascultăm o serie de cântece răgușite la o grădină de varietăți, unde ne cheltuiam banii și tinerețea. Unul făcea teorii ca să-și îndreptățească purtarea: „Marinarul nu trebuie să aibe legături cu uscatul, el e logodit cu apa”. Altul, mai sincer, spunea curat: „Mi-i frică de încurcături, sunt păcătos în chestii de inimă; când încep să alunec, mă duc de-a dura ca un bolovan până la fundul prăpastiei”.

Singurul care făcuse cunoștințe era Miluță; lui, toate ușile i se deschideau. Avea un talent deosebit de a se lipi de unele familii; ajungea în scurt timp amicul intim al casei. Noi începurăm a-l tachina. Cum era firesc, la început, n-a fost cruțat de gura lumii. Dar, lucru rar, cu toții au amuțit când au văzut la dânsul dovezi de prietenie curată.

O trebuință sufletească, nevoia de-o inimă amică, îl silea pe omul acesta să-și lege viața de câteva familii.

Devotat până la sacrificiul vieții, rămânea în serviciul unor femei frumoase, pe care poate că le iubea în taină.

Nici o dorință nu arăta pe față. Părea cuprins de un fel de pasiune încătușată, neîmpărtășită.

Desigur că nu era adevăratul, unicul amor, divina flacără, puterea aceea suverană care-i deasupra oricăror alcătuiți de legi și stavile omenești.

Nici ceea ce se numește flirt — jocul ușor și distractiv de galanterii periculoase; și nici amorul platonice, înclinarea aceea mutuală, de o ideală candoare. Un amestec bizar de sentimente... Uneori părea rob de-o dragoste fără speranțe, iar alteori lega prietenii de felul celor din melodrame.

Trebuința sufletească de a iubi părea să fie la dânsul cu mult mai mare decât aceea de a fi iubit.

Dacă era mulțumit sufletul lui cu această prietenie dura-bilă și senină? Dacă această prietenie se schimba apoi în dragoste adevărată și mistuitoare? Niciodată n-am putut ști sau distinge felul și nuanța iubirilor lui Miluță. Pe când alții ne apăreau limpezi ca sticla transparentă, el rămânea același, închis și neînțeleș.

Niciodată n-avea numai o singură legătură. În fiecare oraș avea două sau trei simpatii, cărora părea că-i gata să-și închine viața.

Împărțea tuturor aceeași egală iubire... Așa că s-ar fi putut spune că forțele sentimentale se neutralizau — poate asta îl susținea să nu cadă. Nu știu să fi avut în viața lui vreo aventură.

Nici o umbră de gelozie nu deștepta în inimile bărbaților însurați. Primea confidențe, făcea servicii, scria și primea scrisori, dădea cadouri fără să provoace supărări sau grijă. De la dânsul am învățat că unei femei măritate îi este permis să primească flori, parfum și bomboane, căci după cod aceste trei articole nu sunt considerate drept cadouri. Colegii, ca să-l necăjească, în fiecare zi îi scoreau câte o poreclă nouă:

Miluță inimă largă.

Sultanul din Bagdad.

Cavalerul servent.

Monopolul confidențelor...

Înțepătura glumelor, uneori nesărate, ajungea până la cruzime:

Salvadentul sexului frumos.

Discreția garantată.

Curtezanul public.

Domnul Căzătucescu.

Locotenent Crampon...

Dar el nu se supăra decât atunci când credea că una din simpatiile sale ar putea fi atinsă prin vreo glumă.

Nu pot să uit o scenă după care am putut cunoaște firea acestui om.

Era în orașul acela o doamnă văduvă, cu patru fete mari, frumoase, dar fără nici o zestre. Miluță, în rolul de tutore pe care și-l luase singur, reușise să le căpătuiască cum nimeni nu s-ar fi gândit. Un ofițer mai tânăr, care era în vorbă cu cea mai mică, părea că stă încă pe gânduri, căci fata nu avea zestrea cerută de regulamentele militare.

Atuncea l-am văzut pe blândul Miluță înfuriat și hotărât:

— Pentru ce-ai compromis fata? Dacă în trei zile nu înaintezi actele de dispensă de dotă, să știi că te provoc; te bați cu mine la zece pași distanță, cu „Manlicher”! Și ochii lui mici erau tulburi și fulgerători.

Scund, slab și nervos, cu trupul încordat, avea înfațișarea unei hiene zburlete.

Un coleg șopti atunci:

— Vocea sângeului! numai la furie apare antartul macedonean.

În orașul în care ne aflam atunci, avea trei simpatii. După anumite calități, el da fiecăreia câte o numire de admirație.

Nevasta unui doctor, o pianistă de talent, cu părul mat și ochii catifelati, era femeia genială. O profesoară mică, vioaie, cu părul rețezat la ceafă, cu pălărie băiețească, pentru că fuma și citea la berărie pe Nietzsche, era femeia superioară. Iar Geta Ulmeanu, o blondă cu ochii mari, albaștri, măritată c-un inginer mai batrân și cartofor, era femeia sfântă.

Geta! „femeia sfântă”... De câte ori în viața mea nu mi-a venit pe buze numele ei șoptit în taină ca o rugăciune.

Pe femeia asta am iubit-o eu în prima tinerețe.

O iubire ciudată, eterică. Mă întreb și azi dacă n-a fost numai un vis în prima palpitate a vieții, numai o umbră a amorului adevărat, a acelui sentiment unic și etern. Și totuși, în acordul sufletelor noastre de atunci, câtă armonie, câtă căldură; momentele acelea de fericire divină nu pot să le asemăn cu nimic altceva în lume, căci nu le-am mai putut simți a doua oară în viață.

Pe vremea aceea, abia scăpat dintre zidurile școlii, numai în pragul vieții, mi se zicea: Sălbaticul. Privit ca un animal de o specie rară și curioasă, treceam liber prin lume, cătând țintă înainte, fără a privi în lături; tocmai târziu am căzut târât în vârtejul valurilor vieții.

Ofițerii ceilalți plecaseră în susul Dunării cu lucrarea hărții. Miluță și cu mine trebuia să rămânem toată vara în același port — pe o șalupă mică, cu o singură cabină, așa de strâmtă încât abia ne puteam învârti. Ne îmbrăcam pe rând afară pe punte, căci între cele două paturi era întinsă o masă imensă cu hărți și planuri. Pe când prietenul meu se chinuia calculând și desemnând, eu, fumând, citeam sau visam.

Pe timpul acela am cunoscut-o pe Geta.

De mai multe ori o zărisem de la distanță, dar niciodată nu mă apropiasem de ea; o teamă instinctivă mă ținuse departe.

Ne-am întâlnit într-o zi pe la sfârșitul lui mai, cu prilejul unei excursii pe Dunăre.

Ne-am dus cu șalupa la o carieră de piatră de pe malul fluviului, să-l luăm pe inginerul Ulmeanu care avea acolo niște lucrări.

Veniseră și câțiva ofițeri și magistrați cu familiile lor, bucuroși că se pot plimba pe apă.

Ce întâipărire mi-a lăsat în minte momentul întâlnirii, misterul acelei sclipiri electrice, când ochii noștri s-au oglindit unii în alții pentru întâiași dată!

Am văzut-o pe mal, la capul schelei din fața șalupei. Trebuia să pășească încet, cu atenție, pe-o scândură îngustă, de aceea se uita țintă în jos. M-am repezit s-o ajut. Mi-a întins cu grație mâna ei fină, fără să-și ridice privirea.

Numai când a călcat ferm pe bordul șalupei și-a ridicat ochii ei albaștri, adânci, cătând țintă în ochii mei.

Din clipa celei dintâi priviri părea că licărise scânteia acelui foc lăuntric ce pâlpâie în inimi, înăbușit în taină.

M-am prezentat singur. Miluță, care tocmai atunci se urca pe punte, adăugă răsărând:

— Ăsta-i „sălbaticul” de care-ți vorbeam.

— Din câte am auzit mi se pare că vă cunosc de mult, răspunse ea învăluindu-mă într-o privire blândă și prietenoasă.

Simții o neliniște, și bătăile inimii deveniră mai repezi. Aveam nevoie să umblu și n-aveam loc să mă mișc.

Îmi găsii de lucru la prova și începui să sorb până în fundul pieptului, unde simțeam un gol, aerul proaspăt și rece al di-mineții.

După ce am plecat, m-am liniștit puțin. Și, pe când șalupa aluneca ușor pe oglinda străvezie a Dunării, m-am apropiat pe nesimțite, la pupa, de grupul care se formase acolo vorbind și admirând frumusețea naturii.

Așezat la pândă, o priveam pe Geta cu atenție, vroiam să prind toate nuanțele figurii, toate liniile acestui minunat profil feminin. Căutam în liniște să-mi dau seama de unde vine armonia pe care o întrupa această ființă, farmecul tainic pe care-l răspândea, de la prima vedere.

Era înaltă, foarte mlădioasă, delicată, aproape fragilă; cu mișcări încete, elegante, de-o naturalețe desăvârșită.

Peste bluza ușoară de mătase neagră, o dantelă de Irlanda, ca un val de spumă albă, îi acoperea tot bustul. Gâtul gol de tot, ovalul figurii, cu trăsături fin modelate, străluceau scăldate în lumină; și în razele soarelui, pielea albă, fragedă, părea o țesătură satinată.

Vântul nebunatic, ce adia pe apă, flutura, plutindu-i în jurul capului câteva bucle desprinse din părui auriu-roșietic, cu tonuri de aramă topită.

Câte tipuri de frumusețe feminină nu mi-au văzui ochii, prin diferite țări cât am umblat prin lume, dar nicăieri n-am întâlnit asemenea ființă, care să radieze în juru-i atâta farmec atrăgător de la cea dintâi privire.

Mai mult decât în desemnul acelei figuri gingașe, secretul cred că stă în ochii mari, umbriți, cu irisul albastru — culoarea peruzelei — în adâncimea cărora o taină sufletească părea că se ascunde.

Atras, învăluit de razele privirii calde, de un zâmbet dulce ca o dezmiardare, simțai că te apropii de armonia vieții, suprema fericire pe care o visăm cu toții.

Din locul în care stam, nu înțelegeam ce spune, deși îmi ascuțeam auzul; dar glasul ei îmi alinta urechea, și timbru-i muzical mi se părea o melodie dulce. O comparam pe rând cu toate celelalte femei ce se găseau acolo. Nici umbră de ase-mănare; părea de-o altă rasă, străină și rară.

Cum de se rătăcise aici această creatură? Căzută parcă dintr-o altă planetă în fundul acesta de provincie obscură, într-o lume atât de banală.

După câțva timp, apropiindu-mă, intrai în vorbă. Am văzut îndată că ea mă asculta cu atenție deosebită.

Vorbind, mă însuflețeam pe măsură ce apropierea se stabilea mai mult. Eram de o vervă neobișnuită. Îmi aduc aminte că povesteam întâmplări dintr-o călătorie din Scandinavia, unde fusesem c-un an mai înainte. Vorbeam de blondele Nordului, cu părul auriu, cu ochii albaștri și cuminți, care stau câte zece ani logodite, așteptându-și iubiții duși peste Ocean, să-și facă stare, pentru ca apoi, întorși, să poată întemeia căminul.

Ea asculta cu atenție, c-un fel de mulțumire sufletească, care-i colora obrajii, surâsul și privirea-i prietenoasă.

O sorbeam privind-o pe furiș cum își apleca ușor capul să prindă cuvintele pe care vântul le fura.

Apoi, după ce-am tăcut, ea n-a mai ascultat pe alții; și-a tras puțin scaunul lângă balustradă și a rămas mult cu ochii duși pe luciul apei. Pierdută, ca-ntr-un vis, părea că urmărește ceva în jocul sclipitor al razelor de soare pe solzii argintii ai undelor de apă.

Tot drumul am fost ca într-un vis frumos, într-o beție dulce; mi se părea că sorb cu deliciu dintr-o băutură spumoasă, amețitoare.

Ne-am întors târziu, pe una din acele nopți clare, când cerul întreg se răsfrânge scânteind în adâncul tremurător al Dunării. Un colț de lună nouă, ce străpunsese un nor poleit, ne urmărea sclipind pe oglinda apei ca lama unui paloș de argint.

De a doua zi începură a se arăta simptomele acelei boli care se încuibază în noi, fără să știm cum, și ne copleșește viața.

În firea mea și în lumea din jurul meu, simțeam ceva schimbat. O putere nouă parcă mă însuflețea la umblet și la vorbă. Uneori senin, vioi, călcam sprinten, hotărât, cu pieptul înainte, cu ochii scânteind, vibrând de fericire; alteori nervos, neliniștit, cu un gol chinuitor în suflet, cuprins parcă de friguri, cu trupul fără vlagă, îngreuiat ca plumbul.

Mâncam puțin și fumam toată ziua; nu mai puteam dormi decât trei-patru ore, iar de lucrat, deloc — nu-i vorbă, că nici înainte nu prea lucrasem mult. Umblam pribeag pe malul apei ca un școlar fugar. De zece ori pe zi treceam prin fața casei ei. În fiecare seară veneam să văd... dacă luminile erau aprinse acolo, și rămâneam cu ochii la un geam, luminat de razele aurii trecute prin mătasa perdelei care cădea în falduri.

De ce aș ascunde azi curatul adevăr?

La început mă lingușeam chiar și de câinele din curtea ei. Cu ce plăcere îi mângâiam blana zburlită și ce duios cătam în ochii lui cei blânzi și parcă așa de iubitori. „Leul”, deși nu era de rasă, un câine ciobănesc lăptos și nespălat, dar era îndestul de fin să-mi simtă slăbiciunea. Știuse așa de bine să-mi speculeze pasiunea, încât reușise îndată să fie primit în porție la cazanul soldaților de pe șalupă.

Simțeam bătăile grăbite ale inimii de cum zăream departe boneta cu panglicele pe spate, pe care o purta Frau Berta, bona ce venea în fiecare zi să plimbe copilul prin port.

Stăpâna ei știam că trebuie să vie în urmă.

Frau Berta, cu care mă deprindeam să vorbesc nemțește, avea un păr roșu dezlânat; urâtă, dar foarte simpatcă îmi părea pe atunci.

Copilul, purtat în cărucior, un băiețel bălan și rotofeu, mi se părea un îngerăș din cer, căzut într-o movilă de horbote legate în panglici albastre.

Bărbatul Getei, inginerul Cristea Ulmeanu, trebuie să fi fost om frumos în prima lui tinerețe; acum avea figură obosită, părul zburlit și ochii înroșiți; era mai totdeauna nervos și agitat.

Se spunea despre el că fusese un inginer distins, făcuse școli prin străinătate, avusese lucrări însemnate și câștigase bani mulți, pe care îi pierduse la jocul de cărți.

Umbla mult pe drumuri după lucrări și afaceri, iar cât sta în oraș, nopțile le petrecea mai mult la club decât acasă.

Era dintre bărbații care nu știu de ce se însoară.

Nu era gelos deloc; simțindu-se bine, în siguranță, cu o femeie frumoasă, deșteaptă și cuminte, avea un fel de mândrie, plăcerea stăpânului ce-și vede calul frumos că-i admirat de toți câți îl privesc.

La început făceam plimbări pe malul Dunării cu toții împreună: eu o întovărășeam pe Geta, bărbatul ei venea în urmă cu Miluță, pe care-l cunoștea de mult, înainte de a fi înșurat.

După scurt timp, inginerul fu nevoit să plece în Germania, pentru comanda unor mașini ce avea de instalat la niște lucrări.

De pe puntea șalupei mele așteptam ora când Geta venea să-și facă plimbarea zilnică în port. Stam cu binoclul la pândă, o cunoșteam de la distanță; avea un fel de ritm în mersul ei sigur și grațios. Venea întotdeauna cu lucru sau c-o carte, mergea pe malul apei până la o salcie bătrână, unde se așeza la umbră. Sub salcia aceea am stat și eu ceasuri întregi robit de glasul și de privirea ei, trecând prin toată gama emoțiilor ne-deslușite ce turbura iubirea înflăcăratei tinereți.

Când mă gândesc la starea aceea sufletească, la mulțumirea tainică în care pluteam, orele ce le trăiam acolo mi se par cele mai frumoase din toată viața mea.

În schimbul de observații ce făceam cu ea, avea un chip de a privi și înțelege viața și lumea dimprejur care mă încânta și mă uimea adânc. În fiecare zi descopeream mai multă putere și finețe în judecata ei. Adesea surprindeam câte un val de tristețe care-i umbrea privirea. Dar nu se plângea niciodată de soarta ei, deși simțeam că e nefericită. Cu vorba și zâmbetul cuminte mă potolea, îmi îmblânzea asprimea cumplită de câte ori mă aprindeam vorbind cu pasiunea și avântul tinereții.

Îi sorbeam cuvintele de pe buze și-i urmăream orice mișcare; un gest, o intonație mă încânta, mă urmărea vibrând în mintea mea zi și noapte, până o vedeam din nou.

Mă aruncasem în valurile iubirii fără să-mi dau seamă; uneori pluteam deasupra, legănat de undele dulcelor iluzii, alteori mă zbăteam în neștirea chinuitoare a îndoielii. Simțeam de la început că-i place s-o întovărășesc, că-i e drag să stea de vorbă cu mine mai mult decât cu ceilalți; în strângerea de mână, în fiecare zi, înțelegeam din ce în ce mai bine acordul stabilit în inimile noastre.

Și totuși, niciodată n-am reușit să-i spun ce-aveam pe inimă, deși în fiecare zi mă hotăram să încep. Avea un fel de tact în vorbă și-n purtare, care mă dezarma. Era la ea un echilibru sufletesc, un resort puternic, care simțeam că mie îmi lipsește.

Văzusem că-i place cum citesc. Și uneori, pe când lucra la o broderie și eu citeam alături, o surprindeam cum se oprea din lucru și rămânea așa privind în nemișcare. Fără să-mi ridic ochii, simțeam cum mă ardea privirea ei. Dar într-o clipă își revenea și-mi arăta în zarea albăstrie vreo pânză de barcă ce flutura în vânt sau vreun stol de păsări călătoare care zburau spre baltă.

Odată, într-o seară, când ne întorceam din port sub pletele de sălcii de pe mal, tăcurăm amândoi; părea că ne ascundem, sub calmul aparent, furtuna ce-o simțeam gata să izbucnească în suflelele noastre.

Ne-am oprit din drum. În fața noastră, o parte din cer ardea în asfințit și soarele roșu aluneca în apă ca într-o baie strălucitoare — amestec de purpură și aur topit.

Era răcoare, și ea, cu brațele goale, c-o bluză de vară; i-am învelit umerii cu pelerina mea.

Pe când mă apropiam ca s-o închei la gât, aprins și tulburat de răsuflarea caldă care-mi suise tot sângele în obraz, m-am aplecat într-o pornire bruscă strângându-i mâinile amândouă pe care le apăsai pe buze și pe ochi c-o patimă arzătoare.

Până în adâncul inimii simții înfiorarea ei.

Vibrând și izbucnind în lacrimi, cu gesturi furioase, își smulse pelerina și, fără nici o vorbă, mi-o aruncă plecând cu lacrimi în ochi.

Amețit, cu brațele întinse, am rămas pe loc fără s-o pot opri și fără să scot o vorbă. Simțeam că lacrimile sunt gata să mă înăbușe. Ca un copil umilit m-am aplecat să ridic pelerina și-n loc să mă întorc acasă, am luat-o înapoi pe malul apei, șovăind, abia târându-mi picioarele, până sub salcia bătrână la rădăcina căreia de-atâtea ori am stat.

Acolo m-am trântit jos, pe pământul umed, zdrobit, învins, rănit de moarte. Îmi era parcă groază de mine însumi, rușine de stângăcia mea; mă judecam și mă găseam vinovat, nenorocit și ridicol. Până târziu noaptea am zăcut așa părăsit, în nedumerire, cu mintea zăpăcită de zbuciumul lăuntric, de vijelia stărnită dintr-o dată, care-mi zdrobise viața, c-o singură suflare.

În zadar făceam eforturi să prind firul gândirii clare. Nimic, nici o rază de lumină. Nici un sprijin de nicăieri. Resturi de gânduri frânte sen-crucișau în jurul aceleiași idei fixe și negre care mă chinuia în disparare.

S-a sfârșit... am pierdut totul dintr-o dată... viața parcă s-a întrerupt brusc... Ciudat... cum numai într-o clipă se poate schimba soarta unui om...

Ce-mi mai rămâne de făcut?... Cu mâna mea, singur mi-am zdrobit viața, mi-am distrus fericirea... Ce mai am de așteptat?... Ce sens mai poate avea viața, viitorul, lumea, întreaga omenire fără ea?...

Simțeam mereu că mă înăbuș, un nod chinuitor mi se oprise în gât, un gol dureros părea că se lărgește în mine și în jurul meu; peste tot era pustiu și întuneric.

Părea că mă cufund în adâncul mării pe-o noapte întunecoasă.

Cu capul gol, cu haina descheiată, cătam o ușurare oftând adânc; răsuflând din plin, simțeam cum năvălea în mine aerul rece al nopții. Un vânt ascuțit sufla pe fața apei gonind val după val, iar murmurul apei care bătea în țărm, se îngâna cu un șopot prelung de trestii îndoite sub biciuri de vânt.

A doua zi i-am scris o scrisoare.

Tot ce nu putusem să-i spun prin grai: scuze, mărturisiri, jurăminte, lacrimi, toate le-am așternut în scrisoarea aceea lungă și disperată.

Vreo zece zile am fost bolnav; mă aflam într-o cumplită stare nervoasă. Pe Miluță îl ocoleam; și de câte ori încerca să-mi vorbească, îl opream și plecam furios.

Ce zile grozave. Rătăceam tot timpul în voia întâmplării, stingher, părăsit, simțindu-i lipsa, parcă aș fi pierdut o călăuză care mă conducea în viață. Hoinăream așa mut, cu fălcile încheștate, cu ochii tulburi, desprețuindu-mă, simțindu-mi slăbiciunea ca o povară care-mi zdrobea viața necăjită.

Numai noaptea mă apropiam pe furiș de casa ei, privind lung la geamul cu perdeaua de mătase aurie. C-un fel de lașitate mă strecuram pe străzile întunecoase, târziu noaptea, și adormeam apoi în visuri nebune și obositoare.

Mă sălbătăcisem de tot.

Când negura albastrie se risipea de boarea dimineții, plecam c-o carte și cu pușca spre baltă.

Treceam Dunărea cu o lotcă mică, trăgând singur la lopeți și mă afundam în ostroavele pustii și păduroase.

Câte-o zi întregă nu întâlneam țipenie de om. Eram într-o lume aparte, pe un petic de pământ rămas parcă fără stăpân și fără legătură, uitat în singurătatea tainică a bălții.

Pe deasupra mea vedeam zburând stoluri de rațe stângace, de lișițe cernite care fugeau la adăpost prin foile de nufăr, caravane de cocori care pluteau în unghiuri înșirate cu șefii lor în cap. Și uneori, cum mă simțeau departe, se înălța în șir câte un cârd de lebede sfioase, care-și mișcau domol aripile în zare ca niște steaguri albe de pace, lin fâlfâind în vânt.

Stam lungit, cu fața în sus, cu brațele sub cap, în lotca mică și neagră, legănată pe apa bălții, cu ochii ținți în albastrul cerului de vară.

Nu mișcam nici dintr-un deget, zăceam singur în mijlocul naturii primitive și mă afundam pierdut în voluptatea durerii mele.

Cum stam așa întins în amortire ceasuri întregi, adesea mă urmărea câte un vultur care plutea pe bolta văzduhului albastru. Zărindu-l printre gene, îl observam cum se lăsa plu-tind în cercuri mari, rotindu-se pe sus în jurul lotcii negre, așa de mică și îngustă încât părea din depărtare un sicriu rămas fără capac, ce rătăcește pierdut, mânat de vânt pe apa moartă a bălții.

Pușca o luam degeaba; nu-mi venea să trag nici un foc. Zadarnic

îmi încordam mintea să pot citi, nu eram în stare să urmăresc în șir câteva rânduri.

Voiam să dorm, să uit totul. Mă hotăram cu toată voința, dar cum închideam ochii, îmi apărea imaginea ei așa cum o văzusem atunci, în seara aceea: ochii ei albaștri și cuminiți, înecați în lacrimi, buzele fragede cu zâmbetul lor blând și dulce, strânse de o indignare furioasă.

Ca o muștrare chinuitoare mă urmărea neîncetat aceeași imagine, mereu și pretutindeni.

La fiecare pas îmi reveneau aceleași gânduri c-un avânt copilăresc:

Ce-i de făcut? Cum pot să-i dovedesc cât o iubesc de tare? Să sufăr orice... să risc totul, să dispar, să-mi dau pentru ea viața, cu zâmbetul pe buze...

Rar, când așipeam puțin, de cum alunecam pe nesimțite din lumea reală, mă pierdeam în vise bune și fantezii răăcitoare.

De la o vreme mă prinsese o teamă: mi se părea că încep să înnebunesc. Oarecum, să mă controlez, mă apropiasem iar de Miluță, a cărui blândețe îmi ațâța mai mult nervii bolnavi.

Într-o seară, pe când ne plimbam amândoi prin port, ne ieși drept în față Geta cu o prietenă a ei.

De departe, cum am zărit pălăria ei albă, pe care o cunoșteam așa de bine, simții cum începe inima să-mi bată mai tare, tulburată. Se îndreptau spre noi, trebuia să ne întâlnim. În clipele acelea de așteptare aveam o senzație ciudată: o bucurie de-mi venea să strig în gura mare, în același timp o teamă copilărească mă împingea s-o iau la fugă înapoi.

Cu același ritm ușor și elegant în mers, senină, pășea în fața noastră. Se opri și ne întinse mâna c-o grație prietenoasă, cu același surâs alinător de altădată, și pe buze și în ochii ei albaștri.

— Ce scumpi sunteți la vedere, îi spuse prietena ei lui Miluță, care începu a râde cu pofta lui obișnuită.

Toți patru o luarăm încet de-a lungul malului. Micșorând pasul, rămasei cu Geta mai în urmă.

Călcam rar și în același tact, dar nu scoteam o vorbă, mergeam așa cu ochii în pământ: ne apăsa, ca o muștrare parcă pe amândoi aceleași gânduri.

Deodată ridica ochii, hotărât să încep o explicare ce atâta vreme îmi frământase mintea, dar în același timp ea mă opri și, c-o privire dulce, rugătoare, mă îmblânzi, părea că instinctiv ea îmi ghicise gândul.

Apoi șopti cu glas moale, tremurător:

— Te rog mult să-mi promiți că n-o să mai scrii... e mai bine pentru amândoi...

Pe când vorbea, îmi furișai o clipă privirea pe chipul ei: mai trasă și mai palidă la față, avea în ochii umezi altfel de lumină și în surâsul ei părea că se răsfrânge secretul unei mâhniri ascunse.

Înduioșat, învins, îmi venea să-i cad în genunchi, să-i spun cât sunt

de vinovat de cele întâmplate. Zadarnic încercam să încep, ea nu mă lăsa să vorbesc; și apucându-mi brațul plecarăm înaintea. Cu încetul, redeveni senină, stăpână pe sine în resemnarea ei.

— Ești vinovat, desigur, îmi spuse cu o asprime dulce în glasul-i blând și protector, ca pedeapsă n-ai să vorbești deloc. Să mă ascuți pe mine: în viață ai să suferi mult, căci ești o fire aprinsă și pasionată. Rău ai făcut fugind. Unde ai umblat de atunci de când nu ne-am văzut? Eu nu vreau să suferi din cauza mea, din contra, vreau să-ți fiu o prietenă, un sprijin sufletesc... Și îmi vorbi mult, cuminte, ca un prieten vechi.

Iar când ne-am despărțit, o dată cu strângerea de mână hotărâtă, caldă, mi-a șoptit c-o grație intimă, c-un fel de gingășie în vorbă și-n privire:

— Așa-i că ne-am împăcat?... Și pentru totdeauna.

Toată noaptea n-am putut închide ochii. Strângerea ei de mână pe care o simțisem tare, fierbinte, din toată inima, îmi pricinuisese atâtea emoții și bucurie, încât nu mă puteam liniști. De a doua zi începui iar să calc sprinten, cu pieptul înainte și capul sus, cu ochii senini, scânteietori, căci eram mândru, eram fericit.

După trei zile primesc o telegramă. Trebuia să mă prezint imediat la Ministerul de Război. Urma să plec pentru doi ani de stagiu în Marina italiană.

Am rămas împietrit, cu telegrama în mână.

— Nu plec, îi spun scurt și hotărât lui Miluță, care se uita nedumerit la mine.

— Ce, ești nebun? Îmi răspunse el răstit. N-ai să sfârșești odată cu toate copilăriile tale, nici acum când ți-i în joc soarta și viitorul tău?

Cu telegrama în buzunar am plecat întins acasă la ea.

N-a fost chip s-o văd atunci.

M-am întors necăjit și nehotărât.

Miluță i-a anunțat pe toți prietenii că a doua zi, dimineața, plec cu vaporul.

N-am dormit toată noaptea. Am fumat și am oftat.

Miluță mi-a făcut bagajele și m-a spovăduit până dimineața. La plecare au venit să mă petreacă vreo două familii cunoscute. Geta nu era singură; venise întovărășită de bărbatul ei.

Am surprins un moment când toți priveau la mașina vaporului care forfotea sub presiune și, luând-o pe Geta de braț, am ieșit pe punte. Deodată am simțit încheștarea brațului ei care tremura strângându-mă. O privii cu spaimă — n-o mai recunoșteam. Fața-i era palidă, buzele strânse de-o sfâșietoare durere, ochii înroșiți sclipeau în lacrimi. Tresărea înfiorată și respira adânc ca să-și revie în fire.

I-am strâns mâna, care mă frigea, șoptindu-i apăsător:

— Spune un cuvânt, un singur cuvânt... să știu ce trebuie să fac.

— Să pleci... e mai bine pentru amândoi, îmi răspunse ea încet, dar

hotărât, pe când își chinuia nervoasă batista făcută ghem între degetele strânse.

O clipă avui un gest nestăpânit de disperare mută și în același timp zării pe Miluță, cu toți ceilalți în urmă, urcându-se pe punte.

Am înaintat câțiva pași, făcându-mă că-i arăt ceva pe Dunăre, departe. Ea, aplecându-se să vadă, pe când îmi strângea mâna înfiorată, îmi suflă aproape în ureche:

— Să ai încredere... curaj... nu vreau să te pierd... să-mi scrii, ca să știu ce-mi rămâne de făcut în viață.

Nu mai aveam nici un moment de stat, lumea era lângă noi. Clopotul bordului suna ora de plecare. Sirena vaporului începu să fluiera, să se vaite ca o fiară rănită, pe când ne dezlipeam ușor de mal.

Rămas singur pe marginea punții vaporului care se depărta treptat, îmi ascuții vederea, o clipă împânzită de-un val trecător de lacrimi fierbinți. Mă sileam să prind cu ochii încă o dată, să rețiu, să sorb din depărtare forma aceea armonioasă care se micșora pe mal, îmbinarea acelui desen de umbre și linii grațioase în care știam un suflet înlănțuit de-al meu, în taină, părtaș la aceeași suferință, o inimă vibrând la unison cu a mea.

Zadarnică sfortare... vaporul alunecând pe apă ne depărta unul de altul din ce în ce mai mult. Malul părea că fuge în urmă, ștergându-se în zare și forme și culori. Până târziu, când se pierdu de tot, am urmărit un fulg plutind în ceața diafană: era voalu-i alb ce-l desfăcuse și-l flutura în vânt.

Apa, depărtarea, lumea, păreau puse anume între noi, să ne despartă. Am plecat având amintirea ei așa de vie și luminoasă, încât mă însoțea plutind în jurul meu, în mintea, în inima mea; purtând-o parcă în mine, o simțeam pretutindeni în drumurile mele pe mări și prin țări, pe unde am umblat. Și acum mi-aduc aminte cum o chemam în gând, cu ochii ei cumiști, să-m împărtășesc cu dânsa bucuria de cele ce vedeam când admiram răpit frumusețile de artă și natură ce le întâlneam în cale.

Pe mare, în carturi lungi de noapte, singur sub cerul ținut, cu ochii pierduți la câte-o stea ce scânteia în spațiu, mă întrebam dacă în aceeași clipă și ea nu urmărește aceeași stea pe bolta uriașă, sub care stam amândoi la atâta depărtare.

Căzusem tocmai în timpul manevrelor escadrei italiene; încrucișam tot timpul în largul mării și rar ne opream prin rade și prin porturi. Poștă aveam foarte neregulat. Scrisorile către ea le adresam lui Miluță, care trebuia să i le dea în taină.

I-am scris scrisori pline de iubire înflăcărată, de durere sfâșietoare, de disperare cumplită.

Nimic, nici un răspuns.

Târziu am primit de la Miluță o scrisoare lungă, cu sfaturi prietenești: „Să mă gândesc la viitor... la viața mea... la a ei... stric o casă...

distrug o familie... o vei uita... vremea care trece și vindecă toate”... Și celelalte obișnuite sfaturi.

De atunci multă vreme a trecut... resorturile sufletești s-au ruginit cu încetul, și s-au distrus aproape; totuși privirea acelei femei care mi-a scăpărat în suflet scânteia divină a iubirii, supremul bun al vieții, eu n-am putut s-o uit.

* * *

Sunt douăzeci de ani de atunci.

Și cum ne minte vremea! Cu-atâta repejune, zi după zi s-a scurs ștergând totul în urmă, de parcă nimic nu poți să vezi când te întorci o clipă cu ochii înapoi...

Nimic nu pare că s-a schimbat de atunci pe locurile acestea, undeam trecut o parte din tinerețea mea.

Dunărea, liniștită și largă, cu aceeași nepăsătoare maiestate, de mii de ani alunecă spre mare în leneșe încovăiri.

De o parte și de alta, aceleași maluri joase se prelungesc în zare. Zăvoaie mari de sălcii își schimbă haina verde în fiecare an. Ostroave, pustii și păduroase, se leagă în depărtare cu întinderea de mlaștini în care viețuiesc și acuma sălbătăciuni în cârduri. În ochiuri de luminiș, prin stuh, lucește apa bălții ca cioburi dintr-o oglindă spartă. Și în ele se răsfrânge același cer albastru, întins deasupra mării verzi de trestii șoptitoare.

Împrejurul nostru, și locuri și priveliști parcă au rămas aceleași.

Dar noi?

Noi cât ne-am schimbat de-atunci!

Mergând încet, vaporul se apropia de mal; făcându-i-se semn că n-are nimic de încărcat, se îndreptă la vale pe drumul obișnuit.

Noi tăceam, cu halbele de mult golite, dinainte, privind apusul și cerul înroșit deasupra orașului tăcut, în care viața începe devreme să ațipească.

Trecutul tot și fapte pierdute, depărtate, se înlănțuiau în minte și parcă le trăiam a doua oară, pe când treceam de-a lungul aceluia mal pe care-l cunoscusem cu de-amănuntul odată.

În capăt, unde se termină portul, văzui și salcia bătrână sub care am suspinat pe atunci.

Suvoiul apei, rozând acolo malul, slăbise rădăcina, și acum salcia zăcea, culcată, cu trunchiul în două despicat, cu pletele în apă, osândită să fie smulsă de Dunărea ce curăța orice stavile ca să-și lărgească patul.

— De când n-ai fost pe aici? mă întreabă Miluță într-un târziu.

— A, eu, de mult, de atunci chiar de când am plecat în Italia; am trecut adesea, dar niciodată nu m-am hotărât să mă opresc aici. Amintirea aceluia timp, vezi tu, mi-a rămas în minte ca un vis frumos, o reverie dulce;

mi se pare ecoul unui cântec din vremea tinereții ce-mi place să-l ascult; mi-i milă ca să-l tulbur.

— Ba, eu am fost aci acum un an, cu prilejul unei comisii de rechiziții.

— Ei, ia spune-mi ce mai fac simpatiile tale... ale noastre adică: le-ai văzut? Trebuie să fi îmbătrânit și ele. Biata Geta!... ce admirabilă ființă... Știi, femeia sfântă, cum îi spuneai tu. Când stau și mă gândesc acum la timpurile acele, mi se pare că n-am fost eu, ci altcineva care a trăit pe aicea, care a iubit și a suferit odată, cu focul și frăgezimea vârstei.

Ți-aduci aminte cum mă înflăcărasem eu? Ce patimă cumplită mă zbuciuma pe atunci. Uite, mă crezi, emoții ca acele așa de dulci și gingașe, chinul și fericirea care mă înspăimântau și mă îmbătau pe atunci, pasiunea aceea așa de furtunoasă, eu n-am întâlnit-o a doua oară în viață. Nu pot să spun că n-am avut mai târziu și alte legături, dar întotdeauna a fost altceva și nu aceea ce-a fost întâia dată. Nu, dragul meu, e sigur... acum înțeleg pe cei care susțin că numai o dată iubește omul în viață. Ți-aduci aminte ce speriat erai tu? Ce luptă a fost pe tine, ca să mă potolești? Zău, nu știu, fără tine unde-aș fi ajuns cu pasiunea mea. În neștire, cu ochii închiși, fără să știu să înot, mă aruncasem în valurile oceanului iubirii. Parcă îmi dasem drumul într-o prăpastie fără să știu unde aveam să mă opresc, unde aveam s-o târăsc și pe ea. Poate ajungeam să pătez viața ei, care era așa de senină și curată încât o slăveam amândoi.

Pe când vorbeam, furat pe nesimțite de parfumul trecutului duios, Miluță, sta mut, cu ochii duși pe luciul apei. Tăcui și eu cu gândul dus departe, sub vraja atâtor amintiri tainice.

Târziu, fără să-și ridice ochii, el mă întrebă încet, vorbind aproape în șoaptă:

— De când n-ai mai văzut-o?

— Acum doi ani, o dată la teatru, în București. Era într-o lojă cu fata ei mai mare. Ce asemănare! Mi se părea c-o văd pe ea în vremea tinereții noastre. Închipuie-ți, nu m-am dus nici să-i vorbesc. Nu m-am putut hotărî, nu știu de ce, parcă m-a reținut ceva. Simțeam un fel de vină, era ca o muștrare, că odată voisem să tulbur seninătatea aceea.

Din locul meu de jos am salutat-o; ea a înclinat ușor capul și o clipă am recunoscut același surâs dulce și trist pe care îl văzusem de atâtea ori că-i flutura pe buze.

Nu știu nimic din ce s-a jucat pe scenă în seara aceea. Cu ochii într-acolo am stat câtând la cele două chipuri în care găseam atâta asemănare — păreau două portrete ale aceleiași figuri la vârste diferite.

În sclipirea luminilor din sală zăream părul sur, argintiu, parcă pudrat anume pe la tâmpile. Ciudat, niciodată nu mă gândisem că femeia asta putea să îmbătrânească. Am surprins de câteva ori privirea ei alunecând pe deasupra capetelor, oprindu-se la mine cu aceeași senină blândețe din trecut.

M-am simțit parcă atins de un fior dulce și dureros.

Cutele de pe obraz, desigur, de la distanță, nu s-au putut vedea, dar capul meu așa de sur cum i-o fi părut oare?

Miluță căzuse iar pe gânduri. O durere surdă părea că-l stăpânește, cum sta așa pierdut, cu ochii aproape închiși, cu capul rezemat pe pumnul strâns sub tâmplă.

Deodată se ridică în picioare și, apucându-mă strâns de umeri, mă privi țintă în ochi:

— Tu niciodată n-ai să poți ști cât te-a iubit femeia asta. Tu singur ai fost și ai rămas în inima ei. Pe mine ea mă urăște. Nu, niciodată n-are să mă ierte că am oprit-o să facă pasul la care se hotărâse atunci. Tu nu știi tot ce s-a întâmplat după plecarea ta în Italia.

E mult de atunci și pot să-ți spun acum. Toate scrisorile ce mi-ai trimis ca să i le înmânez le-am rupt când am văzut ce luptă se da în sufletul acestei femei nefericite. Totuși, la un moment dat, s-a hotărât să-și părăsească totul: casa, bărbatul și copilul pe care-l adora. Era gata să înceapă procesul de divorț când, după un complot pe care-l organizasem cu părinții, am reușit s-o împac și s-o aduc iarăși în căsnicia ei. Părea apoi că s-a resemnat. Vezi tu, aveam pe atunci credința fermă că fac un bine. Voiam să sting de la început iubirea asta dintre voi.

Mi se părea o cădere, o învingere pentru ea; parcă pierdeam un ideal; în mintea mea îmi apărea ca o statuie coborâtă de pe un pedestal de unde o văzusem dominând senină, stăpână, triumfătoare. Ce vrei, așa vedeam, așa judecam pe vremea aceea. Azi văd altfel, dar e prea târziu. Am crezut că fac un bine și am fost cauza unui imens rău ce nu se mai poate îndrepta.

Îți spuneam că acum un an am venit aci și, cum am sosit, m-am repezit să văd pe Geta. N-a fost chip. Încredințat că mă ocolește, i-am scris și după, vreo zece zile, mi-a răspuns.

Ce rău îmi pare că nu e la mine scrisoarea aceea ca să vezi câtă durere concentrată e în rândurile acelea.

După ce se scuza de faptul că nu m-a primit, îmi descrie nefericita ei viață, mie, care, după cum spune ea, am fost amestecat în întâmplările vieții ei, încât am o parte mare de răspundere, de care nu mă pot descărca.

Îmi mărturisește că ani de zile mi-a purtat pică pentru faptul că am contribuit să nu se despartă, și am lucrat să sting iubirea dintre voi. Cu drept cuvânt, biata femeie mă întreabă azi: „Cui credeam că fac bine? ei? bărbatului? sau ție ca prieten al meu?”

Nici unul din toți trei nu este fericit. Pe când, dacă o lăsam să se despartă... cine știe?

Bărbatul ei, din ce în ce a ajuns mai rău, căci bolile și patimile cresc cu vârsta. Au venit apoi copiii, și ea s-a resemnat. Când stai și te gândești la atâtea alegeri nepotrivite... doi oameni care nici nu se pot măcar stima, forțați să trăiască alături continuu în ceartă mută, zilnic în luptă surdă de

roa-dere și istovire...

„Lanțul pe care nu l-ai rupt la timp se strânge din ce în ce mai mult. Dar omului slab îi trebuie stăpân”, termină ea, rugându-mă s-o iert și s-o plâng.

Stam mut și ascultam. Dar nu mai puteam urmări șirul cuvintelor care-mi sunau în minte prelung și fără legătură. Urechile îmi vâjâiau și, sub palmele care îmi sprijineau capul greu, amețit, simțeam bătaia tâmpelor fierbinți.

Cuvintele lui mi se înfipseră în minte și le auzeam mereu chinuitor: „Iubirea aceasta voiam s-o sting chiar de la început”. Vremea a stins-o. Dar oare sub cenușă, acolo, n-a mai rămas nimic?...

De la o vreme nici o vorbă nu mai puteam auzi, căci începu pe puncte să sufle un vânt răutăcios. Se întunecase de tot. Am rămas amândoi tăcuți, într-un fel de amorțire vagă, cumplit de dureroasă. Noi singuri mai stam încă afară pe puntea vaporului în neagra întunecime a nopții. Dar nu puteam vorbi. Nici un cuvânt n-am mai schimbat tot drumul.

Ce-aveam să ne mai spunem?

Căci inimile noastre erau acum golite până la fund de tainele păstrate atâta vreme acolo. Știam mai mult decât ar fi trebuit. Acum ne apasă mai greu povara acelor noi mărturisiri, căința pentru cele ce au fost odinioară și regretul pentru cele ce n-au putut să fie.

Târziu de tot m-am ridicat cu trupul amorțit de vântul tăios ce sufla pe fața apei. Eram pătruns până la oase de umezeala nopții reci de toamnă întârziată. Nicăieri nimic nu se vedea. Cerul era înnourat și totul în jurul nostru cuprins de întuneric.

Vaporul vechi, cu încheieturi slăbite ce scârțâiau mereu, lupta din răputeri să învingă apa și vântul dimpotrivă. Iar zgomotul mașinii cu piesele uzate, care băteau suflând greoi și în cadență, părea o răsuflare de om bătrân și gârbov ce-i pus să facă o muncă prea grea pentru puterea lui. De câte ori ne apropiam de mal, se desprindea de ceață un șir de umbre negre care se clătinau trezite de ropotul de valuri.

Erau sălcii bătrâne cu trunchiuri scorburoase, cu crengile plecate, ca niște vrăjitoare din basme cu pletele încâlcite, spălându-se în apa aceea neagră, răscolită de elicea vaporului în mers.

Înainte de a adormi am mai privit o dată în golul depărtării, să vad de se zărește ceva în calea noastră. Nimic nu se mai deslușea înainte, nimic nu se arăta în haosul pustiu și plin de întuneric spre care goneam orbiș, fără răgaz.

Pe când în urma noastră, pe drumul ce-l făcusem, o dungă de fum rar se prelungea plutind ușor un timp, până se topea de tot pierdută în spațiu.

Și mai departe, nu rămânea nimic... nimic în urma noastră.

PRINȚESA BIBIȚA

Prințesa Bibița

În micul port cosmopolit de la gura Dunării se obișnuiește, ca și în marile centre americane, să se numească străzile cu numere. Patru străzi nesfârșite taie în lung îngusta limbă de nisip care desparte fluviul de baltă. O fâșie de pământ între două mări. De o parte oglinda argintie a Mării Negre, din care soarele se ridică, de altă parte pânza aurie a mării stufului din Deltă, în care soarele se culcă. Împărăția largă a sângeroșilor țânțari statornici, și leagănul strâmt al lacomelor lăcuste călătoare.

Așezarea asta în pustietatea Deltei, pierdută la capătul țării, mozaicul acesta de rase, alcătuit de nevoi și întâmplare pe drumul mișcător de apă, are o viață aparte, rară: numai cu viața unora dintre colonii se poate compara.

Strada întâia, cheiul, adesea pustiu și adormit, ca prin farmec se deșteaptă de câte ori vreun vas de război își aruncă aci ancora, împrôșcând stropii de apă pe fațadele consulatelor ce se țin lanț, fluturând semețe în bătaia vântului flamurile colorate. Ofițerii sunt foarte căutați; prețul se menține încă ridicat, în lumea asta care imită, cu ceremonii învechite, anumite forme de protocol consular, c-o orientală mândrie.

Trei luni avea să stea Divizia de Mare aci, la gura Dunării, pentru exercițiile de tir. Pe lângă ofițerii vechi, care aveau cunoștințe și trainice legături în lumea portului, era și un grup de ofițerași proaspeți, abia descătușați de pe băncile școlii. La început, străini și stângaci, umblau cu toții în cărd, ca niște copii de pension scoși la plimbare, fără să știe că ochi îndrăzneți îi spionau la fiecare pas din penumbra perdelelor de la ferestrele caselor străzii întâi.

Din prima zi, o doamnă consuleasă, Măreața ruină — cum îi spuneau ofițerii vechi — o fostă frumusețe c-un trecut glorios de romantică diplomație în culisele chestiei Dunării, la vederea grupului de imberbi în uniforme noi, exclamase făcând ochii mici: „Vai, ma chère, ce mai de Crevete a adus escadra anul acesta”.

Crevete — mici raci de mare — așa le-a rămas numele tinerilor din ultima promoție, cunoscuți până atunci sub nu-mele de boboci.

Grupul se micșora pe măsura noilor cunoștințe și a legăturilor ce se înnodau zilnic. Mulți începură a simți nevoia să ia lecții de limbi străine. Unii englezește, alții italienește sau grecește, câțiva chiar armeneste; dar nici unul nu se încumetase încă să înceapă a învăța turcește, deși mulți căutau lung în urma cadânelor, care se duceau în grup la baie, învelite, ca niște mumii, din creștet până în tălpi, în iașmacuri vișinii. Nici unul nu îndrăznise să răspundă, deși simțeau fiorii privirilor ascuțite, care împungeau străbatând prin ochiurile grătarelor de lemn de la cerdacele vechilor case din jurul geamiei.

Vasul-școală, curat, lustruit, cu puntea albă și alămurile sclipind în bătaia soarelui, își prăjea coastele vechi la chei, întotdeauna în același loc, în dreptul unei case cu două etaje: fostul consulat grecesc. De pe puntea vasului te uitai drept în casă; orice mișcare se vedea până în fundul camerelor. Bieții oameni trebuiau să fie mereu cu grija stururilor de la ferestrele dinspre chei. Comunicația dintre vasul-școală și etajul de jos al casei din față s-a stabilit din prima seară. După ultimele note grave, prelungite, ale semnalului de stingere de pe puntea vasului ce părea adormit, niște acorduri vesele, ca o jerbă de raze sonore, izbucniră prin fereastra deschisă a casei de peste drum. Note limpezi și sigure vibrau armonios în liniștea de seară a portului, pierzându-se departe în pustietatea mării. Un ropot de aplauze tună pe puntea vasului și după câteva minute, un cor bărbătesc răspundea însoțit de note picurate de mandolină. Dintre toți cântăreții, Emil Vrânceanu, trubadurul bordului, începu cu îndrăzneală, de a doua seară, serenadele chiar la fereastra de sub balcon, lăsată de obicei deschisă, dar totdeauna cu storul coborât.

C-o ușoară gelozie era privit de toți la bord băiatul acesta slăbuț, dar vioi — negricios, cu ochii albi — care izbutea să cucerească inimile numai cu îndrăcita lui fire de artist. În co-pilărie fugise de două ori de la școală, măturase scena unui teatru de provincie; bătut de părinți fu adus cu forța din nou la școală. Ca ofițer îmbarcat, în locul sextantului de care avea nevoie la calcule nautice, își cumpărase o mandolină pe care-o scărpină cu voluptate toată ziua.

Muzicanta de peste drum, domnișoara Luluca Luludi, o levantină măruntică, rotundă și săltăreacă ca o minge de cauciuc, cu ochii negri ca niște măslina mici — pentru că era foarte mioapă și purta ochelari — ofițerii o numiseră: Oarba din Sorrento. Și ea, ca răzbunare, c-un mândru dispreț, le spunea: Cerșetorii în haine albe.

Pe când între vapor și etajul întâi al casei din față legăturile se strângeau din zi în zi, între vapor și etajul al doilea nici nu se putuse stabili vreo comunicație. Toate încercările au fost de prisos.

În balconul turcesc, modernizat, cu geamuri în loc de grătare de lemn, după care altădată cadănele vedeau fără a fi văzute, ședea întotdeauna, în același colț, domnișoara Bibița Garoflide, verișoara Oarbei din Sorrento. Fiică de consul, rămasă orfană, locuia c-o mătușă bătrână și bigotă. O soră mai mare, măritată c-un consul, plecase în Orient, și ea se ofilea în balcon, așteptând cu resemnare de-atâția ani pe alesul inimii, care nu putea fi decât tot vreun membru al corpului consular. Bibița se vestejise ca o floare fără putere de viață; o figură de medalion vechi, cu trăsături regulate, dar acrite, cu părul negru pe tâmple, c-un nas grecesc și-o umbră de musteață în colțul buzelor subțiate. Acum, fără vârstă, subțire și uscată, avea un aer de martiră, umblând c-o gravitate monastică. Învățase la o școală de călugărițe catolice în Constantinopoli, îi plăcea literatura sentimentală, muiață în apă de roză: citea mult, căci ea, care nu trăise,

căuta să trăiască cel puțin viața altora.

Singură nu ieșea din casă niciodată și nimeni n-o văzuse vorbind cu vreun bărbat. Prietenele o părăseau când le venea vremea să se mărite; Bibița rămânea aceeași, veșnic rece, închisă în candida ei onestitate, mândră și pură în mijlocul unei lumi ușoare și zvăpăiate. Fetele răutăcioase râdeau de ea spunând că așteaptă să se mărite cu Diadohul. Iar ofițerii tineri îi scorniseră, fiecare, altă poreclă: Prințesa, Enigma, Sfinxul, Mironosița, Moaca, Muta din Portici, Vestala, Rezerva de tandrețe.

În balconul cu vederea spre mare, ca o pasăre captivă într-o colivie de sticlă, prințesa Bibița sta veșnic, stingheră și tăcută, cu ochii pe cartea sau pe broderia care-o ținea c-un fel de delicatețe în mâinile ei subțiri, diafane. Jos, la picioarele ei, se frământa continuu pe sub balcon lumea amestecată și zgomotoasă a portului. Treceau perechi tinere, voioase, marinari cheflii, femei spoite, râzând și cântând în gura mare. Duminica toată mahalaua inunda cheiul, că te mirai unde cuprinde orașul atâta lume în cursul săptămânii. Strigăte sălbatice, râsete în hohot, chiotele cântecelor pescărești, notele țipătoare de armonică, scăpate din cârciumile pline, toate zgomotele vieții unei mulțimi de port în zbucium se ridicau ajungând, la înălțimea balconului, amestecate într-un vuiet confuz de stup care roiește.

Serenadele, plimbările la plajă și cu barca în serile cu lună se țineau lanț. Prințesa nu lua parte la ele, nu făcea cunoștință cu nimeni. Singură, mută, rămânea departe și la înălțime în balconul ei, în care se amesteca roșeața florilor de oleandri cu verdeața palidă a unui lămâi stingher. Și totuși, pe nesimțite, o undă de răceală se furișa între cele două verișoare nedespărțite altădată. Se întâlneau mai rar, își vorbeau puțin, și încetase cu totul plimbările obișnuite pe cheiul dinspre far. Un ochi bănuitor ar fi surprins o umbră de invidie în privirea rece a Prințesei, de câte ori sub balconul ei acosta barca gata de plimbare.

Întotdeauna Oarba din Sorrento, cu râsul ei argintiu, s-arunca de pe cheiul înalt în barca prea joasă ca s-o prindă în brațe Emil Trubaduru. Într-o seară, când cerul cu stelele lui toate tremura tainic în oglinda apei mișcătoare, el, dând drumul lopeților în voie, lăsa barca singură să lunece călcând peste lumini ca pe o dâră de pulbere fosforică. O adiere rece sufla din largul mării. Pe când se alipea de trupu-i cald ca s-o învelească în pelerina lui, ea, făcând ochii mai mici decât erau, c-o gingașă viclenie îi șopti gâdilindu-l în ureche:

— Vrei să-i facem o farsă Prințesei?

— Cum?

— Să combinăm niște scrisori de amor ca din partea unuia dintre ofițerii voștri.

Trubadurul stătu o clipă pe gânduri, apoi izbucni triumfător:

— Stai, c-am găsit soluția problemei... s-o încurcam cu Radu Solitaru... el singur a rămas stingher.

Radu, poreclit Solitaru, era cel mai cuminte dintre ofițerii tineri.

Băiat sărac și muncitor, ieșise din școală șeful promoției; puternic și tăcut, fugea de lume, stăpânit de două pasiuni: matematica și barca lui cu pânze.

Până noaptea târziu, pe când toți ceilalți hoinăreau prin oraș, Radu Solitaru, afară, pe punte, la lumina unui felinar de bord, sta singur lucrând calcule nautice și astronomice; în zilele cu vânt prielnic se pierdea în largul mării manevrând cu artă, în volte agere, pânzele bărcii lui albe care zbura lucind ca o lebadă în zare.

De farsa ce i se pregătea cu scrisorile amoroase către Prințesa Bibița, la început nu știau decât vreo câțiva ofițeri. Trei zile s-a chinuit Emil ca să combine prima scrisoare. Înainte de a fi copiată și închisă într-un plic mov, o citi cu glas tremurător Oarbei din Sorrento, seara, pe când ședeau lungiți, ca niște copii ștregari, pe nisipul cald al plajei. Atâta foc pusese în rândurile acele încât ea, veselă și zglobie, ascultând din ce în ce mai atentă, se simți mișcată subț farmecul frazelor înflăcărate. Își mușca ușor buza de jos și lacrimile îi jucau în ochi; când nu se mai putu stăpâni, izbucni muștrându-l ca un copil supărat:

— Vezi, Emil, mie niciodată nu mi-ai scris așa scrisoare.

— Pentru că n-a fost nevoie. Amorul nostru a fost fulgerător, de la prima vedere. Și, ca s-o împace, începu să declame c-o voce teatrală: „Inimă de piatră fie, și-ncă s-ar zdrobi de-amorul ce-l aștern eu pe hârtie”.

Factorul poștal n-a dat scrisoarea decât în mâna Bibiței, când a văzut-o singură pe sală. Ea s-a uitat întâi surprinsă la adresa c-un scris necunoscut. C-un ac de cap a desfăcut frumos plicul și, deodată, a tresărit oprindu-se la primele cuvinte. A întors foaia repede cătând iscălitura: Solitaru. Un fel de spaimă a cuprins-o; tremurând, ascunse scrisoarea la piept, apăsând-o pentru a-și stăpâni bătăile repezi ale inimii. I se părea c-o urmărește cineva, c-o spionează sute de ochi. Palidă, intră cu grabă în camera ei de culcare și închise ușa cu cheia. Lângă fereastra cu storul coborât, citi pe nerăsuflăte întreaga scrisoare. Rămase în picioare așa încremenită; nu-i venea să creadă. Privi din nou plicul. Era numele ei scris corect. Scri-soarea asta de amor era adresată ei. Îi vorbea de mare, de vapor, de balconul misterios, de oleandri și de lămâiul ei. Desigur, un ofițer de la vaporul din față s-a înamorat de ea. Dar cine îi scria fără s-o cunoască? Și prin minte, c-o repejune uimitoare, îi treceau toate tipurile văzute zilnic la vaporul din fața balconului. Și deodată gândul i se opri cu îndărătnicie numai la unul singur. El era... desigur.. ofițerul acela înalt, frumos și tăcut, care umbla singur cu barca. Își amintea bine că auzise de atâtea ori pe ceilalți ofițeri strigându-l: Radu Solitaru. El era... cu siguranță... nu putea să fie altul...

Începu din nou scrisoarea, citind rar, savurând fiecare vorbă sonoră care vibra repetată în minte, căutând să prindă înțelesul fiecărei fraze înflăcărate de-o patimă adâncă. Cu scrisoarea în mână se întinse pe pat simțindu-se biruită de-un val de căldură dulce care-i cuprinse toată ființa. Era iubită... ea care a stat totdeauna deoparte, nu s-a amestecat în lume, n-a

vorbit cu nimeni... n-a făcut nici o cunoștință... fără sa știe era iubită în taină de un ofițer... tânăr... frumos...

Jumătatea de soare, ieșită din sânul mării, arunca razele oblice ca niște săgeți aurite în perdelele ferestrelor, poleind c-un roșu-auriu pereții camerei de culcare. Bibița, întinsă în pat, cu ochii pe jumătate închiși, prelungind dulceața amorțirii, căta printre gene la singurul tovarăș de care dragostea o legase până atunci. Un pisoi bătrân, cu blana tigrată, torcea somnoros, împletit ca o reptilă între pernele unei sofale vechi. Semnalele de trompetă de la vapor o făceau să tresară c-un fel de bucurie copilărească. Sunetele acelea metalice îi produceau bătăi de inimă; la fiecare comandă ce auzea pe vas, își ascutea auzul să poată prinde și recunoaște vocile ce răsunau pe apă. Furtuna stârnită în sufletu-i fecioresc îi ațâța o dorință de mișcare și de viață. Fereastra o ispitesc continuu. O neînfrântă curiozitate o atrăgea să vadă, să spioneze orice mișcare de afară. Cu picioarele goale în pantofi, pe jumătate dezbră-cată, cum se scula din căldura patului, se apropia încet, înfio-rată ca la o întâlnire, ținându-și răsuflarea, uitându-se îm-prejur cu teama de a nu fi surprinsă. Ridica discret colțul perdelei și rămânea acolo cătând afară cu priviri ascuțite.

Dimineața, pe vasul inundat pentru spălarea punții, marinarii, goi până la brâu, cu pantalonii suflecați până la genunchi, alergau nebunește aruncând cu lovituri de ciocan gălețile cu apă rece. Era un amestec voios de brațe și picioare goale, vânjoase, cu mușchi încordați într-un avânt de mișcare, de viață tânără și zburdalnică. Din port plecau pescarii, chiuind în lotcile lor negre, alunecând pe luciul apei care, la ora aceea a deșteptării, își schimba culoarea și își încânta ochii: albastrul cerului senin, oglinda apei mișcătoare, portul întreg trezit din nou la viață, apăreau scânteind în culori ca într-o prismă minunată, în faptul dimineții, pe când marea își repeta eternul ritm lovindu-se de cheiuri.

Târziu, când se simțea pătrunsă de fiori reci și un tremur îi cuprindea tot trupul, Bibița se așeza pe marginea patului, desfăcut încă, și respira adânc, întretăiat, urmărită parcă de-o amenințare nevăzută. Uneori, în beția dulce a parfumului acestei târzii iubiri nevinovate, un fel de vanitate o cuprindea, răscolind dulapurile și lăzile vechi până la fund. Își alegea bluzele în culori vii și gulerașele cele mai fine și complicat lucrate în măiestrite broderii. Singură, cu storul tras, se așeza în fața oglinzii, își potrivea părul negru lucios, ridica sprâncenele îmbinate și, dând capul pe spate, se retrăgea ușor pentru a-și admira talia zveltă, mlădioasă. Așezată în colțul favorit, în balconul misterios, ținea o carte în mâini, dar ochii îi lunecau pe rânduri și gândurile îi rătăceau departe. Din când în când, pe subt frunzele oleandrilor, arunca priviri furișate spre puntea vaporului din față. În orele de exercițiu al bărcilor cu pânze, ea, ascunsă după perdea, urmărea cu binoclul zigza-gurile voltelor schițate de pânzele întinse în zare, ca niște fluturi albi, purtați de vânt la suprafața mării. Și când bărcile se întorceau în port, întotdeauna ea urmărea țintă numai pe cea din cap,

care se oprea brusc la chei printr-o măiastră mișcare de cârmă, pe când pânza cădea deodată ca o aripă rănită. Din fundul bărcii se ridica, înalt, puternic și calm omul pe care-l visa și de care se credea iubită. Îl urmărea c-o scân-teiere în ochi, până ce intra la bord, călcând rar și apăsător, cu șapca albă lăsată pe ochi — numai după mers l-ar fi cunoscut dintr-o mie.

După câteva zile urmă o altă scrisoare, mai înflăcărată. Bibița citea în taină frazele acele care îi dădeau fiori de voluptate, le savura îndelung, repetând cu deliciu unele vorbe sonore și arzătoare, anume alese ca să tulbure un suflet slab. Trezită la o nouă viață, plutind fericită în visul dulce și neînțeles al inimii, își retrăia în minte viața trecută, așa de tristă și de egală între balcon și camera de culcare. Uneori o chinuia așteptarea aceasta misterioasă. C-un fel de necaz se gândea la timiditatea lui. L-ar fi vrut mai îndrăzneț, s-o privească în ochi, să-i vorbească deschis. Și adesea se înspăimânta singură de gândurile care-i treceau prin minte.

Simțea nevoia de mărturisiri. Se apropiase din nou de verișoara ei. Nu îndrăznise să-i vorbească despre scrisori, dar o ruga s-o însoțească la plimbare pe chei, la plajă și, duminica, la biserică. Prin întrebări timide cerea lămuriri, trădându-se la fiecare pas. Oarba din Sorrento, c-o bucurie copilărească, abia stăpânită, urmărea efectele scrisorilor la care și ea colaborase cu Trubadurul ei. În curând reușise s-o convingă că oamenii de mare cei mai îndrăzneți sunt pe uscat cei mai timizi oameni. Și Bibița, resemnată, aștepta ora care trebuia să sosească odată.

La a treia scrisoare i se cerea o întâlnire. El avea s-o aștepte cu barca la capătul digului, lângă farul de nord, la ora 11 noaptea. „Avea să se încredințeze dacă ea îl iubește sau nu” — termina scrisoarea. Bibița fu cuprinsă de o spaimă cumplită. Scrisoarea asta o lovise ca un trăsnet. Sta paralizată, neputând lua vreo hotărâre. Nu se aștepta la asta. I se cerea prea mult. Cum să plece ea la miezul nopții, pe ascuns, din casă la o întâlnire. Ce-ar zice lumea? Dacă o vede cineva?... Nu... imposibil să se compromită; era peste puterile ei ce i se cerea... Zbătându-se în chinurile șovăielii, o prinse un tremur nervos. Se abătu pe pat, cu capul în perne, pe când suspinele o năvăleau. Nevoia iubirii, care se trezise deodată în toată ființa ei, o chinuia ca o durere trupească și, ca într-o beție, se simțea biruită parcă de-un abur ce i se ridica la creieri dându-i felurite închipuiri. I se părea că stă pe marginea unei prăpăstii și cineva o îndeamnă să se arunce cu ochii închiși în fundul abisului. După ce se potoli din prima criză, rămase așa, întinsă, într-un fel de amortire, pe când gândurile i se depănau în minte.

Se vedea departe, în largul mării; portul în urmă nu se mai zărea; ochiul roșu al farului mai clipea în ceață; barca se legăna purtată în voia valurilor... Și ea, culcată, cu capul pe umărul lui... cele mai romantice tablouri din cărțile citite îi defilau prin mintea înfierbântată. O clipă de întremare o făcu să se ridice drept în picioare, hotărâtă, tare. Va merge... sigur... va merge la far, la miezul nopții să-l întâlnească. Ce-i pasă de lume;

poate să afle oricine; nu-i copilă. Ce, nu-i stăpână pe viața, pe trupul ei? Cine poate s-o oprească?

Hotărâtă, ieși din camera ei după ce își șterse ochii în fața oglinzii, potrivindu-și părul la tâmpile c-un gest nervos. Până la ora mesei se agită întruna fără să-și găsească astâmpăr. Ieși în balcon, udă florile, intră din nou în casă, mutând scaunele de la un loc la altul, își perie haina, bău câteva pahare de apă, căci îi ardeau buzele cumplit. Când se așează la masă, printr-o privire aruncată în oglindă, își surprinse figura crispată și ochii scânteind. Se forță luând o expresie de liniște sfâșietoare. Simțea că începe din nou a sovăi în fața bătrânei mătușe care o întreba îngrijată ce are, de ce-i așa de tulburată. „O migrenă care mă chinuiește teribil” — și-n modularea glasului recunoștea bine cum i se trădează tot zbuciumul sufletesc. Simțind că nu se mai poate stăpâni și lacrimile îi dau în ochi, se sculă brusc de la masă intrând în camera ei cu pumnii strânși.

Nu, nu putea să meargă... i se cerea prea mult... Și pe când se frământa cu mâinile la tâmpile, deodată un gând subit îi apărui ca o punte de salvare. Îi va scrie o scrisoare lungă, își va vărsa tot focul care o mistuie, își va așterne tot sufletul în ea. Încuie ușa. Se așează la masă. Reciti scrisoarea pe care o făcuse câteva zile înainte și pe care nu se hotărâse s-o trimită. O rupse și începu alta. Toată comoara de sentimente adunată din litera-tura romantică pe care-o citise o risipi într-o noapte întreagă, în rândurile înflăcărâte care cuprindeau o patimă până atunci înabușită.

La bordul vasului-școală, deși nu erau toți la curent cu farsa scrisorilor, se petrecea de minune pe socoteala Prințesei din balconul misterios. Fiecare recunoștea că farsa reușise; acum rămânea rămășagul asupra întâlnirii. Va merge ea până la capăt? Va veni sau nu? Va vorbi Sfinxul?

Radu Solitaru știa mai puțin decât toți ceilalți de farsa care se făcea în numele lui. Preocupat de calculele lui favorite, nu mai punea piciorul pe uscat, nu făcea nici o cunoștință și nu petrecea decât cu barca în orele de repaus. Un ofițer mai vechi, care făcea haz de nebuniile Crevetelor, înțepa mai totdeauna la masă atacul, zâmbind pe sub musteață:

— Domnilor, să știți că numai sondând marea poți găsi un adăpost bun de ancorat. E rușinos pentru un ofițer tânăr, de-barcă nou, într-o garnizoană să nu-și poată găsi singur cvartir din prima zi, sau din prima noapte, dacă vreți. Dar stai în pană două luni; asta înșamnă că n-ai ochi format de marinar de lungă cursă.

— Nu știți că sunt marinari care au groază să navigheze cu remorcă, adăuga un altul.

— Depinde ce fel de remorcă ai.

— În sfârșit, din atâta tinerețe a bordului trebuie să se găsească unul care să dezlege enigma, să moaie inima de piatră a Sfinxului, să facă să vorbească odată și Muta din Portici.

Un ofițer tânăr, ghiduș, c-o mutră serioasă, se ridică vorbind

sentențios:

— Domnilor, pot să vă aduc la cunoștință că, grație muncii neobosite a unuia dintre camarazii noștri, s-a ajuns, după nesfârșite calcule savante de navigație și astronomie, cu ajutorul logaritmilor, să se soluționeze problema. Vă pot asigura că enigma s-a dezlegat, inima de piatră a Sfinxului s-a făcut deja moale ca ceara, și că Muta va vorbi, domnilor, va vorbi în curând, revărsându-și toată Rezerva de tandrețe.

— Bravo!... bravo!... strigară mai mulți, aplaudând zgomotos.

Un alt ofițer se sculă cu paharul în mână.

— Nu uitați însă cât datorăm și concursului dat, dintre culise, de concertul Trubadurului și al Oarbei din Sorrento, care cu privirea ei pătrunzătoare... și vorbele se pierdeau în râsul zgomotos, pe când își aruncau unul altuia glume, înțepături și crude ironii, în jurul mesei, care se prelungeau până târziu afară, pe puntea vasului-școală.

Dar... o întâmplare nenorocită veni să curme, pentru multă vreme, voioșia tinereții bordului.

Într-o duminică, pe timp frumos, fără nici o grijă plecase la larg, cu barca lui cea albă, Radu Solitaru, singur, cum îi era obiceiul. De dimineată, marea ipocrită părea că doarme calmă, netedă, scânteind în bătaia soarelui de vară. Pânzele moi abia prindeau slabele adieri de vânt care destrămau un petec de nor pribegind pe albastrul cerului. Înainte ca soarele să se înalte la amiază, se ivi la orizont, spre nord, o creastă cenușie de nor. Deodată începu vântul să sufle c-un șuierat ascuțit, prevestind vijelia care se apropia. În câteva minute șuierăturile s-au prefăcut în mugete năprasnice, și creasta de nor, într-o spinare de balaur, care creștea învinețind fața apei înspumate de turbare. În port toate vapoarele își întăreau legăturile la mal. Iar corăbiile își strângeau velaturile în grabă, descrușișând zburătorii din înălțimea catargelor clătinate cu scârțaituri ca niște vaiete omenеști. De pe chei, de pe puntea vaselor, priviri pătrunzătoare cercetau orizontul închis, de culoarea aramei înroșite în foc. Vreo câțiva fulgi albi mijeau în zare, apărând și dispărând în zbuciumul valurilor. Erau bărci de pescari. Prinse de furtună în larg se luptau să ajungă în port. Ca niște păsări cuprinse de groază zburau disperate, cu aripile întinse, cătând scăparea în gura Dunării. Numai șase au izbutit să intre la adăpost în port. Barca cea albă nu era printre ele. Tocmai sub seară o pilotină reuși să iasă în larg. La câteva mile depărtare de țărm întâlni plutind barca răsturnată, cu catargul rupt și pânza sfâșiată. Cu mare greutate o luă pilotina la remorcă. Pe drum, aproape de port, pescui o șapcă albă c-o singură tresă. Tocmai a treia zi, căpitănia portului fu înștiințată de un pescar că valurile au aruncat pe plajă un cadavru.

A fost o jale în tot portul când s-a aflat de moartea lui Radu Solitaru. Coșciugul, învelit într-un pavilion tricolor de război, a fost dus de marinari până la cimitirul de pe malul mării. Bubuitul unei salve de pluton, trasă spre mare, încheie trista ceremonie. Vasul-școală avea pavilionul

coborât în bernă, în semn de doliu și, dintr-un respect pios, nu se mai auzi nici o serenadă în tot portul.

Pe mormânt trebuia să se pună o coloană ruptă, de piatră, și la colțuri patru ancoroturi legate între ele cu lanțuri. Emil Trubaduru avea să compună un epitaf pentru Solitarul, care se odihnea în nisipul amestecat cu scoici, pe plaja mării ipocrite.

A doua zi, pe neașteptate, vasul-școală ridică ancora și întinse pânzele. Un ordin telegrafic îl chemase în grabă la Galați. Se făceau pregătiri pentru o lungă călătorie împrejurul Europei, cu prilejul deschiderii canalului de la Kiel.

După câteva zile, Emil Trubaduru primi din partea Oarbei din Sorrento o scrisoare pe cinci coale, scrisă mărunț și pătată cu urme de lacrimi. După ce îi arăta propriile ei dureri și muștrări de cuget, descria pe larg disperarea și chinurile Bibiței. A leșinat de două ori. Doctorul stă la patul ei. I-e teamă să nu se omoare, căci spune că nu mai are de ce trăi după ce ea l-a omorât pe Radu. E convinsă că bietul băiat s-a aruncat în valuri din cauză că ea n-a venit la întâlnirea ce i-o ceruse el. Ideea asta fixă i s-a pironit în creier și nimeni nu i-o poate scoate. N-a putut să-i spună toată farsa cu scrisorile, dar a încercat să-i arăte că tot amorul ei e o iluzie, că nici nu l-a cunoscut personal pe Radu. Ea nu vrea să audă de nimic. Plânge, își smulge părul și zice că ea știe bine că din cauza ei s-a omorât. Și Oarba din Sorrento, ca un copil vinovat care a făcut o pozna și nu știe cum s-o îndrepte, cere sfaturi lui Emil de cum trebuie să procedeze cu Bibița. La urmă îl muștră și pe el, care s-a luat după capul ei și a combinat scrisorile acele de amor așa de înfocate pe care Bibița le-a luat în serios.

După alte câteva zile, o scrisoare scurtă îl anunță pe Emil că Bibița s-a aruncat în mare, de pe chei, de lângă farul de nord. Niște pescari din apropiere au salvat-o. E bolnavă în pat și aiurează. Deși la toată lumea s-a spus că a căzut din întâmplare, alunecând pe chei, orașul tot știe adevărul și nu se vorbește decât de asta. Ce e de făcut?

Cu o zi înainte de a pleca vasul-școală spre Kiel, primi Emil a treia scrisoare. După o serie de aspre muștrări, Oarba din Sorrento îi face cunoscut că Bibița s-a îndreptat, dar e slabă, de nerecunoscut. A căzut într-un fel de împietrire. Nu vorbește nimic. Pe fața ei citești un fel de liniște sfâșietoare. În fiecare seară se duce la mormântul lui Radu. Îi schimbă florile, i-a pus răsaduri și are să planteze doi plop argintii și două sălcii plângătoare în dreptul fiecărui ancorot; în sfârșit, a făcut foarte draguț acolo. Peste câteva zile ele amândouă vor pleca la Constantinopoli c-un vapor al „Lloyd”-ului. Pe Bibița o cheamă niște rude la Corfu, ca să-și caute sănătatea, căci, „fie zis între noi, mi se pare că e deja atinsă la plămâni”. Iar ea o să rămână la unchiul ei, Xenofon, care are o vilă adorabilă pe Bosfor, la Terapia în cartierul diplomatic. Contează pe sentimentele Trubadurului că n-o s-o dea uitării, că are să vie s-o vadă la vila „Mon Caprice”. O casă mare, cu terasa îm-brăcată în iederă și doi

migdalii la poartă, în fața ambasadei rusești.

Numai după ce s-a întors de la Kiel, a găsit Emil acasă invitația la nuntă. Oarba din Sorrento se măritase c-un secretar de la legația rusă din Constantinopol. De Bibița n-a mai auzit.

Anii treceau. Alte promoții de Crevete se perindau pe vasul-școală, care din când în când se oprea la gura Dunării și arunca ancora tot în același loc, prăjindu-și coastele vechi la chei, în fața fostului consulat grecesc.

Casa se vânduse unui cafegiu levantin, îmbogățit ca ceaș de hamalii în port. În etajul de jos avea cârciumă și coloniale, debarcate din vapoare pentru a fi trimise prin contrabandă în porturile dunărene. În etajul de sus făcuse o cafenea-varieteu. Pe-o firmă uriașă, așezată la balcon, erau zugrăvite două steaguri încrucișate, grecesc și românesc: iar sub ele sta scris cu litere mari:

Varieteu cu

Șambruri

Unicul local familiar

SOCRATE FARDULIS

Furnisorul Marinei Regale

De la fereastra de unde altădată se auzeau serenadele dulci ale Trubadurului și acordurile sonore ale Oarbei din Sorrento, acum scăpau notele țipătoare de armonică și chiotele sălbătice ale cântecelor ce pescarii ruși le scoteau din gâtlejele lor înăsprite de băutură și de umezeala mării. Iar sus, în balconul închis ca o colivie de sticlă, în care altădată Prințesa Bibița tânjea visătoare, cu zâmbetu-i de sfinx, între oleandri și lămâi, se vedeau adesea femei spoite și dezmățate, care-și făceau vânt cu șepcile marinarilor, pentru a se răcori din năbușeala acră a sălii unde se cânta toată noaptea când portul lucra bine și aur curgea la chetă.

Rar se întâmpla câte un ofițer din promoția Solitarului, plimbându-se seara pe plajă, să ajungă până în dreptul cimitirului. Plopii argintii creșteau drepti, deopotrivă, ca doi frați gemeni, șopotind veșnic în limba lor la cea mai slabă adiere de vânt dinspre uscat sau din largul mării. Sălciile creșteau aplecate; și-n plânsul lor se lăsau așa de jos că acopereau cu totul movilița aceea de trei metri lungime sub care Solitarul dormea uitat de-ai lui. În anii cu apele mari, când Dunărea se revărsa în bălțile Deltei și se unea cu marea, mormântul acela, tocmai la marginea cimitirului, era amenințat. Păzitorul, un moșneag șchiop, fost pescar, spunea râzând:

— Pe ăsta îl cere înapoi apa... are să-l dezgroape... c-așa-i scris la unii care se îneacă, să nu-i îngroape în pământ, că el nu-i vrea, îi cere înapoi apa.

Trecuse multă vreme la mijloc. „Dacia”, mărețul vapor poștal, acostat la cheiul Galata din Constantinopol, își flutura nerăbdător în vârful catargului semnalul de chemarea pilotului. Gata de plecare. Lume multă. O

varietate de tipuri și culori se încrucișa pe scara vaporului în forfotul zgomotos al orei de îmbarcare.

Comandantul, cu fața bronzată, cu părul alb înainte de vreme, se plimba singur fumând liniștit, pe puntea care trepida în respirația mașinii gata sub presiune. Pe lângă el trecu un grup de călători spre cabinele de pe punte. O doamnă înaltă și uscată, în negru, cu bucle argintii; o alta scurtă și groasă, trei fete și un lanț de hamali cu geamantane.

Comandantul nici n-a observat privirea lungă, aruncată de una din doamnele care trecuseră pe lângă el. Când comanzi mai mulți ani un vapor de pasageri, pe care se perindă zilnic atâtea chipuri de călători, ajungi să nu mai poți deosebi figurile și ți se pare că toată lumea întâlnită îți este de mult cunoscută.

Târziu, după ieșirea din Bosfor, pe când vasul, cu pieptul lui de fier, își tăia drumul obișnuit prin largul mării, comandantul coborî scările de la comandă pentru a-și face, ca întotdeauna, inspecția pe punte. Cele trei fete, care se plimbau înlănțuite la braț una de alta, trecură pe lângă el măsurându-l cu priviri furișate. De pe banca de sub comandă se ridică o doamnă scurtă, groasă și rotundă, cu părul sur și niște ochi mici care îi surâdeau prin sticla ochelarilor. Se opri drept în fața comandantului.

— Așa-i că nu mă cunoști? și obrajii i se înroșiră deodată. Vezi cât m-am schimbat? Iată eu am recunoscut imediat pe Emil — și într-un răs sănătos completă — Trubadurul de altădată.

El, surprins și tulburat, cu sângele în obraz, zâmbea, cu toate că își strângea sprâncenele chinându-și mintea. Și deodată își scoase șapca din cap, trecând mâna prin păr:

— A!... da... d-na... Și se opri negăsind numele.

— D-na Savici... dar spune-mi ca altădată cum ți-am spus și eu, Luluca, Oarba din Sorrento.

Zăpăcit, înduioșat, cu capul gol, se aplecă sărutându-i mâna moale și grasă. Se așezară alături pe bancă. O apăsare parcă îi ținu pe amândoi tăcuți câteva clipe. Năvălită de-o bucurie neînțeleasă, ea începu întâi:

— Mergem la Constanța. Avem un proces de moștenire. Uite, cele trei fete de acolo sunt ale mele. Vezi ce mari sunt? Cât am îmbătrânit... Stai să văd câți ani sunt de atunci... Și începu o socoteală repede cu datele de naștere a fiecărui copil, măritișul, plecarea din țară.

El tăcea și asculta c-un surâs pierdut. Se simțea moale, tulburat de suvenirul vieții de mult trecute, de întreaga tinerețe, într-o singură clipă răscolită deodată.

— Știi că sunt și cu Bibița aici. Săraca a rămas singură. Stă la mine. Mi-i milă de ea. O viață pierdută. Închipuie-ți, că a rămas aceeași, cum o știi.

— Cum, nu s-a măritat? Biata Prințesă!...

— Nu, deși a avut partide admirabile. Și azi îl plânge pe ofițerul acela care s-a înecat. Păstrează cu sfințenie și citește scrisorile acele

combinat de noi. A rămas până acum convinsă că el a iubit-o și că s-a omorât din cauza ei. N-a fost chip să-i scoatem din cap ideea asta fixă. Umblă totdeauna în doliu și-i face rău să vadă o îmbrăcămintă de marină.

Dintr-o cabină de pe punte ieși o femeie înaltă, uscată, îmbrăcată în negru. Vântul îi flutura crepul de sub care scăpau şuvițele de păr alb ca zăpada. Pășea ușor căutând drept îna-înte. Când ajunse în dreptul băncii se făcu deodată tăcere. Emil tresări și instinctiv se ridică, salutând respectuos. Ea abia își înclină capul și, c-un fior trecător, își strânse șalul negru la piept, călcând lin, cu pași măsurați până la capătul punții; se înapoie trecând ușor, ca o umbră, până se pierdu în penumbra cabinei. Ușa se închise încet și o mână diafană, fină, ca de ceară, apărură trăgând discret perdelele de mătase, care masca ochiul rotund de geam al cabinei inundate de magica lumină argintie a lunii pline.

Sulina, 1916

ÎNTR-O SÂMBĂȚĂ

Nimerisem ca zi de drum tocmai o sâmbătă. Cu nici un preț birjarii din partea locului, toți de aceeași lege, nu înhamă sâmbăta. Ca să poată împăca interesele profesionale cu poruncile legii lui Moise, fiecare birjar tocmește cu ziua un român care înhamă și mână o zi numai pe săptămână.

În gara Pașcani lume multă și numai câteva trăsură pentru mânăstiri. Mă opresc în fața unui imens landou deschis — mărețată ruină rămasă din echipajele ce străluceau odinioară pe la curțile boierești din Moldova.

Mă uit ca la o piesă istorică. Pe oblon se disting slab încă urmele unei monograme, sub o coroană princiară, deși noul proprietar așternuse câteva straturi groase de un verde spălăcit scriindu-și inițialele mari în trei culori: A.I.L. — Așter Iuster Lupu.

Pielea poclitului era înlocuită c-o pânză neagră cătrănită, plușul pernelor c-un dos de saltea vărgat, iar în locul covorașului de la picioare, un țol zdrențuit și îmbâcsit de noroi uscat.

Ochisem un loc gol pe capră, lângă vizitiu.

— Pardon! scuzați! nu face pentru matali să stați acolo sus, tocmai pe capră, îmi spune politicoș domnul Așter Iuster Lupu, apăsându-mă ușor pe umăr.

Deși nu înhamă și nu pune mâna pe bani sâmbăta, proprietarul landoului ține să conducă în persoană imbarcarea călătorilor și așezarea bagajelor, după anumite reguli birjerești bine stabilite.

— Pardon! poftiți vă rog aici în fund. Iacă avem loc pentru trei persoane corpolente, iar pe scăunaș și pe capră loc încă pentru patru indivizi. Nu stă frumos și nici nu se cade o persoană ca matali să meargă sus, acolo, cu toți indivizii.

După multă discuție am reușit să-mi cuceresc locul pe capră, deși fusesem repartizat în categoria „persoanelor” și nu a „indivizilor”.

După ce s-a încărcat complet, această antică barcă a lui Noe s-a pus greoaie în mișcare, la comanda birjerească de viiiio!... prelungită prin o șuierătură puternică.

Cei patru cai costelivi, înhămați buziș, se opinteau trăgând din rășputeri trăsura greoaie hurducată fără cruțare prin hopuri, cumpănită pe arcuri ca o corabie veche săltată pe valuri. Zgomotul asurzitor de fierărie veche se îngâna c-un geamăt sfâșietor, ieșit parcă din scârțâitul tuturor încheieturilor ruginite ale bătrânului landou.

Începusem a urca în pas domol dealul cel mare al Pașcanilor când mi-am întors privirea în urmă, spre larga vale a Siretului. În aerul limpede al dimineții, soarele, care se-nălța pe albastrul văzduhului, poleia cu razele-i de aur fâșii de ceață păienjenite încă în fundul văilor adânci.

De la o vreme încep să-mi examinez vecinul de pe capră: un

moșneag mărunțel, cu obrazul zbârcit, cu pielea neagră luci-toare, cu mustățile și sprâncenele albe, zburlete — un cap de indian bătrân.

Îmbrăcat jumătate țărănește și jumătate nemțește: poalele lungi ale unei jachete înverzite îi acoperea o parte din ȋtarii strânsi, ȋncręȋȋ pe niște piciorușe subȋiri.

— Cum te cheamă, moșule?

— Pe mine? Iordachi Brănel. Dar ȋmi mai zice și Bogdan, după numele boierului la care am slujit ȋn tinereță.

— Câȋ ani ai, moșule?

— D-apoi mai știi? Că-s bătrân tare, ȋn minte de mult, din vremea robiei.

— Tocmai de pe atunci ești moșule?

— Poi cum! eu doar am apucat ȋn viață patru ȋmpăraȋi!

— Care ȋmpăraȋi?

— Ƞntăi și Ƞntăi am apucat pe Mihalachi Sturza, care o deschis granița de-o venit jidovii. Al doilea-i Grigore Ghica, cel ce ni-o dezrobot. Al treilea-i Cuza, cel ci o dat pământ la oameni, și al patrulea, ista de-acuma, Carol, de-o făcut răzbelu cu turcii.

— Și zi, moșule, ai fost rob?

— Poi cum, firește, dacă am copchilărit la curȋ boierești. Am fost de casa Bogdăneștilor, boieri de starea Ƞntăia. Pe mine m-o facut mama la curtea din Șendreni, că mama era roabă la coana Casuca Bogdănoaia. De mic copil m-o dat la grajduri de Ƞngrijeam mânȋii. Apoi când m-am făcut mare am intrat ca surugiū, Ƞmbrăcam haine turcești și poturi ca arnăuȋii, cum se purtau pe-atunci.

— Și cum o duceȋ ca robi? era rău tare?

— Auzi vorbă! cum rău, conașule? că era de-o mie de ori mai bine ca acum. Ne hrănea bine, ca să fim grași, că avea tot interesul boieru ca să tragem greu la cântar când ne vindea.

— Cum — Ƞntreb eu nedumerit — vă vindea cu cântarul?

— Firește, că doar costa doi galbeni oca de țigan pe vremea ceea.

— Ce spui, moșule, adaug eu răsând, se vindea carnea de om cu oca?

— Ei, apoi ȋmi pare rău că mai vorbesc, doar nu-s copchil, sunt om bătrân, credeȋ-mă când spun o vorbă. Să cântărea până și copii de țăță. Doi galbeni oca de țigan, atăta să plătea pe-atunci. Cantaragiul avea și el de fiecare suflet câte jumătate sorocovăț. Numai pe cei cu meserii ȋi alese la curte; ca bu-cătari, lăutari, nu-i vindea cu cântarul, ci ȋi plătea aparte după meșteșugul lor.

Și moșul Iordache Brănel ȋși Ƞnăspri glasul, Ƞncruntându-și sprâncenele cu supărare față de neȠncrederea ce i-o arătasem. După ce smuci hăȋurile c-o mână ȋși văsă necazul pe cai șfichiuiindu-i cu vârful biciului.

Ca să-l mai Ƞdulcesc la vorbă ȋi dau o țigară. Moșul o ia cu două

degete și o așază binisor după ureche.

— Dar trăsura asta a cui o fi fost, moșule, că pare a fi boierească.

— Apoi cine n-o știe, că-i tot din cele rămase de la Bogdănești. Erau la curte vreo opt trăsuri felurite. Asta-i din landourile cele mari aduse de boier de la Vieana. Birjarii din Târgul-Neamț pândesc și ei când se desfac gospodăriile vechi de pe la curțile boierești și pun mâna pe câte-o trăsură ca asta.

— Și chiar cu asta ai umblat în tinereță, moșule?

— Numai vreo șase ani, că am avut să trag eu cu trăsura asta o pozna mare și de-aceea am și fugit de la Bogdănești.

— la spune, moșule, ce pozna, încerc eu să-l ispitesc.

— Boierul nostru, conu Iorgu Bogdan, a avut un ficior: pe conașul Costel. Când s-o născut, eu am fugit la Iași, după doftor, călare pe dișalate în puterea nopții, de-a crăpat calu sub mine. Și până s-o făcut mare conașu Costel ținea la mine ca la ochii din cap. Când s-o întors de la învățătură, de la Paris, era slab ca un țâr și galben cum îi turta de ceară. De frică să nu dea în oftigă l-o fost adus la aer de munte, la mănăstirea Vărativ, în casa maicei Agafia, o rudă a Bogdăneștilor. După câteva luni s-o lecutit de oftigă, dar s-o bolnăvit de inimă. Că maica Agafia creștea o nepoată de suflet, ca ucenică la ascultare, sora Glafira, o mândreață cum nu se afla alta. Cum s-o făcut de-o ajuns lucru la una ca asta nu ți-aș putea spune, dar într-un miez de noapte, conașul Costel cu sora Glafira au fugit din mănăstire. Pe mine m-o împins păcatul să-i duc cu trăsura aista până în ziua la Suceava, unde-au trecut granița.

Când s-o aflat de întâmplarea ceea, boierul foc și pară împotriva mea. M-o întins la falangă de mi-o dat o bătaie soră cu moartea. De-atunci am rămas cu vătămătură până în ziua de azi. După ce m-am sculat de pe boală mi-am luat lumea în cap și-am tot slujit prin străini.

Numai după ce mi-o murit baba și băietul, care-o fost lăutar, m-am tras iar încoace în partea locului.

— Ei, moșule, și până acum n-ai găsit un loc bun unde să intri?

— Hei!... apoi ce caut eu? să găsesc un stăpân, un boier bun cum erau odată, să-l slujesc cu credință, să mor la curtea lui și să zică și el după ce-oi închide ochii: „D-zeu sa-l ierte pe Ior-dachi Brănel, c-o fost slugă credincioasă”. Dar vezi, că lumea s-o schimbat; de când o căzut boierii și s-o ridicat tot de iștealalți, lume mărunță, îi greu de trăit.

Și moșneagul, oftând adânc, din fundul inimii, își puse hăturile sub genunchi și, tacticos, își aprinse țigara.

— Vezi trăsura asta hodorogită? Ce lume am dus eu cu ea odată! Ce boierime, ce viață era pe atunci! Cu asta îl duceam pe conul Mihalachi Kogălniceanu la fabrica lui de postav din Târgul-Neamțului; altfel de oameni erau pe atunci! Ce lume duceam pe vremea ceea spre mănăstiri, și acum... Clătinând din cap, moșneagul se opri, aruncând cu silă în pulberea drumului mukul de țigară lipit de buza de jos.

În vârful dealului făcurăm un popas lung ca să răsuflăm caii oboșiți și albi de spumă. Și pentru că moșul Iordachi Brănel se apucase de meșterit bucșa unei roți ce să legăna, m-am coborât și eu de pe capra trăsorii.

Lungit pe pajiștea umedă încă de roua dimineții, sorbind mireasma brazilor tineri, priveam de sus, de pe culme, bogata vale a Moldovei cu dulci înclinări de costișe smălțuite în mozaicul lanurilor de semănături. În dimineața aceea albastră și umedă, în strălucirea soarelui ce se-nalță măreț, buchetele de sălcii păreau în depărtare insule de verdeață pierdute în marea holdelor de aur cald. Prin ceața argintie, care mai fumega în spirale, sticlea apa Moldovei pe prundul ce se pierdea în zare.

...Și cum stam în liniștea sfântă a naturii, pe marginea țarinei roditoare, scormonită mereu de alte mâini, hrănind o altă lume în veșnica curgere a vremii, moșneagul mărunțel, fost rob al Bogdăneștilor, și vechea lui trăsură, îmi apăreau ca singure rămășițe din altă lume ce-a fost odinioară prin locurile aceste, păstrând în ele închisă taina trecutului uitat.

Mânăstirea Agapia, 1921

ÎN GIBRALTAR - Dintr-un jurnal de bord

PRIVIND SCOARȚA PĂMÂNTULUI

O bătaie puternică în ușa cabinei îmi strică somnul dulce de dimineață.

— Ghibreltera!... Ghibreltera!...

Mă frec somnoros la ochi și, fără să înțeleg nimic, întreb răstit:

— Ce este? Ce s-a întâmplat?

— Ghibreltera!... se vede Ghibreltera!...

Recunosc glasul lui Fabris, secundul nostru, un dalmatin, bătrân lup de mare. De cu seară îl rugasem să mă scoale la orice oră vom ajunge în vederea Gibraltarului. Mă îmbrac în fugă și ies pe punte cu luneta de mare distanță. Afară e răcoare; soarele, numai pe jumătate ieșit din sânul valurilor, apare în zarea de opal ca o imensă piatră de rubin montată în colanul orizontului. Sub undele vântului slab ce suflă spre coasta marocană, se simte pulsul Mediteranei, calme, în lumina încă rece din revărsat de zori.

Nu pot nimic distinge din depărtare, înainte, spre coasta andaluză. Numai când pânza de ceață argintie începe să se destrame în zare, și vântul o ridică în falduri de cortină, întregul Gibraltar apare ca un imens decor de teatru în lumina magică a unei feerii. Un bloc uriaș de piatră azurie, desprins din lanțul Munților Iberici, rostogolit departe în albastra adâncime a mării. Limba joasă de nisip ce leagă Gibraltarul de țărmul spaniol n-o vezi din depărtare, și stânca gigantică, oblongă, rămâne în vedere desprinsă de uscat; o insulă răz-leață, suverană, care comandă întreaga legătură dintre pă-mânt, ocean și mare — un post cutezător de strajă între cele două continente.

Cu ajutorul lunetei cercetez linia orizontului. Îmi întorc privirea spre țărmul african: Munții Mauritaniei înnegresc zarea; în pâcla alburie apare întreagă Ceuta, citadela stâncoasă care privește în față Gibraltarul de cealaltă parte. Par două santinele de pază pe frontiera care desparte Europa de Africa. Când pentru întâia oară te-apropii de locurile acestea, în care măreția titanică a firii e parcă însuflețită de suvenirul legendelor antice, simți cât de săracă-i mintea ce cată să pătrundă misterele naturii și să dezlege enigmele trecutului.

Mă întreb nedumerit: unde au fost faimoasele Colume ale lui Hercule?

Fost-au două celebre monumente ale lumii preistorice, sau cele două srânci: Calpe și Abyla, care și azi se privesc în față, sunt columnele sacre ce stau încă de strajă la poarta oceanului homeric?

„Hercule ajunsese până în locurile acestea; și fiindcă aici munții din

amândouă părțile erau împreunați, el a tăiat catena, a deschis strâmtoarea și a lăsat să curgă apa oceanului în marea asta închisă până atunci. Hercule a pus aceste columne ca niște mărturii celebre pentru hotarul extrem al navigației; fiindcă el a supus monștrii marini pentru a face marea navigabilă, a scrutat vadurile apelor curgătoare până la capătul drumului; și a pus semne până unde se întinde pământul, iar dincolo de aceste columne nici cei înțelepți, nici cei imprudenți nu mai pot străbate.”

Plutind în largul mării, de pe puntea fragilă care te ține între cer și apă poți, din același punct, cuprinde cu vederea conturul și întreaga arhitectură a celor două continente. Cu ochii lacomi a înțelege, privești structura asta a scoarței pământești, și mintea se încearcă să descifreze hieroglifele scrise în cartea deschisă a naturii — e parcă însăși istoria bătrânului pământ.

Ce bine se cunoaște că odată, în vremea îndepărtatelor epoci, n-a fost nici o ruptură a lanțului muntos care lega în curbă regulată coasta andaluză cu țărmul marocan. Valurile oceanului, sub biciuirea vânturilor, asaltând de veacuri cu lovituri uriașe de ciocan, zilnic, neîncetat, peretele cavernos al stâncii, au ieșit învingătoare tăind drum apei prin piatră — eterna, cotidiană luptă dintre pământ și apă.

Țărmurile neconținut își schimbă forma; lacuri și mări s-au format și au secat, întinderi mari în curgerea vremurilor s-au acoperit de nisipuri purtate de vânturi, porturi înfloritoare au dispărut, sau astăzi sunt orașe de uscat, unele insule au fost înghițite și altele au răsărit din sânul mării. Viața omenească e așa de scurtă, că generațiile se perindă, hrănite din scoarța pământului, fără să-și poată da seamă de opera de transformare veșnică, fatală și neîntreruptă.

Vaporul nostru își micșorează viteza. Intrăm încet în baia largă de la Algeziras. O linie neagră încinge ca un brâu baza blocului gigantic, care se înalță trufaș, cutezător, lucind sub razele soarelui, într-o albeață orbitoare. Linia neagră se vede din ce în ce mai lămurit, formată din puncte legate între ele — sunt pontoanele-depozite de cărbuni. Locul e așa de strâmt, fără cheiuri și platforme în port, iar flota engleză mistuie atâtea cărbuni că depozitele în loc să se facă pe pământ s-au întocmit pe apă.

Ancorăm lângă escadrila de contratorpiloare engleze. Simțim cum lanțul ancorei smuncește cadențat. Vaporul nostru deviază împins de curentul format de trecerea apelor din Atlantic în Mediterana. Rămânem la adăpostul creat la piciorul stâncii, numită de cei vechi: Punta de Europa — răscrucea căilor de circulație maritimă mondială.

ÎN VEGETAȚIA NEBUNĂ

De la vapor la mal, o barcă ușoară, c-o singură pânză, ne duce ca-n zbor alunecând pe luciul undelor străvezii. Pe chei, la scara de piatră a debarcaderului, ca o statuie rece, neclintită, reprezentând forța britanică, stă la post o santinelă engleză: înalt de peste doi metri, bălan, cu obraji roșii, bine nutrit, îmbrăcat curat, corect și flegmatic.

Trecem pe la căpitănia portului să facem formalitățile de sosirea vaporului și să căpătăm permisul scris pentru a putea vizita orașul. Vaporul nostru având o avarie la mașină trebuie să demonteze și să ramână în port vreo două zile. Avem toată vremea să vedem Gibraltarul. Hoinărim ceasuri întregi, fără nici o țință, însoțiți continuu de o veche cunoștință a căpitanului meu: doctorul Algazal. Un om în vârstă, dar ager de minte și de picior, citit și umblat, un original cu înfățișarea de vultur pleșuv.

Când vii din largul mării și debarci aici pe limba asta îngustă de pământ, sub veșnica amenințare a stâncii uriașe pe care o aștepți parcă să se prăvale ca o masă zdrobitoare la prima clătinare, te simți înăbușit de lipsa de spațiu. Orașul nu are unde să se întindă după ce s-a umplut limba joasă de pământ, casele s-au înghesuit pe sus, agățate în zidul de calcar al stâncii.

În partea de jos e curat oraș englezesc. Pe alei largi, plantate, trase la linie, întâlnești aceleași tipuri ca în toate garnizoanele coloniilor engleze. Oameni gravi, figuri energice și severe de dominatori. Soldați și marinari în haine albe, cu pălării coloniale. Policemeni, corecți și demni, te privesc de la înălțime cu un aer protector. Doamne uscate, cu priviri reci, cu îmbrăcămintă și mersul bărbătesc. Pe toate punctele globului, la orice latitudine și longitudine s-ar afla, Puterea Britanică crește și fasonază aceeași viață ordonată la fel.

Intrăm în cartierele vechi. Ulicioare strâmte și întortocheate, de Orient cosmopolit. Mișună spaniolii și ovreii. Mai toată populația locală trăiește îndeletnicindu-se cu profesia de contrabandiști. Se cară pe ascuns, în Spania, mărfurile fără vamă aduse de englezi în antrepozitele din port.

Începem a urca muntele, pe o potecă pietroasă, ce șerpuie printre ziduri îngropate în frunzișul curpenilor de viță sălbatică, în țesătura de iederă încălțită de ghirlandele agățătoare ale trandafirilor sălbatici. Locuri așa de strâmte, că ne înțepăm în ghimpii măcieșilor ca să facem loc la câte-un catâr mândru, ce calcă delicat, coborând la vale, împodobit cu șiraguri de clopoței și smocuri de lână roșie. Căsuțe, albe și vinete, de piatră cioplită, găurite de ferestre înguste, zăbrelite, se zăresc tupilate în perdelele de verdeață. Lăsăm poteca și ne afundăm la întâmplare, aplecați pe sub bolțile de ramuri încărcate ce-și amestecă frunzișul des, împletind mii de draperii fine, molatice, clătinate sub mângâierea lină a vântului ce-adie

dispre mare. Libelule sprintene scânteiesc prin aer, ca săgeți aruncate să taie zborul în zigzag al fluturilor albi, pudrați, ce cad ca niște fulgi din cer.

Umezeala și căldura din locurile aceste hrănesc cu atâta îmbelșugare, că vegetația crește în voia soartei, bogată și fără socoteală, ca-n țările pădurilor virgine. Sângele vegetal, seva plină țâșnește parcă prin coaja aspră a viguroșilor copaci, așa de deși, că ramurile cresc încâlcindu-se îmbrățoșate, iar rădăcinile groase se încolăcesc între ele ca niște șerpi uriași ce se zvârcolesc în țărâna umedă. Aroma foilor de piper îți gădila mirosul, respiri aerul moale, cald și îmbălsămat de esențe îmbătătoare, care plutesc deasupra pământului în atmosfera arzătoare a Africii.

Cu greu, înotând prin vegetația nebună, ieșirăm la lumină, de unde puteam, în libertate și de la înălțime, să contemplăm splendida panoramă a Gibraltarului. În vale, sub noi, la piciorul stâncii, apar ca niște jucării casele albe sclipind prin valurile de verdeață pătată de poleiala livezilor de portocali, de rodii și naramze. Pe coasta înclinată, din verdele argintiu al măslinilor, regii plantelor, palmierii zvelți și nobili, își arată penajele înalte; iar piramidele chiparoșilor se văd înșirate ca niște candelabre antice pe aleile curate, spre marea catedrală care domină micul oraș cosmopolit.

De sus, din locul unde ne-am oprit, se vede până departe pământul Andaluziei bogate, și întreaga coastă dantelată, care se scaldă în lumina aurie a soarelui și în albastra adâncime a mării. În dreapta, jos, se zărește albind în fundul băii largi, Algezirasul. În stânga, pe culme, se-nșiră în depărtare resturi de ruine maure până la porțile orașului Malaga, vestit prin dulceața strugurilor și a femeilor — cele mai prețioase produse ale Andaluziei. În fundul zării Siera Nevada cu pletele albite, iar dincolo, în poalele munților, dorm uitate Grenada și Alcazarul. De cealaltă parte, spre mare, totul e albastru până la orizont, nici o umbră de nori până la marginea lumii văzute. În depărtare, pe cadrul oglinzii scânteietoare a Mediteranei, apar într-o culoare violetă munții, ca niște ruine fantastice, cu linia piscurilor albite ca o bandă de sidef pierdută în azurul cerului african.

O zi ca asta de frumoasă trebuie să fi fost acum douăsprezece secole, când pe-o mare calmă, s-au dezlipit de la celălalt mal tartanele maure — acele bărci negre și ușoare, cu pânze albe umflate de vânt — și, trecând strâmtoarea, au de-barcat pe stânca aceasta primele patrule de călăreți sarazini sub comanda lui Tarik, locotenentul emirului Muza. Din ziua aceea, când, pentru întâia oară, copitele fine ale cailor arabi au călcat pământul acesta, stânca s-a numit Gibraltar — Muntele lui Tarik. Și de data asta, ca mai în toate războaiele stârnite între feluritele popoare, a trebuit să fie amestecată o femeie: frumoasa fiică a contelui Julian, guvernatorul Ceutei, fusese răpită de Rodrig, regele vizigoților. Ca răzbunare au fost chemați maurii Kalifatului să încerce cucerirea regatului creștin al Spaniei.

C-o repejune neînchipuită s-au răspândit în pâlcuri călăreții lui Tarik, pe armăsarii lor iuți și focoși, umplând văile Andaluziei. În fuga

retragerii, Rodrig se înecă în apele Guadalquivirului, trupele creștine fură zdrobite peste tot și arabii înaintară cu gândul de a nu se opri decât la Roma în Vatican. Numai gelozia izbucnită între șefii maurilor scăpă Franța să nu cadă sub jugul musulman.

Câteva secole stăpânesc arabii acest pământ iberic, prefăcându-l într-un rai, asemenea grădinilor Ninivei și minunilor povestite în O mie și una de nopți.

Și când triumful crucii îi aruncă înapoi, dincolo, peste Mediterana, nobilii mauri se duc păstrând pentru urmașii lor cheile palatelor, zidite de ei și locuite de barbarii Nordului, noii stăpânitori ai paradisului Grenadei.

O MICĂ REPUBLICĂ SUB PROTECȚIA MARII PUTERI BRITANICE

De un ceas și mai bine urcăm coasta pietroasă, suflând din greu. Ne grăbim să ajungem sus mai înainte de a începe tirul artileria engleză. Înaintea noastră, ca niște capre sălbatice, se cațără pe stâncă două englezoaice subțirele și agere, care s-au luat nebunește la întrecere.

Ne oprim tupilându-ne într-un tufăriș de alune — aici pare să fie frontiera micii republici, a cărei suveranitate se întinde până în vârful muntelui. La oarecare depărtare, pe stâncile abrupte unde nu-i chip să poți ajunge, printre palmierii pitici, năpădiți de vița sălbatică și plante parazite, se zăresc apărând mici forme negre, care se mișcă din loc în loc, sărind uneori cu învârtituri drăcești.

Privind cu binoclul, putem distinge bine culoarea părului cenușie, iar pieptul sur, aproape alb; niște căpușoare mici, rotunde și nici o bucățiță de coadă. Din depărtare, cu ochiul liber, ai putea să-i iei drept o bandă neastâmpărată de copii de ȝigani, care se zbenguiesc goi printre tufișuri. Aici e singurul loc din Europa unde a mai rămas o colonie de maimuțe trăind în libertate. La celălalt mal pe coasta africană este o altă colonie de aceeași rasă — magotul — cu mult mai numeroasă, ocupând o stâncă numită Muntele Maimuțelor. Neamul lor trăia odinioară pe stâncile din Grecia și Sardinia, dar a dispărut de mult. Dacă a mai rămas aici, asta se datorește protecției deosebite din partea autorității engleze. În secolul trecut nu mai rămăseseră decât vreo câteva perechi; se credea că va dispărea și această ultimă colonie europeană. Englezii au luat măsuri strașnice împotriva celor care prindeau sau împușcau vreo maimuță.

Când e secetă li se pune pe stânci, la îndemână, apă de băut. Numai pe vremea când se coc smochinele, micii locuitori se coboară din vârful muntelui, formați în bande, umblă noaptea după furat prin grădinile din oraș. Deși uneori sunt prinși asupra faptului, nimeni nu îndrăznește să se atingă de hoții aceștia, întrucât toți cetățenii micii republici sunt declarați inviolabili și Marea Putere Britanică asigură integritatea teritorială a acestui mic stat, pus sub o așa de înaltă protecție.

Cum stam privind în zare auzim deodată un sunet strident de trompetă, și o groaznică detunătură zgudui din temelii uriașul bloc de stâncă. Bateriile engleze începuseră exercițiul de tir asupra ȝintelor mișcătoare, închipuind niște vase inamice plutind departe în largul mării.

La primul semnal de alarmă o vânzoleală cumplită cuprinse colonia maimuțelor. Înnebunite de groază, dădeau năvală unele peste altele, în salturi de acrobați se repezeau prin tufișuri, scoțând niște ȝipete scârțâitoare, cătându-și scăparea în crăpăturile stâncilor, în fundul văgăunelor de cealaltă parte a crestei. După câteva minute erau toate la

adăpost; cât a ținut tirul nu s-a mai zărit nici una.

Cum stam contemplând, din înălțime, prin pâcla luminată a zării, coastele dințate ale celor două continente, munții albind în depărtarea fumurie, iar la orizontul mării șirul de insule care-și scoteau capetele din sânul valurilor, mi se părea că privesc prefacerea pământului în primele lui epoci.

Închid ochii... Și pe-atunci soarele strălucea înfierbântând piscurile pleșuve, rămase în urma retragerii apelor; ghețari monstruoși alunecau spre văi, lăsând goale șoldurile stâncilor roase; și, încetul cu încetul, scheletul munților începu să se înfășoare în draperiile verzi ale vegetației.

Pe ce vreme anume și în care punct al globului a răsărit, printre miriadele de vietăți, ființa care avea să ajungă atos-stăpânitoare? Întrebarea aceasta stă la temelia cunoștințelor omenești, ca o enigmă chinuitoare pentru mințile ce caută locul omului în natură.

Ne așezăm la umbră, pe salteaua moale de mușchi verde, în timp ce căpitanul urmărea cu binoclul spiralele de fum, care se mistuiau în văzduh după fiecare bubuitură de tun. Doctorul, văzându-mă pe gânduri, începu să-și dezvolte teoriile știute despre originea speciilor și descendența omului...

Un armonios Please sir! mă trezi din reverie, tăind brusc firul gândurilor. Una dintre englezoaice îmi întinse „zâmbind, c-o grațioasă ironie, un pumn de alune proaspete, culese atunci din tufiș. Îi mulțumesc zăpăcit și încerc să sparg între dinți coaja fragedă a alunelor verzi. Pe când mestecam cu poftă hrana asta, așa de plăcută străbunilor noștri, începui să observ mai de aproape pe gingașa miss, care spărgea alunele c-o ușurință uimitoare între dinții ei mari, albi și regulați.

Dar mintea, pornită ca o mașină sub presiune, căta mereu, prinzând verigă de verigă, în lanțul nesfârșit ce leagă prezentul cu noaptea timpurilor îndepărtate. Căutam să prind firul prefacerilor de forme și culori, din vremea strămoșului maimuță-om, urât, păros și negru, până azi, la strănepoata lui, această fiică a Albionului cu pielița gâtului ca zăpada, cu părul strălucitor ca aurul, cu ochii albaștri ca seninul cerului. Și pentru că terminasem alunele care-mi plăcuseră, ca și păroșilor noștri strămoși, mă ridicai ducându-mă spre un tufiș încărcat.

Pe când întindeam mâna să culeg alune, îmi apărui deo-dată figura inspirată a unui vechi prieten, cercetător cu mintea ascuțită, care de atâtea ori îmi repetase fraza pe .care, fără să vreau, o învățasem pe de rost: „Coborându-se din nuc, pentru ca să culeagă alune, maimuța s-a făcut om”.

ÎN TRE ALBION ȘI ANDALUZIA

Era prea devreme când am intrat singur în holul otelului, unde ne daserăm întâlnire pentru masa de seară. Din prag simții că aici stăpânește ordinea vieții engleze. Pretutindeni o liniște rece, solemnă. În lady-room, câteva doamne grave, imobile, cu cărțile în mână, stau îngropate în jilțuri comode. În salonul rezervat pentru gentlemen, vreo doi englezi corecți și glaciali, cu pipele între dinți, descifrează, c-un calm britanic, măruntul scris al gazetei Times desfășurat, întins ca un cearșaf. Într-o altă sală e barul: în fața tejghelei elegante, de mahon lustruit, cu fața de marmură roșie, câțiva ofițerași tineri, cocheti, midshipi de la torpiloarele din port, ridicăți pe scaune înalte și rotunde, beau pe tăcute whisky și gingerbeer.

Trec pe terasă unde sunt așezate mesele. Un mic parc fermecător coboară lin pe panta dinspre mare. În umbra discretă a smochinilor bătrâni, printre boschetele de mirt și lavandă, lucește albul marmurei unui bazin; o coloană de apă țâșnește din mijloc, se resfiră în jerbă de ploaie, căzând în picături ca mărgelile de sticlă. Numai sunetul uniform al apei vibrează în vraja locului tăinuit. Prin țesătura frunzișului joacă, scânteind în vale, fire de beteală și spărturi de oglindă — apa mării, poleită în asfințit, are nuanța aurie ce numai sub acest cer o poți vedea, acea culoare portocalie, zisă a cerului de Grenada.

Se cunosc încă pașii maurilor goniți dincolo, peste strâmtoare. Pierduți în noaptea barbariei africane, urmele lor au rămas încă neșterse pe acest încântător colț de pământ. Înăuntru, în casă, e recea și neguroasa Britanie a Nordului, afară e arzătoarea și senina Spanie a Sudului.

Mă hotărăsc pentru Spania și mă așez afară pe terasă. Sosește căpitanul meu, însoțind un domn cărunt și o tânără brunetă. Don Rio Guanabara cu fiica, seniorita Elvira. Bătrânul, vechi căpitan de vapor, debarcat din cauza reumatismelor, e stabilit în port ca agent al unei companii de navigație engleză, cu firma și pavilion spaniol. Lui ne adresasem pentru serviciile și reparațiile de care avea nevoie vaporul nostru.

Ne așezăm la masă. În fața noastră două familii englezești: figuri reci, aristocratice. Ei, îmbrăcați în negru, solemn — smoching, vestă albă — ele, în rochii de mătase, elegante, decoltate. La altă masă, în dreapta, se așază două zvelte domnișoare, subț comanda severă a unei guvernante înalte de vreo doi metri. O observ cu atenție: rigidă, monumentală; după figură, îmbrăcămintă și picioare, nu-i poți stabili vârsta și cu greu sexul.

Privind lumea din sală, cad iarăși în păcatul obișnuit. Fără să vreau, încep să compar figurile și mișcările, să clasez și să grupez în minte tipuri, specii și rase omenești. Fete prelungi, curate, albe și roșii, ochi albaștri, reci; trupuri legate, osoase, cu mușchi întăriți; mâini și picioare mari.

Calmi, demni, imobili, automați, fără gesturi, fără cuvinte. Fălciile solide, cu dinți mari, albi, lucrează neîntrerupt, mecanic, mestecând bucățile de ramstek, aproape crude, stropite cu Worchester-sauce. La asemenea mașini puternice trebuie combustibil solid carnat și lichid alcoolice tare, ca să funcționeze continuu cu aceeași forță, la același grad de mare presiune. Una dintre cele două nobile Miss din fața mea are în adevăr un profil de frumusețe engleză, pe care nu-l poți găsi niciodată în clasele de jos ale acestui popor. Liniile trupului zvelt reies prin lungimea taliei. Ea are eleganța și frăgezimea unei tije de plantă nobilă; un cap mic, cu bucle aurii, trăsături fine, armonizând o figură gingașă, pură, aproape de albeața faianței; ochii albaștri, senini, de copil, zâmbesc c-o dulce și timidă candoare.

La masa noastră mai mult se bea decât se mănâncă. Ciugulim numai dintr-o omletă înnegrită de piper și mirodenii, sorbim însă cu poftă din vinul generos de Porto. Seniorita Elvira sughe grațios, cu buzele ei cămoase și roșii, dintr-o cupă de cristal, grenadina roșie ca sângele. Don Rio, golind una după alta sticlele de apă cu gheață, povestește de viața din Cuba, unde trăise înainte de războiul ispano-american. Vorba clară, armonioasă, se ridică uneori în ton de declamație. Cu gesturi măsurate își netezește barba cărunță și creată, ce-i încadrează figura pală, bronzată. Caut să prind asemănarea dintre tată și fiică; aceleași trăsături mai îndulcite într-un oval perfect, aceeași culoare mată c-o nuanță mai rumenă, obraji c-un reflex auriu de puf fin — pieleță fragedă de piersică — sub care bănuiești un sânge bogat și fierbinte. Ochii negri, adânci și îndrăzneți au scânteieri așa de vii că vorbesc, parcă, lucind arzători sub genele prea lungi și grele. O armonie în mișcări, un surâs fără nume dă acea grație și libertate pe care n-o poți găsi nicăieri decât aici pe pământul Andaluziei, la acest tip de frumusețe născut din amestecul celor două rase.

Căpitanul începe să vorbească despre înrudirea românilor cu spaniolii, amintind de mantaua muntenilor din Pirinei, asemenea cu sarica ciobanilor din Carpați. Seniorita Elvira mă roagă să pronunț câteva cuvinte în românește, să vadă dacă poate înțelege limba noastră. Potrivesc câteva vorbe și ațintindu-mi privirea în ochii ei, pronunț clar:

„Ochii negri ca mura”.

O undă de râs argintiu îi îmbujoră obraji:

— O! dar asta-i curată limba spaniolă. Exact așa se spune și la noi, și râde, râde cu poftă, arătându-și o splendidă dantură albă, lucitoare. La fiecare mișcare i se clatină cerceii enormi, niște verigi de aur; iar în jurul gâtului mat, cărnos, sclipesc mărgelile de chilimbar vechi, cu bobul mare, ca strugurii din Orient.

Plecăm. În drum ne întâlnim cu doctorul Algazal, însoțit de Mister Blok, tânărul inginer mecanic al șantierului naval care făcea reparațiile vaporului nostru.

— Am luat măsuri ca să continue lucrul și noaptea; mâine, sigur,

vaporul dumneavoastră e gata de plecare, spune hotărât englezul care, numai după ce isprăvește cu noi, se îndreaptă către senorita Elvira. Nu salută, nu zâmbește, nu-și înclină șira spinării; după un All right! scurt, tăios, o energetică scuturătură de mână.

Cum ne plimbam încet pe aleea de chiparoși cerniți de umbra serii, priveam cu admirație la cei doi tineri care, vorbind în șoapte, alături, pe nesimțite se desprindeau din grupul nostru. Englezul, drept, înalt, o statură athletică, pășea apăsător și sigur lângă spaniola mlădioasă, cu talia cabrată, cu mersul lin, ondulat, pe care-l au numai femeile de aici. Spaniolele se mișcă fără să ridice piciorul de la pământ, pare că merg alunecând în zbor. La fiecare mișcare ce-o face, întorcându-se cochetă spre el, liniile fine ale trupului răsar vădite sub pânza subțire a hainei lungi, ce cade în cute armonioase. C-un fel de grație simplă își înclină capul, și buclele negre, lucioase, năvălesc de sub toca de catifea roșu ca focul.

Doctorul se apleacă spre urechea mea:

— Sunt logodiți de mult, dar el așteaptă să fie înaintat șef al șantierului, ca să se poată însura. Știi, obiceiul lor, nu se căsătoresc până ce nu au asigurată o situație bună, pentru a-și putea întemeia casa și familia. Pe orice meridian s-ar găsi, englezul nu-și schimbă principiul: „My house is my castle”.

Și cum rămăsesem mai în urmă, micșorând pasul, doctorul, iubitor de teorii, începu să-și spună părerile favorite în chestia nedelegată a raselor omenești.

— Ce minunat neam s-ar produce prin amestecul de sânge al acestor două rase, care se completează perfect. Mă rog, ce-i lipsește acestui popor, care a stăpânit odinioară două continente și a avut o grandioasă civilizație pe când restul Europei zăcea încă în noaptea barbariei creștine?... căci noi am fost veriga dintre antichitate și Renaștere... Un singur lucru: simțul practic — proza vieții moderne. Acest popor e ca un fiu de nobil scăpătat: a moștenit bravura, spiritul, caracterul, toate virtuțile străbune, afară de aurul pe care l-au cheltuit părinții. O! ce superb produs ar ieși; ce material uman s-ar da civilizației europene din fuziunea asta de rase... forța, fermitatea Nordului combinată cu inteligența și finețea Sudului.

Și pentru că începusem a zâmbi, doctorul ridică deodată tonul:

— Dar câtă vreme încă se va pune mai mare preț pe chestia îmbunătățirii rasei cailor și câinilor decât pe aceea a rege-nerării neamului omenesc?

După o tăcere de câteva minute, doctorul, care-și aprinsese o imensă țigară de foi „puros”, se porni din nou ca să-mi lămurească pentru ce și cum mor popoarele, cum se sting civilizațiile, cum a trecut mintea omenească din vârsta credinței în vârsta rațiunii, de-a lungul veacurilor, de la asirieni până la amestecul de sânge latin în populația statelor Americii de Sud.

Târziu mi se păru că doctorul, târât de-o nobilă pasiune pentru dezlegarea enigmelor, se rătăcise suind și coborând în domeniile vaste și obscure ale celor două științe, pe care cu drept le numea: geologia și chimia istorică.

Trecuse miezul nopții când ne-am despărțit în dreptul farului, care veghea cu ochiul lui neobosit asupra portului adormit de mult. O lună plină, plutind departe și nepăsătoare pe bolta cerului Mediteranei, arginta deopotrivă și marea cea fără de urme și pământul răscolit de miile de furnicare agitate în veșnica luptă a vieții.

\signatureGibraltar, 1912

ÎN DELTĂ

RĂTĂCIND PRIN DELTĂ

Regulat în fiecare an, câteva zile, doctorul, un savant cu suflet de artist, își părăsea laboratorul cu toate microscoparele, eprubetele și bogatele culturi de microbi. Înarmat c-o lupă și c-o tolbă, se desfăta în pribegie prin împărăția stufului, erborizând și adunând felurite găze și lighioane de baltă.

Nu-l slăbeam nici un pas; cu pușca în spinare, îl însoțeam pretutindenea.

Șosele, drumuri bătute, nu se află în Delta Dunării. Cele câteva așezări omenești s-au cuibărit, de teama apelor mari, pe înălțimea grindurilor — vechile cordoane litorale.

Între cele trei brațe ale fluviului, călătoream zile și nopți întregi, înțepeniți în câte-o lotcă neagră, alunecând pe luciul gârelor înguste — cărări de apă moartă, tăiate printre zidurile înalte ale pădurilor de stuh. Potecile de apă, umbrite și tăcute, se pierd în luminișul scânteietor al ghiolurilor — bogate poieni de baltă.

Cum s-au întocmit aceste poetice grădini, așa la întâmplare, fără ca mâna omului să se amestece în jocul bizar al naturii? Boschete de sălcii bătrâne, scorburoase, cu pletele spălate în limpezimea apei, tufișuri verzi încărcate de ciorchini cu flori albăstriei și galbene, liane, crini albi de baltă pe fragede tije, cupe aurii de flori de nufăr semănate printre foi late, care plutesc pe oglinda apei ca niște imense palete de smarald.

Așa de clară era apa în zilele de vară, că uneori priveam c-un fel de spaimă în adâncuri, ca într-o oglindă fermecată, la dese păduri de ierburi, fantastic încălcite, ce cresc misterioase pe fundul bălții fără să poată răzbate vreodată la lumină.

Botul ascuțit al lotcii noastre alunga, înspăimântate, popoarele de pești, ridicând din păpurișul tânăr miriadele de găze care pluteau în nurași argintii scânteind în lumina soarelui. Întâlneam felurite neamuri de păsări de baltă, ce-și aveau cuiburile ascunse prin luncile de trestii, prin locuri nepătrunse, unde cloceau în voie. Urmăream pe cer lungi cârduri de păsări călătoare, care-și făceau popasul pe malul mării până porneau în caravane plutitoare spre țările de miazăzi. Ne strecuram adesea, alunecând ușor, printre insule plutitoare, pline de verdeață; printre pământuri înșelătoare de plaur, format din rădăcinile plantelor putrezite, întrețesute cu vremea ca o păslă umedă și moale, pe care crește stuful tânăr și felurite agățătoare ierburi de apă. Cu cât rătăceam mai mult prin labirintul lagunelor, spre inima Deltei, ne simțeam tot mai înfiorați de tăcerea gravă a pustiului, ca și de tainica șoptire a trestiilor; părea că ne afundăm într-o altă lume de vise, în misterioasa împărăție a necunoscutului.

Uneori doctorul rămânea în contemplare.

— Balta — spunea el mișcat — mă farmecă. Munții rigizi și reci, pădurile triste și monotone mă apasă. Marea, veșnic schimbătoare, în oglinda căreia se reflectă cerul cu alte nuanțe la fiecare ceas, îmi încântă ochii; dar numai balta îmi farmecă simțirea și-mi ațâță mintea. Peisagiile de baltă, viața bogată și misterioasă care se zbate în umezeala asta îmi evocă vârsta primelor epoci, începuturile vieții pe pământ, enigma nepătrunsă a Creațiunii. Când pentru întâia oară m-am găsit singur în pustietatea bălții, în mijlocul acestei naturi solemne și primitive, în care nu se simte nici o suflare omenească, mi se părea că intru deodată într-o lume aparte, rămasă printr-o vrajă în starea zămislirii; un colț de pământ peste care plutește încă tainicul parfum biblic din vechea povestire a facerii lumii în cele șase zile.

* * *

De-o săptămână hoinăream prin Deltă. Noaptea, de groaza țânțarilor, dormeam afară sub poloage, lângă chirhanalele pescăriilor. Plecând din brațul Sulina, ne strecurasem prin toate gârlele, străbătusem nenumărate ghioluri, răzbind până în brațul Chiliei. La întors luasem alt drum; tăind de-a curmezișul pădurea Letei, ieșirăm în regiunea dunelor de nisip pe malul mării. După câteva ceasuri de alergătură pe urmele urechilor unui șoldan, care-mi scăpase prin tufișurile pădurii, găsii pe doctorul meu la rădăcina unui stejar umbros, adâncit în studierea unor frunze culese pe drum. Și cum mă minunam nedumerit de rostul acestui petic răzleț de pădure bătrână în mijlocul pusteii nisipoase, doctorul, cu lupa în mână, începu obișnuitele explicații:

— Flora asta e caucaziană. Vânturile marine au adus aci semințe din cealaltă parte a Mării Negre, din Munții Caucazului, care sunt în fața Deltei noastre. Semințele au căzut pe dune și au încolțit; cu timpul nisipurile s-au fixat. Iată o minune a naturii... o dovadă de adaptare la mediu a plantei: rădăcinile copacilor, în loc să meargă în jos ca de obicei, în adâncimea pământului, aci se prelungesc departe la suprafața solului, ca niște șerpi uriași, încolăciți, care caută să-și sugă hrana în întindere.

Numai după-amiază ieșirăm din pădure. Deodată ne apărură înaintea ochilor, vastă și goală, zona dunelor, întinsă până la orizont, ca o mare de valuri de nisip, ondulată în nuanțe de aur mat, sub lumina soarelui de vară. Nici un punct, nici o pată de umbră, pe care să se oprească vederea. Dezolant pustiu. Lanțuri nesfârșite de coline de nisip, cu pante dulci, înșirate paralel și monoton ca niște troiene ridicate de viscol. Grăunțele de nisip, fine și seci, se furișau prin haine, iritându-ne pielea. Înaintăm cu greutate prin nisipul moale și fierbinte, în care piciorul se îngroapă până la glezne. Cu picioarele goale, prin arșița soarelui de-amiază care ne cocea capetele, înaintam ca doi pelerini rătăcitori printr-un deșert, străbătând

zona dunelor până la malul mării. Numai pe nisipul jilav și bătut al plajei, puturăm călca mai în siguranță. Din urmă, ne ajunse o căruță dobrogeană. Doi cai mici, pietroși, suflând din greu, trăgeau căruța cu două roți pe uscat și cu celelalte două prin apa mării, care se prelingea la fiecare lovitură de val, suptă de nisipul înserat al plajei.

Pe jos venea desculț un pescar lipovean, c-o barbă roșie, încâlcită; pe-un umăr purta, ca niște desagi, o pereche de cizme uriașe.

Îl cunoșteam din port.

— Încotro Petrușca?

— Mergem la Sulina să aducem făină și sare pentru chirhana.

— Dar ce lucește acolo, în zare, pe malul mării?

— Acolo îi Cardonul.

— E un sat?

— Nu-i sat. E numai o singură casă. A fost demult acolo cardon rusec, adică pichet de graniță, când jumătate de Deltă era rusească și jumătate turcească.

— Ei, și acum ce-i acolo?

— Acuma stă Andrei Filozofof.

— Cine-i acela?

— Cum, n-ați auzit de el? Apoi cine nu cunoaște în Deltă pe Andrei Filozofof? Și Petrușca începu să râdă cu poftă. El este om tare bun la inimă. A avut el demult la Sulina un bucluc mare; s-a scârbit așa de lume, că a venit aci să trăiască singur. A găsit casa asta goală, a reparat-o, a pus pomi, câțiva butuci de vie, și a făcut un petic de livadă. A scăpat el pe mulți pescari de la moarte, iarna când îi prindea furtuna la larg și arunca la coastă lotcile cu oameni îngheteți.

Doctorul, care urmărise convorbirea mea cu Petrușca, se opri deodată, întrebând nedumerit:

— Bine, dar cum stă omul acela în pustietatea dunelor de nisip, singur cuc, pe malul mării?

— Apoi să vedeți, cică el nu poate suferi să aibă stăpâni și nici cu legile nu vrea să aibă de-a face. Mă rog, el și-a închipuit o gospodărie așa ca pentru un om singur... se cheamă că el e stăpân. Nu plătește nici bir, nici taxe, că la el nu-i nici cârciu-mă, nici cafenea. Nu se află strop de spirt la Cardon; numai ceai le dă oamenilor care se opresc din drum acolo la el. Om bun și cuminte este, dar lumea râde și-i zice Filozofof, „regele Cardonului”, și casa lui cică-i „palatul regal”.

Ne apropiam de Cardon.

Departe, înaintea noastră, între oglinda lucitoare a mării și întinderea pustie a dunelor de nisip, tremurând în undele scânteietoare ale soarelui, ca în jocul de lumină al unui miraj fantastic, o pată de umbră și verdeată, gâtul de barză al cumpenei unei fântâni și albul unei case, surzând în zare ca o veselă oază în pustietatea unui deșert nisipos.

— Acolo-i „regatul Cardonului”! și c-un gest larg, întinsei binoclul

doctorului, care se opri în loc cuprins de admirație.

Sunetele unor băți regulate vibrau undeva departe, ajungând până la noi într-un ecou cadențat ca o toacă de mânăstire. Ascultam nedumeriți. Petrușca, zâmbind pe furiș în barba lui încâlcită, ne lămuri.

— E toaca lui moșu Andrei Filozof. Are el o tigaie spartă pe care o ciocănește de câteva ori pe zi, ca să sperie păsările care-i mănâncă sămănăturile. Că în toată pustietatea asta numai acolo-i un petic de verdeață și toate păsările tăbărăsc pe el. Moșu zice că nu se mai luptă cu oamenii de când s-a retras la Cardon, ci numai cu păsările cerului a rămas să lupte.

Un dulău flocos ne întâmpină de departe c-un lătrat răgușit.

— Moșule, strigă Petrușca, iaca a venit domnii în regatul dumitale.

Din umbra unui buchet de sălcii palide, apăru un bătrân zvelt încă, îmbrăcat c-o flanelă de marinar, cu pantalonii suflecați, cu picioarele goale în niște papuci cu talpa de lemn, cum poartă fochiștii de la vapoare. Își descoperi capul alb de sub o pălărie de paie țuguiață și, după ce ne măsură c-o privire ageră, ne întinse o mână uscată și osoasă.

— Bine ați venit sănătoși. Nu poftiți în casă la răcoare?

— În palatul regal, adăugă Petrușca, râzând ca un copil uriaș.

Casa de piatră, cu ziduri groase de un metru, cu ferestre de-o palmă. Intrăm într-o odaie mare, cu masă lungă la mijloc, cu două bănci de lemn. Pereții acoperiți cu gazete ilustrate și câteva fotografii încadrate în rame de scoici colorate. În fund, o vatră monumentală. Focul se întreținea veșnic, sub o căldare pusă cu artă pe o schelă de grătare de vapor.

Fără să întrebe, moșul a și început pregătirea ceaiului.

Mă așteptam să văd un bătrân schivnic, hursuz, un anahoret stors și uscat ca un pergament, îndoit de post și rugăciune. Când colo, aveam în fața noastră un bătrân frumos și verde încă; se ținea dârz și călca voinicește. Părul și barba erau albe ca zăpada, dar unse și pieptănate cu grijă; obrajii încă rumeni, deși pielea era pârlită de arșița soarelui și tăbăcită de sărătura mării. Voios și isteț, avea în vorbă și-n privirea ochilor albaștri, senini, un fel de blajină cuminenie.

Pe perete, într-o cadră de scoici, chipul unui militar, strain; în haine albe, c-o imensă cască de colonii în cap, sta călare mândru pe o cămilă. Moșul arătă cu admirație spre el.

— E lord Gordon. Cu el am făcut serviciu în tinereță. Eram băiet de punte pe șalupa lui de inspecție, pe când era delegatul Angliei în Comisia Europeană a Gurilor Dunării. A! Ce om a fost! De aci a plecat în Sudan, unde a și fost ucis.

Și moșul începu să ne povestească de pe vremea stăpânirii turcești, de când a început Comisia Europeană să lucreze la adâncirea canalului de la Gura Dunării.

După ce băurăm ceaiul clocotit, turnat în farfurie, cu bucăți de zahăr între dinți, după obiceiul pescăresc, ieșirăm la aer, în umbra sălciilor

din bățutura casei.

— De cât timp te-ai așezat aci, moșule? Începu doctorul un întreg interogator.

— Numai de patruzeci și doi de ani.

— Ei, și de-atâta vreme n-ai mai fost în lume?

— Apoi de ce să mă duc eu în lume, dacă vine lumea la mine?

— Nevastă, copii, rude, n-ai pe nimeni pe lângă dumneata?

— Ba am o fată. E măritată la casa ei, departe de aici.

— Nevasta ți-a murit de mult?

— N-a murit... a plecat în lume... de mult. Și după câteva minute de tăcere, bătrânul începu pe-un ton glumeț: Ați văzut peștele cela care se cheamă țipar, de samănă întocmai c-un șarpe? Umpli un sac cu șerpi și bagi între ei și un țipar; acu trebuie să vâri mâna în sac și să nimerești pe nevăzute țiparul dintre șerpi. Asta-i însurătoarea. Așa își alege omul nevasta.

— Ei, dar știi că ai haz, moșule, îi spuse râzând doctorul. De unde știi istoria asta cu țiparul?

— Apoi din lume, că eu am umblat mult prin lume, până m-am scârbit de ea, că n-am găsit decât orânduiala minciunii peste tot locul pe unde am umblat și, la urmă, m-am hotărât să mă trag aici, să trăiesc singur, stăpân în Cardonul meu.

— Apoi nu degeaba îți spune lumea Filozof, regele Cardonului, sfârși doctorul, râzând cu poftă, pe când se pregătea de plecare.

Vedeam bine că bătrânul mai avea ceva de spus.

— Știți, prin partea locului trec rar doctorii, am o boală și eu. Mă supără în piept un fel de hârcâială, încolo slavă Domnului, sunt sănătos tun.

Doctorul îl examinează, întrebându-l:

— Fumezi de mult, moșule?

— De mic copil... oare să mă las de fumat? Atâta mângâiere mai am și eu.

— Ce vârsă ai?

— Vreo optzeci și doi de ani.

Doctorul stătu o clipă pe gânduri.

— Nu, să nu te lași de fumat. Am să-ți trimit eu, moșule, niște doctorii bune de la București.

* * *

Pe drum întrebai pe doctor de ce nu l-a oprit pe bătrân să fumeze dacă-i face rău tutunul.

— Îi face rău, dar la vârsta lui... cu cât i s-ar prelungi viața dacă n-ar fuma? Să-l lipsești și de singura plăcere care i-a mai rămas pentru restul

zilelor ce le mai are de trăit în pustietatea asta... Și doctorul, scoțându-și imensa lui pălărie de paie, își trecu încet mâna prin părul cărunț. Interesant tip moșneagul ăsta... ce furtuni i-o fi răscolit sufletul de s-a exilat aci... ciudat caz... să trăiască singur... stăpân...

Ca să-l întetesc, pentru că știam bine firea doctorului, aruncai o sentință banală:

— Omul e animalul sociabil la culme.

— Și totuși, în fond, începu doctorul încruntând sprâncenele, omul rămâne întotdeauna singur. În societatea cea mai plăcută, în tumultul vieții zgomotoase, ca și în pustietatea asta, omul e veșnic singur... Numai frica de singurătate, slăbiciunea resorturilor sufletești, nevoia de a se înșela pe sine îl face să caute în afară lumea care-i dă o iluzie ametoitoare...

— Doctore, dar uiți legătura de sânge, amorul...

— Lângă un frate iubit, ca și lângă o femeie adorată, vine momentul când te simți singur, cu lumea ta aparte... Stai în fața cortinei, dar ce se întâmplă în dosul ei nu poți ști niciodată, e o veșnică taină. Și doctorul se pierdu, după obiceiul lui, într-un șir de reflecții tot restul drumului, până sub seară, când am ajuns în port.

A doua zi doctorul părăsi Delta.

După o săptămână, primesc prin poștă, de la București, un pachet, pe care trebuia să-l trimit moșului de la Cardon. Erau două cutii de tutun bectimis și o sticlură cu doctorii. Boala și leacul erau împachetate la un loc.

* * *

De câte ori plecam la vânat prin Deltă, mă abăteam și pe la Cardon. Moșul Andrei Filozofof mă întâmpina întotdeauna cu aceeași prietenească mulțumire, voios și isteț, privind lumea și viața veșnic cu aceeași liniște filozofică. Ascultam cu drag povestirile lui din trecutul Sulinei, de pe timpul stăpânirii turcești, când se adunau la Gura Dunării sute de corăbii, de se vedeau în rada portului păduri de catarge. Cică ședea căpitanul de port turcesc, în cerdacul biroului căpităniei, și privea marea, fumându-și narghileaua; corabia, cu toate pânzele în vânt, urca fluviul și deodată, printr-o măiastră manevră, corabia se oprea cu pânzele în pană; numai după ce pilotul făcea semn cu basmaua că s-au numărat taxele și toate bacșișurile cuvenite, căpitanul flutura și el basmaua, în semn că-i liberă corabia să urce pe Dunărea în sus, spre Galați sau Brăila. Povestea frumos moșul: anul, luna și ziua, parcă le citea în calendar.

— Pe la 1874, în octombrie, chiar în ziua de Sfântul Dumitru, a fost o furtună mare, când s-au înecat douăzeci de corăbii în rada portului. În războiul de la '77—78, pe la 11 iunie, a fost atacul șalupelor-torpiloare rusești împotriva flotei turcești, a lui Hobart-pașa, aci în fața Gurii Dunării.

În 1888, la 15 august, când cu furtuna cea mare, de s-au înecat cincisprezece corăbii...

Încercasem în mai multe rânduri să aflu, de la bătrânii din port, trecutul acestui om original. Într-o seară mă întorceam din largul mării cu Barba Spiru, cel mai bătrân pilot din port. Își încercase o pânză nouă, croită cu mâna lui, pentru „Maria”, vestita barcă ușoară cu care, odată, bătrânul lup de mare făcuse singur înconjurul Mării Negre. Soarele roșu căzuse la orizont. Apa lucea în lame de metal însângerat. Pădurile de stuf din Deltă ardeau, cuprinse de incendiul asfințitului. Vântul sufla împotriva noastră, dinspre țarm.

Ca să putem intra în port, trebuia să mergem în volte, schimbând direcția într-un nesfârșit zigzag, cu vântul din coastă. Întrâziam. Pământul și apa așteau pe încetul în negura nopții.

Depart, farul portului își deschise ochiul veghetor, urmându-și în tăcere clipirea regulată. De o parte și de alta, pe linia joasă a țărmului, nu se mai deslușea nimic prin pânza de întuneric. Și... deodată, o pâlpâire slabă, ca un sâmbure de lumină, prinse a luci spre nord, în masa neagră a coastei pustii.

— Ce lumină se vede într-acolo?

Barba Spiru aruncă în depărtare o privire ascuțită și în loc să răspundă începu să râdă, strâmbându-și groaznic fața încrețită.

— Ce lumină poate să fie aceea? Întrebai a doua oară, nedumerit.

— E farul din Cardon.

— Nu știu nici un far acolo.

— E farul pus de regele Cardonului. Andrei Filozofof are obiceiul să așeze la fereastra cocioabei, la palatul lui regal, o mică lampă de gaz. Pescarii se folosesc de lumina asta care îi călăuzește ca să poată ieși cu lotcile la coastă, când îi apucă furtuna la larg și nu izbutesc să intre la adăpost în port. Pe mulți i-a scăpat el iarna de la moarte.

Barca, aplecată pe o parte, aluneca ușor și apa fâșâia lovindu-i coastele în cadență. Până în port mai aveam mult.

— Ia ascultă, Barba Spiru, nu poți să-mi spui ce-i cu moșul Andrei Filozofof? De ce trăiește el singur, cuc, în cardonul lui?

Barba Spiru, după ce-și trecu sub un genunchi saula școtei, capătul acela de frânghiuță care ține întins colțul pânzei, își aprinse o țigară groasă împotriva vântului, c-o rară îndemânare, și începu:

— Pe Andrei îl cunosc de băiet, că-i de-o samă cu mine. Am fost cu el mus, adică băiet de punte, pe vasele Comisiei Euro-pene, când s-au început lucrările de la Gura Dunării. Tată-său a venit de jos, pe o corabie, și-a rămas aici: s-a însurat c-o româncă din Tulcea. Eu l-am apucat șef de echipaj pe una din dragele Comisiei. Dar ce nație era, n-aș putea spune. Un fel de albanez sau machedonean. Andrei și cu mine eram tineri de tot, când am intrat elevi-piloți la corăbii, că era mare lipsă pe atunci de piloți la Dunăre. Ce viață era pe vremea ceea pe ai-cea! Se încărcau vasele numai

cu brațele. Mii de oameni, din toate neamurile din lume, se înșirau ca furnicile la lucrul portului. Frământarea și larma nu conteneau nici ziua, nici noaptea, că se câștiga mult pe atunci; ne jucam cu lirele engleze, și aurul curgea prin toate cafenelele de pe chei. Ce-i dă prin gând unui cafegiu din port, să aducă o trupă de harfoniste din Bohemia, că era mare lipsă de femei pe aici. În scurt s-au și încurcat toate, ba unele s-au măritat de-a binelea. Sunt și azi aici femei cuminți, mame, bunici, soacre, respectate de toată lumea.

Când s-a văzut că primul transport de femei a avut preț, s-a mai adus un rând. Cea mai frumoasă fată din toate câte au fost aduse atunci era una Clara. Înaltă, mândră, cu părul ca păcura și fața ca laptele, un glas de argint, și în ochii ei negri lucea un fel de ispită care înnebunise tot portul. În fiecare noapte era scandal; se încăierau și se tăiau cu cuțitele bărbații din pricina ei. Andrei se smintise de tot. Unui italian i-a tăiat o ureche. Unui grec i-a spintecat obrazul c-o lovitură de cuțit. Într-o noapte, un negustor armean a furat-o pe Clara și-a dus-o pe-un vapor la Constantinopole. Andrei s-a luat după dâșii. După o lună, a adus-o pe Clara înapoi și s-a cununat. După un an, au avut un copil. El o iubea cu patimă. Și se arăta și ea a fi femeie cumințe la începutul căsniciei, până ce-a venit la Comisie, ca ajutor de căpitan de port, un dalmatin: Niculici, om tare îndrăcit.

A început de la o vreme muierea să-i facă ochi dulci. Și într-o seară, așa pe-o vreme ca asta, ne pomenim chemați, Andrei și cu mine, de dalmatin, ca să ne dea ordin să băgăm în port o corabie mare ce trebuia să plece în grabă spre Galați.

Pe corabia pe care o aduceam încet în port, Andrei era la prova, eu, la puntea de comandă. Numai ce-l văd deodată că trăneste binoclul jos, trece ca o furtună pe punte și, fără nici o vorbă, sare în barca legată de vas și începe singur să tragă la lopeți din răsputeri. Mă uit înainte și zăresc, în dâra de lumină a lunii, o altă barcă ce se furișă spre malul celălalt. Am bănuiră ce putea fi. Până să ancoroz și să dau o barcă la apă, a trecut un timp. Cu doi oameni la lopeți, trăgeam la disperare, doar voi putea ca să-l ajung din urmă. Dar nu era chip. Am văzut bine, în lumina lunii, goana celor două bărci. Andrei a ajuns, a sărit în cealaltă barcă în care se deslușeau două umbre. S-a încins o luptă. Am auzit glasul dalmatmului, care cerea femeii să-i dea cuțitul. Trupurile încleștate se zbăteau cu turbare. Căutau să se arunce unul pe altul peste bord, în apă. Am cunoscut bine, în lumină, chipul femeii. Era Clara, care se apleca lovind cu lopata, ca să zdrobească o mână care se înfipsese în marginea bărcii. Am ajuns prea târziu. Am văzut un trup căzând, răsturnat în apă, și barca alunecând prin întuneric. Când l-am pescuit pe Andrei, își pierduse cunoștința. Era plin de sânge. Avea o lovitură de cuțit în piept și o mână zdrobită.

Clara și dalmatinul au fugit a doua zi, îmbarcați pe ascuns, pe-un vapor italian. Duși au fost până în ziua de azi. O lună de zile a stat Andrei

în spitalul Comisiei Europene. Cum a ieșit din spital, a plecat nebun să-i caute în toată lumea. Trei ani a umblat ca marinar pe tot felul de vapoare. Apoi s-a întors potolit și schimbat cu totul. S-a retras după aceea la Cardon, unde trăiește singur, cum l-ați văzut. Copila, care i-a rămas, a pus-o într-o școală de călugărițe catolice la Galați, unde a căpătat o creștere bună și învățătură. Nu știu de unde și până unde un franțuz, director de bancă la Constantinopole, a cunoscut-o, s-a amoretat și a luat-o în căsătorie. Au venit pe aici de vreo două ori; voiau să-l ia pe bătrân în casa lor, unde ar putea trăi fără nici o grijă. Dar el se încăpățânează și nu vrea în ruptul capului să-și lase Cardonul lui.

* * *

Trecuse vreo trei ani. Cardonul îl zăream numai uneori de departe, de la înălțimea punții de comandă. Coborând încet canalul strâmt al Dunării, spre mare, trebuia să urmăresc încordat manevra vasului, căci o mișcare nepotrivită a cârmei ne-ar fi putut zdrobi de blocurile digurilor de piatră de la Gură. Numai după ce ieșeam în radă și vasul juca slobod în limpezimea apei de mare, respirând în voie, întorceam privirea înapoi pe întinderea nemărginită a Deltei. De sus, de la comandă, cercetam zarea cătând, ca pe o hartă întinsă înainte, locurile știute și umblate de mine altădată.

În valurile de aramă ale stufului fără sfârșit, sticleau ochiuri de apă — oglinzile de argint ale ghiolurilor. O pată neagră închidea în fund zarea: era pădurea bătrână de la Leti. Zona dunelor de nisip, ca o arenă goală, poleită, ardea în soare. Și la marginea ei, pe malul mării, apărea Cardonul, o mică insulă de verdeață într-un pustiu nisipos.

De câte ori în nopțile cu lună, plutind între cer și apă, în lungile călătorii, nu-mi apăruse în minte singuraticul Cardon! De câte ori nu schițasem un plan neisprăvit, închipuind o hazlie închegare geografică asupra acestui infim regat al singurătății, cu suprafața... populația... producția... și figura de patriarh a unui bătrân rege filozof!

Într-o dimineață albastră de vară, plecasem cu pușca în spinare după becațe. Vaporul avea să stea două zile în port la încărcare. Umblam singur. Plaja pustie se pierdea în zare, ca o panglică fără capăt. Marea era calmă: aproape de țărm, lucea în scânteieri de azur; departe, la larg, undula ca o leneșă pânză albastră, din ce în ce mai închisă, până la cercul de safir al orizontului. Liniște desăvârșită. Natura sălbatică și măreață parcă ațipise moleșită de arșița soarelui. Nu întâlneam nici o vietate; nu se auzea nici un zgomot, nici o mișcare. Singur, c-un fel de mulțumire adâncă, sorbeam adierea sărată și amară a respirației din larg. Numai din când în când, un murmur vag înfiora ușor apa ce mângâia țărmul — eternul ritm al mării, singurul glas al singurătății.

Mă oprii după câteva ceasuri de mers. Nu împușcasem nimic. Culcat pe nisipul moale și cald, mă odihneam cu ochii închiși pe jumătate. Într-un târziu, mi se pare că aud un zgomot în depărtare. Pe plajă, se desprindeau două puncte negre, care creșteau în zare.

Așteptam cu necaz apropierea celor doi oameni, care veneau să tulbure liniștea solemnă a pustiului. Un om mărunțel, în haine albe, cu pușcă în spinare. Celălalt, voluminos, în haine cenușii, cu fața ascunsă sub o imensă pălărie de paie. Nu i-am recunoscut decât când s-au apropiat. Șeful poștei, un pățimaș vânător de baltă, și doctorul, vechiul meu tovarăș, venit din nou în Deltă pentru completarea unei splendide colecții de țânțari.

Bucuroși de întâlnire ne urmarăm împreună drumul. Numai când se zări Cardonul, doctorul întrebă:

— Ce-a devenit moșneagul? Mai trăiește filozoful?

— Trăiește, răspunse șeful poștei, e zdravăn încă. Și populația regatului a mai crescut c-un suflet, că s-a întors „re-gina” din exil.

La început nu prea înțelegeam. Șeful ne lămuri.

— Nevasta lui s-a întors, după patruzeci și cinci de ani de pribegie. El a primit-o. Ce-a făcut? Unde a trăit? nu se știe. De când s-a întors baba, a pierdut moșul liniștea lui filozofică. Îl cicălește mereu să se mute în oraș, dar moșul, încăpățânat, nu voiește să-și părăsească regatul.

Am ajuns la Cardon. De departe se zărea în livadă, mișcând printre butucii de vie, pălăria țuguiață a moșului. Pe un scăunaș, în fața casei, o femeie împletea un năvod. Când s-a sculat în picioare, am văzut-o bine: înaltă, dreaptă și osoasă; îmbrăcată curat, într-o polcuță și fustă de zefir albastru; o figură prelungă, cu pielea încrețită, ochii mari, negri și o umbră de musteață deasupra buzelor veștede; trăsăturile feței arătau încă urmele trecutei frumuseți; o rămășiță poate de cochetărie o făcea să-și ascundă părul alb sub o broboadă vișinie.

După ce ne măsură c-o privire bănuitoare, ne spuse câteva cuvinte de bună-venire și, apropiindu-se de șeful poștei, începu să-i vorbească încet, c-un fel de lingușire în voce și privire. Veni și moșul, strângându-ne mâinile cu bucurie. Ne pofti în casa văruiță proaspăt. De la întâia vedere, se cunoștea îngrijirea adusă de-o mână de femeie. Curățenie, perdele la ferestre, oale cu flori, lăicere pe pereți. Moșul părea schimbat. Nu mai avea blajina voioșie și pofta de vorbă de altădată. Sta tăcut și, uneori, își încrunta sprâncenele stufoase. Pe când femeia pregătea ceaiul, moșul se apropie de șeful poștei. Începu să-i vorbească în șoapte. Îl ruga ceva... auzeam aceleași cuvinte spuse cu stăruință: „Să nu-i dai nimic... să spui că n-a venit nimic... nouă aci nu ne trebuie nimic...”

După ce băurăm ceaiurile, ne-am așezat sub sălcii. În casă se auzea gura bătrânilor.

— Ia ascultă, șefule, începu doctorul în glumă, văd că ești confidentul familiei. Când unul, când altul vin și ți se spovedesc. Ce

neînțelegere, ce dramă se țese aci în mijlocul pustiului?

Șeful poștei începu să râdă.

— Știți că ei au o fată măritată bine, c-un director de bancă la Constantinopole. Fata le trimite bani prin oficiul poștal de la Sulina. Moșul nu vrea să primească banii și se înfurie de lăcomia babei. El îmi cere să înapoiez mandatele, și ea stăruie mereu să capete cât mai mulți bani. Asta-i veșnica ceartă. De-acum se ciondănesc până mâini dimineață.

Restul zilei l-am petrecut în pădurea Letei. Mulțumiți, sub seară, ne-am întors la Cardon. În drum, împușcasem câteva păsări de baltă. Doctorul făcuse prizonieri o duzină de țăntări de diferite specii.

Lungiți pe panta dulce a unei dune de nisip, priveam fața calmă a mării, care-și schimba culoarea în ora asfințitului. O adiere leneșă venea dinspre larg. Doctorul își înclină ușor capul — părea că încearcă să prindă cu urechea un sunet slab venit din depărtare.

— Fii atent. Ai ascultat vreodată muzica nisipului?

Îmi ascuți încordat auzul.

De pe întinsul pusti al dunelor ajungea până la noi, aduse de vibrațiile aerului, sunete slabe care pluteau tremurând într-o sonoritate muzicală, ca un registru grav de orgă, auzit de la o depărtare mare.

— Interesant fenomen, întrerupse doctorul. Firele de nisip, uscate și mobile, purtate de vânt, se lovesc și se freacă, alunecând la vale pe pantele înclinate ale dunelor.

Ne apropiam de singura casă a Cardonului. Înauntru se auzeau încă vorbele răstite ale bătrânilor. Doctorul se opri, clătinând din cap cu amărăciune:

— Moșnegii aceștia, care-și înveninează restul zilelor ce le-au mai rămas, s-au iubit odată. Baba asta cicălitoare a fost frumoasă, seducătoare. Ispita ochilor ei făcea odată să se taie cu cuțitele bărbații între ei. Ce urâtă e viața oamenilor.

Pe sus treceau din când în când, în zbor, împerecheate, păsări de baltă, la cuiburi, în desișul pădurilor de stuf.

Printre miriadele de gâze care pluteau prin fața ochilor noștri, săgetau prin aer libelule grațioase, cu trupuri de sidef bătute în peruzele; cu antenele azurii întinse, plutind, se încrucișau ca niște minuscule avioane colorate. Doctorul, care le urmărea zborul, mă apucă deodată de mână.

— Uite! vezi cele două efemere care plutesc încleștate strâns, contopite parcă într-un singur corp?... În aceeași zi se nasc, iubesc și mor... mor iubindu-se...

CAFEAUA ȘEFULUI

Schiță

Nu știu de ce aveam întotdeauna groază de vameși.

Poate unde am văzut lumina zilei într-un târgușor de graniță; acolo cea mai temută autoritate era Vama.

Casa părintească fiind lipită de oficiul vamal, mama, ca să ne mai astâmpere nebuniile, ne îngrozea veșnic cu domnul Vameșul.

E drept că era un om hursuz șeful, răposatul conu Mitache Nucă. Burlac, bătrân, nu iubea copiii și zgomotul, trăia singur cuc, îngropat zilnic într-un morman de condice și hârtoage prăfuite. Numai duminica apărea cu sfințenie, în redingota lui verzuie, la slujba liturghiei, căci era foarte bisericos conu Mi-tache Vameșu.

Eu, care totdeauna îl ocoleam, neîndrăznind nici să ridic ochii la el, în biserică încercam să privesc pe sub gene, furiș, la mișcările mâinii lui drepte, care făcea niște cruci mari, pe când se apleca de șale într-o cucernică evlavie.

Nu știu de ce pe atunci în mintea mea copilărească se făcea un fel de legătură între cele ce vedeam cu tot ce învățasem în cărțile școlii primare, în Noul Testament: vameșii și fariseii.

Eram adânc încredințat că omul acesta încruntat și temut venea regulat la biserică pentru a se pocăi, asemenea vameșului din Evanghелie.

Am părăsit de mult locul nașterii și valurile zbuciumatei vieți m-au purtat prin multe părți ale lumii. Pentru că nu m-am ocupat niciodată cu importul și exportul, n-am avut prilejul să cunosc tainele și suferințele vamale. Tocmai acum în urmă mi se întâmplă să am nevoie de serviciile vămii.

Eram într-un mic port dunărean: fusesem anunțat că îmi sosise din străinătate o ladă de cărți.

M-am hotărât. În fața oficiului însă m-am oprit cu sfială. Mă uit la ceasornic: ora 9 dimineața.

Mă pregăteam să bat respectuos în ușa șefului, când văd repezindu-se la mine, din fundul sălii, un moșneag mărunțel și afumat — odagiul șefului.

— Stai, domnule, cum dai buzna așa în cabinetul Lui domnu șef? Acu îi ocupat, nu primește pe nimeni, mai așteaptă o țără și dumneata.

Aștept plimbându-mă pe sală. Ca să-mi treacă de urât vreau să-mi aprind o țigară, când îmi arunc ochii pe un carton bătut în perete: „Fumatul este cu strictețe interzis pe sală”.

Resemnat, încep din nou să măsoar în lung sala vămii.

Bătrânul odagiu, așezat pe un scaun la ușa șefului, fuma cu poftă scoțând pe nări niște coloane de fum alburii.

Doi domni, vorbind în gura mare, intrară grăbiți în biroul șefului. Mă uit mirat. Odagiul se simte obligat să mă lămurească.

— Aștia sunt agenți de la casele comerciale și au dreptul oricând să intre la domnu șef.

Începusem să-mi pierd răbdarea, când tocmai atuncea apăru, surâzător ca totdeauna, domnul Moritz, simpaticul reprezentant al firmei „Interoceanica”, sucursala mării case de transport, comision, expediții, import-export, înființată de curând și în orașul nostru.

— Cu ce ocaziune pe aci pe la noi? mă întrebă cu bunăvoință domnul Moritz.

Îi spun pricina care mă aduce la vamă. Și el mirat mă întreabă de ce aștept pe sală.

— Cică șeful e ocupat și nu primește.

— Hai cu mine. Șeful e bărbat levent.

Și sub aripa sa protectoare izbutesc să intru în biroul șefului.

Un om scurt, îndesat, cu mustața sură zbârlită, c-o țigară după ureche, stă la biurou aplecat pe un maldăr de hârtii.

La mânecele sacoului albastru observ cusute câte o bucă-țică de galon lat — un fel de grad de maior de vamă.

Pe birou, alături de călimară, o ceașcă de cafea turcească îngropată într-o movilă de hârtie-monedă.

Era așa de ocupat șeful că nici nu și-a ridicat capul la intrarea noastră.

— Salutare, șefule, i se adresează Moritz, rezemându-se într-un cot pe birou pentru a-i șopti ceva pe când îi arăta niște facturi.

Numai după ce a ieșit Moritz am încercat și eu a mă apropia de birou.

Dintr-o aruncătură de ochi șeful constată că avizul pe care-l prezentasem nu-i în regulă.

— De ce ne încurcați degeaba când avem atâtea chestii de rezolvat? Dumneata nici n-ai fost operat și te prezinți așa la mine.

— Cum? Unde? încerc să întreb.

Numai atunci și-a ridicat capul șeful, măsurându-mă cu oarecare dispreț.

— Dumneata nu înțelegi românește? Du-te la taxator, care trebuie să te opereze, și pe urmă prezintă-te la mine.

Văzând că șeful se irită pentru că m-am prezentat neoperat, mă grăbesc să ies din birou.

— Moșule, unde e domnul taxator?

— La coletărie. Fă la stânga și dai drept în depou.

Lipită de birou era o magazie imensă, cu tot felul de lucruri: lăzi, baloturi și butoaie, într-o așa neorânduială că păreau aduse de valurile mării și aruncate pe o plajă în urma unui naufragiu de la larg.

Pe ușile mari, deschise în lături, lumea intra și ieșea cu diferite

afaceri.

Întreb de domnu taxator.

— Îi la revizie, dar poftiți la domnul impiegat.

Tocmai în fundul magaziei, în fața unei lăzi deschise, domnul impiegat curăța o mandarină oferită de un agent com-ercial, care tocmai atunci suferea operația vămuirii.

În două cuvinte îi spun pricina mea.

— Cu ce a venit marfa? Cu transbord, tranzit, conosament, manifest sau cabotaj?

— Cu vaporul cred că a venit, răspund eu care nu înțelesesem nici unul din termenii tehnici vamali.

— Cred și eu că n-a venit cu areoplanu. Dar vă întreb, cu ce formalități a venit marfa?

Și domnul impiegat, luându-mi hârtia care o țineam în mână, zâmbi în chip ironic de nepriceperea mea.

— Apoi nici nu sunteți în regulă. Nici n-ați fost operat.

— Tocmai de aceea am venit aci ca să mă operați.

— Imposibil. Domnul taxator trebuie să vă opereze, și pe urmă veniți la mine să vă desfigurez. Dumnealui îi dus la revizie, mai așteptați. Și impiegatul își întoarse spatele aplecându-se pentru a lua un pumn de migdale cojite dintr-o ladă deschisă atunci pentru vămuire.

Aștept cu resemnare. Privesc cu interes. Ascult cu admirație, dar nu pricep nimic, atâtea cuvinte neînțelese aruncate în jurul meu într-o limbă necunoscută.

— Adă cabotajul... dă-i conosamentul... o sută bruto... l-ai plumbuit? rupe-i plumburile... dă-i duplicatul... ia scrisoarea de trăsură... adă tariful... unde-i declarația?... ce-i cu tranzitul?... treci la verificare... dă factura... nu-i manifestul... L-ai operat? desfigurează-l...

Ce mic și ce umil mă simțeam în ignoranța mea acolo în magazia vămii. Ce n-aș fi dat să am în acele momente la îndemână un dicționar să caut termenii tehnici, să pot înțelege, să pot pătrunde înțelesul aceluia complicat mecanism profesional, care funcționa sub ochii mei cu o precizie și siguranță desăvârșită.

Amărât mă îndreptai spre ieșire, să pot sorbi afară aerul curat pe cheiul Dunării. Ușa era baricadată de câteva lăzi și butoaie deschise pentru vămuire.

Un negustor oferea respectuos unui impiegat vamal o pungă de curmale „pentru acasă la copilași”. Altul împacheta trei săpunuri roze, parfumate, „tot pentru acasă, ca monstră lui madame Sofi a d-lui impiegat”.

După vreo două ore de așteptare văd pe domnu taxator care se întorcea de la revizie.

Un bătrân înalt și adus puțin de spate. La mâneca hainei poartă cusute trei bucățele de galon îngust — un fel de grad de căpitan de vamă.

Îi spun și lui pricina mea arătându-i avizul.

— Nu vă pot opera până nu văd duplicatul.

— Apoi de unde să-l am? Cred că trebuie să fie aci la biroul d-voastră.

Domnu taxator, după ce îmi aruncă o căutătură înăcrită, strigă răstit la un băiet din biurou:

— Ghiță!... ia vezi unde-i duplicatul domnului.

În fundul magaziei, într-un fel de cușcă de lemn cu geamuri, era o masă albă, nevopsită, încărcată cu hârtii și condici — biroul d-lui taxator — lângă călimări, o ceașcă de cafea turcească îngropată într-o movilă de hârtie-monedă.

— Nu se găsește duplicatul. Veniți mâine dimineată, îmi spune scurt domnu taxator, care își împacheta cu grijă câteva scrumbii sărate alese dintr-un butoi deschis pentru vămuire.

— Ei bine, zic eu cu supărare, dar ce-i de făcut să pot intra în stăpânirea lucrurilor ce mi-au sosit? Spuneți ce taxe am de plătit și dați-mi lucrurile mele. D-l taxator își ridică capul, își încreți sprâncenele și, după ce mă fixă o clipă cu buzele strânse, începu sacadat:

— Noi nu putem călca legile. Formalitățile vamale sunt sfinte. Ne facem datoria de funcționari. Așa cu favoruri de acestea se defraudează fiscal statului...

„Se defraudează fiscal statului”, aceste vorbe, rostite c-un asemenea ton, îmi făcuse pesemne o impresie așa de vie că-mi suna mereu în minte și după ce părăsisem magazia vămii, pe când mă plimbam singur în lungul cheiului Dunării, unde sufla o adiere de vânt răcoritor. Mă îndreptasem abătut spre casă, când mă ajunsese din urmă Moritz, de la „Interoceanica”. Voios, surâzător ca totdeauna, mă opri bătându-mă pe umăr.

— Ei, ce-ai făcut? Ai terminat cu vama? Eu sunt gata de mult, operat și deja lichidat.

— Eu, zic, n-am reușit să fiu operat... nu se găsește duplicatul... mi-a spus că așa se defraudează fiscal statului.

Moritz râde cu poftă și, după ce mă ia de braț cum e obiceiul lui, începe a-mi vorbi cu blândețe într-un ton protector:

— Iacă ce înseamnă să nu fii om de afaceri. Apoi d-ta n-ai văzut acolo pe biurou lângă călimară, cafeaua șefului? Mare lucru era să pui ceva acolo lângă ceașcă... nu zic să mituiești pe un funcționar corect, nu cere nimeni asta, ferească D-zeu, nici nu șade frumos... dar cine nu tratează pe un impiegat cu o cafea turcească?... se cheamă că e o recunoștință pentru un om care îți face un serviciu personal... care funcționar poate refuza o tratație? vezi, pentru afaceri trebuie să înțelegi, trebuie să știi cum să iei oamenii...

Și Moritz, plecând de la cafeaua șefului, începu să-și dezvolte teoriile sale de psihologie experimentală aplicate în diferitele straturi sociale, pentru a mă face să înțeleg, în general, mecanismul afacerilor

comerciale, și în special, tainele formalităților vamale.

De trei săptămâni umblam pe malul Prutului, cu niște ridicări topografice pentru regularea frontierei.

Ajunsesem cu lucrarea până la marginea unei păduri străvechi. Fermecat de frumusețea unei zile aurii de toamnă, sătul și amețit de atâtea unghiuri, azimuturi și triangulații, mă culcasem cu mantaua făcută pernă sub cap, pe salteaua moale de mușchi verde, la rădăcina unui ulm bătrân și falnic, parcă anume pus de strajă la capătul potecii care tăia în curmeziș pădurea bogată, ca peria de deasă.

Stam la umbră sub streșina de frunze și sorbeam adânc mirosul îmbătător de tei, pe care-l cernea adierea vântului prin desimea întunecată a pădurii.

Singur, în tăcerea tainică a firii amorțite, visam cu ochii închiși pe jumătate, abia urmărind pânza apei Prutului, ce șerpuia alene în scurte cotituri până se pierdea în zare. Departe, șesurile păreau că se-mpreună; vederea înșelată ștergea hotarul și nu se mai deosebeau pământurile de dincoace de cele de dincolo de peste Prut.

Pe cerul limpede, un singur nourăș alb își destrăma marginea de coama dealurilor din Basarabia.

Privind spre hotarul mării împărății rusești, mă încerca aceeași sfială care m-apasă de câte ori pășesc granița țării mele.

Pământul, pe care îl simți tare și sigur sub tălpile picioarelor, cu câtă bucurie îl prețuiești atunci când de pe țărm privești apa în largul necunoscutei și mișcătoarei mări!

Nici o vietate nu simțeam în jurul meu. Frunzele abia se clătinau molatic pe codițele lor slăbite, șoptind sfioase în limba lor o prevestire tristă, pe care le-o suflase vântul celor dintâi fiori de toamnă.

Legănat de freamătul pădurii, somnul mă fura pe nesimțite.

Nu știu cât am zăcut în toropeala asta dulce a lenei până ce pofta de fumat mă învinse. Scotocindu-mi toate buzunarele, m-am încredințat că n-am nici un chibrit. Așteptam. Mi se părea că aud niște zgomote în depărtare. Îmi ascuții auzul. Ecoul unor băți rare și măsurate cădea adus de vânt în niște oftări adânci, scăpate din inima pădurii. Erau lovituri de secure — tăia cineva lemne departe.

Într-un târziu, când lumina începu să scadă și-o umbră fumurie prinse a învălui dealurile de peste Prut, mă hotărâi să mă întorc în sat.

Un om se ivi ieșind din pădure. Se opri sub bolta de frunze, în capătul potecii care străpungea ca un tunel adâncă întunecime a pădurii.

— Bună vreme, bădică!... nu cumva ai vreun chibrit la îndemână, că aștept cu țigara făcută de-un ceas?

— Poi!... chibrituri nu prea putem avea, dar om scăpăra o țără, și

foc pentru o țigară tot trebuie să găsim.

În timp ce el își scotea amnarul și iasca din chimirul lat, bățut în ținte galbene, eu îl cercetam din ochi.

Înalt, adus puțin de spate, cu pletele cărunte, niște sprâncene stufoase îi umbreau ochii mari și negri.

Își ținea subțioară securea, și minteanul scurt îi sta aruncat numai pe-un umăr.

Dintr-o dată îmi plăcu înfățișarea și vorba lui așezată. Simții că am în față un om al pământului, cumpănit la vorbă și la judecată.

Am aprins țigara și i-am dat pachetul meu de tutun.

— Îi de cel bun, de oraș.

Am pornit-o amândoi alături pe marginea pădurii, spre malul Prutului.

Suflarea ascuțită a unui vânt de nord începu a se simți deodată; vârfurile copacilor se plecară, lovindu-se într-un vuiet prelung și tulburat.

— A început iar să sufle Cazacul cu schic de zăpadă.

— Care Cazac, întreb eu.

— Așa-i zicem noi vântului ista care ne vine de dincolo, de la muscali.

Apoi tăcu. Simțeam cum mă cercetează cu coada ochiului din mers.

Avea să-mi spuie ceva și nu știa cum să înceapă.

— Mă rog matali, să nu vă fie cu bănuială, dar pe la noi prin sat când ajungeți cu măsuratul pământului?... că vă așteaptă oamenii ca pe Hristos.

— Apoi eu măsoar numai granița, nu sunt trimis pentru împărțire de pământ, cum veți fi crezând.

Un zâmbet de neîncredere îi alunecă pe buze, sub mustața groasă, tăiată scurt.

— Doar Prutul e granița noastră... dar eu îmi dau cu ideea că dacă te-apuci să măsoari pământul, trebuie să-l începi de undeva, de la un capăt... Și statul a găsit să-l înceapă-de-aici, de pe marginea Prutului.

În zadar am încercat să-l fac să înțeleagă că eu nu sunt venit să lucrez pentru împărțire de pământ. Mă ascultă cu neîncredere, urmându-și judecata lui.

— Apoi mai bine face statul acum că trimite alde d-voastră, c-a văzut și el ce-au pățimit bieții oameni cu ingineri de ceilalți, țivili... E drept că lumea s-a înmulțit, dar statul are, slavă Domnului, destul pământ; ia să se facă odată împărțeala dreaptă... adică noi ai cui suntem?... nu suntem tot ai statului... că dacă facem armată nu se cheamă că tot noi apărăm țara asta?... la uite, cât vezi cu ochii tot sate răzășești au fost din vechime. Dar am sărăcit de tot acuma, și hrisoavele pe care le avem de la Ștefan cel Mare, cu câte zece peceți pe ele, le ținem acuma la icoane, că alta nu avem ce face cu ele. Pământurile noastre țineau totuna, de colea, de la pădurea asta, ce-i zice Raiul-Lupilor, și până dincolo de Prut, cât prinde ochiul în

zare, la geana cea de deal în Basarabia.

Frământat de gânduri, ascultam în tăcere. Iarăși fără să vreau pusesem degetul pe rana dureroasă pe care mă feream s-o mai ating, deși o vedeam sângerând sub ochii mei la fiecare pas. Același fel de judecată încolțit în atâtea minți, aceeași plângere înăbușită în atâtea inimi, aceeași căutătură încruntată o văzusem scăpărând în ochii întunecați ai tuturor acelor pe care îi întâlnisem în satele de răzeși scăpătați, pe șesul săracăcios al Prutului.

De la o vreme pierdusem încrederea în leacul cuvintelor mângăietoare. Nu mai îndrăzneam să încerc nimic, priveam și ascultam îndurerat și dezarmat, ca cioplitorul care-și aruncă dalta prea slabă ca să învingă tăria unui bloc de stâncă de granit. Adevărul crud adesea îl ocoleam c-un fel de lașitate și căutam să fug schimbând șirul gândirii, de aceea mă legam, de câte-o vorbă care-mi servea ca punte de scăpare.

— Raiul-Lupilor... de ce îi spune pădurii aceleia Raiul-Lupilor?

— Apoi dacă a păzit-o lupii... cum te gândești că s-a păstrat pădurea asta așa de deasă până acum?

— Cum a fost păzită de lupi? întreb eu mirat.

— Am avut noi aici un boier, conu Iorgu Tulbure, Dumnezeu să-l ierte, că i-or fi putrezit și ciolanele, dar amarnică inimă de român. Avea el ce-avea cu pădurarii, zicea el că n-a întâlnit pădurar cinstit. Și ca să facă dovadă, i-a și încercat o dată. Mai de mult, când a fost el numit prefect, a strâns pe toți pădurarii din județ și le-a spus că a venit ordin precum ca statul de-acum înainte a taiat leafa la pădurari. Care vrea să stea fără leafă, bine, care nu, atâta pagubă. Vreo câțiva au încercat să zică ceva „...Că e greu... cum o să trăim așa... c-avem case, copii...” mă rog, ca omul când îl strângi în chingi. Apoi au ieșit afară de s-au sfătuit ei între ei ce-i de făcut. După aceea s-au ales câțiva care au intrat la prefect și-au zis că toți pădurarii s-au hotărât să rămână la posturile lor și fără leafă, că dacă au apucat meseria asta, se țin de ea.

„Bine, oameni buni, dacă-i așa, duceți-vă pe la posturile voastre și cătați de vă faceți datoria și serviciul vostru ca și până acum, le-a spus conu Iorgu, și cică a prins a zâmbi acru pe sub mustețile lui roșii țepoase.

N-a trecut mai mult ca vreo două luni și iar a pus să-i cheme la prefectură pe toți pădurarii din județ.

Au prins a se bucura oamenii, gândind că are să le dea leafa de mai înainte.

Când colo, prefectul le spune că statul a pus o taxă de cincizeci de lei pe an pentru oricine vrea să aibă dreptul de a fi pădurar la stat. Au început pădurarii a se plânge, „că după ce li s-a taiat leafa acuma li se pune și taxă... că de unde au să plătească ei atâția bani”, dar la toată urma s-au înțeles să plătească taxa și să rămâie în slujbă, că dacă asta li-i meseria, ce au să facă alta. Atunci l-a prins un râs amar pe conul Iorgu și unde a sărit deodată de pe scaun și-a început a se răsti și a înjura: „Afară, mișeilor...”

voi sunteți omizile pădurilor!...” și i-a dat pe toți afară din slujbă. A pus pe alții noi, dar nici aceia nu au fost mai buni decât cei vechi.

După ce-a ieșit conul Iorgu din prefectură și s-a retras aici pe Prut, la moșia părintească, cel dintâi lucru care J-a făcut a fost să dea afară pe toți păzitorii pe care i-a găsit pe moșia lui.

„Nu am încredere în oameni, zicea el, am să-mi aduc lupi să-mi păzească moșia.”

Și de-atunci picior de om n-a mai călcat în pădurea aceea, nici scârțâit de ferăstrău, nici boncănit de secure, nici bubuit de pușcă nu s-a mai auzit pe-acolo, ferească Sfântul!

Cum murea omului o vită, boierul o și cumpăra, ba trimitea prin satele vecine de aduna toate vitele pierite, ducea hoiturile până în marginea pădurii, și fiarele momite de miros veneau de-și luau tainul; îl sfâșiau, luându-și fiecare partea cu care intra la întunericul pădurii ca să se ospăteze.

Nu era chip să lași noaptea afară vreo vită. Se înmulțiseră dihăniile, de parcă veneau din toate părțile lumii, ca și cum ar fi mers vestea de la unii la alții că acolo-i traiul bun, așa se strângeau. Mai cu seamă iarna veneau potăile de lupi pe gheață de peste Prut. Creștea și se îndesa sălbăticiindu-se pădurea asta neumblată. Copacii își încâlceau crengile, că nu mai era chip de străbătut; frunzele căzute se spulberau de vânturi și de vârtejuri, se strângeau în troiene, unde zăceau putrezind în umezeala pământului, până la care nu mai răzbea niciodată lumina soarelui.

Era câte-o urgie de iarnă geroasă, de crăpau pietrele și înghețau păsările pe crengile copacilor, căzând jos moarte în zăpadă, și la noi în sat nici o legătură de uscături nu era slobod omul să ridice din pădurea boierului. Ardeau și oamenii stuf din bălțile de pe șesul Prutului.

„Mânca-l-ar lupii pe care îi iubește el!” așa îl blăstămau femeile din sat pe conu Iorgu, când li se răcea vatra în casă.

Și blăstămul s-a împlinit întocmai. Într-o noapte, prin postul Crăciunului, viscolea amarnic și mugea vântul de nu era chip să scoți capul afară, se auzeau urletele lupilor pe sub ferestrele caselor, de ne minunam cu toții ce poate să fie.

Și când s-a luminat de ziuă, tot satul aflase că pe conul Iorgu Tulbure l-au mâncat lupii în marginea pădurii. Nu i-au găsit decât picioarele de la genunchi în jos băgate în cizmele lui de iuft rusesc, dărele roșii pe albul zăpezii se perdeau în desișul pădurii, și vreo câteva zdrențe din îmbrăcămintea sfâșiată de dihăanii în lupta lor.

Ce să fi căutat boierul pe-acolo pe-o așa noapte? Prepusuri și scornituri au fost multe, dar nu s-a putut nimic dovedi. Cică se ducea el uneori noaptea la moara de vânt de pe deal, din marginea pădurii. E drept că morărița, nevasta lui Toma Nis-tor, era o șerpoaică de femeie fără pereche, cu niște ochi plini de foc și de păcate. Unii ziceau că oamenii l-ar fi ucis și pe urmă l-ar fi adus în marginea pădurii, ca să-l rupă lupii și să nu

se mai cunoască urma. Alții ziceau că au auzit țipete, dar anume n-au voit să iasă să-i dea ajutor.

Pe moșie, după el, a intrat fecioru-so, conul Țilică, după ce s-a întors din străinătate. În vreo patru ani el a bătut moșia la cărți și pe urmă s-a împușcat; acuma o ține un boier de la București.

Povestirea era pe sfârșite când am intrat pe poarta satului. Fără să vreau mi-am întors capul înapoi spre Raiul-Lupilor. Pădurea cea întunecată și plină de taine părea o pată neagră pe orizontul însângerat de flăcările apusului.

O PROTESTARE POSTUMĂ

Terminasem afacerea pentru care mă dusesem la tribunalul din orașul C... Era o zi mohorâtă de toamnă. Afară începuse o ploaie rece, iar pe sălile de așteptare ale tribunalului, curentul și umezeala te pătrundeau până la oase. Mai mult ca să mă adăpostesc, intrai în sala de ședință. Îmi aduc bine aminte că era un proces între doi arendași foști tovarăși la o moșie.

De paisprezece ani în șir avocații pârâtului reușeau să găsească, la fiecare înfățișare, câte un motiv de amânare a judecății.

În liniștea rece și solemnă a sălii de ședință se auzea numai glasul avocatului, care ridicase un nou incident și căuta să convingă pe onoratul tribunal că trebuie să se amâne procesul și de astă dată. Cum stam pe colțul meu de bancă, lângă ușă, ascultând cu sfințenie, deodată aud răsunând niște fluierături haiducești și o izbucnire de... „Huideo!... Ho!... Ho!... Chioaro!... Ho!...” niște strigăte așa de groaznice, că zguduiau clădirea din temelii. Nu înțelegeam ce putea să fie: vreun scandal, vreo încăierare între lumea din sală?

Mi se părea foarte ciudat faptul că nimeni nu se sinchisise de întâmplarea asta. Numai președintele, care dormita, rezemat într-un cot, a tresărit puțin; și-a încruntat sprâncenele, dar n-a făcut nici o mișcare. Aprodul de lângă ușă nici nu s-a clintit. Avocatul și-a continuat pledoaria înainte, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. N-am putut răbda, eram curios să știu ce se întâmplă afară. Am ieșit pe ușă în vârful picioarelor.

Pe sală lumea își căuta de treabă ca de obicei. Nimic deosebit. Vreo doi avocați, în robele lor fluturătoare, se plimbau vorbind, căutând să-și convingă clienții. Într-un colț, mai mulți țărani, șezând pe vine, rezemați de perete, ascultau pe un misit care le vorbea ceva. Un gardist își făcea țigara liniștit în fața unui jandarm rural, lângă o fereastră.

— Mă rog, întreb eu pe gardist, n-ai putea să-mi spui ce-au fost huiduielile acele mai adineauri pe sală?

— la nimic, domnule... un țăran țicnit care are năravul ista.

Mă uit pe fereastră și văd aproape de poartă un țăran cu sumanul sur murdar de noroi, cu o căciulă lată în fund, cum poartă de obicei ciobanii. Tocmai se opri să-și lege ațele de la opinci, căci i se târâiau pe trotuarul ud de ploaie.

Era un om slab, uscat, cu barba neîngrijită, cu niște ochi albaștri tulburi.

Răspunsul gardistului în loc să mă lămurească, îmi ațâțase mai mult curiozitatea.

— Mă rog, dar pe cine huiduie el? Din ce cauză face asta?

— Apoi nu-ți spusei că așa-i năravul lui. N-ai ce-i face. Dacă

găsește deschisă ușa sălii de ședință, trage o înjurătură țapănă judecătorilor și pleacă. Dacă nu, apoi se oprește în fața statuii celei de colo, de sus, deasupra scărilor, femeia ceea legată la ochi și cu balanța în mână. Pe aceea are el năcaz mare, cică e sfânta dreptății. După ce strigă la ea: „Ho! chioara dracului!...” pleacă liniștit iar la Baltă, că el îi tocmit acum la vite, pe moșia domnului Costică Apostoliu.

— Dar din ce cauză face el asta? încerc din nou a descoase lucrurile.

— Cică a avut el o chestie aici, la tribunal, și de-atunci a rămas cu patima asta. Ce anume o fi fost nu ți-aș putea spune, dar e aici domnul Tache Bufegiu, cel mai vechi om din tribunal, el le știe pe toate.

Am plecat pe sală. În capăt, după camera avocaților, sala era despărțită printr-un paravan de scânduri, acoperite cu gazete ilustrate. Deasupra ușii, pe un carton, era scris cu litere de mână: „Local de Debit și Bufetul Onor. Tribunalului”.

Am intrat înăuntru. La teighea, cu spatele spre rafturile pline cu rânduri de pachete, sta o fetiță bălană, cu părul buclat. Așa de adâncită era în citirea unei fascicule de roman, încât nici nu și-a ridicat ochii de pe rânduri când mi-a întins pa-chetul de țigări pe care îl cerusem. Mă așez pe un scaun și desfac un jurnal. Lângă fereastră, un bătrân citește Universul. Îl observ cu atenție. Un cap mare, pleșuv, o frunte încrețită, barbișon alb și niște ochi mici, pătrunzători, care lucesc prin sticlele ochelarilor rotunzi, încălecați pe un nas coroiat.

Îmbrăcat într-o redingotă lustruită, cu poale foarte lungi, domnul Tache Bufegiu, cel mai vechi om din tribunal, are o înfățișare interesantă.

Aștept până termină de citit jurnalul și mă hotărâsc să întreb:

— Am auzit că sunteți de mult pe aici, trebuie să știți ce-i cu omul acela care huiduia mai adineauri pe sala tribunalului?

— Domnul se vede că nu-i de prin partea locului?... pardon!... cu cine am onoare?

Și după ce îi spun numele, domnul Tache Bufegiu își trage scaunul lângă mine și strigă cu glas poruncitor: „Mândițo!... două cafele turcești cu caimac.”

— Domnul meu, nu ca să mă laud, dar pot zice fără teamă de a fi combătut că sunt cel mai vechi om din tribunalul local, ca să zic așa, edecul tribunalului. Am schimbat optsprezece preșidenți, cunosc pe degete toate chestiile de drept care au trecut pe aici, dar încă o speță așa rară cum a fost cu procesul omului ista n-am pomenit.

Mă rog, ce-i zice d-ta, dacă bunăoară, într-o bună zi, autoritățile îți fac toate actele în regulă, prin care se arată precum că d-ta ești mort?...

Nu prea înțelegeam bine ce voia să-mi spuie, totuși îi răspund:

— Am să dovedesc că sunt în viață.

— He!... făcu înțepat domnul Tache Bufegiu, nu zic ba, ai să poți dovedi, dar țăranul săracu nu poate și pace. Că și boul are limbă lungă, dar

nu poate să vorbească.

Mă rog, să-ți spun cum se prezintă cazul... nu zău, e o speță rară. Individul în chestie, țăran dintr-o comună de-aproape, îl cheamă Andrei Penișoară, neștiutor de carte, dar nu prost, avea pământ cu chirie de la stat, vreo zece hectarii.

Cum și în ce fel s-a întâmplat lucrurile nu ți-aș putea spune, dar atâta știu că a intrat în dușmănie cu percepatorul și secretarul comunal.

Ce-au făcut ei, ce-au dres, că au întocmit o hârtie către șeful ocolului domenial, precum că numitul locuitor fiind decedat și neavând moștenitori, n-are cine plăti dările către stat și, în consecință, să fie deposedat de cele zece hectare de pământ.

Numitul decedat, care habar n-avea că dușmanii l-au îngropat de-a binelea, se duce într-o bună zi la percepator să plătească dările, după obicei.

Percepatorul nu-i primește paralele și-i răspunde scurt că pentru dânsul locuitorul Andrei Penișoară nu mai există. Omul deodată nu s-a cam dumerit cum stă lucrul, dar, în primăvară, când să bage plugul în țărină, se pomeneste că-i deposedat de pământul din care se hrănea de atâția ani.

S-a plâns omul la unul și la altul, dar cine să stea să-l asculte și să-l creadă. În fața autorităților el era considerat ca mort.

S-a dus și la șeful ocolului domenial, precum ca să dovedească în ființă că este viu și că pe nedrept l-a deposedat.

Șeful ocolului ce era să facă? Cum să-l creadă pe cuvânt că este viu, când el avea la dosar acte în regulă că omul e mort, fără moștenitori.

I-a spus să facă o petiție pentru a se cerceta cazul.

Șeful ocolului trimite petiția, conform legii, subprefectului spre cercetare, subprefectul o înaintează pe cale ierarhică secretarului comunal, care, de data asta, dovedește cu acte că omul este dispărut din comună.

La urmă, omul o ia pe calea judecății. Face proces celui care luase pământul pe care îl lucrase el. Era un cumnat al percepatorului.

Apoi, dă în judecată statul, mă rog, ca omul fără carte, se afundă din ce în ce mai rău. A pierdut peste tot, față cu actele doveditoare aflate la dosar.

La toată urma, când a văzut omul că nu-și poate dovedi dreptatea și că a pierdut tot ce mai avea, s-a exaltat puțin la minte, și în ședință a tras o înjurătură zdravănă în fața tribunalului în complex.

L-a arestat, l-a condamnat, dar când și-a terminat pedeapsa, cel dintâi drum l-a făcut iar la tribunal, și iar a tras o înjurătură și o huiduiaală justiției.

L-a arestat din nou, l-a bătut la poliție, l-a trimis la jandarmi să-l înapoieze la urma lui, dar, după câteva săptămâni, cum s-a întors în oraș, s-a arătat iar la tribunal ca să-și facă obiceiul.

Acum a intrat la o moșie, păzește vitele la Baltă și, de câte ori vine prin oraș, dă câte-o raită la tribunal, și, după ce trage câte-o huiduiaală

tribunalului, se întoarce înapoi cuminte la treaba lui.

N-are ce-i face, acum s-a învățat toată lumea cu el, nu face la nimeni rău, atâta patimă are și el... ce să-i faci?

He!... domnule... crede-mă, că-s bătrân, cu administrația să nu te pui niciodată, că, dacă o vrea să te frece, te freacă, dom-nule, că nici justiția nu poate să te scape.

De necaz n-a mâncat la prânz, s-a plimbat două ore și a fumat zece țigări, așa era de enervat domnul director Victor Iliăș, comisar titrat de clasa I, numit abia de patru luni în serviciu, ca director al poliției locale.

Numai când a constatat că în port-tabac nu mai avea nici o țigară, s-a hotărât să intre în cafeneaua din centru, unde se găsea concentrată, la orice oră din zi, întreaga viață și activitate a orașului. Cum a deschis ușa, s-a oprit în prag, lovit de mirosul greu, înecăcios și acru al aerului îmbăcsit pe care-l consumau zilnic intelectualii provinciei. După prima clipă de șovăială, păși hotărât înainte, grav și corect, cu mâna la pălărie, printre șirurile de mese, până în fund. Căci d-l director avea felul său de a fi și de a se prezenta; din ziua în care de-barcase aci, păstra aceeași poză de o corectitudine aleasă, de o politețe rece și gravă, uneori distrat, alteori visător, dar totdeauna corect și grav. Știa cum să-întrebuințeze o anumită tactică pentru a se prezenta și impune în ochii lumii de pro-vincie.

— O gingirie subțire, fiartă bine! răsună glasul sonor al lui Aurică chelnerul, care ajunsese a cunoaște gustul fiecărui client în parte, așa că le comanda consumația obișnuită îndată ce vreunul se arăta în ușa cafenelei.

E atât de amărât azi d-l director, încât, prin norul de fum al unei țigări speciale, abia își aruncă privirea în fund spre casă, de unde niște ochi arzători îi urmăresc mișcărilor. Altă dată el observa în tăcere ceasuri întregi pe casierita de zi, bruneta ceea, coaptă și mândră, cu degetele ferecate în inele sclii-pitoare. Nu că o privea cu vreo intenție oarecare, dar i se părea un subiect nostim, un cap de studii și observații interesante — mai cu seamă când se înroșea emoționată de acordurile muzicii, care repeta anume, în fiecare zi, La belle brunette, valsul al cărui titlu, Anghelachi capelmaistru îl scrisese cu așa ortografie încât publicul citea întotdeauna: Labele brunetei.

De două ore se chinuiește să termine primul articol din Universul și nu-i chip: rândurile îi joacă sub ochi, ar vrea .să nu se mai gândească la cele întâmplare de dimineață, și-i peste putință. Mereu îi vin în minte vorbele și observațiile prefectului, ale polițaiului și ale primarului.

Acum se căiește că nu le-a răspuns așa cum trebuia. Ce, oare n-a procedat bine și corect?... Nu și-a făcut decât datoria și nimic mai mult decât datoria. Și, în definitiv, ce-a făcut pentru a stârni o adevărată furtună, ridicând în picioare toate autoritățile orașului? A făcut cu o seară mai înainte o simplă descindere la Iani Cafegiu, în acel tripou ordinar, în care se jefuiesc oamenii la jocul de cărți; a confiscat banii și mobilierul, încheind cuvenitul proces-verbal, pentru a da pe contravenient în judecată. A lucrat conform legii, cum scrie la carte, îndeplinind procedura întocmai și corect. Unde-i, mă rog, abuzul de putere care i se impută acum? Asta e

crima de care s-a făcut vinovat și pentru care stau gata să-l sfâșie toate autoritățile: poliția, primăria și prefectura?...

Nu, nu se miră de polițai, care nu poate fi considerat decât ca o brută, care i-a primit procesul-verbal râzând de i se scutura burta: „Da' aprig mai ești, mititelule!... ce te repeziși așa... mai sunt alții, cu experiență și practică mai cevașilea”... La ce te poți aștepta de la un bătrân din cadrele vechi ale poliției, înnăvălit în rele, care nu știe decât să bea, să sfântuiască și să fumeze cu țigareta lui de chihlimbar de jumătate metru lungime.

Dar prefectul!... ei, la asta nu se aștepta: oricum, om serios, cu greutate, cu pretenții de cultură; cine ar fi crezut că poate să judece lucrurile în așa mod.

„Prea te precipitezi, tinere... mai întâi trebuie să cunoști localitatea și oamenii pentru a ști cui trebuie să-i faci procese de contravenție și cui nu... Sunt interese politice locale care... În definitiv caută mai întâi și te inițiază... altfel trebuiesc luate lucrurile...”

Și cu ce ton i le spusese toate aceste... a!... nu-și va ierta niciodată lipsa asta de energie... de ce nu i-a răspuns așa cum i se cuvenea? Ei... unde sunt iluziile cu care intrase în noua meserie, când hotărâse să se devoteze ei cu trup și suflet!... Cu puțină stăruință ar fi putut intra în magistratură, că, slavă Domnului, are și el rude care reprezintă câteva voturi, și, oricum, nenea Costică poate el ceva când a reușit cu majoritate zdrobitoare la alegerile de astă-iarnă la Tecuci.

Dar nu, a preferat, deși avea licență, să intre în poliția nouă care se organiza și cerea elemente culte și titrate. Într-adins se ceruse într-un oraș străin și nu în locul lui natal, numai pentru a-și putea face datoria și serviciul în conștiință.

Visase o viață nouă, aventuroasă, o viață de muncă și emoțiuni; a urmărit cu pasiune cele mai delicate afaceri polițienești; pentru amorul meseriei a se expune la orice pericol; a moraliza, a reforma personalul năvălit, a ajunge la idealul unei poliții moderne ca și în Occident, a parveni ca poliția să fie o a doua magistratură, respectată și apreciată...

Și când colo... ce deziluzie!

La ce-i folosisse atâtea chinuitoare examene de Drept?... Pentru ce își bătuse capul cu criminalitatea lui Tarde, cu memoriile lui Goron... cu o întregă bibliotecă pentru care și acum plătea ratele întârziate?...

Unde și când va aplica măcar o iotă din cărțile care zăceau movilă pe masă și în geamandanul burduf de sub pat?...

La fiecare măsură și reformă nu întâlnea decât piedici; de patru luni în serviciu și nu instruisese nici o afacere mai frumoasă, nici o crimă, nici un viol, nimic interesant. În provincia asta infectă nu se întâmplau decât beții ordinare, bătăi și scandaluri de cârciumă.

Până acum nu și-a pus iscălitura decât pe condicuțele de la biroul de servitori și pe statele de leafă de la sfârșitul lunii.

O viață stearpă și monotonă, târându-se după un program neclintit,

între birou, birt și cafenea.

Și pentru o mizerabilă leafă, care nu-ți ajunge nici pentru a-ți achita cartela de la birt, trebuie să suporti acest mediu obscur și infect, să stai, fiind totdeauna corect, într-un cerc de oameni ordinari și ignoranți, care nu știu decât a ciupi mita contribuabililor...

„Ha!... poliție modernă!... Asanarea moravurilor... A doua magistratură!... Mofturi!... Spoială!... Barbarie!...” scrâșni d-nul director și se ridică bătând enervat cu pumnul în masa de marmoră.

— Îndată la domnu!...

— Casa!... plata și un pachet de „dame” la domnu!... se auzi iar sonor glasul lui Aurică chelnerul.

În stradă aerul era curat și rece. D-l director se mai însenină puțin, totuși îi flutura pe buze un zâmbet de amară ironie. Încheindu-se corect la haină, plecă în sus, cu pași largi, admirându-și dunga pantalonilor călcați în ziua aceea.

„Hm!... eram sigur, imbecilul de Ștefanachi se ține ca umbra de mine.” Imbecilul de Ștefanachi era un agent secret — după cum se recomanda el singur — însărcinat de polițai a urmări zi și noapte pe noul director, doar s-o putea să-l aibă la mână cu ceva.

După ce-și făcu obișnuita plimbare, până în dreptul prefecturii, se întoarse înapoi, și, cum era răcoare, voi să intre pe la croitor pentru a-și lua pardesiul dat la reparat.

Dar se opri, aducându-și aminte că mai are de dat încă 76 lei — nu că n-ar fi putut amâna oricât ratele la croitor, dar voia să fie corect și de aceea se hotărî să aștepte până la leafă.

În ușa cafenelei se întâlni în față cu Iani Cafegiul, care-l salută respectuos; cum nu-l putea ocoli, d-l director, stăpân pe sine, îi vorbi cu blândețe:

— Bonjour! d-l Iani, poți veni la poliție să-ți ridici banii și mobilierul. Din partea mea, personal, nu am nimic... eu nu mi-am făcut decât datoria... mă rog, e logic sau nelogic?... Dar nu înțeleg cum ai făcut ca toate autoritățile să-ți ia apărarea?

— E loțigo, d-l directoru... mă scuzați... suntețo omo buno, ma pre seriozo e tinero... însă pe urmă o să înțelegi cum merge treaba la noi... Iani se grăbea să plece. Vă saluto cu respectu! Și în momentul când îi întinse mâna, d-l director, simțind ceva rece gâdilându-l în palmă, își retrase mâna scurt; atunci un zângănit de argint răsună repetat și trei patace de câte 5 lei se rostogoliră de-a dura pe trotuar.

Directorul rămase o clipă zăpăcit, urmărind cu ochii mersul patacelor, după care Ștefanachi se repezi pe brânci să le prindă. După primul moment de nedumerire, d-l director explodează cu o indignare furioasă. Iani însă o șterse grăbit, uitându-se mereu în urmă, să vadă dacă nu se ține cineva după el.

Ștefanachi agentul, care nu pricepea întâi cum s-a întâmplat lucrul,

se minuna cu mâna la gură: „Mai mare rușinea, asta n-am pățit-o niciodată, dar cum, Doamne iartă-mă, le-o fi scăpat din mână?”

Lumea din cafenea se alarmase, se întrebau unii pe alții despre cele întâmplate, toți se grămădeau pe la ferestre; s-au întrerupt toate jocurile. Ca fulgerul s-a răspândit vestea prin cafenele și în tot orașul.

Cazul era comentat în felurite chipuri. Au fost discuții violente între taberele vrăjmașe, care s-au format în câteva momente pentru și contra directorului.

Unii îl considerau un grandoman exagerat, alții susțineau că e un ageamiu, sau că face paradă și fasoane de cinste. Foarte mulți dovedeau, pur și simplu, că directorul a fost un prost că n-a primit banii.

S-au găsit și câțiva care își arătau în gura mare sincera lor admirație pentru acest tânăr corect, încât vorbeau cu entuziasm de indignarea sublimă cu care — susțineau ei — că au văzut cum d-l director aruncase banii în obrazul celui corupător, care voia să cumpere cu o mizerabilă sumă de 15 lei conștiința unui funcționar titrat. Deși, după cum se vede, părerile erau împărțite, eroul zilei, mândru, cu un calm admirabil, părea că nici nu voiește a da atenție celor ce se vorbeau pe socoteala sa.

D-l director în seara aceea fericită se plimbă până târziu, călcând corect, falnic și mulțumit de sine, asemenea unui general în seara zilei unei victorii strălucite.

Era aproape miezul nopții când d-l director, pipăind prin întuneric, dădu cu mâna, pe birou, de un plic așezat lângă chi-britelniță.

Nerăbdător, înainte de a aprinde lumânarea, cu chibritul între degete, aproape să se frigă, observă cercetător plicul.

Era închis și fără adresă.

La lumânare îl desfăcu grăbit și... mirare... Înăuntru trei hârtii de câte 20 lei.

De unde și cum? Mister!...

A rămas câteva minute uimit, întorcând plicul pe o parte și pe alta...

„Hm!... a înțeles... e teribil, domnule, cu ce încăpățănare se urmărește coruperea funcționarilor corecți!...” își zise d-l director, aruncând hârtiile pe birou.

Ce-i de făcut acum?...

Trebuie să procedeze sistematic. O să le dea a doua zi în mâna prefectului... ce mutră o să facă!... Dar prefectul a plecat în seara asta la București.

Politiailui?... nici vorbă că nu, bruta asta ar fi în stare să bage banii în buzunar și să-i râdă cu cinism în față. Dacă ar fi scrisă adresa pe plic s-ar cunoaște poate scrisul lui Iani pe care l-ar da în judecată... ar fi un proces celebru...

Curios caz. La asta nu s-a gândit niciodată: să vii acasă, să găsești de-a gata o sumă de bani și... culmea, să fii în așa situație să n-ai cui să-i înapoiezi... Închipuie-ți că în loc de trei hârtii de 20 ar fi trei de câte o

sută... da' dacă ar fi de câte o mie? Să vedem cine i-ar da înapoi? Și cui să le dai?

Cine e acela care, găsim o pungă în drum, să n-o ia? Dar când o găsești la tine pe masă?... D-l director trânti furios cu pumnul în masă, își scoase haina și smunci butonul care îi strângea gulerul; de-abia putea să respire.

Să te compromiți pentru trei hârtii de câte 20, când ai dat probe de corectitudine... ce mizerie!

Hotărât!... banii aceștia nu-i aparțin, deci trebuie înapoiți... asta e clar.

Dezbrăcându-se grăbit, se aruncă în pat, desfăcând un jurnal pentru ca, citind, să nu se mai gândească la banii de pe birou. După câteva momente d-l director aruncă jurnalul pe care nu-l putea citi, căci era prea tulburat.

Cu siguranță că toate autoritățile au primit bani de la Iani Cafegiu, chiar prefectul, acest om grav și sever, cu toate că e așa de sus-pus... Și cine ar avea curajul să-l bănuiască măcar?... câte se petrec între culise... se vede că fiecare își are secretele sale profesionale.

Cum o să-l umilească el pe prefectul acesta îngâmfat, când îi va prezinta cele trei hârtii refuzate... Dar prefectul vine peste vreo săptămână, până atunci primește și el leafa... așa că poate să aibă intactă suma asta, chiar dacă acum ar cheltui din ea.

...O s-o dea înapoi, deci, ar putea-o considera ca un scont... dar o să se decidă mâine... și d-l director suflă în lumânare, pentru a se putea liniști, în sfârșit.

PESTE OCEAN

LA NIAGARA

Până la Buffalo trenul extrarapid, fără să se oprească, atinge numai în goana-i nebună orașe moderne și prozaice, botezate pompos de americani cu nume poetice din antichitate: Palmira, Siracuza, Itaca, Roma.

Străbatem o bogată regiune industrială. Câmpia verde îi pătată de negrul fabricilor, afumată de monstrele locomotive „Pacific”, tăiată peste tot de rețeaua aeriană a cablurilor electrice, sfâșiată în zbor de mii de automobile cu miros de benzină și nori de praf în urmă.

Cine ar recunoaște în haosul civilizației moderne sălbatica și pitoreasca vale Mohawk, teatrul de altădată al mării epopei romantice, descrisă de celebrul romancier american Fenimore Cooper?

Aci, în sânul unei naturi aspre, în cadrul de apă și pădure, de-a lungul marilor lacuri s-au desfășurat odată acele filme încântătoare de aventuri și peripeții eroice, în care pionierii îndrăzneți și războinicii indieni, superbii tatuati Ciorapi de piele și Ochi de vultur, ne aprindeau imaginația copilăriei, purtându-ne în deliciu printr-o lume primitivă, măreață și fantastică.

Un murmur surd, continuu și vag, ajunge până la noi venind de undeva din depărtare.

— E glasul Niagarei, îmi spune tovarășul de drum.

După un ceas ajungem. Ne oprim pe malul unei ape mari. Pare un fluviu de lățimea Dunării. Nu-i fluviu. E un canal săpat de natură într-o albie de stâncă, pe o lungime de 60 kilometri: un imens jgheab de piatră prin care se scurge apa din lacul Erie în lacul Ontario. Diferența de nivel dintre cele două lacuri este de o sută de metri.

Stăm pe mal și privim. Prima orientare.

În susul apei, cât pot cuprinde ochii, vezi fața netedă a undelor clare, alunecând c-o repeziciune amețitoare. În josul apei, la câteva sute de metri, fundul de calcar e rupt brusc; și acest fluviu lat, cu tot volumul lui de apă — coloană de deluvii, cum i se spune — se prăvălește deodată și cade de la înălțime, spărgându-se jos pe un pod de piatră. Un nor de pulbere de apă plutește la orizont, veșnic suspendat în aer.

Acolo e cascada. Nu se vede încă bine. Auzi numai zgomotul detunător, neîntrerupt. Simți parcă plutind în juru-ți o atmosferă de mister și primejdie.

Ne oprim. Un bloc de stâncă c-un buchet verde de arbori bătrâni: Insula-Caprei, rămasă ciudat în mijlocul torentului, desparte cascada în două. Căderea dinspre țărmul american e mai mică. Cea despre țărmul canadian, în forma unei imense potcoave, arată marea cataractă în toată splendoarea ei.

Enormul volum al torentului — douăzeci și cinci de milioane de

tone pe oră — strâns între pereții de stâncă, se bombează ca și coama unui monstruos val de ocean. La mijlocul cascadei masa fluidă e așa de groasă că pare solidă — o masă compactă, colosală, se rostogolește vertiginos și cade brusc în abis, spărgându-se pe stânca de jos în miliarde de bucăți. Și în tunetul groaznic ce zguduie pământul, răzbate un fel de muget de uragan perpetuu ce umple văzduhul ca o cumplită amenințare de cataclism.

Simți, asurzit, căderea, fără să poți vedea spargerea jos, de fundul acelui satanic cazan clocotitor, ce fierbe ca un crater de vulcan în erupție. Apa pulverizată izbucnește năvalnic în vârtejuri fumegânde, ca niște nori fantastici de aburi irizați. Și în jocul razelor de soare, sub unghiuri diferite, praful lichid tremură bizar într-o orgie de culori îmbinate în dungi străvezii, ca o panglică de curcubeu solar.

Aspectele Niagarei, după starea cerului, variază la infinit. La mijloc, în pătura profundă a torentului, e un verde închis, slăbind din ce în ce mai pal spre lături. Coloane de mercur, șuvoaie metalizate, curg pe margini, printre stânci pierdute jos, într-o fierbere de argint topit. Și fluviul, până departe, se acoperă c-un strat de spumă fină, ca o dantelă capricios destrămată pe un alb câmp de zăpadă.

Răpit, înfricoșat, rămâi ceasuri întregi, cătând în extaz la spectacolul grandios ce te reține împietrit în sentimentul profund al micimii omului în fața eternelor fenomene ale naturii. Misterul nepătruns și groaznică ei maiestate niciodată nu s-au putut descrie sau zugrăvi.

Îmbrăcați ca niște scafandrieri, în haine de pânză gudronată, ne scoborâm sub cascada centrală pe o scară strâmtă și udă, alunecând la fiecare pas. Un negru buzat, c-un trup de atlet, ne conduce și ne susține până jos la piciorul stâncii mâncate de apă. În spațiul strâmt, rămas între peretele de piatră și masa lichidă, ce fac în cădere o curbă perfectă, e întinsă o punte îngustă în spatele cascadei — Grota-Vânturilor, pe care n-o pot trece decât oamenii cu nervii sănătoși.

Avalanșa de apă cade c-un tunet asurzitor. La depărtare de o palmă de ochi ai înaintea peretele lichid ca o cortină gigantică. Păturile de aer sunt izbite cu atâta putere că vâjâie vântul într-un vârtej de curenți, c-un urlat sălbatic și răutăcios, pe care nu-l poți auzi în largul mării pe timpul marilor furtuni.

Asurziți, orbiți, biciuiți de plumbii de apă rece, uzi learcă până la oase, ne strecurăm prin pânzele dușurilor torențiale, pe puntea îngustă, înclăștându-ne mâinile înghețate de balustrada lunecoasă. În sfârșit am scăpat la lumină. Amețiți, ne oprim să răsuflăm. De frig ne clănțanesc dinții în gură. Cu puterile sleite, urcăm treptele până sus în capul scării. Ne uscăm la soare înfiorați de-un tremur de tensiune nervoasă și stăpâniți încă de-o ciudată senzație: o profundă mulțumire de salvare, o ascunsă mândrie de biruință — parca am trecut teferi prin centrul unei trombe marine.

A doua zi, dimineată, cu tramvaiul electric, facem circuitul Niagarei, oprindu-ne pe diferite poziții ca să vedem cataractele sub toate aspectele. Trecem celebrul pod suspendat. O minune tehnică, o pânză de păianjen țesută în aer la o înălțime amețitoare deasupra abisului. Intrăm pe pământul Canadei. Nici o formalitate, nici un control. Numai uniformelee stacojii ale soldaților englezi ne atrag atenția că pășim pe teritoriul unei colonii britanice.

Rezemați de-un grilaj de fier, la marginea prăpastiei, urmărim jos, pe apă, mișcările unui vapor: „Zâna negurilor” plutind vânzolit de frământarea talazurilor înspumate. Văzută de sus, mica navă pare o insectă imprudentă atrasă de pericol; se apropie de cascadă și deodată se retrage cu groază, urmărită de rafale de ploaie, de jerbele care țâșnesc din uriașa căldare în clocot infernal.

— Și când te gândești, spune tovarășul meu, că minunea asta a naturii se distruge pe nesimțite. Baza stâncii de calcar este roasă mereu de apă. Căderea se retrage cu jumătate de metru pe an. Va veni o vreme când în locul cascadei va rămâne numai un canal strâmt, prin care apa se va scurge fără să cadă de la înălțime.

— E adevărat, răspunse un american, dar geologii au calculat că asta are să se întâmple peste vreo 30.000 de ani, așa că o putem admira în liniște.

O sumă de legende circulă asupra acelor îndrăzneți campioni, care — seduși de vecinătatea primejdiei și de vanitatea reclamei — au înfruntat prin nebune aventuri puterea Niagarei.

Celebrul echilibrist Blondin a traversat cascada, mergând pe o frânghie de sârmă întinsă de la un mal la altul. Purtând o mică sobă în spate, echilibristul s-a oprit la mijloc, a spart câteva ouă din care și-a preparat o omletă, ospătându-se liniștit pe sârmă, deasupra cascadei.

Un oarecare Robert Flack, construindu-și o barcă specială, și-a dat drumul în cursul apei, dar a fost înghițit de torent chiar sub ochii soției și ai copilului său.

Mai fericit a fost înotătorul Graham, care avu ingenioasa idee de a construi un butoi lestat la fund, pentru a-i păstra poziția verticală. Cu chipul acesta a traversat de câteva ori cascada. Mulți înotători l-au imitat, dar câți din ei n-au plătit cu viața sfidarea nebună și curajul steril al unui eroism inutil.

Pieile-Roșii, tribul irochezilor, vechii stăpânitori ai Niagarei, se adunau pe malurile aceste aducând, o dată pe an, o tragică jertfă marelui Spirit al apelor. Pregăteau o barcă, o albă pirogă, împodobită cu ghirlande de flori și încărcată cu fructe și cu felurite daruri.

Dintre fetele de măritat alegeau pe cea mai frumoasă pentru sacrificiu. Noaptea, pe lună plină, tot tribul se aduna pe malurile torentului. În mijlocul urltelor sălbatice și al dansurilor diabolice, se lansa piroga în curentul apei. Numai câteva minute apărea în lumina argintie a lunii,

plutind fulgerător spre abisul morții, acea stranie viziune pe care, într-o clipă, Niagara o înghițea pe vecie.

MINCIUNILE LUI CHATEAUBRIAND ȘI LITERATURA AMERICANĂ

În cercul nostru, plecat de dimineață din Buffalo, se găsea o tânără intelectuală din Boston.

Miss Mildred T... O blondă zveltă, fragilă, cu o voce muzicală, c-un cap de madonă. Bluza de mătase, culoarea fragilor, era prea decoltată; în ziua aceea, ce-i drept, era o căldură nesuferită. Bărbații, după moda americană, umblau numai în vestă și sacoul pe mână.

În scurt timp ne-am pus toți la curent cu starea civilă a americancei, care ne intrigase la început.

Unica fiică a unui mare industriaș din Boston. De douăzeci și opt de ani. A doua oară divorțată. Își reluase vechiul titlu de Miss, cum e obiceiul în Lumea Nouă. Renunțase la măritiş pentru a-și păstra completa libertate.

Studiase muzica doi ani la Paris. După trista experiență a căsniciei, se apucase de literatură și studii sociale. Deși avea o grație naturală, inteligență și cultură aleasă, părea la prima cunoștință cam excentrică și indescifrabilă. Venise la Niagara pentru o lună, ca să ia note în vederea unui roman feminin la care lucra de un an.

Stam în parcul îngrijit de pe malul canadian, înșirați pe bancă la umbra unor tei bătrâni. Privind panorama Niagarei, căutam să-mi închipui peisajul primitiv, așa cum trebuie să fi fost pe vremea Pieilor-Roșii, în sălbatica măreție a naturii virgine, înainte de a fi insultată și mutilată de decorul și reclama civilizației aduse de oamenii albi.

— Ce trebuie să fi fost odată prin locurile aceste? Chateaubriand, care le-a descris magistral, spune că irochezii se hrăneau cu vânatul animalelor târâte și ucise de cataracte. Indienii cu pirogele lor ușoare, din coajă de copac, pescuiau urși, cerbi și bizoni căzuți și aduși de torent.

— Admirați mult pe Chateaubriand? mă întrebă c-un zâmbet ironic scriitoarea americană.

Dintre toate celebritățile europene nici una n-a scris despre America mai mari minciuni ca Chateaubriand. Opera lui n-a fost scrisă după vedere, la fața locului, așa cum susține el. A fost compusă din bucăți la birou, răscolind o întreagă literatură adormită de trei secole în prafurile bibliotecilor: studii, memorii, însemnările exploratorilor, misionarilor și călătorilor din trecut.

— Ce are a face cum a lucrat, o întrerup eu, a scos dintr-un material brut un extract minunat. A făcut un aliaj prețios, opere nepieritoare ca Atala și Natchez, în care — după cum spun marii critici — strălucesc pietre nestemate, rămase parcă din Biblie, sau de la Omer și Ossian.

— Trebuie să știți că noi, americanii, iubim mult adevărul și sinceritatea în viață și în artă. E adevărat că poemele lui Chateaubriand au

făcut revelația unei lumi necunoscute și a unei poezii noi, ca un suprem triumf al exotismului american; dar nu putem uita că cea mai mare parte a operei a fost trucată.

Pe Chateaubriand l-a chinuit toată viața ambiția de a-și lega numele de o mare descoperire geografică. Căuta un drum spre strâmtoarea Bering prin fundul băii Hudson, căuta izvoarele lui Mississippi și locul unde a fost Cartagena.

Dar n-a avut parte să-i poarte numele nici o apă și nici un munte. Nu era om de acțiune și energie. Nici pregătire nu avea pentru explorări. A fost un artist c-o mare adorație pentru grandiosul său Eu. Un critic spunea despre dânsul că viața i-a oscilat între orgoliu-virtute și orgoliu-prostie. În lumea nouă n-a stat decât vreo câteva luni. N-a avut nici timpul material să umble prin toate locurile pe care le-a descris. Când s-a convins că nu poate să îndeplinească cele ce-a visat, s-a pus să cerceteze textele vechi.

Toate peisajele din Florida și de pe Mississippi, descrise fără să le fi văzut, sunt împodobite cu minciuni născocite de bogata lui fantezie. Susține că a întâlnit urși clătinându-se îmbătați de struguri, că a văzut stârci albaștri, crocodili, șerpi gigantici, papagali multicolori. Iar în drum spre Niagara, la un trib de irochezi, a întâlnit un francez, fost ajutor de bucătar, făcând pe profesorul de dans. Învăța pe messieurs les sauvages et mesdames les sauvagesses dansurile franceze după aria Madelon Friquet.

Un profesor de la Universitatea din California a făcut un studiu documentat ca să stabilească adevărul și minciuna, împletite, de altfel, cu multă artă în opera lui Chateaubriand.

Din una în alta am ajuns la literatura actuală americană.

— Noi, în Lumea Nouă, nu suferim de decadentismul care bântuie în literatura europeană. Avem și noi însă alte păcate. Se citește mult, dar cititorii noștri sunt proști. Gustul publicului e scăzut. Se citește superficial, fără pătrundere. Și de aceea se și scrie așa în pripă, fără multă gândire și efortare pentru perfecție. De altfel, lucrul e explicabil. Avem o literatură prea tânără. Abia am apucat să ieșim de sub influența literaturii engleze. Tot ce se scria mai înainte în America nu era decât o transplantare britanică. Bret Harte, e Dickens, Irving, e Goldsmith, Fenimore Cooper e Walter Scott și Miller e Byron. Numai cu Whitman ajungem la calitatea geniului american.

În literatura noastră avem acum două curenți paralele: unul popular și altul rafinat.

Curentul popular cuprinde toate cărțile scrise pentru marele public, după gustul mulțimii. Subiecte senzaționale, adesea cu miez interesant, dar de-o simplitate copilărească, tipuri convenționale și formă foarte puțin artistică, neglijată cu totul, ca o cronică de ziar popular.

Curentul rafinat are un mic număr de scrieri pentru cercuri restrânse. Stil și formă aleasă, dar fondul slab, fără viață, fără gândire profundă și fără simțul realității. Este un fel de literatură, cum se zice la

noi, scrisă cu pană de cristal și cu cerneală parfumată.

— Poate din cauza vieții comerciale din America, încerc eu să explic lucrul.

— Pardon, mă întrerupe americana, c-un accent net și sec, Florența, Veneția și Olanda erau foarte comerciale când au produs pe cei mai mari artiști ai Europei.

Suntem încă o lume tânără, în formație. Talent, imaginație avem, dar n-am ajuns încă la o gândire profundă. Scriitorii europeni nu au mai mult talent decât ai noștri, dar au un public cititor superior, mai pretențios, produsul unei civilizații mai vechi. Un scriitor bun se formează ca și un actor, care niciodată nu va ajunge la un rol desăvârșit jucând pe scena unei săli goale sau în fața unui public prost. Gustul și educația publicului se face cu încetul.

La noi progresul este vădit. În toate orașele se organizează cluburi literare și se dau premii pentru poezie și proză. În scurt timp și pe acest teren vom arăta Europei ce putem produce. Nu uitați că arta nu e decât floarea care se deschide la urmă, după ce planta cu rădăcină adâncă și tijă sănătoasă s-a dezvoltat complet într-un pământ fertil.

— Dar din literatura europeană ce preferați?

— Nouă, americanilor, ne place mai mult literatura engleză decât cea franceză.

Anglia e patria romanului. Scriitorii francezi sunt prea frivoli. Cu drept cuvânt s-a spus că, citind romanele franceze, îți vine să crezi că autorii nu sunt însurați și nu au nici mame, nici surori.

— Cred că în America, mai mult decât în Europa, aveți ceea ce se cheamă pruderie...

Dar n-apucasem să sfârșesc fraza, și scriitoarea americană mă întrerupse brusc aruncându-și pe umerii goi, c-o mișcare repede, un fular de mătase, ținut până atunci pe genunchi...

— În tot cazul, la noi păcatele se ascund, pe când în Europa se etalează. Ceea ce numiți pruderie este un omagiu adus vir-tuții. Eu am trăit în Franța și cunosc bine viața și femeile de acolo. Sunt fals zugrăvite în literatură. Femeia franceză se îmbracă bine, are spirit și grație, dar nervii îi sunt prea irita-bili și vorbește prea convențional. E și natural, căci abia iese de sub tutela guvernantei și intră în sclavia soțului. În toată Europa femeia e încă minoră, numai în America a ajuns la majorat. Foarte bine s-a zis despre femeia franceză că-i ju-mătate prințesă și jumătate actriță.

După ce ne-am despărțit, multă vreme mi-au umblat prin minte părerile scriitoarei americane asupra femeii franceze. Și cum îmi apărea mereu imaginea ei și în auz îmi răsună accentul acela net, sec și pedant, mi-am adus aminte de părerile unui scriitor francez asupra femeii americane:

„Țara asta în care numărul bărbaților e cu vreo trei milioane mai mare ca al femeilor, și unde sunt cele mai multe căsătorii din amor și cele

mai multe divorțuri, a făcut din femeie o aristocrată fără curte, o rafinată fără mediu, o imagine fără cadru, un juvaer fără montură, o zeiță fără Olimp”.

PE MISSISSIPPI

Ciudat tip de vapor fluvial. Necunoscut pe Dunărea noastră. În loc de elice, numai o roată imensă cu zbaturi, așezată la pupa, învârtindu-se c-un zgomot infernal, împinge înainte vasul cu fundul plat. Urcăm fluviul încet, luptând să învingem viteza curentului apelor umflate pe timpul inundației periodice.

Ca și Nilul binefăcător, Mississippi — „părintele râurilor” — își revarsă regulat prisosul apelor mănoase, fertilizându-și vasta albie, întindere nesfârșită de pământ roditor, supranumit noul Eden.

Pe malul stâng se-nșiră coline paralele, acoperite cu păduri negre de stejari, pe-alocurea pătate cu albul lucitor de ulmi și mesteacani.

Pe malul drept, jos, uniform și peste tot înecat, coroanele sălciilor pletoase, legate între ele prin lanțuri de liane agățătoare, plutesc la suprafața apelor moarte, în singurătățile nemărginite ale savanei pierdute în zare. Apa-i gălbuie, mâ-loasă. Navigația-i grea prin părțile acestea când fluviul e um-flat.

Roata cârmei se învârtește repezită ca să abatem din drum, în scurte zigzaguri, ferindu-ne de buștenii enormi ce plutesc coborând la vale. Oprite pe la cotituri, aceste epave rătăcitoare încheagă bancuri de nisip și rădăcini, care se rup uneori de maluri, plecând în scursul apei ca niște insule plutitoare.

Defilăm ca și pe Dunăre, prin fața ostroavelor pustii și păduroase. Nelocuite, unele fără nume, se cunosc numai după numerele însemnate pe harta fluvială. Navigăm pe lângă ele, unde curentul e mai mic. Umiditatea solului fecondează o ve-getație bogată, lacomă, nebună, care se târâie și se agață, se încolăcește ca șarpele, îmbrățișând trunchiuri bătrâne, încâlcindu-se într-o țesătură deasă de draperie mătăsoasă. Adierile vântului, loviturile apei clatină imensul gard viu ce-și oglindește frunzișul, legănat în unda sclipitoare, c-un joc de culori fantastic și amețitor. Iar freamătul de frunze, suspinând în adâncimea desigurului, tremură în aer ca o prelungă respirație a vieții vegetale.

Pe sus, suspendate parcă în azurul cerului, trec stoluri de păsări acvatice, plutind în zare, deasupra luciului apei molcome spre bălțile adormite.

Pe vaporul nostru, încărcat cu baloturi de bumbac — lume puțină. Câțiva călători albi și vreo zece familii de negri.

La prânz, căpitanul vasului, instalat după obicei în capul mesei, îmi făcu loc în stânga. Locul din dreapta era rezervat unui domn bătrân c-o figură impunătoare, c-un aer aristocrat. Asemenea tip de american nu mai întâlнисem în calea mea prin Lumea Nouă. Anglo-saxon de cea mai pură rasă. Foarte înalt, uscat, zvelt. O figură prelungă, osoasă, roșie, întretăiată

de-o rețea fină de vinișoare violete; părul cenușiu în şuvițe rare, și niște ochi ficși, albaștri ca de sticlă. Temperament flegmatic, rigid și geometric, părea — după ținută și îmbrăcăminte — un nobil general în retragere, care-și păstra încă deprinderea de comandă și dominație. Pe când bătrânul consulta lista, căpitanul se aplecă șoptindu-mi:

— E cel mai mare cultivator de bumbac din Virginia. Adevărat nobil. Din cea mai veche aristocrație. Domeniile familiei trec din tată în fiu de trei sute de ani.

— Cum, îl întrerup glumind, în egalitara și democratica d-voastră Republică aveți încă o aristocrație?

— Desigur, îmi răspunde grăbit, în orice societate triajul unei elite se face de la sine. Întotdeauna vor fi unii creați să comande și alții să asculte. Aristocrația noastră virginiană a furnizat Americii cei mai mari bărbați de stat.

În timpul mesei bătrânul american mă întrebă cu mult interes despre viața și vietățile din Delta Dunării. Cunoștea bine Delta lui Mississippi, unde dusesse, spunea el, un trai de martir din cauza țăntarilor; povesti apoi peripețiile vânătorilor făcute în regiunea mlăștinoasă a Deltei, împotriva crocodililor și a șerpilor cu clopoței.

Și pentru că văzuse interesul meu pentru navigația pe Mississippi, după masă, mă luă de braț și mă conduse în fața unei hărți ținute pe unul din pereții salonului din prova.

— Iată, îmi arată el, cum, dintr-o singură aruncătură de ochi, poți înțelege rolul marelui fluviu pe care indienii, în pomposul lor limbaj, l-au numit „Părintele apelor”.

Privește ce formă regulată are America. Pare că după o ordine metodică natura a separat pământurile și apele, munții și văile. Un plan geometric, măreț și simplu. Un imens triunghi de la nord la sud. Pe latura de sus — Marile-Lacuri, pe latura Pacificului — lanțul Munților Stâncoși, pe latura Atlanticului — lanțul Munților Alegani. Depresiunea mediană, acest vast teritoriu, îi tăiat în două de Mississippi pe toată lungimea de șase mii de kilometri. În el se varsă cincizeci și șapte de râuri navigabile care, scoborând din munți, udă de o parte și de alta, fertilizând toată această regiune de o nesecată bogăție naturală.

Nici o apă de pe glob nu formează o arteră de comunicație mai interesantă ca Mississippi. Bazinul mississippian a fost ocupat de triburile indigene, dar n-a fost niciodată posedat. Căci numai prin agricultură omul se leagă de sol. Primii locuitori au rămas tot la vânat, fără să se ridice la treapta păstoriei și agriculturii. Pământul acesta este cea mai măreață locuință pregătită omului de natură.

Cu drept cuvânt se zice că această imensă vale, găsită goală, a servit ca leagăn marii națiuni americane.

După-amiază, înăuntru e o căldură înăbușitoare. Ieșim afară pe punte. Adie o briză ușoară. Stăm la umbră sub o tendă de pânză groasă, pe care un marinar negru o udă din când în când. Bătrânul american își prepară singur ceaiul, făcându-mi o întrebare teoretică asupra raportului dintre căldura internă și cea externă pentru a demonstra că, bând ceai clocotit, te răcorești. Eu mă mulțumesc cu siropuri și apă la gheață. Un remorcher puternic ne a ajuns din urmă. Avea aceeași direcție și câțva timp ne-am ținut pe aceeași linie. Vaporul nostru, deși mărise presiunea la căldare, rămânea în urmă. Remorcherul avea vădit viteză mai mare. Când s-a convins de asta, căpitanul nostru a renunțat să mai încerce o întrecere. Cuminte, el și-a căutat de drum.

Bătrânul, care se sculase de pe scaunul său legănător, pe când urmărea cu binoclul în zare mersul remorcherului, îmi spuse c-un fel de regret:

— Mai înainte, pe Mississippi era imposibil să meargă două vapoare în aceeași direcție fără să se ia la întrecere de viteză.

O! erau lupte interesante care durau zile întregi. Se făceau pariuri pe sume fabuloase. Căpitanii, echipajele și călătorii se pasionau până la exaltare. Câte căldări nu explodau aruncând vasele în aer, câte victime omeneste nu făceau aceste curse nebune...

Erau căpitani încăpățânați și furioși care, văzând că pierd cursa, ajungeau să tragă focuri de revolver în piloți, sau să abordeze vasul rival pentru a-l da la fund.

Îmi aduc aminte că am luat parte în tinerețe la o asemenea cursă de vapoare. Plecam din Noul Orleans. Pe toate zidurile erau afișe enorme care anunțau primul voiaj a două vapoare noi care urmau să-și încerce viteza. Călătorilor li se puneă în vedere că drumul se face pe risc propriu, vapoarele nu răspund pentru accidente care ar putea surveni în cale.

Mă imbarcasem pe vaporul „Neptun”. Mi se păruse că are forme mai fine și o prova foarte ascuțită. Toată lumea de pe bord pariase. Eram angajate sume mari. Toți călătorii, bărbați și femei, luam parte cu îndârjire la luptă. Nimeni nu se gândea la pericol. Așteptam marinarii și fochiștii promițându-le mari recompense ca să ridice presiunea căldărilor la maximum. Eram hotărâți să învingem sau să zburăm în aer.

Cele două vapoare, „Neptun” și „Saturn”, erau de același tip, mașinile de puteri egale. Câțva timp ambele au mers cu aceeași viteză. Stațiile telegrafice de pe malurile fluviului comunicau în toate direcțiile trecerea celor două vapoare. După eforturi cumplite, vaporul nostru izbuti să ia înaintea rivalului său, dar flăcările începură să iasă pe gurile coșurilor înroșite.

Tocmai când entuziasmul era la culme apără în vedere Louisville — unde se hotăra cursa — se ridică atunci din fundul vasului în agitația de pe punte, șeful mecanic, cu părul vulvoi, negru ca un coșar, aiurit, strigând cu gesturi disperate:

„Depozitul de cărbuni e pe fund, trebuie încetată lupta din lipsa de combustibil”.

„Niciodată! urlă căpitanul furios, toate lucrurile de lemn de pe bord să se arunce în foc. Să nu scadă presiunea la căldare nici c-un grad că vă bag în foc pe toți mecanicii și fochiștii. Mențin eu presiunea până la sfârșit arzând carne de om.”

După câteva clipe se auzi bocănitul topoarelor și vandalismul începu: mobilierul din saloane, mese, scaune, bănci, lăzi, parchete fură sfărâmate și cărate cu repeziciune la căldare.

Un fermier avu o idee minunată oferind pentru ardere în loc de cărbuni întreaga cantitate de grâu pe care o transporta în fundul vasului.

O doamnă, care lua parte cu înverșunare la luptă, puse la dispoziție o garnitură completă de mobile împachetată în lăzi. Navigam arzând la căldare grâu și lemn.

În strigăte, urale și aplauze nebune, „Neptun” acostă întâiul la pontonul din Louisville.

„Saturn” ajunse după șase minute.

„Neptun” era într-un hal de plâns, pe jumătate distrus, dar... câștigase gloria învingătorului.

Asta e în firea americanului, sfârși bătrânul povestirea; go and run your risk — mergi și încearcă-ți norocul.

ÎN TRE ATLANTIC ȘI PACIFIC

O dimineață rece. Ieșind din pâcla apăsătoare a negrelor uzine, sorbim cu nesaț lumina aurie și aerul curat de-a lungul lacului Michigan — o mare verzuie cu apă dulce. În urma noastră rămâne pierdut, involburat, în norii de fum monstruos încâlciți, Chicago, orașul ciupercă, supranumit Porcopolis.

Cu o sută de kilometri pe oră, cinci zile și cinci nopți, străbate continentul trenul rapid „Nord-Pacific”.

Trenurile obișnuite nu au decât o singură clasă. În schimb sunt numeroase trenuri speciale și rapide, cu vagoane comode și luxoase. Grupului nostru i se dăduse un parlor-car pentru ziua și un „Pullman”-palace-car pentru noapte.

Un salon elegant: pereți de oglinzi, covoare moi, fotolii turnante, birouri și bibliotecă de mahon. Platforma de la coada vagonului e transformată într-un balconș solid, de unde poți admira natura din goana trenului.

Doi negri surâzători, tot drumul, șterg geamurile și lustruiesc alămurile, spionând continuu călătorii pentru a-i servi cu perne curate și băuturi răcoritoare. Fiecare vagon are câte-un filtru cu apă la gheață artificială.

Bărbier, manichiură, dactilografă, stenografă, telefon stau în permanență la dispoziția călătorilor din trenurile rapide.

Întâlnim un tren întreg numai cu vagoane vopsite în alb. Altul, numai cu vagoane galbene. Un american ne lămurește: vagoanele albe transportă lăptării și brânzeturi, cele galbene transportă fructe.

Comaniile de căi ferate sunt organizate și exploatate în chip pur comercial, nu administrativ ca instituțiile de stat greoaie, ruginite și tiranice. Publicul câștigă din lupta de concurență ce-și fac între ele diferitele companii prin viteză, confort și ieftinătate. În țara asta, tânără și vișoasă, larga libertate este resortul inițial al progresului.

Conducătorul, un american roșu, jovial și gras, se așază într-un fotoliu la rând cu ceilalți călători. Citește gazete, cere foc să-și aprindă trabucul, face glume și vorbește tuturor c-un aer protector. Un inginer german din Brema, grav, pedant, se face că citește într-o carte, pândind pe sub ochelari figura conductorului luminată de-o sinceră voieșie.

De la o stație se urcă un domn cărunț, c-o geantă la subțioară. E un inspector de la calea ferată. Conducătorul nici nu se sinchisește. Inspectorul se așază într-un fotoliu alături. Fumând amândoi, ca doi colegi, stau de vorbă despre diverse chestiuni de serviciu. Nici o urmă de jenă, nici o atitudine de ierarhie. Unde-i dulceaga lingușire, umiliința și servilismul micului funcționar ce trebuie să-și mlădie coloana vertebrală în fața șefului

rigid și veșnic periat?

E firească această desăvârșită egalitate aci, unde cel mai unsuros fochist știe că poate ajunge într-o zi, prin muncă și merit, în cel mai înalt loc la conducerea întreprinderii, în care brevetele înaltelor școli de poduri și șosele nu au nici un preț.

Se povestește, ca pildă, viața unuia dintre marii regi ai căilor ferate americane, fost simplu macagiu. Pentru că era posesorul a două acțiuni, avea vot și glas în adunarea generală a societății. A fost remarcat pentru părerile ce și-a dat asupra creării unei linii noi și a cumpărării unor mine de cărbuni. Societatea a câștigat sume mari, urmând planurile acționarului macagiu, care s-a ridicat într-un timp scurt, trecând prin toate gradele, până la conducerea uneia dintre cele mai renumite companii din lume.

* * *

Străbatem vastul baragan al Far-Westului american. Trenul taie în goană spațiul gol, câmpia moartă peste care plutește tristețea nemărginirii pustiului ocean. Puterile naturii, vijeliile zăpezilor de iarnă și vârtejurile aerului fierbinte de vară se dezlănțuiesc neînfrânate pe scoarța netedă a pământului, în largul întinderilor nemăsurate și fără hotar. Imensul deșert, slobodul imperiu al bizonilor de altădată, gol a rămas de mii și mii de ani, căci omul stepei americane a rămas veșnic același vânător pribeag, fără să ajungă a trece vreodată la treapta păstoriei.

Pământul acesta virgin și rebel, fecondat astăzi de sudoarea muncii coloniștilor europeni, sobrii și taciturnii pionieri, se transformă sub ochii noștri ca să ajungă în scurtă vreme unul dintre cele mai îmbelșugate grânare ale omenirii. Așezările temeinice sunt încă rare. La mari distanțe apare câte-o gară pierdută în monotonia întinderilor uniforme. În rânduri regulate se înșiră casele de lemn aliniat după imensele silozuri-magazii de cereale.

Uneori, prin undele tremurătoare, în arșița soarelui de vară, apar în zare pete sure ca niște insule pe întinsul mării: sunt turme de zeci de mii de vite, păzite și conduse de călăreții cowboy, oțeliții stăpânitori ai stepei.

Și-n goana năprasnică a trenului, zărim, din când în când, câte o linie lungă, neîntreruptă, abia mișcând în depărtarea ștearsă. E o coloană de căruțe bizare sub coviltire de pânză ceruită, târându-se domol, ca un șarpe fumuriu de praf rămas în urmă: e trista caravană a deșertului american.

* * *

Pe timpul nopții vagonul pullmann-palace-car se transformă într-un

imens dormitor comun. Din banchete și spetezele lor se întocmesc, în chip ingenios, paturi suprapuse, mascate de perdele lungi încheiate cu nasturi.

Spațiul pentru dezbrăcare după perdele e așa de restrâns, încât lumea e nevoită să iasă la lumină în mijlocul vagonului sau să se dezbrace în cabinetul de toaletă și să vie de-acolo cu hainele pe mână.

Dimineața și seara e o defilare picantă de costume, pijamale, tricouri, cămăși, capoate în dantele și panglici de felurite culori și forme. Și în această bogată și intimă expoziție de albituri, negrii de serviciu se învârtesc cu blândul lor surâs, întotdeauna discreți și serviabili.

Sunt perechi care iau un singur pat. Nici o privire indiscretă, nici o îndrăzneală, de o parte, și nici o jenă sau cochetărie, de altă parte. Numai printre străinii, surprinși de moravurile americane, se aud chicote înăbușite, murmure și glume în surdină, ca în fața unor distracții de carnaval.

* * *

În vagonul-restaurant se deschide vorba despre comerțul de cereale.

— La noi, spune un american, în cea mai mică stație, producătorul găsește o magazie-siloz unde-și depune recolta a doua zi după ce a ridicat-o de pe câmp.

Cu recipisa în mână dă fuga la orice bancă. Numai așa, cu această organizație, putem scăpa de lăcomia mijlocitorilor care se îmbogățesc sugând din munca grea a producătorilor.

Ascultam în tăcere discuțiile asupra sistemului agricol american și, fără voie, gândurile îmi fugeau în urmă, departe, la găurile în care grâul încolțește așteptând; la primitiva stare de anarhie agricolă; la cea mai bogată țară în cereale din Vechiul Continent.

Americanul care vorbește, un bătrân vioi, distins, veni să mă cunoască auzind că sunt român. Ne vizitase țara cu prilejul Congresului petroliștilor. Nevasta, o femeie încă tânără, cu obrazul fraged, dar cu părul alb, tuns bărbătește, citea o carte religioasă pentru lecuirea boalelor prin credință. Când auzi vorbindu-se de România, se sculă brusc, săltată parcă de un resort nevăzut. Îmi întinse ambele mâini, încercând să vor-bească repede, abia putând să-și stapânească un râs copilăresc.

— Și eu am fost în România. Ce țară poetică și încântătoare. Păcat că n-are igienă. Ce frumos vorbesc românii franțuzește. Și ce multe lucruri știu oamenii de-acolo. Pot vorbi despre orice c-o perfectă competență. Nu te superi dacă voi povesti sincer ce-am pățit în România d-voastră?

Și după ce-și aprinse o țigară parfumată începu:

— Despre România aveam cunoștințe vagi, așa ca despre Rumelia, Macedonia, Albania. Auzeam mereu de revoluție, bande, tulburări care se

țin lanț acolo în Peninsula Balcanică.

Când mi-a spus într-o zi bărbatul meu că vrea să meargă la un congres de petrol în România, mi-a venit să plâng. După ce am studiat o săptămână întreagă atlasul geografic m-am hotărât să-l însoțesc, gata să înfrunt orice pericol în acele părți îndepărtate din Europa, unde nu ai încă siguranța vieții. Am trecut Oceanul și am vizitat cele mai importante orașe din Vechiul Continent, dar mai jos de Budapesta am crezut că nu-i prudent să mă scobor. Am rămas acolo în așteptare. El, ca bărbat, putea mai ușor să străbată Munții Carpați și să treacă în România.

După două zile, primesc o telegramă urgentă:

„Vino imediat București, otel «Splendid». Aci e bine de trăit. Perfectă siguranță. Bună țară.”

Am plecat în aceeași zi. Carpații i-am trecut foarte comod în vagonul-restaurant al unui tren rapid. Am văzut frumusețile neuitate din Valea Prahovei. În sfârșit, trebuie să spun că mi-a fost rușine de păreri cu care intrasem în România. La nici un congres din lume n-am fost mai bine primiți ca la d-voastră. Automobile, trenuri, vapoare aveam la discreție. Cea mai ospitalieră și mai agreabilă țară din câte am cunoscut. Lumea amabilă, cultă și rafinată... ce păcat că n-are și igienă!

În fața ceștilor de ceai, vorbirăm mai mult asupra petrolului. Americanul zicea că el s-a născut petrolist. Tatăl său fusese printre primii aventurieri atrași de nebunia exploatarei regiunilor petrolifere, descoperite întâi în jurul Pittsburgului. Indienii întrebuntau petrolul ca leac împotriva boalelor. Febra petrolului a ținut multă vreme. Aurul din California părea detronat de petrol. Setea de petrol aduna lumea din toate colțurile pământului.

Americanul își amintea din copilărie, de viața petrecută în cort, în mijlocul unor oameni lacomi și cruzi, care la orice minut puneau mâna pe revolver și cuțit.

Mai târziu, rămas singur, se stabilise în regiunea Pithole, unde în câțiva ani făcuse o avere însemnată. Sub ochii lui se ridicase și căzuse această regiune petroliferă. Dintr-un oraș-ciupercă, Pithole a ajuns astăzi un oraș-fosilă. Regiunea a fost complet secată. Petrolul trecuse în alte părți.

Fiecare lucru, termină americanul, își are epoca sa, de care trebuie să știi să te folosești. Cine știe dacă în curând nu va veni epoca altor surse de energii, pe care omenirea le va cucerii punându-le în exploatare, ca: electricitatea atmosferică, căldura solară, forța valurilor sau căldura pământului.

Pe vapor, la întoarcere, auzeam vorbind printre călători că la clasa a doua este un tip original: un bătrân evreu galițian, care se întoarce în patrie ducând într-un cufăr o mare cantitate de aur din Alaska. Stă mai toată ziua închis în cabină. Se plimbă rar pe punte. Numai seara îl vedeam luându-și ceaiul singur la o masă. Un bătrân pușintel, uscat, c-o bărbuță rară, decolorată, un cap mare, chel, niște ochi mici sfredelitori, cu pleoape roșii, umflate, și urechile vinete, degerate.

Într-o seară ne-am cunoscut. După ce-a aflat că sunt român și că am fost la Chișinău, bătrânul a început să povestească într-o moldovenească scâlciață și cântătoare.

— Și eu sunt din Chișinău. Dar de treizeci de ani am plecat. Vorbeam bine moldovenește, că treceam des în România, la Galați și Brăila. Eu lucram la un birou de export de cereale și încărcam marfa în vapoare la Dunăre.

Când a început pogromul cel mare la Chișinău, eu eram la Ismail. Lăsasem acasă nevasta și un copilăș de trei ani. Când am auzit ce grozăvii se întâmplă pe la noi, m-am întors la fugă înapoi. Dar n-am mai găsit nimic. Jaful și măcelul începuse chiar din mahalaua noastră. A fost atunci ceva care nu s-a mai pomenit. Femeile noastre fuseseră spintecate și umplute cu puful perinelor.

Ce să-ți mai spun? N-am găsit nici nevastă, nici copil. Trupurile celor măcelăriți au fost luate și îngropate noaptea pe câmp, toate la un loc, amestecate, ca să nu se cunoască nimic din ce-a fost.

Ah! D-le, ce-a fost... ce-a fost atunci!...

Așa o grozăvie de ce au trebuit ei să facă? Si cu ce-am fost noi vinovați?

Și glasul bătrânului se muie deodată, silabisind crispat câteva vorbe al căror înțeles nu l-am putut prinde. O clipă închise ochii clătînându-și capul pleșuv. După ce-și trecu degetele uscate prin barba-i rară și sorbi o înghițitură de ceai, urmă rar și stânjenit.

— Lasă... să nu mai vorbim de asta. Dacă am rămas singur pe lume, nu mai puteam trăi acolo. Am trecut în România și am lucrat în cereale la Galați. Am plecat la Rotterdam și de-acolo am emigrat la America. Țară liberă, nu pot zice nimic rău, poți să răsuflă slobod.

Am făcut de toate, dar numai avere nu. Tot în sărăcie rămâneam. Stam eu uneori și-mi făceam socoteala în minte:

„Dacă suntem noi urâți și persecutați, de ce sunt loviți numai cei săraci? Ei sufăr, plătesc și pentru cei bogați, care nu sunt atinși pentru că sunt temuți.

Și de ce asta? Pentru că sunt bogați. Averea îi apără. Pentru că toată

lumea asta îi zidită pe bani, pe temelie de aur. Aur, aur, cât mai mult aur trebuie să ai.“

Știi d-ta ce înseamnă gold-fever?

Am plecat în tovărășie cu patru inși să căutăm aur. Numai eu sunt în viață. Toți ceilalți și-au lăsat ciolanele în pustietatea albă din Alaska.

Și bătrânul tăcu fixându-și privirea în vid.

Eu îl ispitesc din nou:

— Poți fi mulțumit, acum te întorci bogat și sănătos. Ce ai căutat ai găsit. Vii cu destul aur.

— Hm! făcu bătrânul schițând un surâs amar, crezi că aurul îl găsești așa cum îl visează închipuirea nebună a omului însetat de pământul făgăduinței?

Crezi d-ta că eu am cules aurul acolo cu mâinile? Nu. Tot cu capul ista am izbutit să strâng ce am.

Și cu degetul arătător, uscat și tare ca un ciocănaș, lovi de două ori în creștetul capului pleșuv.

— Când am ajuns la Klondyke am găsit adunată acolo lume din toate colțurile pământului. La un han de scânduri, în jurul unei sobe de fier înroșite, se îngrămădeau oameni de toate neamurile, vorbind toate limbile — ca la turnul lui Babel. Toți veneau să caute aur. Dar alții veniseră înaintea lor. În jurul orașelor nu mai era nimic de făcut. Nici un metru de pământ nu mai era liber. Toate locurile erau răscolite și bortilite. Am plecat departe, tocmai spre Bonanza. Eram în tovărășie șase inși. În patru sănii, cu câte șase câini înhămați, căram tot calabalăcul nostru.

Drumuri grele, munți prăpăstioși de gheață, păduri nepătrunse, pustietăți, întinderi albe de zăpezi veșnice.

Ne-am oprit pe malul unui pârâu, într-o scobitură de munte. Un irlandez care cunoștea locurile ne-a dus acolo asigurându-ne că găsim praf de aur în nisipul apei. Doi oameni s-au întors la oraș să scoată permisul de exploatare, pentru care am plătit câte două sute de dolari, dreptul statului.

Ce viață chinuită! Toată ziua făceam gropi de unde scoteam mineralul brut. Aprindeam focuri ca să dezghețăm pământul.

Noaptea dormeam în corturi fără să ne dezbrăcăm; ne vâram în niște saci de blană. Mâncam numai conserve uscate de ni se răneau gingiile. La fiecare pas găseam cutii goale de conserve. Așa de multe sunt că niște bapțiști au construit acolo o biserică, punând în loc de cărămizi cutii de conserve umplute cu nisip.

Frigul până la 60 de grade, hrana proastă și boala scorbutului îi curăță repede și pe cei mai tari oameni. Sunt rari acei care au norocul să găsească o vână mai bogată sau grăunte de aur. Toți ceilalți muncesc din greu, sapă, vântură și spală mereu noroiul ca să scoată câteva fire de nisip de aur.

Într-un cuvânt, e un fel de loterie. Unul câștigă lotul cel mare și toți ceilalți se frământă, sufăr și mor cu nădejdea câștigului.

Dacă am văzut eu la fața locului cum merge treaba, zic: pentru că tot am venit aici, să fac și eu ceva. Ce afaceri pot fi în pustietatea asta? Am socotit eu că, oricât se sălbătăcește omul, tot are nevoile lui. Și atunci am înjghebat cu doi tovarăși o cocioabă de lemn cu geamuri de țiplă; un fel de cantină-han, pe drumul săpat în gheață la poalele Yukonului. Am ochit noi un vad bun. Toți călătorii trebuiau să se oprească acolo. Săpătorii din apropiere tot la noi se repezeau pentru un tutun sau un strop de rachiu. Aveam ace, ață, conserve, mănuși, grăsime, tot ce trebuia oamenilor de-acolo.

Toți trei tovarăși făceam cu schimbul: unul vindea înăuntru, altul umbla după marfă, și al treilea stetea de strajă cu pușca încărcată pe genunchi, ziua și noaptea. Că veneau și mulți oameni răi, care purtau veșnic cuțitul în cizmă și revolverul la șold. Mulți poposeau noaptea în gazdă, dormeau pe jos înghesuiți ca sardelele în cutie. Un dolar de cap. Dar în loc de bani ne da praf de aur la cântar. Acolo în pustietatea ceea am făcut cheag umplând un săculeț cu praf galben. Dar ce încordare, ce viață de câine încolțit de lupi, gata să sfâșie la fiecare clipă în care nu te-ar simți treaz.

Când într-o bună zi am găsit în drum trupul unuia din tovarăși înghețat și cu urmele a trei gloanțe în cap, am lăsat cocioaba în știrea Domnului, am luat săculețul plin cu praf de aur, și m-am scoborât spre oraș.

În Dawson City am deschis un local — saloon, cum îi spune acolo. Un fel de prăvălie locantă și cafî variîtî. Viața este așa de scumpă acolo că banul nu are nici o valoare. Oamenii aceia așa sunt însetați de viață și orgie, că pentru băutură, joc și femei, dau într-o noapte tot ce-au strâns într-un an.

Am stat acolo zece ani încheiați.

Și când mi-a venit așa un dor de ce-a fost odată, am lăsat tot și am plecat să mă întorc la Chișinău, să mai văd o dată Lumea Veche.

Am îmbarcat aci pe vapor doua vagoane de îmbrăcăminte pentru săracii din Chișinău și Galați. Vreau să le împart cu mâna mea.

Urmă o tacere lungă. Prin fumul albastru al pipei, observam capul acela mare, pleșuv și spiritualizat, înclinat deasupra unui trup mic, încovoiat, care închidea o vînjoasă energie concentrată printr-o voință de oțel.

— Ei, și pe urmă ce ai de gând? Te reîntorci în America sau rămâi la Chișinău?

Bătrânul, clătînându-și capul, vorbea rar, apăsător:

— La legea noastră zice: „Ceea ce a fost nu poate să mai fie. Ceea ce e frânt nu poate fi drept, și ceea ce lipsește nu se mai poate număra.”

Eu nu mai am pe nimeni. Am rămas singur. Ce să fac cu aurul? Îl dau tot pentru sionism. Nu mai doresc decât să ajung până în Palestina.

Tare mult vreau să văd și eu Zidul plîngerilor, unde se fac

rugăciunile. Și bătrânul începu să clipească des, chinuindu-și câteva fire din barba lui rară și decolorată.

După ce sorbi adânc ultima picătură de ceai, își ridică spre cer ochii lui cenușii, luminați parcă de-o viață lăuntrică.

Luna se ascunsese printre norii negri, care se vânzoleau sub imensa cupolă aeriană. Și sus, înfiptă, se zărea numai o singură steluță care scânteia misterios deasupra oceanului pustiu.

ÎN TRE ROMÂNII

Vaporul abia acostase la debarcader, când îmi auzii numele strigat în zgomotul mulțimii de pe chei. De sus de pe punte mă uitam cercetând cu ochii lumea aceea necunoscută care se mișca pe platformele portului.

Cine ar putea să mă cunoască aici în Cleveland?

Pe când îmi pregăteam bagajele, un marinar negru, c-un zâmbet grațios, îmi pronunță foarte stâlcit numele, explicându-mi că o deputăție mă așteaptă pe chei.

— Cum? Pe mine? Nu se poate. Trebuie să fie o greșală de nume. Nu cunosc pe nimeni în oraș. Vin aci de prima dată.

Nedumerit, am plecat spre ieșire, aruncând din treacăt o privire în oglinda mare din sala de fumat. Cravata era strâmbă, șapca turtită.

Cine ar putea să mă aștepte? Ciudat lucru!

Când am ieșit din vapor, în lumea care aștepta pe chei, am deosebit deodată niște enorme cocarde tricolore. Tresărind, m-am îndreptat într-acolo. Sunt români...

Trei tineri surâzători s-au descoperit ceremonioși.

— Bine-ați venit sănătoși pe la noi! Vă așteptam de ieri. Gândeam că veniți cu țugul.

Mișcat, nedumerit, le-am dat mâna întrebându-i cum se face că știu despre venirea mea.

— Apoi am primit noi o carte scrisă de la Societatea băănățeană din Philadelphia precum că va sosi la noi un domn din țară. Și tare ne bucură când vine careva și pe la noi.

Își spune fiecare numele: I. R., mecanic, M. O., agent de birou și V. M., maseor.

— No, hai să merem, zise mecanicul. Și c-un automobil care zbura c-o viteză nebună ne-am îndreptat spre centru.

Cu greu i-am convins că prefer să merg pe jos ca să văd mai de aproape orașul. Mergem în lungul principalei artere de comunicații — Superior Street — care se pierde într-un parc bogat, unde se înalță statuia mareață a generalului Moses Cleveland, fondatorul orașului.

O firmă enormă îmi atrage atenția: „Standard Oil”, celebra companie care urmărește monopolul petrolului din întreaga lume.

— Câți români să fie în America? Întreb eu.

— Cine poate ști? îmi spune mecanicul. Că noi, venind cu pașapoarte austriace și ungurești, suntem trecuți laolaltă. Cum poți să extragi din numărul global numai pe românii adevărați? Dar după socotelile unora se zice c-ar fi vreo sută de mii.

— Cum v-ați hotărât să părăsiți locurile voastre și să veniți aici, să vă înstrăinați?

— Apoi munceam pământul grofului ungur, care nu te lasă nici să mori, nici să trăiești. Și mai făceam și cătănia acolo. Era greu de tot. Și când am văzut noi că fug într-acoace, ca să scape de sărăcie, sașii și ungurii, am început a veni și noi tot mai mulți. Până se face dâra îi greu. Cei care sosesc și câștigă pun ceva deoparte și se gândesc să-și aducă neamurile. Trimit carte scrisă acasă și parale ca să vie și alții aici.

De lucru găsește îndată românul. Nu-i vorbă că-i vine greu, la început, ca să lucreze în fabrică celui care până acum a muncit numai pământul, dar românul prinde repede orice meserie.

Au început acum să se răspândească ai noștri și pe la țară; au unii pământ și farm-e, adică gospodării întemeiate.

Mecanicul mă roagă frumos să-i fac cinstea ca să prânzim împreună acasă la el, că-i liber, fiind zi de duminică.

Pe drum îmi povestește viața romantică a românului George Pomuț, care a venit de tânăr în America, luând parte la războiul civil, și a ajuns până la gradul de general. Guvernul american îl trimite la Petrograd în postul de consul general. Acolo a și murit. S-a scris mult, și sunt și documente asupra acestui român rătăcit în America, înainte de venirea primilor emigranți români prin părțile acestea.

Trecând pe lângă zidurile înnegrite ale uzinelor, ajungem în cartierul muncitorilor români. Străzi drepte, uniforme, monotone. Case în șir, la fel, cu aceeași fațadă de cărămidă aparentă, afumate, posomorâte.

Dintr-un pridvor care dă în stradă, intrăm în casă. Un apartament cu șase camere. În trei camere locuiește mecanicul cu nevasta și doi copii. Celelalte trei camere sunt subînchiriate la alți emigranți români care lucrează la uzinele din apropiere.

Ne întâmpină în prag o femeie tânără, într-un capot albastru. Înaltă, zdravănă, cu obrazul palid și niște ochi mari, negri. Îmi spune cu bucurie că a fost în țară, că are rude la Călimănești. Părinții ei stau aproape de graniță, la Boița, pe drumul Sibiului. Doi copii bălani, o fată și un băiet, mă spionează fără să deschidă gura.

— De când i-am dat la școala americană nu vor să mai vorbească românește, mi se plânge femeia.

— Cum se poate, întreb cu mirare, au uitat așa de repede limba lor?

— Iaca așa pățim cu copiii aici, intervine stânjenit tatăl lor. Noi în casă doar vorbim românește, dar cum apucă să intre la școală nu mai e chip să vorbească limba părinților. Acu e vorba să întocmim o școală românească pe lângă biserica ce-am făcut-o aici în apropiere.

Camera e spațioasă și curat ținută. Paturi de fier și cuverturi de bumbac. Nimic înăuntru nu-i românesc, doar niște ștergare vărgate prinse la ferestre. Rămân cu ochii la ele. Femeia îmi spune oftând:

— Avem acasă scoarte și lăicere mândre, dar îi greu de adus. Nimic din zestrea mea n-am putut lua încoace la venire.

Mâncăm slănină friptă și ochiuri românești. În fața mea stă un

român cărunt, cu mustați stufoase. Fratele femeii, venit de doi ani în America.

— Acum, începu el, mă bate gândul să mă întorc înapoi, să cumpăr cu banii strânși o bucățică de pământ pe malul Oltului.

— Dar cum v-ați deprins să lucrați la fabrică? îl întreb eu.

— De nevoie ce nu face omul? Suntem vreo cincizeci de români la uzina asta. Și să vezi cum ne iubește contramaistorul. Că ai noștri muncesc din greu, nu se codesc. Și uneori muncim și duminica. Ceilalți, de alte neamuri, nu lucrează sărbătoarea cu nici un preț, dar nouă, dacă ne roagă, ni-i rușine să zicem că nu vrem să lucrăm.

Nu putem spune nimica rău, ne ia cu binișorul. Când ieșim de la lucru, plini de fum și cărbune, trecem la spălat. Avem niște spălătoare curate de faianță, cu apă caldă și rece.

Pe dinafară ne spălăm mai frumos, dar pe dinăuntru nu-i chip. Scuipăm negru, că tragem în piept praful de cărbune.

Mă prinde uneori așa un dor de pădure, că noi suntem din partea muntelui și ne place mult a pușca. Aveam un câine ciobănesc pe care-l învățasem la vânat...

Și ciobanul acela încărunit în munții păduroși de pe malurile Oltului, acum pribeag, în haosul negrelor uzine americane, începu o poveste lungă c-o sumă de peripecii despre câinele ciobănesc pe care nu-l putea uita, că-l învățase el să umble la căutat sălbătăciunile mai ager decât cel mai bun câine de vânatoare...

Spre seară am plecat cu toți la un „saloon” — cârciumă — unde se adunau românii. În drum îmi arătau cu mândrie fir-mele românești: o măcelărie, o drogherie și câteva cizmării. Fiind duminică erau închise toate prăvăliile. Ne oprim la un saloon românesc. Salooner-ul, un om vioi și luminat, îmi dădu lămuriri asupra societății românești „Carpatina”, din care făceau parte mai toți românii adunați acolo.

Un grup de tineri cu niște cocarde naționale în piept cântau inimoși: Deșteaptă-te române!. Vreo câțiva oameni mai în vârstă citeau ziarul America.

— E cea mai veche și mai bună foaie a noastră, îmi spuse unul cu toată încrederea.

Ne-am retras la o masă mai în fund. Și oamenii, dezlegându-și limbile, au început să-mi spună din necazurile lor.

— Parcă-i blestem și mânia Domnului pe capul românului ca să nu fie o unire și frăție între noi. Ungurii, cehii, toți sunt uniți laolaltă. Românii nu-i chip să se strângă toți. Societați de ajutor și cultură am făcut noi, și foi scoatem mai multe, dar tot contra umblă o tabără împotriva alteia. N-am ajuns încă să facem o unire și o putere. Am cerut noi să ne vie oameni mai luminați. Avem nevoie de preoți și de intelighenți ca să scrie la foile noastre. Apoi n-am avut noroc.

Mai toți care ne-au sosit, lacomi de bani, căutau să se îmbogățescă

pe spinarea noastră. Unii au intrat în diferite speculații dându-ne acțiuni tipărite frumos, dar fără nici o valoare. S-au pierdut mulți bani din economiile noastre cu felurite înșelăciuni.

Alții s-au făcut pe ascuns agenți de emigrare și ne-au împins să mergem în Florida, să căpătăm pământ de lucru.

Mulți săraci cu duhul s-au pierdut pe acolo. Acum oamenii nu mai au încredere. Avem încă noroc de foaia asta a noastră America; ea ne-a luminat și luptă să poată strânge într-o unire toate societățile răspândite pretutindeni unde se găsesc români.

Târziu, când am părăsit saloon-ul, mai rămăsese încă un grup de români întârziați în jurul unei mese. Un om cu părul sur zicea cu dor din fluier niște cântece ardelenesti. Ceilalți ședeau în jurul lui tăcuți, ascultând cu sfințenie.

YELLOWSTONE ȚARA MINUNILOR

Se lumina de ziuă când trenul rapid „Nord-Pacific” se opri în gara Livingston. Debarcând, părăsim linia principală care străbate continentul de la New York la San Francisco, legând cele două Oceane. După câteva ore, pe-o cale ferată secundară care șerpuiește prin defileul strâmt numit Poarta-Munților, printre stânci roase, poleite de vechi ghețari, pe fundul Văii-Paradisului, intrăm în Wonderland — Țara minunilor. Ultima stație de drum-de-fier e Gardner — limita lumii civilizate. Cinci trăsură mari, brecuri-poștalioane, cu câte șase cai înaintași, ne așteaptă în fața unei uriașe bolți de granit c-o inscripție săpată adânc: Yellowstone National Park — pentru recreația și plăcerea poporului.

Nu există petec din scoarța pământului pe care să fie grupate mai multe și mai ciudate minuni ale naturii ca în regiunea vulcanică a bazinului Yellowstone, în creierii Munților Stâncoși.

Înălțimi gigantice ca valurile monstruoase ale unei mări petrificate de miriade de secole. Păduri virgine îmbracă poalele munților și ghețari veșnici albesc piscurile goale, strălucind în soare ca niște ziduri de cristal. Întâlnești la fiecare pas cratere de vulcani ca niște hornuri fumegânde, conuri de gheizeri din care țâșnesc spre cer coloane de apă clocotită... prăpăstii fără fund, cu pereții în straturi de calcar de felurite culori... stânci de sticlă naturală... coline de pucioasă și platouri de cretă... păduri rigide de arbori petrificați... Un vast laborator vulcanic răspândit pe-o suprafață de zece mii de kilometri pătrați — cam cât două-trei județe de-ale noastre.

O săptămână încheiată faci, călare sau cu trăsura, înconjurul acestei provincii, pe care guvernul american, din 1872, a declarat-o proprietate națională, ca să i se păstreze caracterul intact. Trei escadroane de cavalerie păzesc această unică și ciudată țară, fără locuitori, protejând oficial sălbăticia capricioasă a naturii. O întreagă țară goală, fără sate și orașe, căci n-are populație: nici o așezare, nici o exploatare nu este îngăduită. Mâna omului n-a schimbat aci nimic din orânduiala firească a jocului liber al naturii, rămasă singură stăpână pe aceste locuri, așa cum era și în depărtata vârstă a copilăriei pământului.

Un respect religios pentru natură conservă neștirbit acest colț de pământ. Nici o piatră nu se clintește din locul ei, nici un fir de iarbă nu se smulge, nici un arbore nu se ridică din locul unde putrezește căzut de bătrânețe.

Și pentru că plugul n-a tras încă nici o brazdă în acest pământ pustiu, iar ecoul depărtării n-a întors niciodată în desi-șul acestor păduri virgine bubuitura focului de pușcă sau bocănitul securii, lighioanele sălbatice de pretutindeni s-au strâns aici ca într-o Arcadie ferice, unde pot trăi în tihnă, fără teamă de tiranica prigoană a omului.

Aici și-a găsit scăparea, în exil, bizonul, regele detronat al pusteii americane. În singurătatea asta s-au retras, înțelepți și prudenți, ursul negru și lupul alb, cerbul maiestuos cu coada neagră, berbecul sălbatic cu coarnele late, castorul meșter de locuințe lacustre, micul scong grațios și alte felurite neamuri de vietăți, care trăiesc slobode și nesupărate în măreața sălbăticie a naturii. Aici se înmulțesc ele în cea mai strașnică libertate și se sfâșie între dânsese în veșnica lupta a vieții.

IZVOARELE FIERBINȚI DE LA MAMUT

La două mii de metri înălțime, în marginea unei păduri de pini seculari, pe malul torentului Gardner, e așezată administrația întregii regiuni: un otel, o cazarmă și un grajd imens. Caravanele de turiști, organizate aici, fac înconjurul regiunii, ajungând după șapte zile tot în acest punct.

După-amiază se pune în mișcare și caravana noastră — vreo treizeci de persoane. Ni se dă câte o pereche de ochelari albaștri, ca să ne apărăm de efectul orbitor al luminii răsfrânte de albeața terenului de cretă.

În miezul zilei, sub ploaia razelor de foc, colina spre care înaintăm, de un alb supărător, apare ca o piramidă măreață, învelită în draperii de hermină. Vârful ei scânteiază în zare ca un ghețar azuriu în transparența domului arzător al cerului. Din blocul acela de zăpadă, luminos și confuz, se desprind linii și forme regulate, cu cât ne apropiem mai mult. Și-n mirajul depărtării îți amintești o clipă de colina sacră, cu silueta aeriană a Acropolei văzută prin vălul diafan al zării.

La o distanță mai mică, apare vederii un fel de scară gigantică, urcând parcă spre un castel himeric — asemenea rampei maiestuoase din fața palatului Trocadero.

În fiecare treaptă a scării, cioplită parcă pentru pași de titani, e scobit simetric câte-un bazin minunat. Un amfiteatru feeric de terase sculptate c-o rară măiestrie... o serie de splendide bazine, în etaje. Apa clocotită se scurge forfotind dintr-o cupă în alta, din vârf până la bază, ca într-o imensă cascadă artificială. Fiecare terasă suprapusă are altă culoare și alt nume: Terasa lui Jupiter, a Cleopatrei, Bucătăria-Diavolului, Baia lui Cupidon... Apa care izvorăște fierbinte din fundul bazinului ia culoarea mineralelor din care sunt formați pereții de calcar în stratificări seculare. O cupă de apă clară, albastră ca peruzeaua, una verde ca smaraldul... alta portocalie... roză, indigo, aurie... E atâta bogăție de nuanțe în transparența apei, încât parcă ai în față un efect de lumină al unor lămpi electrice, ascunse undeva în fundul bazinelor smălțuite — ca în jocurile de apă din Versailles. Marginea fiecărui bazin e o sculptură cizelată dintr-o spumă petrificată în festoane — lucrare lentă a forțelor minerale — o dantelă migăloasă cu străluciri de onix, ivoriu și alabastru. Apa care de veacuri se scurge neîncetat în picături de diamant lichiefiat, dintr-un bazin în altul, a sculptat ornamente și ciucuri de stalactite de opal și lungi șiraguri de perle minunate. Privești și admiri cu un fel de respect mistic, fermecat ca în fața unui lucru supranatural. Nu poți să te împaci cu gândul că asemenea gigantică, bizară bijuterie, a putut ieși desăvârșită numai din jocul capricios al naturii. Aceeași întrebare îți chinuiește întruna mintea: Ce arhitect genial a imaginat planul acestei feerice lucrări, care se înalță

cutezătoare spre cer, în proporții uriașe, într-o simfonie de culori și o simetrie de linii pline de grație și fantezie! Ce mână destoinică a cioplit, cu atâta artă, ornamentația bogată, frontoanele de arabescuri, cizelând în pietre prețioase această capodoperă de sculptură decorativă!

Ne întoarcem spre seară la adăpost. Lumina descompusă aruncă o umbră violetă pe draperiile albe care ne chinuiseră ochii. Pădurile de pini, ca niște pete negre, se îneacă în negură pe povârnișul munților, iar conturul creștelor goale se rumenește aprins în purpura asfințitului.

Noaptea e așa de rece că trebuie să faci focul la sobă ca în vreme de iarnă. Înainte de culcare, Mister Pek, ciceronele nostru, ne expune o teorie geologică savantă asupra formațiilor calcare, pe când noi stăm în jurul unei căldări cu grog fierbinte, care ne îmbată, încălzindu-ne într-o aromă de aburi parfumați. Depunerile care formează pereții bazinelor cu izvoare fierbinți, acele bogate sculpturi se datoresc unor mici organisme ce secretează în jurul lor o carapace calcaroasă. În apa termală se văd niște alge în formă de fibre lungi, care plutesc ca un evantai de fire de mătase. Masa viețuitoare moare și se descompune, iar calcarul rămâne și se petrifică luând forme bizare în stratificări de silicate. Și, în cursul veacurilor, spuma s-a transformat în marmură. De când s-a distrus Terasa Pink din Noua Zeelandă, în urma unui cutremur, n-au mai rămas decât două asemenea minuni pe fața pământului: aci, la Yellowstone, și în Asia Mică, la Hierapolis, celebra Pambuk-Kalesi — Castelul de bumbac.

Ne culcăm înveliți în păături de lână groasă. Luna, care-mi bătea în geam, arginta creștetul unui munte pleșuv deasupra căruia parcă se oprise. Am adormit târziu, visând toată noaptea palate de cleștar cu zmei și zâne, ca în poveștile pe care mi le spunea baba Ioana Chioara, în copilărie, când dormeam pe prispă, în vremea culesului, la via de la Valea-Adâncă.

LACUL CASTORILOR

O dimineață rece, umedă... Soarele nu izbutește să destrame pânzele de ceață ce acoperă goliciunea măreață a stâncilor printre care trebuie să ne strecurăm. Cei șase cai trag din greu la deal pe drumul tăiat în piatră. Intrăm într-un defileu sălbatic. Două rânduri de stânci drepte, ca niște ziduri de cetate, acoperite cu un fel de mușchi fin, mățos, cu tonuri aurii, care strălucește în razele soarelui, par acoperite c-un strat de poleială.

— Golden Gate! — Poarta-de-aur, mormăie printre dinți vizitiul nostru, care șichează cu poftă, sugând o bucată de tutun negru, fierț în miere.

La capătul defileului se deschide largă panorama marelui platou. Înainte de a începe coborârea muntelui, cuprindem cu vederea oceanul verde, ondulat, al pădurilor virgine, întins de la baza amfiteatrului gigantic al munților până la orizont, unde scânteiază în zare oglinda Lacului-Castorilor.

Pe drumul neted, săpat în stâncă, roțile au un huriut răsunător și o pulbere de cristal se ridică de sub copitele cailor, care merg tot mai încet, alunecând la fiecare pas. Trăsura se oprește. Ne coborâm toți. Mister Pek, râzând cu poftă de ne-dumerirea noastră, lovește cu bastonul în pământ.

— Trebuie să știți, domnilor, că mergeți pe un drum de sticlă.

Am ajuns la Osidiar Cliff. Muntele acesta e tot de sticlă naturală, formată din răcirea bruscă a lavei unui vulcan, astăzi stins.

Ne aplecăm fiecare și pipăim, uimiți: sticlă opacă, neagră, cu muchii tăioase. Ca să se croiască drum pe aici, s-au făcut focuri ce înfierbântau sticla, peste care se turna apă rece; pereții plesneau desprinzându-se în blocuri. Din roca asta vulcanică indienii își făceau unelte și arme de vânatoare.

O bucată bună de drum mergem pe jos. Oamenii, caii și trăsura se văd mișcându-se, reflectați în peretele de sticlă al stâncii ca într-o oglindă fermecată.

După trei ceasuri de drum prin întunericul pădurilor de pini, din coaja cărora picură lacrimi de rășină, răspândind o aromă amețitoare, ieșim la lumină într-o regiune mlăștinoasă, de-o sălbatică măreție. În razele soarelui arzător de amiază, printre săbii de papură și evantaie de ferigă, sclipesc ochiuri mici de apă ca rețeaua platoșelor de oțel.

Drumul urmează șerpuind cotiturile unui canal natural care leagă două lacuri. Lăsăm caii să răsuflă la umbra unui buchet de plute argintii. Pe jos, cu băgare de seamă, înaintăm pe frontiera republicii liniștite a castorilor. Întâlnim pe mal trunchiuri de arbori retezați de la rădăcină de ferestraiele ascuțite ale dinților de castor. Pe pământul umed, moale, călcăm încet, apropiindu-ne pe furiș, fără să fim simțiți de harnicii

muncitori lacustri, care lucrau la diguri.

La o cotitură, Mister Pek ne oprește, șoptindu-ne:

— De aici se poate vedea bine... Iată cum niște lighioane mărunte, numai prin munca lor singură, izbutesc să schimbe aspectul naturii.

Desigur că odinioară, pe aici a fost pădure deasă. Și toată rețeaua asta de canale și ieșături e opera coloniei de castori, care-s lăsați să viețuiască în tihnă pe domeniile lor.

Un dig lung de vreo șaptezeci de metri, care taie în curmeziș canalul, silește apa să se mențină la același nivel constant, făcând-o să se scurgă numai pe lângă unul din maluri. Mai departe, un al doilea dig mai mic călăuzește apa făcând-o să inunde un teren jos. Un canal artificial e tăiat până aproape de un rând de arbori tineri.

Din locul unde stăm pitiți, spionând prin perdeaua de papură, zărim departe niște puncte negre mișcându-se pe mal și în apă de-a lungul digului. Cu toate că umblăm foarte încet, suntem descoperiți. Auzim un fel de șuierături și, că la un semnal de alarmă, toți pașnicii locuitori ai coloniei, vestiți de primejdia care le amenința patria, se retrag înspăimântați în fundul apartamentelor din subsolul locuințelor lacustre.

Pășim de pe mal pe digul solid, care rezistă la orice greutate. S-ar putea merge și călare ca pe-o șoseluță bătută și netedă. Observăm cu atenție minunea aceasta de construcție hidraulică: trunchiuri de arbori înțepeniți bine într-un val de pământ bătut și întărit cu pietre îngropate la linie.

Americanul ne explică în ce chip lucrează castorii digurile lor, care se pot compara cu cele mai reușite lucrări executate de cei mai savanți ingineri hidraulici. În locul instrumentelor moderne de lucru — elevatoare, cricuri, sonete — castorii au dinții, labelle și cozile lor late și tari ca ciocanele.

Un neamț colosal, inginer din portul Hamburg, își potrivește grav ochelarii și, c-o mică ruletă de buzunar, începe să-și facă în liniște măsurătorile digului. Înseamnă dimensiunile într-un carnet și se pierde în calcule tehnice cu radicale și formule complicate de matematici superioare. O englezoaică uscată, sărind ca o capră de pe dig pe malul opus, se așază pe un trunchi de copac tăiat și începe a desena pe o carte, făcând schița întregii regiuni de diguri și canale. Un bătrân inginer italian se apleacă, pipăie examinând cu de-amănuntul pereții digului, își face cruce și exclamă cu admirație:

— Credeți-mă, opera acestor mici lighioane mă minunează mai mult decât Turnul de la Pisa și decât San-Marco din Veneția.

Trecem de cealaltă parte, oprindu-ne în fața locuințelor lacustre. Pe mal, în marginea unei pădurici, e tăiată o cale în pantă dulce spre apă. O galerie în boltă duce la niște colibe mici, ca niște moviște lucrate în lemn și pământ bătut. Ne aplecăm să putem observa compartimentele regulate, ca niște cabine împărțite în etaje — camerele familiilor grupate într-o

colonie. Dar unde sunt locuitorii? ne întrebăm nedumeriți. Americanul face haz și ne lămurește că cetățenii au fugit și ne pândesc de la distanță. Locuințele lacustre au două căi de re-tragere: un tunel lung, săpat pe sub mal, duce departe în pădure, iar o altă ieșire dă în fundul apei.

Tocmai spre celălalt mal vedem apa tulburată la suprafață: câteva căpușoare negre apar și dispar repede, bălăcindu-se în forfotul apei.

* * *

Plecăm. În trăsură, pe drumul croit printr-o luncă de plop albi, se încinge o discuție savantă pornită din glumă, pe când făceam haz pe seama inginerilor.

— La ce politehnică or fi învățat castorii hidraulica? Cunosce oare calculul integral și rezistența materiilor?

Bătrânul italian, care se minuna întruna, adaugă clătînând din cap:

— Ce instinct admirabil are acest mic animal!... E o enigmă pentru orice om de știință.

— De ce instinct și nu inteligență? Îl întrerupse un profesor belgian, care șezuse tăcut tot timpul cu ochii pe-o carte.

— Pentru că numai omul are inteligență, animalele n-au decât instincte.

— Dar care-i bariera care desparte inteligența de instinct? De ce animalele n-ar avea ca și omul: inteligență și instincte?

— Pentru că numai omul observă și meditează, adaugă altul.

Belgianul zâmbi ironic. Apoi răspunse, vorbind din ce în ce mai aprins:

— Când castorii retează arborii de pe maluri așa ca să cadă întotdeauna pe apă și nu spre uscat, pentru a-i putea duce mai ușor la digurile în construcție, nu-i asta oare o dovadă sigură că ei observă? Nu-i un act de inteligență? Când ei sapă canale anume până aproape de arborii pe care trebuie să-i taie și să-i transporte, până unde începe inteligența... Nu, domnilor, instingență? Nu înseamnă asta că ei cunosc raportul dintre mijloc și scop? Nu e o dovadă de raționament? Arătați-mi unde încetează instinctul și unde începe inteligența... Nu, domnilor, instinctul și inteligența nu funcționează separat. E ridiculă vanitatea asta a omului, să se socotească de o altă esență, aparte, mai nobilă, mai aproape de divinitate, decât celelalte animale, mari și mici, în tovărășia cărora viețuiește, hrănindu-se din scoarța aceleiași planete.

ÎN BAZINUL GHEIZERELOR

O zi rece, posomorâtă. Soarele rămâne ascuns tot timpul după cortina opacă a norilor de plumb. De trei ceasuri urcăm culmile stâncoase, pe un drum ce pare că duce drept în cer. Străbatem cea mai sălbatică și mai stearpă regiune din creierii Munților Stâncoși. Priveliști lunare. Un pustiu arid, cu relief fantastic. Masiv de stâncă eruptivă. Piscuri conice, blocuri de granit și bazalt, dizlocate, măcinate, ca ruinele zidurilor unei cetăți gigantice, întemeiate de ciclopi și distruse de groaznice explozii de dinamită. Grâmezile sfărâmurilor de pietre ruginite, colțuroase, par niște oseminte bizare, monstruoase, răspândite de loviturile unui ciocan uriaș.

O liniște de cimitir apasă pe natura asta moartă, stăpânită parcă de misterul primelor zile ale creației. Ochiul nu întâlnește nicăieri nici un suflu de viață animală sau vegetală. Lipsește lumea organică din tot cuprinsul împietrit al masei minerale, aruncate din măruntaiele pământului la suprafață, prin craterele vulcanilor stinși azi. Te simți copleșit de priveliștea asta dezolantă, ca în trista și monotona singurătate a regiunilor polare. Ți-i dor de un colț de pădure cu umbră și răcoare, de-un covor de pajiște, de-un fâlfâit de aripi, de aurul cald al holdelor de grâu, de-un ochi de apă să-ți amintească transparența cerului... de toate podoabele pământului care dau culori, mișcare și viață, fermecând ochii și sufletul călătorului. Ne aflăm în lumea rece și mută a regnului mineral; un peisaj din lună văzut prin sticlele unui telescop.

Pe creastă, înainte de a începe coborârea, ne oprim ca să privim în zarea depărtată marele platou al gheizerelor.

De la distanță apar ochiului, prin pânzele de neguri, niște pete negre de pădure, întretăiate de alte pete albe, lanțuri de coline de cretă ca niște valuri petrificate în timpul unei furtuni. Deasupra întregii regiuni plutesc nori de aburi și coloane de fum se înalță cu încolăciri de balauri, purtați de vânt prin văzduhul întunecat. Până la orizont se desfășoară vederii marele platou, asemenea unei vaste regiuni metalurgice. Un amestec confuz de uzine, turnătorii, furnale înecate în valuri de fum; o adunare de mii de locomotive gata de plecare, zbucnind sub presiunea aburilor supraîncălziți.

Înaintăm pe jos, călcând cu teamă pe un teren nesigur, spongios, un fel de clisă umedă și caldă, amestec de cenușă, cretă și pucioasă topită. Piciorul se afundă și simți pământul tremurând în zguduiri sacadate; se aud izbituri repetate; un hureit surd ca la gura unei mine, un forfot și pocnituri de pompă cu motor, care lucrează nevăzută undeva, sub pământ. Te crezi pe puntea unui vapor ce trepidează de mișcările pistoanelor în cilindrii unei mașini sub presiune. Când sfre-delești c-un băț pământul, țâșnește, după câteva minute, o jerbă de aburi arzători, ca dintr-o supapă deschisă fără veste.

În platoul acesta vulcanic răsuflă câteva mii de cratere de felurite forme: hornuri, mameloane, cuptoare, izvoare fierbinți, bazine cu apă cristalină sau colorată. Toate forfotesec fumegând pe pământul acesta blestemat, care ascunde parcă un mister groaznic — un pământ chinuit de osânda iadului.

Înfricoșat, cu pași șovăielnici, c-un mistic respect treci de la o minune la alta pe solul moale, elastic ca buretele. Bazinul-Smaraldului, Bazinul-Safirului, cu ape clare, irizate. Se văd în fund festoanele formațiilor de calcar și vegetația ca o dantelă fină, cu tonuri de un verde și albastru, dulce și luminos. Bazinul-de-porțelan, Oala-cu-vopsea, Calamara-Satanei, Paleta-Pictorului... mici vulcani de noroi, ca niște marmite de pământ care fierb în clocot un fel de var în pastă catifelată de caolin. Într-o continuă forfoteală izbucnesc la suprafață baloane care crapă răspândind un fel de aluat roșu, alb, galben... ca gama de culori pe care o întinde-un pictor pe paleta pregătită de lucru. Apa clocotită, izvorând din adâncime, trece prin diferite straturi pe care le descompune, aducând la suprafață această pastă minerală așa de minunat colorată.

GIGANTUL STRĂNUTĂ

Mă cobor în surpătura unei coline de sulf. O fierbințeală mă lovește și-mi taie respirația ca într-o baie turcească. Cufund un dolar de argint în apa care-mi frige degetele, după câteva minute îl scot acoperit c-un strat de poleială — veritabilă apă de aur.

Pe când admiram minunea asta, simții sub picioare un lung huruit... Mă ridic înfiorat din fundul gropii. Mă văd singur — grupul din care făceam parte se depărtase... O iau la fugă înotând cu greutate prin valurile dunelor de cretă. Un vuiet surd se auzea venind parcă din altă lume, ca zgomotul unei cascade îndepărtate, ca huruitul roților a mii de tunuri și chesoane trase la trap pe o șosea pietruită.

Mister Pek făcea semne cu amândouă mâinile strigând disperat:

— Veniți cu toții!... pe aici... nu pe-colo, că vă opărește... Gigantul e gata să strănute!

Pământul tremură ușor sub picioarele noastre... Și deodată din creștetul mamelonului, izbucnește o enormă coloană de apă clocotită, c-o groaznică detunătură, ca într-o explozie de dinamită. Jerbele de aburi țâșnesc cu presiune, fluierând ca o sirenă de vapor; din norii albi care se zvârcolesc, în văzduh, apa cade în picături de ploaie caldă, săgetată de razele soarelui, strălucind în culorile curcubeului.

După prima erupție zgomotele stridente slăbesc și o forfoteală mânioasă, ca o pulsație puternică, se repetă în gura gheizerului, din care se revarsă masa lichidă în fierbere inundând pereții de calcar smălțuit.

Gigantul s-a potolit. În aer plutește un miros înăbușitor de sulf. Norii de vapor se rup în pale și se resfiră în fâșii lungi, ca niște penaje albe, aninate de vârfurile pomilor rari ce fumegă în zare.

Înfricoșați privim tabloul acesta groaznic și grandios. Ne minunăm ca în fața unui fenomen supranatural, venit din necunoscut, dintr-o lume plină de mistere.

Încep explicări științifice, discuții savante asupra teoriei gheizerelor. Mister Pek, ridicând bastonul în sus, încheie schimbul părerilor dezlănate:

— Iată domnilor! dacă vă închipuiți ca acesta-i un tub de metal plin cu apă, încălzit la partea de jos, desigur că apa din partea de sus a tubului se încălzește mai încet decât în partea de jos, unde este sursa de căldură. Tensiunea vaporilor formați în partea de jos ridică în sus coloana lichidă mai puțin încălzită. Când triumfă, asupra presiunii ce o suportă și revarsă pe sus o parte din apă, coloana devine mai mică deci și presiunea se micșorează. O ebuliție generală și violentă se declară în toată masa și, ca dintr-o căldare căreia i s-a deschis o supapă, un amestec de vapor și apă țâșnește, până ce excesul de tensiune interioară a dispărut. Atunci calmul se resta-bilește... Și asta urmează periodic.

ÎN FAȚA URȘILOR NEGRI

Părăsind bazinul gheizerelor, luăm un drum îngust prin mijlocul unei păduri rare, spre adăpostul în care trebuie să rămânem pe noapte. Caii, care tot timpul umblaseră la pas, moleșiți de căldură, încep deodată să dea semne de neliniște: sforăiesc, ciulesc urechile și se opresc cu îndărătnicie.

Mister Pek ridică iar poruncitor bastonul cu țepușă de fier:

— Să ne oprim, domnilor. Caii au mirosul mai fin decât oamenii. Trebuie să fie animale sălbatice prin apropiere. În regiunea asta sunt foarte mulți urși. Se făcu deodată o liniște stăpânită. Nici o șoaptă nu se auzea și toate privirile se ațintiră spre inima pădurii. Simțind încheștarea unei mâini uscate în umărul meu, auzii deodată o exclamație răgușită:

— Oh! a bear și toți își fixară privirile la vârful umbreluței, pe când bătrâna Miss o ridicase ca pe o armă în dreptul ochilor, ca să arăte direcția în care un punct negru se vedea mișcând printre copaci.

— Adevărat, e un urs! afirmă zâmbind Mister Pek, pe când își potrivea binoclul în dreptul ochilor.

În câteva secunde grupul nostru se dizolvă; fiecare își alege câte un copac cu trunchiul gros, de după care să poată privi, pitit în siguranță. În drum, nu rămânem decât vreo patru inși, care trebuie să ținem și să stăpânim caii ce se frământau enervați.

Cei doi soldați americani care însoțeau continuu convoiul nostru se apropiară cu caii la mână și carabinele în bandulieră.

— N-aveți nici o teamă. Numai să nu zădărați animalele. Ursul negru nu atacă omul, dar nici nu fuge de el...

Un urs voluminos, într-o bogată blană neagră, ca pana corbului, călcând greoi și rar, trecea printre copaci, liniștit, posac chiar, cu capul în jos, părând că meditează ceva în legea lui. Nu s-a jenat să treacă drumul de-a curmeziș, fără să-și schimbe mersul, la depărtare de vreo cincizeci de metri. Când a ajuns în dreptul nostru, ne-a măsurat în treacăt numai c-un ochi, apoi și-a întors capul, cu dispreț parcă, și a trecut grav de cealaltă parte a pădurii, mergând întins spre un izvor ce sticlea la piciorul unei stânci.

Pe când toți ochii îl pândeau urmărindu-i pașii printre copacii rari, unul dintre soldați șopti:

— Încă unul! Asta-i desigur ursoaica...

Din aceeași direcție venea agale și ursoaica, mai mică și rotundă, călcând cu grijă în mișcări elastice. Când ajunse aproape de noi, un cal speriat se ridică, sforăind, în două picioare. Ursoaica se opri, își întoarse capul curioasă și, sculându-se în două labe, smiorcăi de câteva ori pe nări; apoi o luă înainte, intrând în pădure, într-un galop mărunț și comic.

Cu binoclul se vedea bine prin rariștea pădurii locul unde se opriseră urșii. După ce și-au stâmpărat setea cu apă rece de munte, au intrat încet, cu prudență, în balta formată de izvorul care se prelingea pe sub stâncă. S-au afundat în apă până la gât, și cu capetele afară ne priveau nepăsători de la distanță. Iar noi, încălziți și plini de praf fin de cretă, ne uitam cu invidie la urșii care se bălăceau cu deliciu în apa limpede a izvorului de munte.

Am plecat la drum, lăsând perechea fericită tot în baia pe care, probabil, o luau de obicei nesupărați la aceeași oră.

— Ce păcat că n-am avut costum de baie, zice americanul, că aveam grozavă poftă să mă răcoresc și eu!

Pe bătrâna Miss, de obicei foarte serioasă, o apucase un râs nervos, care comunică întregului grup o veselie nestăpânită. După un schimb de glume și vorbe de spirit asupra neașteptatei întâlniri din pădure, profesorul belgian, cu multă gravitate, pronunță sentențios:

— Omul trebuie să respecte animalele, dacă vrea să fie respectat de ele...

PE LACUL YELLOWSTONE

Pe nesimțite ne-am ridicat la două mii cinci sute metri înălțime. Lacul, unul dintre cele mai mari de pe glob, are forma unei mâini uriașe cu degetele rășchirate. Aici e locul din Munții Stâncoși unde se despart apele, scurgându-se pe pante opuse spre cele două Oceane: unele către Atlantic și altele către Pacific.

Ne imbarcăm într-o șalupă mare cu motor. Echipajul foarte redus: la prova, un băiețel, negru, pe jumătate gol, c-un păr creț, ca o blană de miel, ne privește arătându-și dinții albi, lucitori; la mașină, un bătrân posomorât cu pipa între dinți; la cârmă, o fată blondă, zdravă, îmbrăcată într-un surtuc de piele cafenie, purtând în bandulieră o lunetă de mare distanță.

Negrul ia în primire coșurile cu provizii. Înainte de a ne așeza bine pe băncile de la pupa, barca, fără nici o comandă, zvâcnește deodată plecând din loc cu o viteză nebună. Cădem buluc în fundul bărcii; toți fac haz, afară de femeia-pilot, care privește ținută înainte, încruntată, cu mâinile țapene pe roata cârmei.

O privim cu atenție. Ea nici nu ne bagă în seamă. Nu-i urâtă — trăsături regulate, dar severe — pielea arsă de soare și de vânt; are ceva impunător în privirea ei rece, în tonul de com-andă, conștientă de rolul ce îndeplinește. Bătrânul inginer italian, de lângă mine, privește cu coada ochiului la galonul de aur de la cascheta ei, pe care o poartă îngropată într-o claie de păr roșu-aprins. După un salut respectuos, o întrebă discret:

— De când comandați vasul acesta?

— De doi ani.

— Dar din ce parte sunteți?

— Din Wyoming.

— A! acolo femeile au dreptul să voteze.

— Și dreptul de a fi alese în Parlament, adaugă scurt și apăsător femeia-pilot, fără a-și întoarce privirea pironită înainte.

Barca ușoară, c-un motor ca un ceasornic, zboară și sfâșie cu botu-i ascuțit oglinda apei. În urma noastră valurile scânteiază ca niște brazde albastre de oțel. Pale de abur fosforescent se încovoie plutind în depărtare la poalele munților.

Urmărim cu luneta în zare piscurile albite de zăpadă. Ghețarul Marelui Teton, la înălțime de patru mii de metri, sclipește feeric în lumina soarelui. Un lanț ciudat de creste stâncoase, Indian Sleeping — Indianul care doarme — are înfățișarea unui om uriaș culcat pe coamele munților, dormind cu fața în sus. Se disting bine: capul, nasul, bărbia, pieptul. Gigantica și misterioasa figură, proiectată pe bolta cerului, face o stranie impresie călătorului care privește înfricoșat și nedumerit la jocul bizar al naturii.

În depărtare se vede malul jos, alb, acoperit parcă de un strat de ninsoare. Sunt cârduri de mii de pelicani. Lacomii gușați, lăsați în voie, distrug fără cruțare popoarele de pești din apele acestea nestăpânite.

— Jos! toată lumea jos! împiedicați privirea la prova, comandă sever femeia-pilot.

Ne supunem. Nimeni nu crâcnește. Barca micșorează viteza. Plutim, alunecând de-a lungul unui mal păduros. O vegetație bogată, sălbatică; felurite ierburi de apă împletite ca niște rețele verzi de frunziș umed, prin care joacă razele soarelui arzător.

Ocolim bancuri plutitoare de nufăr și plante agățătoare, încâlcite printre trunchiuri și rădăcini de arbori bătrâni, putreziți pe locul unde au căzut de bătrânețe. În mijlocul acestor ruini vegetale, se simte viața bogată și misterioasă a miriadelor de vietăți de baltă, furnicând în limpezimea apei, răscolită de învârtirea elicelor în mers. Barca alunecă din ce în ce mai încet. Deodată, negrul, în picioare la prova, face un semn cu mâna — ochii lui ageri descoperiseră ceva în desişul malurilor. Femeia-pilot dă o comandă scurtă:

— Stop!

Mașina se oprește brusc, barca mai alunecă încă fășâind molcom. Negrul, cu ochii scânteietori, cu mâinile pâlnie la gură, repetă clar:

— Bu-fa-lo! bu-fa-lo!...Se face liniște peste tot.

— Să trecem sub vânt, șopti Mister Pek, să nu ne simtă, că bestiile au mirosul grozav de fin.

O mișcare de cârmă și câteva învârtituri de elice aduse barca într-o poziție potrivită. Urmărim cu ochii ațintiți în lu-minișul canalului niște pete sure ce vin încet spre apă. O turmă de bizoni la adăpat. Câțiva ies la lumină; se văd bine cu ochiul liber.

Ce fioroasă înfățișare are animalul acesta privit din față! O blană lăptoasă îi îmbracă partea de dinainte a trupului căzându-i până deasupra copitelor. Cu capul în pământ, are parcă o căutătură piezișă. Coarnele scurte îi ies prin părul negru, stufos, care-i acoperă fruntea. Sub botul scurt și fin o țacălie de păr ca o barbă ascuțită de satir. Odinioară erau așa de mulți, că trecerea turmelor oprea în loc trenurile, și vapoarele pe Mississippi trebuiau să ancoreze.

Lăcomia vânătorilor albi a distrus această rasă de animale, care da în trecut hrană și îmbrăcăminte indienilor. Bizonul, ca și indianul, stăpânul său, a avut aceeași soartă; cu toată ocrotirea ce o dă azi guvernul american, rasa bizonilor dispare înainte de a se fi domesticit, și indienii de rasă roșie se sting fără să ajungă la civilizație.

Negrul atinse sirena bărcii. La zgomotul strident, care izbucni sfâșiind liniștea lacului, bizonii, nebuni de spaimă, cu coamele zburlite, o luară la goană, pierzându-se prin desişul pădurii. Barca s-a pus în mișcare. Ne îndreptăm spre larg, către un punct negru care se zărea pe luciul lacului, ca un creștet de stâncă ieșind din sânul apei. O mică insulă de

granit. Acostăm și debarcăm proviziile. E vremea prânzului. Se întinde masa pe un bloc de piatră roasă, în formă de ciupercă uriașă. Alături e un izvor de apă clocotită limpede ca lacrima; un bazin natural scobit parcă anume într-o stâncă roșie.

Negrul, în pielea goală, intră în lac și aruncă la adânc o plasă — un fel de prostovol — ținând un capăt de frânghie între dinți. După trei aruncături răstoarnă pe mal o găleată de pânză plină cu pești lucitori — un fel de păstrăvi argintii cu pete roșii.

Pentru gătitul mâncării nu se face foc; fierbem peștii pe loc, ca într-o oală, în bazinul natural cu apă clocotită. Tot fără foc ne pregătim ceaiul și cafeaua.

Pe timpul când noi stam la masă, femeia-pilot se îngrijea de barcă. Felurite ierburi de apă se învârtiseră în jurul axului elicei. Negrul intrase ca să le taie. Femeia-pilot îi dă ordin de pe mal și, deodată, o vedem că-și scoate surtucul de piele, trece repede după o salcie bătrână și începe a se dezbrăca. După câteva minute apare într-un tricou foarte scurt și străveziu. C-un salt îndrăzneț se aruncă în apă; se dă la fund și apare departe la suprafață. Înotând grațios pe spate, se întoarce până la barcă; c-o mână se ține de cârmă, cu alta curăță elicea de ierburile adunate în drum.

Noi, din jurul mesei, priveam de departe, surprinși, fără să scoatem o vorbă, fără să avem curajul de a ne apropia de mal. După câteva minute, sirena iese din apă și, călcând hotărâtă pe pământ, se îndreaptă spre salcia unde-și lăsase hainele. Cu spatele spre noi își scoase repede tricoul ud, lipit de pielea albă, care luci în lumină, câteva clipe numai rămase în costumul Evei, până ce se îmbracă repede. Încheiată corect, femeia-pilot se așeză la masă. Mister Pek o întrebă zâmbind:

— A fost bună baia?

Foarte serioasă, ea răspunse scurt:

— Apa e foarte caldă.

Mai târziu, pe drum, se schimbă păreri în șoaptă asupra acestei întâmplări. O americană uscată, Miss Prey, căuta să-l facă să înțeleagă pe italianul bătrân de lângă mine că femeia-pilot nu avea de ce să se jeneze.

— A! Dacă ar avea un corp urât, înțeleg să-l ascundă. Dar trebuie să recunoașteți că are forme frumoase; c-un asemenea corp, admirabil proporționat, poate să umble goală și pe stradă.

Ajung seara printre cei din urmă la casa de adăpost. O construcție bizară în mijlocul unei păduri seculare. Un palat construit tot numai din lemn necojit. În capul scării găsesc un grup strâns în jurul unor boccele desfăcute: blănuri, țesături multicolore, papuci indieni — mocasini din piele de cerb... o întreagă industrie casnică indiană.

În apropiere, în ultimele văi ale Munților Stâncoși, e una din acele regiuni rezervate de guvernul american pentru triburile remase din rasa vechilor stăpânitori ai continentului american. Unii, mai întreprinzători, străbat munții și ajung la primele stații de cale ferată, unde-și desfac industria lor primitivă și originală.

Doi indieni din tribul Picioarelor negre, plecați de cinci zile pe drum, mai au încă vreo patru zile de străbătut regiunea Yellowstone până la prima stație de cale ferată. Îi privim c-o avidă curiozitate, ca pe niște animale de-o specie rară.

Figuri serioase, trăsături regulate, severe, o expresie de energie și răceală în ochii lor negri, metalici. Obrajii osoși, cu pomeții ieșiți, au culoarea cărămizie. Nasul acvilin, părul lins, negru ca păcura. Figuri imobile; nu au surâsul umil al negrului, și nici acel veșnic fals surâs al chinezului. Măști de aramă. În privirile fixe și grave au ceva dur, rigid, de statui antice.

Candida noastră tovarășă de drum, Miss Prey, le vorbește limba, înțelegându-se foarte bine cu ei.

Ne minunăm, întrebând-o de unde a învățat limba Pieilor-Roșii.

— Am stat trei ani între ei, răspunse cu mândrie. Am organizat acolo o școală de infirmiere vizitatoare. Aveam șaptezeci de eleve.

Nici nu vă închipuiți ce oameni simpatici și gentili sunt acești sălbatici. Cât am stat acolo, n-am văzut bățai, certuri, furturi, înșelăciuni. Deși n-au legi scrise, interesele comunității se regulează prin obiceiuri mai puternice la ei decât legile.

Și Miss Prey, la început cam intimidată de stăruințele noastre, se încălzea din ce în ce povestind viața în rezervațiile indiene. La urmă se declară aprigă apărătoare a rasei roșii.

— Ospitalieri și solidari, acești sălbatici nu au, ca noi, egoismul feroce al proprietății individuale. Al meu și al tău, bogăție și sărăcie, stăpân și slugă, toate aceste reci frumuseți ale civilizației, ei nu le înțeleg ca noi. În schimb ce calități morale și ce forță de caracter au acești oameni! Liniște, demnitate și stăpânire de sine, pe care numai stoicii antici au putut să le aibă.

Timp de două ore, după masa de seară, Miss Prey ne vorbi de obiceiurile, eresurile, jocurile, de Sărbătoarea Soarelui, când indienii își

îmbracă vechile costume împodobite cu pene... de felul cum femeile își poartă copiii legați pe o scândură și îi pun în cuier la ușa bisericii, pe timpul cât ele își fac rugăciunea în biserică.

— Ce puțin sunt cunoscuți oamenii aceștia — spunea ea — de lumea civilizată, căci albi n-au voie să se așeze în regiunile rezervate. Numai când trăiești între ei poți înțelege opera celui mai mare artist pe care l-a produs America. Fenimore Cooper, cu scrierile lui, a întocmit Iliada rasei roșii și, cu drept cuvânt, se zice că a compus și epitaful acestei rase care se stinge. Căci e sigur, rasa aceasta admirabilă se pierde, învinsă, resemnată, moare înabușită de cruda și lacoma noastră civilizație.

— Fatal trebuie să dispară această rasă, interveni Mister Pek, care ascultase tot timpul surâzând ironic.

După ce își aprinse din nou luleaua stinsă de mult început:

— Mă rog, să punem chestia la punct. E de prisos să ne pierdem în regrete eterne. Rasa roșie n-a fost distrusă prin războaie; triburile s-au luptat totdeauna între ele; guvernul american n-a fost niciodată crud cu indienii; acte de violență, masacre n-au decimat această populație. În interesul păcii, guvernul le-a rezervat anumite regiuni, în care albi n-au voie să se așeze; cu multă bunăvoință sunt ajutați; li se fac școli, spitale, mori, caută să-i convertească la agricultură, li se trimit în fiecare an vite, haine, pături. Dar roșii sunt rebeli la orice transformare, pe când negrii se civilizează cu repeziciune.

Omul roșu are o puternică personalitate; un caracter aparte, cu totul diferit de omul alb, galben și negru.

Cheia enigmei rasei roșii trebuie căutată în modul de trai pe care-l duce rasa asta, la fel, de zece, poate douăzeci de mii de ani. Ea n-a trecut ca celelalte rase de la vânat la păstorit, agricultură și industrie. Și omul alb, și omul roșu au trăit odată la fel, vânând animalele sălbatice cu silexul. Pe când unul s-a tot modificat ajungând până la radiofonie, celălalt a rămas pe loc tot ca în vârsta pietrei. De ce unul s-a modificat și celălalt nu? Poate că în Europa și Asia vânatul a dispărut mai repede. Necesitatea a împins pe omul alb să caute alte mijloace de trai. Fapt e că vânatul de azi încă e mai bogat în America decât oriunde. Lovitura de moarte a rasei roșii s-a dat numai prin contactul cu civilizația; ea moare sufocată. A fost de ajuns numai schimbarea bruscă a condițiilor de viață, căci gheața se topește de o ploaie caldă, și o plantă de munte se vestejește repede într-o seră încălzită.

Toți ascultam cu atenție, numai profesorul belgian clătina din cap cu îndoială după fiecare păhărel de piperment.

— Și totuși, întrerupse el, această rasă a avut o civilizație splendidă: Mexic, Peru, aztecii, imperiul lui Montezuma...

— A! Dumneavoastră cei din Europa ați rămas tot la povestea lui Montezuma, și Mister Pek începu să râdă cu poftă.

O undă de roșăță se ridică în obrajii belgianului. Dar se stăpâni, întrebând scurt:

— Cum? negați existența civilizației antice, ale cărei urme se găsesc încă în Noul Continent?

— Nu o neg, dar o reduc la justa valoare, răspunse repede americanul, potolindu-și râsul într-un zâmbet ironic. Să ne lămurim. Până acum n-am vorbit decât de triburile din America de Nord. E drept că în America Centrală, în Mexic și Peru se găsesc urmele unei populații mai înaintate. Dar civilizația imperiului lui Montezuma așa cum ne-a fost cântată nu-i decât o poveste fantastică plină de minciuni și contradicții.

Istoria Egiptului, a Atenei, a Romei a fost scrisă studiindu-se la fața locului.

Istoria Mexicului s-a scris de la distanță. Abia acum s-a ajuns ca să se poată separa istoria de povestire. Tot ce se spunea de Montezuma nu era decât roman istoric, după texte vechi spaniole. Cortez, călugării și toți conquistadores aveau tot interesul să exagereze opera lor de cucerire în ochii guvernului spaniol.

S-a creat o legendă exploatată de o sumă de savanți de birou care nici n-au văzut măcar Mexicul. Ultima anchetă științifică riguroasă, făcută de Anderson Wilson, a dovedit că celebrele cetăți ale lui Montezuma nu erau decât niște mari sate indiene; clădiri de cărămidă nearsă și construcții lacustre pe piloți. Nu au rămas ruini de piatră ca în Egipt și Grecia, deși până azi de la cucerirea spaniolă nu sunt decât vreo câteva sute de ani. Vă puteți închipui o civilizație fără arme de metal și fără monedă? Aztecii, Montezuma, pe care călugării spanioli îl credeau maur, nu erau decât urmașii unui puternic trib indian care emigrând de la nord se stabilise pe platoul mexi-can.

Belgianul nu se lăsă convins.

— Dar ruinele găsite în Yucatan, urmele construcțiilor ciclopiene în stilul piramidelor egiptene, nu dovedesc o veche și grandioasă civilizație?

— Desigur; însă această civilizație nu are nimic comun cu Pieile-Roșii; este cu mult mai veche. Toate discuțiile și teoriile n-au arătat încă în lumină vechea populație a Americii. Au fost pe-aici fenicienii? Au fost chinezii? Cine știe? Poate într-o zi se vor descoperi în fundul Oceanului Atlantic urmele acelei legendare civilizații de care a vorbit Platon.

Dacă a existat odată Atlantida, acel continent prăbușit prin cine știe ce cataclism, era firesc ca focarul său de civilizație să radieze spre țărmurile celorlalte continente. Cum s-ar explica asemenea ce există între urmele de civilizație găsite în Mexic, Peru, la fel cu cele din Libia, Etruscia, Egipt?

Știința nu și-a spus încă ultimul cuvânt. La Washington este un mare așezământ: „Institutul Smithsonian”, întemeiat cu banii unui bogat savant englez, pentru cercetări științifice în legătură cu trecutul, populația și vechea civilizație americană. Dar trebuie să mărturisim că, după atâta cheltuială și muncă depusă, lumină nu s-a făcut încă. Nepătruns a rămas misterul trecutului și nedezlegată-i până azi enigma istorică a Noului

Continent.

SCHIȚE MARINE DIN LUMEA PORTURILOR

FĂRĂ PERMIS DE EXPORT

Vaporul în bazinul docurilor. Ghiftuit, cu burta îndopată. Înghițise trei mii de tone grâu arnăut. Plecam la Neapoli. Încărcarea era pe sfârșite când poposi în curtea docurilor o cireadă de boi de export. Nemulțumire generală pe bord. Primim ordin să transportăm o sută douăzeci capete de vite cornute la Malta.

— Cel mai păcătos caric de dus pe apă e marfa asta vie, zise căpitanul, cătând instinctiv spre cer să vadă cum se anunță vremea la larg.

— Iar transformăm vaporul în grajd, adăugă necăjit secundul.

— Am ajuns văcari, bombăni bosumflat primul ofițer de punte.

Furios, șeful de echipaj, trânti șapca unsuroasă în tabla punții de fier și izbucni într-o cascadă de înjurături navale.

— O să le facem vânt la apă și ăstora, dacă vom avea timp rău. Anul trecut n-am aruncat în mare două sute de boi, când ne-a prins furtuna la Capul Matapan?

Șeful Vămii, un sanchiu bătrân, strașnic de formalist și scrupulos în serviciu, era foarte scandalizat că moderna instalație a docurilor noastre ajunge un fel de târlă de vite.

— Nu admit nici cea mai mică necurătenie. Dacă voi găsi o urmă de murdărie vă evacuez instantaneu din incinta docurilor, sfârși domnul șef dând ordine severe pentru încasarea taxei de cheiaj pe locul, măsurat, cu metrul, unde se grămădise toată cireada.

Cei trei văcari, sub niște căciuli uriașe, cu fundul lat, cu sumanele sure aruncate numai pe umăr, ședeau rezemați în ghioagele lor nestrujite și ascultau îngrijați oarecum, deși nu înțelegeau bine ultimele vorbe, rostite cu necaz de șeful Vămii.

Cel mai bătrân, un unchiaș scorojit, cu musteța pe oală, după ce-și descoperi cuviincios pletele cărunte, îndrăzni să vorbească:

— Să nu fie cu bănuială... Și să ne iertați, domnule șef, de cuvântul cel prost... dacă omul, precum prea bine știți, are nevoile lui de ieșire pentru sine, damite o vită proastă care nu știe a cuvânta. Bunătatea domniilor-voastre le-o ierta de necuviință... că dacă sunteți dumneavoastră cel mai mare aci, se cheamă ca un părinte al lor cât or sta și ele pe loc...

— Nu admit absolut nimic, îi retează scurt vorba domnul șef, cătrănit, îndreptându-se spre biroul Vămii din port.

— Mă, că abraș om s-arată a fi șăful ista, adăugă în șoaptă unchiașul către ceilalți doi tovarăși.

Sosirea neașteptată a boilor de export ridicase în picioare toate autoritățile de uscat și de apă, răzvrătise lumea zbuciumată în toiul lucrului pe cheiuri, tulburase întreaga viață a portului.

Și în mijlocul zgomotului infernal de fierării debarcate, în

scrâșnetul macaralelor de la vapoare, în tumultul portului agitat, numai boii — victime nevinovate ale lăcomiei omenești, ședeau liniștiți ca niște sclavi filozofi, resemnați, nepăsători de soarta care li se pregătea.

Între o movilă de cărbuni și alta de pucioasă, înconju rați de butoaie de coloniale și baloturi cu manufactură, înșirați la linie, legați la conovăț, boii rumegau domol, cătând în vid cu ochii lor blajini, plini de o stoică răbdare.

Nici nu se mirau măcar de cadrul nou și arid în care poposiseră. Nici un petic de umbră, nici un colț de verdeăță. Copita nu scurma decât zgură și cenușe pe caldarâmul tare de granit. Tocmai la marginea cheiului, pe linia ferată, străluceau ca niște pilituri de aur fire de grâu scăpate din saci la încărcat. Și vrăbiile, picând din zbor ca niște gloanțe între șine, ciuguleau cu lăcomie firimiturile căzute de la masa portului bogat.

Numai când locomoriva trenului de marfă, ca un balaur furios forfotind în nori de fum și în ploaie de scânteii, părea că se repede orbiș în cireadă, boii, înfiorați o clipă, se traseră înapoi.

Grămădiți unii în alții, nesiguri pe membrele lor scurte, aplecau grumazii lați cătând îngroziți cu capetele întoarse.

Iar coarnele lor lungi, curbate în forma de liră, se izbeau între ele c- un vuiet sec de oase lovite cu ciocanul.

Dar s-au deprins boii și cu asta.

Musculoși, calmi, fără nervi, cu osatura robustă și crupa lată, abia se clineau greoi pe loc, cu mișcări leneșe ca pe niște resorturi moi, slobozind un suflu cald pe catifeaua neagră și umedă a nărilor deschise.

Rumegau în liniște.

Ce s-o fi reflectând oare în lentilele acelor ochi mari și blânzi, cu irisul negru ca păcura, lucind între genele arcuite, lungi, ca niște fire de borangic albe și roze?

Sub frunțile acelea plate s-o fi petrecând oare ceva? Visau câmpuri de mătase, pajiști cu umbră și răcoare, ori meditau asupra vieții lor torturate de bunul plac al omului, regele creației, sau numai rumegau... Și atâta tot?

Cine știe?... Când se vor dezlega tainele firii descoperind hotarele ascunse de înțelegere și înrudire dintre om și toate celelalte lighioane care se hrănesc din coaja aceleiași planete?

* * *

A doua zi dimineată cireada sporise.

În port erau o sută douăzeci și una capete de vite. În timpul nopții o vacă mare bălțată fătase un vițel roșu, pintenog.

Un fapt banal în fond — o vacă a fătat.

Dar vaca a fătat în port.

Cine ar fi bănuie vreodată ca o plăpândă ființă venită pe lume, abia debarcată în port, un fraged vițel de lapte, ar putea dezvălui furtuni de patimi omenești, conflicte de atribuții între autorități, discuții violente, ciocniri de interese în lumea comerțului maritim al portului?

Șeful Vămii, cu tocul după ureche, cu gazeta de dimineață întinsă pe birou, își sorbea ca de obicei cafeaua turcească. Pe când își căuta enervat prin buzunare cutiuța cu pastile de zaharină, veni un impiegat vamal alarmat, cu raportul asupra faptului întâmplat în timpul nopții, în zona portului.

— Ei asta-i culmea... poftim, acum s-au apucat dumnealor să-mi și fete aici, în incinta docurilor. Și după ce turti cu necaz mukul unei țigări regale de buza ceștii, șeful indignat, pufnind pe nări, plecă să constate în persoană faptul la fața locului.

La fața locului lumea, gură-cască, se adunase grămadă ca să privească la îmbarcarea boilor în vapor.

Cei trei vâcari, când l-au văzut de departe pe șef luând-o oblu spre cireadă, au înțeles că furtuna se apropie. Pitiți pe după vite, își făceau de lucru cătând pe sub căciulă, cu coada ochiului, să vadă ce are să se mai întâmple. Dar ochiul ager al șefului, căruia nimic nu-i scapă din toată zona portului, îi și zărise.

— Dar ce v-ați apucat, nenorociților?... să-mi faceți staul de vite... să-mi fâțați aci în incintă... în centrul de exploatare com-ercială al portului?

— De, domnule șef, ce să facem, îndrăzni să zică vâcarul cel mai bătrân, ce suntem noi de vină? Iaca mi-o făcut boclucul boala asta de vacă, mânca-o-ar lupul... că dacă-i vită fără înțelegere n-avem ce-i face. Acu zic: dacă o fâtat, o fâtat și pace... iertați și dumneavoastră, că vițelul ista odată ce-o venit pe lume, înapoi să cheamă că nu-l mai putem întoarce. Și ca să trăiască o să meargă și el cu mâni-sa pe vapor.

— Imposibil!... nu permit asta... se răsti șeful. Vițelul nu-i trecut în permisul de export.

lanuli, agentul casei comerciale care exporta vitele, sosi gâfâind.

— Vă rog mult, domnule șef, începu el cu blândețe, nu ne faceți dificultăți la încărcare, vaporul este deja în întârziere.

— Cum îți permiți dumneata să mă acuzi că-ți fac dificultăți? izbucni șeful iritat. Eu nu-mi fac, domnule, decât strict datoria. Sunt omul legii, domnule, eu sunt funcționar vechi și corect în serviciu. Citește aci permisul de export. Ce scrie negru pe alb? Este, domnule, una sută boi și douăzeci vaci? Este. Unde vezi scris vreun vițel? Pe ce bază vii dumneata azi și-mi pretinzi, mă înțelegi, mie funcționar conștiincios în serviciu, să-ți fac favorul ca să îmbarci un plus de-un vițel, care vine fără forme vamale, care nu-i trecut în permisul de export.

— Dar ce trebuie să fac acum, domnule șef? Dacă vițelul mai întârzia o zi acolo unde a stat până acum, el putea să se îmbarce pe vapor.

Înapoi, nu pot să-l mai dau. Adică trebuie neapărat să mă duc la București, să cer audiență ministrului de Finanțe ca să-i dea vițelului un permis special de export? Apoi vaporul gata de plecare are să aștepte actele vițelului?

— Asta te privește. Eu constat că vițelul e în neregulă, nu are forme legale și deci trebuie să rămână pe loc. Nu se poate imbarca fără permisul de export respectiv. E logic? Ori nu-i logic? Numai când voi vedea cu ochii mei semnătura și ștampila de la minister îi permit imbarcarea pe vapor. Așa scrie la lege, eu, domnule, sunt omul legii, și dumneavoastră cari faceți comerț în țara asta trebuie să respectați legile țării.

Șeful, ca de obicei, se ambiționase, ridicase tonul, fața-i spânatecă luase o nuanță violetă, răsufla profund, că-l strângea gulerul scrobit — avea gâtul cam scurt și ceafa dublă.

Ianuli, hotărât ca să-și păstreze calmul necesar, ca de obicei îl pierduse și de data asta. Începuse să fiarbă de mânie, tâmplele îi zvâcneau, vocifera, făcând gesturi cu pumnii strânși — era om iute, fire inflamabilă, fiind de origine din Kefalonia.

Și discuția lua forme din ce în ce mai violente, schimbându-se cuvinte tari acolo pe chei, în fața unui numeros public privitor.

Mulțimea, ca întotdeauna, era împărțită în două tabere: pro și contra imbarcării vițelului.

Discuțiile se întindeau. Șeful se certa cu agentul, secundul vaporului cu taxatorul, șeful de echipaj cu impiegatul vamal.

Se imbarcă? Sau nu se imbarcă vițelul?

Asta era chestiunea care agita masa aceea de oameni care creștea, adunată ca la o comedie.

Hamalii, pe jumătate goi, cu sacul pe umăr, lăsase lucrul și se grămadise în jurul vitelor. Marinarii coborâse de pe vapor; fochiștii, negri ca niște draci, ieșiți de la căldări ca să răsuflă afară, priveau și ei încântați de întâmplarea asta.

Pe când la centrul cercului format încordarea creștea, la periferie tensiunea fiind mai slabă se făcea haz și glume.

Unul zicea: „Măi, cum a putut vaca asta să fete în port dacă nu și-a scos permisul vamal de la ministrul de Finanțe?”

Altul: „Dacă vaca pleacă în voiaj în străinătate și vițelul rămâne în țară, șeful Vămii trebuie să-l alăpteze cu biberonul.”

Un fochist, privind cu lăcomie la ugerul plin, care atârna greoi cu pielea fragedă, gata să plesnească, zise râzând:

„Mă, fraților, în drumul ista o să bem toți cafea cu lapte proaspăt, nu ne mai trebuie lapte condensat. Nu vedeți ce mașină de lapte imbarcăm pe bord?”

Un hamal ghiduș, care-i păcălea pe toți în port, strigă în gura mare o cimilitură:

„Cine știe care-i cel mai prost animal de pe fața pământului?”

.....
Tot eu o să vă spun. Vițelul mă! că el are tată bou și mamă vacă.“

După un ceas de vorbă fără folos, Ianuli, disperat de încăpățânarea șefului, făcând spume la gură, strigă aprins, trântindu-și un pumn în cap:

— Ama doxa! Să mergem la căpitanul portului că el e mai mare aci, să judece cu capul lui o comedie ca asta, care nu s-a mai întâmplat de când îi portul.

Și Ianuli plecă furtunos, făcându-și cu pumnii loc prin mulțime.

— Nu-ți permit, mă înțelegi, veneticule, nici un cuvânt mai mult — scrâșni șeful — repezindu-se cu bastonul ridicat deasupra capului.

Pentru că Ianuli era departe și nu mai putea fi ajuns, șeful se opri și tampona cu batista păturită fruntea brobonată de sudoare, își smunci de câteva ori manșetele și recăpătându-și calmul necesar vorbi grav și tare ca să audă toată lumea adunată acolo:

— Căpitănia portului nu se poate amesteca aci, într-o chestiune pur vamală. Aci eu singur sunt suveran și dau ordine în zona vamală a portului. Care va să zică: vaca se va imbarca pentru Malta, vițelul va rămâne pe loc în țară, întrucât nu are permis de export.

După o pauză, în care o liniște solemnă stăpânea mulți-mea, șeful adăugă rar și sacadat:

— Cât despre ca-na-lia asta de kefalonit... o să-l învăț eu să mai insulte autoritățile și țara pe care o suge ca o lipitoare de atâția ani de zile. Să-i torni, domnule taxator, un proces-verbal drastic de ultragiul adus în exercițiul funcțiunii.

Înconjurat de întregul stat major vamal, șeful, rigid, ne-înduplecat, părăsi terenul pe care era deplin stăpân. Funcțio-narii se îndreptară către birouri ca să se pună pe lucru, având să întocmească numeroase acte, concepte, procese-verbale și toate formele legale, pentru a pune de urgență la curent autoritățile superioare, asupra conflictului provocat în zona portului de către un vițel de lapte, care nu avea respectivul permis de export.

* * *

Conflictul părea tranșat. Ordinea și siguranța portului restabilită prin supunerea oarbă la hotărârea șefului suveran în zona atribuțiilor sale vamale.

Dar o neașteptată, îndârjită opunere, se ridică de data asta de la o parte interesată în cauză, dar care nu se amestecă în discuția violentă ce abia luase sfârșit pe chei.

Vaca-mamă prea iubitoare sau prea încăpățânată nu convenea să-și abandoneze noul-născut. Se opunea la executarea ordinului vamal. Cu nici un chip nu voia să intre în vapor.

S-au întrebuințat felurite mijloace — blândețea, înșelăciunea, forța brutală — de prisos. Vaca se opunea cu îndărătnicie de neînving.

Unul din vâcari o mângâia scărpinând-o între coarne, cum știa el că le face plăcere vitelor. Vaca se îmblânzea, își întindea gâtul cu voluptate, cătând cu ochii blajini la vițelul care abia își ținea echilibrul, nesigur, pe piciorușele lui țepene — părea o jucărie de lemn primitiv lucrată. Limba aspră a vacii lăsa urme ca de perie pe blănița moale, mățăsoasă a vițelului.

Îndată ce vițelul dispărea din vedere, vaca se zbătea. furioasă, scotea niște mugete sfâșietoare, bolovănea ochii furioși care scânteiau ca doi cărbuni aprinși.

Trebuia urcată cu forța pe vapor; doar atâta lume era adunată acolo. Văcarii, marinarii, fochiștii, grănicerii, vameșii, hamalii, tot poporul strâns acolo a dat o mână de ajutor.

Așa, cu alai, într-o hărmălaie și gălăgie infernală, trasă de coarne, împinsă pe la coadă, mai mult pe sus decât pe pământ, fu târâtă până la fața vaporului. Acolo vaca se făcu ghem înfingându-și coarnele în capul schelei de lemn. Și când simți că-i aproape să fie răpusă și răsturnată peste cap, cu burta în sus, deodată se răsuci c-o zvâcnitură desperată tăind un cerc larg cu coarnele prin mulțime.

Căta cu ochi sângeroși în jurul ei, coastele i se mișcau ca niște arcuri, bale îi curgeau pe bot și sforăia profund pe nările larg deschise.

— Feriți... c-a turbat, strigă un hamal dându-se înapoi îngrozit.

* * *

Secundul vaporului, care privea manevra de sus, de pe puntea de comandă, se adresă căpitanului:

— Ce-ar fi dacă am imbarca vițelul?

Adică ce se poate întâmpla?

— O să avem iar scandal cu Vama. Nu știi ce catâr e hodorogul de vameș?

Căpitanul vaporului se ținuse pe tot timpul conflictului la distanță, într-o prudentă rezervă; avea o veche pică împotriva șefului de vamă, care cu vreo câteva luni în urmă îi făcuse acte de contrabandă de porci, fiindcă imbarcase doi purci pentru hrana echipajului pe bord.

Un marinar coborî în fugă scările și, după câteva minute, se întoarse la capul scării cu vițelul în brațe.

Dar un agent vamal îi ieși înainte.

— Nu puteți imbarca vițelul că n-are permis de export. Așa-i ordinul lui domnu șef.

Un grănicer cu arma în bandulieră veni într-o goană. Vițelul era amenințat să fie rupt în două. Marinarul îl trăgea de cap și vameșul de picioare.

Când începură să apară și alți marinari în capul scării, se auzi un fluierat ascuțit. Grănicerul amenințat dăduse alarma. Și într-o clipă garda portului ieși din pichetul docurilor. Pe drum, din fugă, soldații își puneau baionetele la arme; se auzea în cadență țăcănind încărcătoarele de cartușe în gibernele săltate în pas alergător. Marinarii, ca la un semnal dat la posturile de luptă, escaladară în salturi balustrada punții, înarmați cu lopeți de barcă, capete de frânghie împletite în noduri plumbuite și manele de la cabestanul ancorei. Iar de prin găurile vaporului răsăreau fochiștii, cazangiii și ungătorii, negri, goi pe jumătate, plini de cărbuni și sudoare, cu ciocane și rangale de fier care sfârâiau scoase atunci din jăratecul focarelor.

Căpitanul, de la înălțimea punții de comandă, înțelese dintr-o privire gravitatea situației, căci clipa fatală de ciocnire între cele două forțe, de uscat și de apă, se apropia văzând cu ochii; puse mâna pe megafon pentru o măsură repede și hotărâtă, ca pentru o manevră sigură în fața unei furtuni cu care dai piept în largul mării.

Și deodată, de sus, din gura căscată a conului de megafon, răsună ca un tunet, răspicat, în tot cuprinsul portului comanda căpitanului:

„Toată lumea la bord!

Echipaj la posturile de plecare!

Sus schela!

Vira ancora!

Mola parâmele de la mal!“

Și sirena vaporului, ca o fiară rănită de moarte, începu să urle prelung cutremurând văzduhul.

Ca prin farmec garda s-a oprit pe chei. Soldații au încremenit în loc cu armele pe umăr, cu gurile căscate la jerba de aburi care zbugnea forfotind la gura coșului fumegând.

Marinarii au sărit într-o clipă pe bord răspândindu-se ca un stol risipit. Fochiștii, cazangiii, ungătorii au dispărut în găurile din burta întunecată a vasului. Iar boii de pe punte s-au ghemuit de groază unii în alții, cu grumazii aplecați, cu ochii închiși de stropii fierbinți, căzuți din aburul sirenei, și pielea le tremura ca gelatina.

Pentru că vaca de pe mal se apropiase ca să-și miroase vițelul lăsat jos la capul șchelei, căpitanul mai dădu un ordin:

„Să se ridice vaca la bord cu palancu de la prova!“

Un marinar, spânzurat ca o minge la capătul macaralei, alunecă în jos până la pământ... Două chingi late trecute ușor pe sub burtă și într-o clipă, fără să prindă de veste, vaca cea îndărătnică pierdu pământul de sub picioare.

Câteva minute se zbatu în aer, balansată ca un gândac atârnat de-un fir de ață. Se înălță încet până deasupra punții, apoi fu coborâtă lin și pusă la rând cu ceilalți cuminiți tovarăși de călătorie.

Ancora smulsă, elicea se puse cu zgomot în mișcare și vaporul se

dezlipi domol de chei. Numai când vitele simțiră sub picioarele lor nesigure puntea de fier trepidând în cadență, începură a se agita, smucindu-se în legăturile conovățului.

Vaporul, sfârșind manevra de plecare, alunecă de-a lungul cheiului ieșind la larg din bazinul docurilor.

Vaca îmbarcată în ultimul moment era legată la capăt, lângă balustrada punții. Pufnind pe nări, ea căuta spre mal cu ochii însângerați, cu botul deschis. Prin girația vaporului, mai putu să vadă încă o dată vițelul lăsat acolo jos pe chei. Scoase atunci un muget prelung și dureros... Rămase așa câteva clipe împietrită, cu gâtul întins și ochii ținți la malul care fugea în urmă. Aștepta parcă să-i vie un slab ecou de departe, de-acolo unde instinctul matern o împingea.

Și deodată, zvâcnind înapoi, rupse funia și, ca turbată, se năpusti peste balustrada punții căzând rostogolită în valuri, cu capul în jos, ca un bloc de piatră aruncat de sus în fundul apei.

A fost un moment de spaimă la bord. S-a crezut deodată că a căzut un om în apă. Doi marinari s-au repezit la manevra bărcii de salvare. Un colac de plută aruncat de sus unde apa forfotea, se văzu deodată săltat de-o pereche de coarne care ieșeau încet la suprafață.

— Dați-i pace, strigă căpitanul, nimerește ea singură la mal.

Vaca înota, tăind domol apa tulbure, târâtă de curentul care o mâna spre țărm. Numai capul cu coarnele pe spate se zărea departe ca un punct negru din ce în ce mai mic.

Marinarii de pe punte o urmăreau cu răsuflările stăpânite măsurând din ochi distanța până la mal.

O barcă se zări desprinsă din gura docurilor.

Vaca era salvată.

Un fochist oacheș, unsuros, care ieșise c-o căldare de zgură pe punte, ceru binoclul timonierului de serviciu ca să privească și el minunea asta.

— Măi, — zise înduioșat — vezi cum se luptă săraca!... parcă mai greu să desparte o vacă de vițel decât o mamă de copilul ei.

TREI DEZERTORI

Vechea canonieră „Alexandru cel Bun”, c-un şlep la remorcă, ancorase de dimineaţă la coada unui ostrov. Numai în locul acela oglinda scânteietoare a Dunării părea spartă. Apa se oprea acolo învârtindu-se câţva timp în loc, în ochiul de anafor format de epava unui vechi vapor, înecat pe vremuri în urma unei ciocniri.

În fiecare vară Compania de torpile fixe făcea câte-o călătorie de instrucţie, pentru deprinderea marinarilor cu mânuirea materialului explozibil. Se făcea cu asta şi un serviciu navigaţiei, curăţind fluviul, de la Marea Neagră până la Porţile-de-Fier, de toate epavele rămase înecate în drumul vaselor.

Într-o magazie a şleplului încăpeau o sută de marinari, rânduiţi ca sardelele în cutie. În cealaltă magazie se ţinea ful-micotonul. Nu mai rămăsese decât cincizeci de kilograme, căci se făcuseră tocmai nouăzeci şi nouă de explozii.

Căpitanul, bucuros că terminase cu bine călătoria o dată cu marfa asta buclucaşă, care-i stase tot drumul pe inimă, hotărî să pregătească o torpilă mare, cu tot restul de fulmicoton ce-i mai rămăsese. Era a suta şi ultima explozie ce trebuia s-o facă anul acela.

Tot echipajul aştepta c-un tremur de nerăbdare copilărească momentul emoţionant al exploziei, care da fiori ca un joc palpitant de mare senzaţie în viaţa monotonă de bord.

Pentru că în tot drumul nu se întâmplase nici un accident, oamenii lucrau cu toată siguranţa. Fără nici o teamă rupeau în mâini calupurile de fulmicoton, ca pe nişte bucăţi de halva, umplând cutiile de tablă care serveau drept torpile fixe, lăsate pe fundul apei după ce erau ermetic închise. Explozia se producea prin curentul electric al unei mici baterii portative.

Curajul neştiinţei îi făcea pe mulţi să se joace cu moartea la fiecare pas.

Exploziile scoteau la suprafaţă o sumedenie de peşti, morţi sau ameţiţi, care pluteau cu burţile albe în sus ca nişte pene duse de curentul apei la vale. Plutonierul, om vechi şi cu experienţă, căci avea trei reangajări, îşi organiza cu pricepere bărcile şi uneltele de pescuit. Oamenii lui mâncau bine şi economie simţitoare se făcea la capitolul de hrană a trupei.

* * *

Aproape de ora prânzului. Aşa-i de cald că aerul parcă fierbe şi

apele aburesc în zare. Dunărea, leneșă, își lunecă domol unele încovoiindu-se printre ostroavele pustii și păduroase.

Căpitanul stă la umbră, sub bolta unei răchite argintii. Se îmbracă încet, mulțumit, după o baie răcoritoare.

Lăsase totul în seama plutonierului, om vechi, de toată încrederea. Aștepta să fie anunțat când torpila era să fie gata pentru explozie.

Plutonierul intrase la vapor să guste probele și să pregătească bărcile pentru pescuirea așteptată. Lăsase torpila în seama sergentului Marin, cel mai priceput și mai cuminte gradat din companie.

„Să fie cu ochii în patru” — le recomandase plutonierul la cei șase oameni care lucrau la torpilă.

În momentul când căpitanul, cu țigara în gură, se așezase jos să-și încălze ghetele, izbucni deodată o detunătură groaznică. Câteva clipe locul se zgudui sub el ca într-un cutremur de pământ. Însălmântat, sări cătând buimăcit în jurul lui.

Tăcere peste tot. Numai pe mal, în dreptul vaporului, între pământ și cer, se înălța o coloană de nori cenușii, ca un imens con răsturnat cu baza în văzduh.

Nu era obișnuita coloană de apă pe care o aruncă torpila cufundată.

Ca un fulger trecu prin mintea căpitanului înțelesul întregii grozăvii.

— Idioții!... au explodat torpila pe mal, înainte de a o cufunda.

Cu capul gol, pe jumătate dezbrăcat, se repezi într-o goană nebună de-a lungul malului. Călca orbește prin gropi, se lovea de pietre, se încurca prin bălării, se poticnea prin rădăcini, gonind cu răsuflarea tăiată, cu gura căscată, apăsându-și inima cu mâna stângă. Prin mintea-i înfierbântată i se învâlmășea în fugă imaginări însângerate: morți întinși, răniți zvârcolindu-se, bălți de sânge, horcăieli, gemete, tânguiri...

Oamenii de pe vapor și de pe mal alergau cu fețele palide, grămădindu-se în neliniște la locul dezastrului.

Căpitanul, cu pumnii strânși, își făcu loc prin mulțimea îngrozită, prăbușindu-se aiurit în fundul unei gropi adânci, căscată proaspăt în coasta malului spintecat de explozie.

— Ce-ai făcut nenorocitul! izbucni în fața plutonierului, zguduindu-l cu violență de umeri.

Bătrânul, zăpăcit, bălbâi tremurând cu mâna ridicată la viziera șapcii.

— Fusei până la vapor, domnule căpitan. Aci am lăsat pe sergentul Marin cu amorsa și pe caporalul Oprea cu torpila în brațe.

— Unde-i sergentul?

— Nu-i.

— Unde-i caporalul?

— Nici el nu-i.

— Câți morți? Câți răniți avem?

— Nu știu, că nu se vede nici unul dintre cei șase care încărcau

torpila.

— Să plece îndată câțiva oameni să găsească cadavrele! Să se caute răniții! Să vie infirmierul cu lada de farmacie!

Infirmierul, cu lădița lui de pansamente, era la fața locului, dar fără nici o întrebuințare. Nici un rănit și nici un mort nu se vedea. Nici o pată de sânge nu se zărea. Nici un vaiet, nici o tânguire nu se auzea... nici o durere... nici o suferință. Numai șase oameni lipsă la apel — atâta tot. Explozia fusese așa de formidabilă, încât a fost destulă vreme o secundă ca pe unii dintre cei aflați în jurul torpilei să-i rupă în bucăți, azvârlindu-i în toate direcțiile, la mari depărtări, iar pe ceilalți să-i pulverizeze complet.

Căpitanul ridică din țărână capătul sfâșiat al cablului, căută pe mal cutia cu bateria electrică și, după câteva clipe de gândire, își plesni cu palma fruntea udă de sudoare.

Găsise pricina groazniciei întâmplări: cablul rămăsese uitat la borna de contact a bateriei. A fost de-ajuns ca firele amorsei să atingă celălalt capăt al cablului ca, fulgerător, curentul stabilit să producă explozia fulmicotonului.

După vreun sfert de oră au început să vină oamenii trimiși să caute cadavrele.

Ca și trăsnetul, fulmicotonul, în jocul bizar al morții, răspândise în toate direcțiile țândări de trupuri omenești. Pro-iectate la înălțime, unele bucăți căzuseră pe câmp și prin mlaștini, altele în Dunăre și fuseseră luate de curentul apei la vale.

Întregi nu s-au găsit decât două berete de marină și un pantof. Încolo — numai hălci de carne, din care picura încă sânge cald, mase informe... bucăți de mâini și de picioare cu pielea întinsă și plesnită. Iar într-un sac de pesmeți s-au adunat câteva kilograme de carne macră, hăcuită mărunț, amestecată cu bucăți de cârpă din stofă de haine. Tocătura asta de carne omenească a fost găsită prin sălcii lipită de ramuri.

Cu greutate s-a putut reconstitui incomplet trei trupuri diforme, oribil sfâșiate.

Un picior de la genunchi, retezat perfect, parcă de o mână abilă de chirurg, fu îndată recunoscut de un recrut.

— Îi a lui don' sergent Marin, că are bocancii particular. Cum să nu-l cunosc, dacă l-am văcsuit eu as-diminează?

O mână fu de asemenea repede recunoscută. Era a caporalului Oprea. Avea degetele țapene ca de statuie și două galoane de lână pe mâneca spențerului cu care fusese îmbrăcat.

* * *

Până la apusul soarelui pavilionul tricolor al canonierei fusese lăsat la jumătate, în semn de doliu.

Echipajul se culcase devreme, căci pe a doua zi se hotărâse ridicarea ancorei de plecare dis-de-dimineață.

Sub un felinar de punte, la masa de la prova, plutonierul încruntat și un furier mărunțel, îngropați într-un maldăr de registre și dosare, scriau de zor pregătind formele celor dispăruți, care de fapt nu mai aveau nevoie de nici un act...

Căpitanul, după o zi așa de urâtă, se simțea zdrobit. Cu efortări cumplite se hotărî să lucreze toată noaptea actele privitoare la nenorocirea întâmplată.

Se așeză pe punte în aerul răcoros al nopții. Își trase un scaun lângă masa de lemn, la pupa, în lumina unui felinar de bord.

— Adă-mi din cabină: cerneală, hârtie, tutun și sticla de coniac.

— Nu mai avem nici un strop de coniac, răspunse somnoros soldatul de ordonanță.

— Adă atunci sticla de rom.

Trebuia să scrie un raport amănunțit asupra întâmplării. Dar sub ce formă să prezinte faptul? Cum să argumenteze? Era vinovat. Desigur că era vinovat. Șase morți. Cum să se apere fără să arunce vina pe alții? Șase oameni uciși, într-o secundă. Ce impresie o să facă întâmplarea asta la comandament? Cum o să-l judece șefii, camarazii?... dar familiile celor morți?...

Un cerc de foc îi strângea capul și un cui ținut în frunte părea că-i sfredelește creierul.

O nădușeală chinuitoare îi strangula gâtul. Își scoase gulerul. Bău două pahare de rom și începu să scrie grăbit. După câteva rânduri, se opri. Rupse hârtia enervat. Tâmpilele îi ardeau zvâcnind. Și în creierul înfierbântat i se încrucișau imagini nestăpânite.

Se forța să fixeze cu răceală într-un cadru tehnic toate amănuntele pentru explicarea faptelor; să argumenteze strâns și logic întreg procesul și apărarea de care avea nevoie. Dar nu izbutea să se concentreze.

Prin ochii minții, fără să vrea, îi treceau mereu chipurile celor dispăruți. Figurile se completau tot mai clare, în linii din ce în ce mai precise.

Își amintea perfect că văzuse la mâna găsită pe câmp, mâna caporalului Oprea, un inel de alamă pe unul din degetele acele înțepenite.

În starea de excitație a simțurilor în care se găsea, simțea parcă în fundul nărilor mirosul de sânge proaspăt de la mal, unde zăcea mormanul de carne tocată, învelită într-o foaie de cort.

Își amintea în câte chipuri văzuse oameni murind: bătrâni stingându-se de moarte bună pe patul de-acasă; oameni morți în spitale; unii loviți de moarte violentă... dar cum se poate pulveriza un om nu-și închipuise niciodată. Într-o clipă să dispari... fără să știi... fără să prinzi de veste... fără să scoți un suspin... nimic... nici o durere... nici o suferință.

Cine știe? Poate că în acea singură clipă e concentrată toată

sensibilitatea, în creier fiind chiar sediul vieții. Dar unele insecte au senzații chiar după ce sunt decapitate... Și căpitanul, cu tocul în mână, cu foaia albă dinainte, alunecă tot mai adânc în ipotezele fără sfârșit ale unei metafizici încâlcite.

Rătăcind în căutarea misterului morții, se opri târziu, încurcându-și firul logic în eterna enigmă a creației.

Plutonierul, care se apropiase de masă pășind în vârful picioarelor, tuși de două ori. Căpitanul nu auzea și nu vedea nimic. Cu ochii ținți în vid privea ca un somnambul.

— Domnule căpitan, eu sunt gata cu procesul-verbal și cu formele de scădere a efectelor de îmbrăcăminte.

Căpitanul tresări fără să scoată un cuvânt.

Plutonierul, om vechi, cu multă experiență, întinse un vraf de hârtii pe masă vorbind cu glas domol și blajin.

— Domnule căpitan, în raportul d-voastră sa puneți numai trei morți, că așa am trecut și eu în procesul-verbal. Ceilalți trei se cheamă că-i avem deocamdată numai lipsă la apel, că tot nu s-a găsit nimic din ei ca să putem reconstitui cadavrele. După patru zile dacă nu se prezintă la corp, îi dăm dezertori conform regulamentului. Știți, oricum sună altfel când se zice că avem numai trei morți în loc de șase.

Și pe când îi împingea ușurel călimara și hârtiile pentru iscălit, plutonierul bătrân urmărea cu coada ochiului mâna nesigură a căpitanului, care era să moaie din greșeală tocul în paharul de rom golit până la fund.

Era târziu de tot când apăru o semilună scânteietoare, prinsă anume parcă, în pletele argintii ale răchitei de pe mal, sub care albea foaia de cort acoperind tocătura de carne omenească.

Apa lucitoare și pământul negru dormeau de mult în vâlul fumuriu al unei calme nopți de vară. Rare fâlfâiri de aripi nevăzute tremurau în cadență pierzându-se în zenit.

Și o boare umedă, alunecând din sus pe luciul apei, pipăia șovăitor frunzele sălciilor încolăcite cu fâșâiri misterioase ca niște suspine fugare.

ESCADRA INTRĂ ÎN PORT

În speranța aprobării — care nu mai venea — a unei călătorii de instrucții în Arhipelag, am navigat o vară întreagă încrucișând în fața gurilor Dunării.

Se vede că sultanul Abdul Hamid arătase oarecare semne de plictiseală iscăind cu un an înainte firmanul de liberă trecere prin Dardanele a vaselor noastre militare. Se zicea pe atunci că rușii găseau motiv să ceară libera trecere și pentru vasele lor, ceea ce producea mare năduf răposatului sultan, care nu putea suferi să vadă vase de război trecând pe sub ferestrele zăbrelite ale vechiului Serai. Guvernul nostru se abținu să mai facă intervențiile convenite și, spre marea noastră mâhnire, furăm nevoiți să ne învârtim în căldarea Mării Negre, deși visam călătorii de navigație mondială.

Crucișătorul, bricul-școală și trei torpiloare formau Divizia de Mare, pe care o numeam pe scurt, c-o mândră ironie: Escadra.

Programul era stabilit: patru zile din săptămână pe mare, în navigație și exerciții la larg, iar trei zile în port. Patru zile portul vegeta într-o somnolență orientală, mai cu seamă că era un an de criză agricolă. Viața își urmă cursul obișnuit și monoton până într-a cincea zi, când cele dintâi pale de fum înnegreau la orizont. De cum se desprinde în zare escadra, începea portul adormit să se deștepte la viață. Ca prin farmec toate se însuflețeau. Ușile balcoanelor se deschideau în lături. Trei zile cheiurile, pline de lume, erau în sărbătoare, mulțimea forfotea pretutindenea. Gospodinele își găseau de lucru cu scuturatul în balcoane, servitoarele nu mai sfârșeau cu spălatul geamurilor. Mamele erau mereu cu gura la servitoare și cu ochii la fete. Masa nu mai era gata la timp, bucătăresele zăboveau în piață, unde prețurile se ridicau brusc de câte ori escadra făcea provizie. Copiii umblau fugari de la școală, cu cărțile la subțioară; se strângeau pe chei căscând gura la va-poare; chiar profesoarele întârziu uneori privind la ridicarea pavilionului, care se făcea dimineața cu solemnitatea obișnuită pe bordul vaselor de război.

Străzile, cârciumile și cafenelele erau pline de marinari cu gulere albastre, spălate și călcate cu lustru. Cântece, chiote și scandaluri se țineau lanț. Poliția și patrulele aveau toată noaptea de lucru ca să-i culeagă pe cei care pierdeau măsura.

Bărbații însurați, părinții de familie, treceau posomorâți pe lângă vapoarele acestea care le tulburau liniștea și viața tihnită de provincie. Escadra le sta pe inimă; o grijă, o primejdie vagă părea că-i amenință veșnic, ca jugul străin al unei ocupații militare; se întrebau bieții oameni când vor scăpa și de invazia asta a escadrei.

Treizeci de ofițeri și câteva sute de marinari, toți oameni tineri și

zburdalnici, schimbaseră viața micii garnizoane.

Amiralul, comandantul escadrei, om bun la inimă, dar cam pripit și supărăcios, căutase la început să convingă prin sfaturi și pilde — el nu călca pe uscat decât o dată pe lună — că adevăratul marinar nu trebuie să fie logodit decât cu marea. Trecuse la măsuri din ce în ce mai aspre, ajungând, pentru a înfrâna debandada, să strângă șurubul disciplinei până la capăt.

Dar parcă era un făcut: după cele mai strașnice ordine urmau cele mai hazlii și mai năstrușnice pozne.

Încă din largul mării, cum începea să apară uscatul în vedere, la catargul vasului-comandant fluturau flamurile de semnale împărțind ordine din ce în ce mai severe:

„Vasele vor rămâne în radă la ancoră!”

„Scările ridicate. Nici o barcă nu are voie să plece!”

„Comunicația cu uscatul întreruptă!”

„Toată lumea consemnată la bord!”

„Escadra nu intră în port!”

A doua zi la ora raportului, se perindau rezultatele:

„Un caporal a fugit noaptea de la bord trecând în mâini pe frânghia de sârmă.”

„Un grup de marinari beți a făcut scandal și bătaie cu o ceată de barcagii greci.”

„Un ofițer, căruia nu i se trimisese barca, a venit înot la vapor.”

„Un marinar, surprins la bucătăreasa consulului englez, a fugit coborându-se de la etaj în stradă pe catargul pavilionului de la consulat.”

„Doi ofițeri tineri au venit la bord într-o barcă turcească, suiți pe boccelele de rufe, alături de două spălătorese rusoaice.”

„Trei ofițeri au acostat niște doamne care se plimbau cu soții lor pe chei. Alți doi ofițeri au abordat pe d-na primăreasă și pe moașa orașului în fața lumii, în dreptul bisericii.”

„Un ofițer în uniformă, călare pe bicicletă, a sărit de pe chei în mare, cu bicicletă cu tot, în fața unui grup de domnișoare.”

„Câțiva ofițeri tineri, în costum de baie, pe plajă, au trecut în partea rezervată pentru baia doamnelor.” (Urma și o plângere din partea soților și părinților scandalizați...)

...Și așa mai departe, zilnic, cele mai variate și ciudate cazuri amărau viața amiralului nostru.

Zadarnic încerca doctorul escadrei, un bătrân blajin, să-l facă să înțeleagă, prin teorii științifice și amintiri din tinerețe, că este nevoie a lăsa deschisă totdeauna supapa de siguranță, pentru ca să nu explodeze căldura sub o prea mare presiune. Amiralul era din zi în zi mai neîndurător. Dar, o întâmplare neașteptată veni în ajutor pentru a îndulci deodată regimul nautic așa de riguros.

De unde ne venea salvarea?

Într-o bună zi vaporul poștal debarcă pe cheiul Sulinei un transport de doamne, domnișoare, valize, geamantane și cutii de pălării. Erau câteva soții și mai multe simpatii ale ofițerilor escadrei. Grupul feminin venise pentru câteva zile din Galați, sub comanda chiar a doamnei amiral.

La debarcare: decepție — portul gol, escadra în largul mării.

— Vom aștepta. Trebuie să se întoarcă escadra odată în port, hotărî conducătoarea grupului, care se și grăbi să organizeze cartiruirea și transportul personalului și materialului la cel mai bun otel de pe chei.

Patru lungi zile de vară s-a văzut grupul acela feminin umblând fără răgaz pe străzi, pe cheiuri și pe plajă în veșnică așteptare.

Localnicii priveau cu interes, unii cu duioșie, alții cu un zâmbet ușor de gelozie, la grupul multicolor care-și flutura voalurile și muselinele în bătaia vântului răcoritor, ce aducea adieri de mângâiere și speranță din largul mării, în arșița țărmlui uscat și însetat.

Un glumeț din lumea portului numise grupul feminin: „Convoiul remorcilor escadrei”. În câteva ore porecla aceasta navală circula în toate limbile vorbite în cuprinsul micului oraș cosmopolit.

„Trec remorcile! trec remorcile!” se șoptea pe la toate mesele înșirate în fața cafenelelor de pe chei.

Semne de nerăbdare, de grijă și enervare începură să se arate în convoiul remorcilor. Chinurile ajungeau la culme spre seară, de la ora când începea atacul țăntărilor care veneau dinspre baltă. Roiuri nesfârșite soseau în vârtejuri, parcă anume înștiințate că le-a sosit sânge proaspăt și bogat. Trompele nesățioase sugeau cu lăcomie, fără milă, din pielițele fine și nedeprișne, care se iritau după fiecare pișcătură.

Voalurile nu reușeau să apere figurile, decolteurile și brațele goale amenințate. Evantaiile se mișcau frenetic, cu enervare; umbreluțe albe, roz, verzi se deschideau și se închideau cu necaz.

Într-o seară tot convoiul se oprise în fața unei cafenele, ca să privească la o trupă de cântărețe italiene, care jucau pe o scenă închisă într-un fel de cușcă de tifon, prin care nu puteau pătrunde țăntăriile. Suferind cu resemnare ascultau ariile napolitane: Funiculi, funicula și Mio marito, urmărind cu atenție gesturile grațioase pe care le dezordonau țăntăriile ce reușeau să se strecoare prin câte-o spătură a cuștii de tifon.

Convoiul se descompleta. Unele plecau enervate, furioase, cu ochii în lacrimi: se retrăgeau baricadându-se în camerele hotelului, închizând ferestrele pentru a se apăra împotriva micilor și nemiloșilor dușmani. În năbușeala camerelor închise se dezbrăcau pentru a se liniști; cătând la petele rămase după pișcături pe corp; plângeau în singurătate calmându-și întrucâtva nervii iritați.

De dimineață începea iar peregrinarea pe cheiuri și pe plajă. De câte ori apărea vreun punct la orizont sau vreo pânză albă în zare, tot grupul era gata, în așteptare. Se pregăteau binocurile, batistele și voalurile; dar escadra nu se arăta în larg.

Nemulțumiri, surde protestări începură a se ridica împotriva felului cum era condusă această escadră, care nu se mai apropia de port; dar doamna amiral, cu tact și energie, știa să mențină moralul și disciplina grupului feminin.

Piloții portului, care făceau de gardă pe chei, cu ochii la larg și la vârful farului unde se anunța vederea vaselor la orizont, erau neconținut cercetați.

Un pilot bătrân și ursuz, care fusese întrebat de câteva ori despre sosirea escadrei, se adresă mirat d-nei amiral:

— Bine conîță, că celelalte mai tinere să aștepte escadra, de, o înțeleg... dar matala, oricum, damă serioasă și mai în vârstă... mă mir... nu se cade... nici nu șade frumos...

Înainte de a termina fraza, conducătoarea grupului feminin izbucni indignată:

— Quelle impertinence!... dar știi cu cine vorbești? cum îți permiți să fii necuviincios?...

Noroc că la timp sosi în fugă, cu șapca în mână, un gardian de la Căpitănia portului, cerând scuze pentru pilotul care nu cunoștea lumea, nu știa bine rumânește și nu avusese nici un gând rău.

Incidentul s-a potolit. Un gardian de la Căpitănie fu atașat, ca protecție pe lângă grupul feminin. El se ținea pretutindenea la distanță, într-o discretă și respectuoasă ariergardă.

Tocmai a patra zi, după-amiază, apărură la orizont în același timp câteva puncte de fum în linie. În vârful farului se înălță flamura alba c-ou bulă roșie la mijloc. În sfârșit, farul vorbea:

„Vase de război în vedere”

Ca un stol de păsări speriate, întregul grup feminin se ridică de pe nisipul fierbinte al plajei zburdând spre chei, la piciorul farului verde:

— Se vede!... se vede!... vine escadra!...

Grăbite, emoționate, își deschideau poșetele ca să-și potrivească binocurile, să vadă în larg escadra care se apropia cu viteză.

Trei puncte negre înaintau năvalnic ca niște bivoli furioși, cu nările deschise, tăind cu botul fața apei fărâmată în spume. Erau cele trei torpiloare: „Zborul”, „Zmeul” și „Năluca”.

În urma lor, „Elisabeta”, mândră, impunătoare, aluneca ușor fără nici o înclinare, fluturând la catarg flamura de vas-comandant.

În depărtare, „Mircea” se legăna agale cu două pânze întinse, ca niște aripi desfășurate în larg.

Escadra era aproape de gura Dunării, când la catargul vasului-comandant se înălțară deodată fluturând trei stegulețe colorate. Celelalte vase imitară semnalul. Și dintr-o dată, printr-o schimbare de cârmă, toate vasele abătură în linie, ocolind spre dreapta, luând brusc altă direcție.

— Escadra nu mai intră în port. A pus capul spre nord. Rămâne afară în radă, zise cu siguranță gardianul Căpităniei. Un freamăt de

indignare izbucni în grupul de pe chei:

— Cum e posibil asta? De ce-au venit? De ce se chinuiesc de-atâta timp așteptând? se întrebau toate cu disperare, privind spre vasele care se opriseră ancorând în radă.

Gardianul Căpităniei se apropie surâzând pe sub mustață:

— De multe ori face așa domnul amiral. Și pentru că i se cerea lămuriri, gardianul adăugă: apoi să vedeți conșelor, cum stă chestia: domnul amiral e om bun la inimă și chiar popular, dar îi serios tare în serviciul lui, precum se și cade. Și lumea asta de port, să iertați, îi tare rea și desfrânată... de câte ori vine escadra avem scandaluri și daraveli, nu numai cu soldații, dar chiar cu unii din domnii ofițeri mai tineri; mai deunăzi a fost scandal mare cu trupa de harfoniste italiene. Apoi d-l amiral, ca să-i mai înfrâneze, anume nu bagă escadra în port și o ține afară în radă.

Pe când tot grupul se frământa nemulțumit și enervat, conducătoarea își păstra calmul: măsură cu privirea distanța până la escadră și după ce vorbi ceva în șoaptă cu gardianul Căpităniei, luă o hotărâre eroică:

— Doamnelor și domnișoarelor! Începu ea ridicând umbreleuța verde în sus, în semn de steag, dacă escadra nu intră în port să mergem noi la ea s-o aducem.

— Să mergem, să mergem toate, răspunseră în cor, înfiorate, îmbărbătate de hotărârea luată.

Numai când sosiră cele două bărci mari turcești, aduse de gardian în fugă, atunci se simți oarecare șovăieli în grupul feminin. Unele, curajoase, erau gata de a înfrunta marea, orice s-ar întâmpla. Altele mai plâpânde nu îndrăzneau să se aventureze și făceau diferite obiecțiuni; poate să le surprindă o furtună, nu erau pregătite să meargă pe mare, nu erau nici îmbrăcate potrivit... dacă le vine rău? nu au nici lămâi, nici coniac, nici... apă de colonie; nu puteau în barcă nici să-și slăbească legăturile corsetelor...

Conducătoarea, ca să le mai îmbărbăteze, întrebă pe un turc bătrân de la barcă:

— Marea e calmă? Poți să ne duci în siguranță până la escadră?

Turcul, care ședea grav la cârmă, începu să râdă cu poftă și, ducând două degete la buze, țocăi tare aruncând o beza drăgăstoasă către mare.

— Ioc furtună! cioc guezeld! frumos mare, taman pentru cuconițe!...

În sfârșit s-a hotărât imbarcarea. Numai două au rămas pe mal mărturisind că le-a venit rău privind numai apa mișcătoare a mării. Cum nu era scară la chei la locul unde acostaseră bărcile, coborârea a fost cam grea. Doi turci vânjoși, cu brațele și pulpele goale, bronzate, le luară de subțiori, le ridicară pe sus și le așezară la rând ca pe niște pachete în bărci.

Doamna amiral își luă în barcă toate fetele ce îi erau încredințate în

pață, și se așeză în fund lângă turcul de la cârmă.

Convoiul remorcilor s-a pus în mișcare. Exclamații, dulci înfiorări... e o plăcere să luneci lin în curentul Dunării la vale. Dar când bărcile au ajuns la gură, acolo unde apa dulce întâlnește rezistența apei de mare, și bărcile începură a juca între valuri, țipete disperate izbucniră deodată, înspăimântând pe turcii care trăgeau liniștiți la lopeți.

— Vai! ne înecăm! să ne întoarcem! îmi vine rău! Nu mai pot! Și o învălmășeală cumplită, pe când toate se sculau în picioare, strică echilibrul bărcilor.

Un turc le strigă cam răstit:

— Jos! toate cucoane pe brânci în fundul bărcii, altfel răsturnăm toate la apă.

Liniștea se restabili. Toate își stăpâneau simțurile, deși suspinau adânc, respirau des, înfiorate, strângând tâmpilele cuprinse de migrenă, palide, resemnate.

În barca pusă sub conducerea doamnei amiral disciplina se menținuse mai bine. Cele care sufereau prea tare au fost culcate pe fundul bărcii, la picioarele barcagiilor cu mușchii de oțel, care lopătau regulat și în cadență, ca niște manivele de mașină în funcțiune.

Departe în escadră, pe vasul-comandant, amiralul grav și întunecat se plimba pe duneta de la pupa, cu doctorul bordului. Deodată se opri din mers, zărise cele două bărci care se îndreptau spre vasele ancorate în radă. Niciodată nu-i plăcuse lui vizite civile la bordul vaselor militare.

— Ei, asta-i culmea, izbucni iritat, eu opresc escadra să intre în port și lumea de-acolo vine să ne atace aci în radă. Și amiralul ceru binoclul, pe când dunga dintre sprâncene i se adânci profund.

Bărcile cu încărcătura lor multicoloră se apropiau de vase. Amiralul își șterse grăbit cu batista sticlele binoclului, își ascuți privirea ca atunci când trebuia să cuprindă zarea, să vadă silueta unui vas la orizont. Deodată păli. La barca din cap recunoscă perfect pe Eliza, nevasta lui... vedea bine pălăria ei cu voalul verde, care fâlfâia în vânt ca o flamură, jucând în spirale grațioase în jurul fesului roșu al turcului de la cârmă.

Cu mișcări stăpânite, cu buzele strânse, amiralul coborî scările dunetei, își scoase o țigară din porttabac, o aprinse cu un calm admirabil, trase câteva fumuri adânci până în fundul pieptului și, demn, tăcut, trecu pe punte printre șirurile de ofițeri și marinari care-l priveau pe sub gene.

Singur, închis în careul comandantului aștepta.

Bărcile acostară la tribord — la scara de onoare: doi ofițeri tineri, instalați pe treapta de jos a scării, ridicau cu grație pe sus doamnele și domnișoarele amorțite, care călcau stângace pe puntea de lemn a vasului.

Doamna amiral, salutând voioasă șirul de ofițeri care-i făcuse front, spuse zâmbind:

— Ce credeți că n-o să avem curajul să venim până aci, să vă aducem noi escadra în port? Și intra singură, calmă, drept în careul

comandantului.

Tot grupul feminin s-a descompus, amestecându-se cu ofițerii răspândiți pe punte. Vorbă, râs, glume și exclamații. Fiecare se întreba ce va hotărî comandantul. Unii, care-l cunoșteau pe amiralul lor, asigurau că nici în ruptul capului nu va reveni el asupra unui ordin dat. Alții, oameni familisti, cu experiență, susțineau că de data asta amiralul va ceda contramandând ordinul.

„Intră sau nu intră escadra în port?” se întrebau toți, așteptând cu nerăbdare să le vie Caietul de ordine din careul comandantului.

Emoția creștea pe punte; se aștepta rezultatul ca în ziua predării unui ultimatum.

În sfârșit, un zbârnâit strident de sonerie.

— Timonier! Caietul de ordine!

Pe punte se făcu liniște desăvârșită. Cu respirațiile stăpânite toți așteptau.

— Atențiune la semnale, tună vocea ofițerului de serviciu, spre executare: „Toate vasele vor ridica ancorele: intrând în port vor acosta la chei!” „Libertate de manevră!” fu ultimul semnal care se răspândi în toată escadra.

Explozii de bucurie izbucniră pe toate vasele. Semnale de trompetă și siflii, comenzi grăbite, strigăte întrerupte se auzeau peste tot:

— Ancora sus! La posturile de plecare! Mașina încet înainte!...

Fiecare comandant se grăbea să pună în mișcare mai iute vasul ca să apuce a intra cel întâi în port. Numai amiralul nu mai apăru pe punte până a doua zi dimineață.

În port era sărbătoare. Ferestrele se deschideau, batistele fluturau prin balcoane, lumea se aduna pe chei să primească escadra intrând mândră în port. Priviri curioase, cercetătoare, se schimbau între lumea de pe cheiuri și cea care înflorește punțile vaselor în mers lin spre acostare.

Seara, la masă, în fața unei cafenele de pe chei, doi ofițeri hazlii, cu halbele dinainte, vorbeau râzând cu poftă:

— Văzuși pe amiralul nostru că a închinat steagul, el care ne amețea cu veșnicul principiu al tacticii navale: ordine, contraordine, dezordine?

INTRAREA CÂINILOR ÎN ANGLIA ESTE STRICT OPRITĂ

Ca un orb uriaș, dus de mână de-un copil, așa intrase pipăind vaporul nostru, remorcat pe-o noapte neagră, în port la Liverpool.

Dimineața umezeala pătrundea până la oase. Puntea de fier — udă. Soarele invizibil, ieșit din mare rămânea ascuns în pânza deasă de neguri fumegânde. Numai spre răsărit o pată de un roșu-pal se întindea între cer și apă, pe fundul orizontului de plumb.

Nimic nu era deslușit în jurul nostru.

Portul plutea într-un nor de ceață groasă.

În lumina difuză, înecată în aerul saturat de vapori de apă, conturul formelor se ștergeau ca într-o vagă pictură mânjită pe-o pânză încă udă. Departe, pe cheiuri, gigantice clădiri, coșuri înalte, silozuri, antrepozite, grue și elevatoare, bizar îngrămădite, ca niște fantome monstruoase apăreau confuz prin ceață — se simțea la distanță viața orașului fantastic de fier și de cărbune.

Prima noapte de port. Vaporul ancorat, la adăpost, dormisem tun, în liniște și siguranță. Ca prin farmec, la vederea uscatului, trecutul tot s-a șters din minte. Uitasem toate necazurile celor douăzeci de zile și nopți de drum chinuitor pe apă. Uitasem furtuna din golful de Biscaia și cețurile din Ca-nalul Mânecii. Numai trei zile erau până la Crăciun. De data asta se nimerise ca sărbătorile creștinești să le facem și noi după lege, pe loc, în port.

Scăpasem de provizie uscată, de carnea sărată la butoi, de pesmeții pietroși, în care ne rupeam dinții și ne sângeram gingiile.

Cu o bucurie copilărească așteptam cu toții să călcăm pe uscat, să ne înfruptăm din bunătățile și darurile pământului dorit.

Pe bord o veselie zgomotoasă. Toți se pregăteau de debarcare; să guste din viața orașului nerăbdători, ca școlarii în ajunul vacanței de Crăciun.

Afară, la pompa de pe punte, se înghesuiau la spălat fochiștii negri, cu brațele și picioarele goale, tatuați de praful de cărbune. În postul echipajului, la prova, zăpăceală, gălăgie și curățenie generală. Hainele și rufele se amestecau scoase din sacii în care marinarii își țineau ghemuită toata zestrea lor.

În fața unui ciob de oglindă doi ungători se îmbrânceau să-și facă toaleta. Unul se chinuia să-și radă tuleiele de barbă crescute în lungul drum pe apă. Altul, c-o perie de cizme, își netezea frezura. Crâmpie de cântece, strigăte, glume și înjurături se ridicau de jos, din fundul vasului pe tromba de ventilație, până sus pe punte, într-unbâzâit confuz, nepotolit.

Numai secundul, zis și soacra vaporului, neprimenit, neras de la

plecare, cu șapca lui veche cercuită de galoane înverzite, trasă pe urechi, nu-și găsea astâmpăr în așteptarea inspecției vamale.

— Mai puțină gălăgie la prova și lăsați scara din babord, că vine vameșul englez, tună vocea groasă a secundului.

După câteva minute, barca Vamei se opri la scară. Treptele de lemn, prinse în buloane, tremurau sub niște tălpi late.

Vameșul englez, un colos învelit într-o haină de piele, buhăit, cu vârful nasului roșu, cu ochii albaștri spălăciți, călca apăsător pe punte mormăind ceva neînțeles printre dinții care strângeau o pipă înnegrită, de spumă de mare. Secundul nostru îl întâmpină c-un ceremonios: Good bye!

Pe masa din careul ofițerilor erau așezate după anume rit, lângă actele de bord, cerneală și condeie, o cutie cu țigări regale, brânză de Brăila, magiun de prune și un clondir de țuică de Văleni.

Secundul, vechi navigator, băgase de seamă că mulți vameși englezi preferau la break-fast, dimineața, țuică-soda în loc de whisky-soda... Și formele vamale se făceau cu mare înlesnire la vapoarele românești.

Secundul prinsese de la piloți și vameși vreo două cuvinte englezești, pe care le stropșea vorbind cu gura închisă, convins că poate pronunța c-un veritabil accent britanic.

— All right! și umplu cu țuică un pahar mare de apă.

Englezul îl goli dintr-o dată, plescăi din limbă, închise o clipă ochii și întinse din nou paharul.

— Delicious indeed! Delicious indeed!

Verificarea actelor de bord s-a făcut de mântuială. Inspecția la magazii era de prisos. Proviziiile noastre erau pe sponci.

La al treilea pahar veni și unul dintre ofițerii de punte. Spilcuit, ras proaspăt și pudrat, gata să iasă în oraș.

— Vezi ce oameni cumsecade sunt englezii, ce culantă e vama lor... nu ca la noi... zise secundul înduioșat, cătând cu ochii galeși la englezul care nu reușea să-și aprindă pipa stinsă de mult.

— Mai cu seamă când dă de gustul unei țuici bătrâne ca a noastră, adăugă ofițerul zâmbind pe sub mustăcioara lustruită de-un cosmetic parfumat.

Englezul se sculă greoi de pe scaun. Și după ce dădu pe gât, din picioare, încă o dușcă de țuică sifonată, se îndreptă spre ușă. Secundul se luă după el oferindu-i o cutie de țigări. Englezul silabisi pocit scrisul de pe capac: Re-ga-le R.M.S. Și băgă cutia în buzunarul de la piept. La ușă întinse mâna solemn bucătarului, care aștepta cu lista de provizii. Miron, bucătarul vaporului, un bondoc cu fălci enorme, era gata de oraș, îmbrăcat elegant c-un palton lung de împrumut, c-o pălărie turtită, prea mică pe scăfărlia unui cap rotund și mare.

După un Good bye! răgușit, englezul se îndreptă șovăind spre scară.

Dar înainte de a pași pe treapta întâia, un lung și plângător schelălăit de câine răsună în tot vaporul nostru. Călcase pe coada lui Machi, cățelul

răsfățat al bordului.

A fost un moment de panică.

Englezul greoi, făcu un salt de elefant, împleticindu-se înapoi, până se propti cu spatele de balustradă.

— Oh! a dog... Oh! a dog!... izbucni făcând niște ochi mari.

Într-un tremur nervos începu să strige cuprins de furie, răstindu-se cu pumnii încleștați, cu ochii tulburi, cu fața-i roșie învinețită.

Secundul, care se repezise să-l susție crezând că a fost mușcat de câine sau a căzut de apoplexie, căută să-l liniștească. Englezul striga din ce în ce mai tare:

— Aveți un câine la bord... Și n-ați declarat nimic... that's extraordinary... un câine viu! a living dog!... No! No! impossible... în Anglia intrarea animalelor vii este strict oprită... Și englezul se năpusti în jos pe scară oprindu-se grămadă în fundul bărcii.

După ce se ridică în picioare mai strigă o dată amenințător:

— Nimeni nu poate debarca... așteptați pe loc autoritățile poliției portului.

— Să știți că o să avem de furcă. Javra asta de câine ne-a făcut buclucul, zise rar și flegmatic șeful mecanic, Dimiu, zis și Englezul, pentru că servise câțiva ani pe un vapor englez.

Și pe când își răsucea tacticos o țigară groasă adăugă pe englezește:

— The import of the dogs is strictis forbidden in England.

— Cum vine asta pe limba noastră? întrebă șeful de echipaj.

— Adică: „Intrarea câinilor este strict oprită în Anglia”. Asta orice marinar care se respectă trebuie s-o știe. Cum dracul nu v-ați priceput să închideți cotașla asta când știați că vine vama la bord?

O să ne frece urât englezul. I-am căzut în labă.

* * *

Căpitanul vaporului, închis în turnul lui de fildeș, izolat în cabina de sus de pe comandă, lângă camera de hărți, habar n-avea de ce s-a întâmplat pe punte. Dase ordin ca de obicei, după sosire, să nu-l supere nimeni. Avea și el dreptul la un pic de odihnă după atâtea nopți în care abia ațipea îmbrăcat.

Dar ordinul nu s-a putut respecta până la urmă. Prea grave urmări putea să aibă conflictul dintre Machi și vama engleză. Cazul fu adus la cunoștința căpitanului, care se găsea în baie, plutind cu voluptate în apa caldută, pentru a-și dezmoști încheieturile prinse de un vechi reumatism.

Când auzi că se așteaptă sosirea autorităților și că legătura cu uscatul e oprită, căpitanul, foc de mânie, ieși din apă roșu, ca un rac fiert, și numai în halatul de baie coborî în goană scările pe punte.

Om bun, dar iute la mânie, căpitanul se aprindea repede, tuna și

fulgera, dar se stingea degrabă.

— De ce n-am fost anunțat pe loc, înainte de a pleca englezul de la bord?

Pentru ce nu s-a închis câinele când știați ca vine Vama?

Să se pregătească gruiile pentru descărcarea mărfii. Să se ridice flamura de chemarea pilotului!

O șalupă cu pavilion englez se îndrepta cu toată viteza înspre vaporul nostru.

Abia atunci căpitanul își dădu seama că nu poate primi autoritățile engleze în halat de baie. În câteva salturi sui scara spre cabină, să-și schimbe ținuta.

Din șalupa Căpităniei portului se ridică un tânăr ras, uscat și rigid; pași solemn pe punte cu mâna dreaptă la viziera șepcii.

— Aș vrea să vorbesc personal cu d-l căpitan al vaporului românesc.

— Imediat. Poftiți în careu.

În așteptare, secundul încercă să-l ispitească pe englezul care se ținua înfipt și mut. După obicei îi oferi țigări regale și țuică de Văleni. Englezul mulțumi, dar refuză net orice tratație. Ceea ce făcu pe secund să cugete în sine: „Asta desigur că face parte din vreo societate de temperanță... englezul ori bea prea mult, ori nu bea deloc”.

Când apăru căpitanul, englezul în picioare, grav, măsurat, începu să vorbească:

— Sunt delegat de către Harbour Maister (căpitanul de port), ca să mă ocup de cazul d-voastră. Ați introdus în apele teritoriale de sub suveranitatea britanică un animal, fără să-l declarați măcar autorităților vamale. Orice navigator trebuie să știe că importul animalelor vii este strict oprit în Anglia.

Faptul este regretabil și foarte grav. Legile engleze sunt foarte severe pentru asemenea contravenții.

— Dar n-a fost nici o intenție. Faptul se datorește numai neștiinței, îi răspunse căpitanul într-o englezească destul de corectă.

— Legile engleze trebuie să fie cunoscute de navigatorii tuturor mărilor, îl întrerupse englezul, c-o vădită mândrie.

— Ei bine, vom plăti imediat amenda cuvenită pentru ca vaporul să nu sufere întârzieri la descărcarea mărfii.

— Tocmai aci e partea delicată. Pe lângă sancțiunea care fatal va urma, vaporul nu poate opera până ce nu se pronunță autoritatea sanitară a portului. Vaporul trece în carantină. Comunicația cu uscatul — interzisă.

— Cum, izbucni căpitanul, d-voastră împiedicați operația vaporului pentru un câine? Asta nici într-un port din lume nu se poate întâmpla. Eu nu pot considera această procedare decât ca o șicană ce se face unui vapor românesc. Și mă voi plânge consulatului de aci și legației noastre de la Londra.

Fără să clipească, fără să-și schimbe tonul, englezul îi ripostă scurt:

— Asta o consider ca o ofensă adusă autorităților portului.

Corect și rece englezul părăsi vaporul cu mâna la viziera șepcii.

— Popor tâmpit, domnule căpitan, englezii ăștia, dacă opresc ei descărcarea vaporului pentru un câine, zise secundul ca să-l mângâie pe căpitan, care se frământa iritat, neștiind cum să iasă din încurcătura în care intrase.

* * *

Pe bord consternare generală. Nimeni nu putea debarca. Ce-i de făcut?

Numai Machi, neștiutor de soarta care-l aștepta, se gudura cochetând cu marinarii de pe punte.

Mai pe toate vapoarele de mare trebuie să fie și câte o pisică. Noi avusesem un motănaș alb, care căzuse răpus într-o luptă cu șobolanii bătrâni, stăpânitorii întunecimilor hambarelor vaporului nostru.

În loc de pisică aveam un câine slut și zburlit, care răspundea la numele de Machi.

Al cui era? Cine îl botezase c-un așa nume?

Nimeni nu știa.

Deși nu era trecut în Rolul de echipaj, Machi își îndeplinea foarte conștiincios serviciul pe care și-l alesese singur. Făcea pe ajutorul gardianului de noapte, în tot timpul cât vaporul sta ancorat în port. Nimeni nu intra la bord și nici o barcă nu se apropia fără ca Machi să nu vestească, în limba lui, pe marinarul de gardă.

Uneori în nopțile reci și umede ținea locul gardianului, care părăsea postul ațipind înăuntru la căldură.

Iarna, căutându-și un culcuș prin locuri călduroase, Machi năpârlea regulat prăjindu-și pielea în dungile făcute de tuburile de la calorifere, ajungea vărgat ca o zebra.

Deși nu era de soi, un câine pripășit, Machi era răsfățat și îngrijit cu dragostea pe care de obicei o au marinarii pentru cele câteva viețuitoare ce împart cu ei aceeași viață monotonă pe drumurile pustii ale mării.

* * *

Înainte de masă, o șalupă cu pavilion galben, de la Serviciul sanitar, aduse la bord pe veterinarul portului. Un englez scurt, rotund, c-un cap de bulldog, cu niște dinți rari, intră surâzător pe punte.

— All right!... aveți aci un animal indezirabil și suspect. Aș vrea să fac și eu cunoștință cu el. Să-l examinez numai două minute.

Secundul dădu ordin să fie adus câinele la fața locului.

Machi, de obicei blând și prietenos, de data asta se arăta ostil și încăpățânat. Pătruns parcă de un presentiment, se opu-neă cu îndârjire.

Înțepenit pe picioarele dinainte, se încovăia și mârâia zburându-se. Doi marinari îl aduseră mai mult târâș pe punte.

Veterinarul își încălecă pe nasul lui scurt și gros, ca un picior de marmită, o pereche de ochelari enormi, fixându-și privirea asupra câinelui apucat de-un tremur nervos, ca un inculpat în fața judecătorului de instrucție.

— O!... asta-i ceva rar, exclamă englezul uimit. E un adevărat pui de zebra... Și întinse mâna ca să arate dungile regulate de pe spinarea câinelui.

Machi, cu ochii ținți în sticlele ochelarilor, își zgârci trupul încordat și clănțâni fioros arătându-și colții. Englezul se dădu cu prudență înapoi, privind curios la Machi ca la un animal feroce de-o specie rară.

Mecanicul-șef, abia stăpânindu-și râsul, lămuri transformarea câinelui în zebra. Ca să se încălzească, Machi se lipise de radiatorul caloriferului, care-i pârlise blana făcându-i dungii regulate în lungul trupului.

— E câine veritabil românesc? întrebă veterinarul scoțând un carnet din buzunar.

— Da.

— Cum se numește rasa asta?

Căpitanul, dând din umeri, se întoarse spre secund; secundul întrebă din ochi pe mecanic; mecanicul răspunse scurt:

— Ce rasă? O javră!

— Javră, pronunță rar englezul și se grăbi să noteze în carnet.

— Cum se scrie cuvântul acesta?

— Cum se pronunță, îi răspunse serios căpitanul.

Englezul se arăta foarte bucuros, incredințat că a învățat ceva nou... o rasă nouă de câini pe care n-o mai întâlnise până atunci.

— Care este genealogia acestui câine? Ce origine? Ce ereditate? Cine au fost părinții lui? Și englezul înșiră un interogator la care nimeni nu-i putea răspunde.

— Cum, făcu el mirat, în România nu se fac acte, nu sunt registre de starea civilă a animalelor? Pe ce documente se pot stabili rasele și speciile de animale la d-voastră?

— Numai pentru caii de curse avem un control, răspunse căpitanul.

— Cum, și câinii nu se bucură de nici o atenție în România?

Și englezul, deși nu avea nici un act la îndemână, se încăpățâna să stabilească, numai prin observația ochiului său experimentat, spița neamului din care cobora Machi.

După ce descălecă și încălecă de câteva ori ochelarii de pe nas, zise grav și pedant:

— E un grifon degenerat, combinat c-un brac... deși botul e de șacal și urechile de lup de Australia, tipul *canis domesticus borealis*. Și cum Machi, nervos și bănuitor, își ciulea urechile la fiecare vorbă ce auzea, arătându-și mereu colții, englezul, care nu-l slăbea din ochi, zise după un moment de reflecție.

— Totuși este un mare dezacord între sistemul dentar și cutia craniană... e un caz foarte curios... Și un produs rar.

— Ce regim alimentar are? Care e baza alimentației lui?

— Mănâncă de toate, ce-i cade și lui de la bucătărie, răspunse secundul.

— În tot cazul animalul trebuie imediat izolat în boxă. Regimul carnat este cu desăvârșire interzis. Să i se dea cât mai multă apă de băut până i se va face analiza sângelui.

Să i se ia temperatura de trei ori pe zi.

Căpitanul găsi momentul să intervină:

— Cred că nu-i cazul ca vaporul să fie împiedicat ca să-și descarce marfa din cauza unui câine?

— D-voastră trebuie să aveți răbdare, noi avem răspunderea. Așteptați analiza laboratorului, care se va prezenta în curând.

Căpitanul, care simțea că nu se mai putea stăpâni, întră indignat în careu, fără să mai scoată o vorbă.

Pe când se afla la birou întocmind o scrisoare către consulat, i se anunță sosirea agentului de vapoare, care trebuia să pregătească descărcarea mărfii.

— Adă-l imediat aici.

— Cică n-are voie cu nici un chip să calce pe bord. Numai din barcă poate vorbi, spuse marinarul de gardă.

Enervat, căpitanul trânti tocul pe birou și ieși pe punte.

— E un adevărat scandal cum ne tratează autoritățile portului. Unde s-a mai pomenit ca pentru o javră de câine să împiedici operațiile unui vapor în port. D-ta ești dator să intervii imediat cu toată energia.

Agentul, un levantin poliglot, mai mult grec decât englez, în picioare, din barcă, vorbea într-o italo-românească stricată, respectuos, la prova bărcii.

— Ma ce se faco eu? Dacă nu mi se anunțato la tempo... acum este troppo tardo... răbdare... cu englezi no putem joca cumo la Oriente. Cu zoru no merge la ei... răbdare... în cazo de forța-majoră...

— Ce forță majoră, domnule, îl întrerupse căpitanul crunt, dacă ne pomenim c-un proces de daune la Tribunalul maritim?

Agentul nu mai putea răspunde, pierzându-și echilibrul căzu în fundul bărcii. Șalupa sanitară trecuse cu viteză făcând valuri în drumul ei spre scară.

Un bătrânel mărunțel, cu ochelari negri, c-o trusă mare subțioară, păși delicat, în vârful picioarelor pe punte.

Medicul portului venise să examineze personal echipajul vasului românesc.

Căpitanul încercă să protesteze:

— Avem deja libera practică. La sosire am arătat patenta de sănătate; este netă, doar nu venim dintr-un port contaminat.

Doctorul îl întrerupse cu blândețe, desfăcându-și trusa cu numeroase și diverse instrumente medicale:

— O vizită medicală niciodată nu strică... e mai bine să se facă...

Secundul schiță un semn către șeful de echipaj. Un fluierat prelung și un glas tunător răsună în tot vaporul:

— Echipaj la pupa, pe borduri!

Într-o vânzoleală și un iureș zgomotos pe punte, se adunau marinarii și fochiștii, ieșiți de prin toate găurile vaporului, înșirându-se pe borduri. Și vizita medicală începu.

Răbdător, meticulos, doctorul îi asculta, îi pipăia până la piele pe fiecare om. Parcă simțind nevoia unei justificări, el începu să înșire o serie de teorii desfășurându-și întregul lui bagaj medical asupra turbării.

— Trebuie să știți că pe teritoriul britanic nu există această groaznică maladie, grație controlului strict pe care îl aplicăm.

Agentul contagios este un microb special, aflat în sistemul nervos, în glandele salivare și în substanța cerebrospinală a animalului. Să știți, se adresează el către căpitan, cu degetul ridicat, inoculația se poate face și numai prin balele animalului. Microbul încă nu s-a putut izola, cu toate încercările lui Pasteur. E drept că nu avem un tratament curativ, dar avem unul preventiv.

Deși căpitanul, plictisit, intrase în careu, doctorul continuă explicările despre supra-excitabilitatea senzitivă și senzorială, dezvoltând pe larg părerile sale personale asupra injecțiilor subcutanate.

* * *

Până seara a lucrat lemnarul vaporului, ca să transforme o veche cușcă de găini în boxă pentru Machi.

Răsfățatul bordului, nedeprins cu asemenea tratament, se opunea cu îndărătnicie să intre în noua locuință ce i se pregătise; a trebuit să fie introdus cu forța.

Nedumerit, fără să știe cu ce greșise el celor care altădată îl mângâiau cu drag, Machi privea printre gratii c-o licărire disperată în ochii lui sticloși. Se ghemuia tremurând, se zbătea lătrând furios, până obosea căzând moale, într-un scâncet jalnic, dureros, ca un plâns înăbușit.

Noaptea era un chin. Nimeni nu putea închide ochii de urletele lui. Pe bord era revoltă generală. Toți înjurau și afuriseau javra asta pentru care era consemnată toată lumea la bord. Numai Miron bucătarul nu-și părăsea

prietenul. Îi aducea câte un codru de pâine, câte-un ciolan de ros. Și rareori, pe ascuns, îi da drumul din cușcă. Îl scărpină, îl mângâia de-a lungul spinării, și-l gâdila la rădăcina urechilor lui blegi. Machi, recunoscător, emoționat, se gudura tăcut, își lipea botul de mâinile stăpânului, privindu-l țință în ochi, părea că se forțează ca să-și exprime întreaga lui iubire.

* * *

A doua zi dimineța se prezentară la bord doi englezi din partea laboratorului de analize. Pe când își deschideau cutia cu instrumente, Machi, bănuitor, îi pândea rotindu-și cu ferocitate ochii lui iscoditori. N-a fost chip să pună nimeni mâna pe el, a trebuit să-l cheme la urmă pe Miron. El, numai, știa să-l domolească.

Înțepat în pulpă, Machi zvâcni în spasaturi, până ce englezul izbuti să-i ia câteva grame de sânge pentru analiză.

Căpitanul dase ordin de dimineată să se ridice flamura pentru chemarea pilotului la bord. Voia să schimbe ancorajul, mai aproape de silozuri, în vederea descărcării vaporului. O șalupă de la Căpitănia portului se apropie fără să acosteze. Pilotul strigă prin megafon:

— Vaporul este în carantină. Nu puteți mișca până la noi ordine!

Ridicați pavilionul galben de carantină!

Căpitanul, făcându-se că nu aude, se urcă furios pe puntea de comandă. Se încăpățănase, hotărât să plece singur, fără pilot.

„Mașina e sub presiune” „Gata de ridicat ancora!” și vințul din provă începu să zbârâie în scrâșniri sacadate. După câteva minute ancora era sus.

„Foarte încet înainte!”... Greoi, vaporul se clinti alunecând lin spre cheiul din față.

Abia făcuse elicea câteva tururi când se zări aceeași șalupă venind spre noi cu toată viteza.

„Stop! roumanian steamer!”... ancorați la loc... respectați regulamentul portului!“... răsună o voce poruncitoare din pâlnia unui megafon.

Căpitanul trânti în ciudat binoclul de balustradă și strigă la secund să vie să ia comanda vasului.

Intrat în birou, așternu la iuțea un protest energic către Consatul român, împotriva autorităților portului.

* * *

După-amiază consulul român se prezentă la bord: un mare negustor

englez, retras din afaceri, era învestit cu înalta competență de consul onorific al Regatului Român. Nu-i vorbă că plătea uneori cam scump onoarea asta. Pe capul său veneau toți marinarii ce dezertau de pe vasele românești, vagabondând în căutarea mijloacelor pentru repatriere.

Consulul, un bătrân respectabil, în jachetă pe talie, cu rozeta Coroanei la butonieră, cu pantaloni călcați pe dungă, pași solemn pe punte cu pălăria în mână.

Căpitanul îi ieși înainte. C-o rece politete îi înșiră toate șicanele făcute de autoritățile portului englez.

Bătrânul ascultă, calm, imobil, până la capăt.

— Vă stau la dispoziție, începu el surâzând cu blândețe, dar trebuie să aveți răbdare și răbdare rece în asemenea dificile situații. La noi se aplică legile cu mare strictețe... trebuie să știți că importul animalelor vii este cu desăvârșire interzis în Anglia. Nu i s-a permis nici chiar preagrațioasei d-voastră regine, nepoata regelui Eduard, să intre cu un câine pe teritoriul britanic.

Numai animalele tăiate pot fi introduse la noi.

— Va să zică, îl întrerupse căpitanul c-un surâs amar, dacă era tăiat câinele nu pățeam nimic. Să-l tai atunci și să se termine odată cu toată comedia asta care m-a adus la desperare.

— A! făcu bătrânul zâmbind cu indulgență, desigur... dar acum e prea târziu, faptul e consumat. Dacă vama îl găsea gata tăiat n-avea nimic de obiectat. În China sunt anume măcelării pentru carne de câine...

Trebuie să știți că la noi de mulți ani se lucrează pentru ameliorarea raselor de animale. Și dacă n-am lua măsuri așa de drastice s-ar strica rasele, ar degenera diferitele specii selecționate. De aceea nu-i permisă intrarea animalelor vii.

— Dar puricii și ploșnițele tot tăiate intră în Anglia? întrebă râzând căpitanul pentru a-și uita necazurile care-l rodea.

— A!... vedeți... că aceste mărunte animale ne vin numai prin contrabandă, și bătrânul, făcând un haz nespus, ștergându-și c-o batistă parfumată colțul ochilor care lăcrimau de veselie, continuă: Am remarcat de mult ca românii au humor, dar păcat că sunt prea nervoși, sfârși el pregătindu-se de plecare.

Afară pe punte, cu pălăria în mână, salută solemn bordul aruncând o privire discretă spre pupa, unde fâlfâia în vânt pavilionul românesc.

Căpitanul se mai potolise. Cu țigara între buze se plimba singur pe punte. Pe când își repeta mereu în gând vorbele bătrânului simpatic... răbdare, răbdare rece... observă la prova un grup de marinari strânși lângă cușca lui Machi. Se distingeau la mijloc o femeie înaltă, într-o manta de ploaie, în mână c-o geantă de voiaj. Nedumerit, curios, făcu semn secundului să vie.

— Dar asta de unde a apărut aici? După geantă pare c-ar fi o moașă. Asta ne mai lipsea acum... să primim și inspecția moașelor pe bord.

— Nu-i moașă: o englezoaică misionară de la Societatea de protecție a animalelor.

— Ei, comedia dracului, și ce vrea nebuna asta de la mine?

— Nimic. Cică a aflat de cazul de la vaporul românesc și a venit să facă propagandă pentru protecția câinilor.

Englezoaica, o bătrână candidă, uscată ca o scândură de stejar afumat, vorbea blajin, c-un fel de grație în privirea ochilor ei albaștri de faianță. Își desfăcuse pe punte geamantanul burdujit de reviste și broșuri de propagandă.

Marinarii căscau gura fără să înțeleagă ce vorbea cu mecanicul-șef, care o asculta cu atenția încordată. Unii își dădeau ghionturi și făceau cu ochiul măsurând-o din cap până la picioare. Și toți îi admirau încălțăminte solidă englezească. O pereche de bocanci enormi, impermeabili, cu talpa de două degete grosime.

Ea, fericită că a găsit măcar un om pe vapor s-o înțeleagă, nu-l mai slăbea explicându-i scopul și idealul ocrotirii animalelor... frații noștri minori.

Îi vorbi de toate animalele în general și în special de câine, cel mai credincios tovarăș al omului. Și astfel mecanicul-șef află o sumă de lucruri interesante de care nu avea idee. Se instrui prin propagandă, în câteva minute, asupra artei heraldice, aflând că pe armuri câinele, foarte des întâlnit, simbolizează fidelitatea, vigilența și afecțiunea.

Cu această ocazie afla și cum s-a făcut lupul cățel. Englezoaica îl lămuri cum s-a domesticit acest animal încă din epoca cuaternară, căci s-au găsit în păturile acestei epoci oase de câine amestecate cu urme de-ale industriei omului primitiv.

.....

Și la plecare, propagandista împărți câteva teancuri de broșuri și cărțile. Marinarii cătau la ele ca mîța în calendar. Dar le-au primit bucuroși că erau pe degeaba; aveau și poze de animale și desene de obiecte pentru uzul și bunul trai al animalelor: umbreluțe și capișoane cu urechi pentru cai, îmbrăcăminte, botnițe și galoși pentru câini.

Câtiva s-au și grăbit să desprindă foile cu poze, ca să le pună în perete, deasupra patului, în cabinele din prova.

* * *

Ultima vizită în ziua aceea a fost a unui domn grav, îmbrăcat în negru. Din capul scării a întins un plic mare sigilat, plecând repede după un ceremonios salut. Secundul, curios, întoarse plicul de câteva ori pe-o parte și pe alta. Nerăbdător îl duse căpitanului ca să dezlege enigma închisă acolo.

În nimbul unui nor de fum de tutun, căpitanul, în pijama, instalat la

birou, lucra intens la un memoriu documentat pentru legația din Londra, arătând pe larg dificultățile ce întâmpină vasele cu pavilion român în porturile engleze.

— Deschide-l și vezi ce spune în el, zise căpitanul distrat, de frică să nu-și rupă firul ideilor ce le așternea cu iuțeală pe hârtie.

Secundul se încurcă în traducere și nu reuși să dezlege enigma englezească ce o avea sub ochi.

— Parcă ar fi... așa ceva... ca un fel de anunț de înmormântare.

Căpitanul tresări.

— Ce înmormântare omule, dă-o încoa! și-i smunci scrisoarea din mână citind-o dintr-o dată.

„Păstrați memoria celui mai fidel tovarăș al omului.” Era o ofertă foarte avantajoasă din partea antreprizei cimitirului de câini al orașului Liverpool.

— Asta-i culmea... trebuia să am a face și cu pompele funebre pentru câini. Și căpitanul rupse plicul în bucățele strigând în gura mare: Să mă lase toată lumea în pace... dispune d-ta cum crezi de vapor. Nu vreau să mai știu nimic din ce se întâmplă pe bord... lăsați-mă că simt în adevăr că turbez.

* * *

Sfintele sărbători ale Crăciunului ortodox — în anul acela de tristă memorie — le-am petrecut tot în carantină.

Pe bord o jale de cimitir.

Comunicația cu uscatul — cu desăvârșire întreruptă. Șalupele, bărcile din port se fereau ocolind pe departe vaporul nostru.

De pe puntea altor vase, de pe cheiuri, se îndreptau de la distanță binocluri, lunete, înspre noi — să vadă ce se mai petrece pe bordul vaporului suspect.

— Ce dracul, parcă am fi ciumați, zise un ofițer mai tânăr.

— Nu ciumați... turbați... îl corijă mecanicul-șef, calm, flegmatic totdeauna ca un englez de sânge.

Ce suntem noi de vină să stăm închiși la bord ca într-o pușcărie?

De ce să suferim cu toții din cauza unei haite pripășite pe vapor?

Urgia toată se descărca pe capul lui Machi, vinovat de toată umana suferință închisă între pereții vaporului în carantină.

Numai bucătarul Miron îi ținea parte oropsitului prizonier.

— Măi fraților, da' ce-i de vină o biata vietate, ce nu poate vorbi, să fie închisă în cușcă între gratii, ca fiarele sălbatice?

Pe bord, într-o continuă enervare, certuri iscate din senin, ajungeau aprinse dușmăanii între oameni care trăiseră frățeste altă dată.

Căpitanul, care de obicei în zilele de sărbători se cobora în careu și

sta în capul mesei între ofițerii lui, de data asta nu se arată deloc. Rămase invizibil, închis și taciturn.

Numai prin Caietul de ordine își afirma suveranitatea pe bordul vaporului suspect.

Și toți descifrau cu groază scrisul acela nervos și încâlcit.

„Să se facă o anchetă severă pentru a se stabili a cui este câinele. Cine l-a introdus fără aprobare pe bord!

Vinovatul va fi amendat și debarcat în primul port românesc!

Câinele va fi aruncat în mare îndată ce vom ieși din apele teritoriale engleze!“

Noroc că ancheta, deși foarte severă, n-a stabilit nimic. Niciodată nu s-a știut al cui era Machi. Nici cine l-a adus, nici data îmbarcării sale.

Căzut parcă din cer. Fără stăpân.

Câinele vaporului.

Un câne al nimănui și al nostru al tuturor, care trăia alături pe aceeași parcelă plutitoare dezlipită de țară, cu menirea de-a rătăci în depărtări pe ape.

* * *

A treia zi de Crăciun i-a venit căpitanului notificarea sancțiunilor:

Amendă pentru că n-a declarat câinele.

Amendă pentru ofensă adusă autorităților portului în exercițiul funcțiunii.

Amendă pentru călcarea regulamentului portului schimbând ancorajul fără pilot.

Plata în lire engleze se ridică la o sumă considerabilă.

— Dacă ne-o merge tot așa, isprăvim banii.

— Te pomenești că ne sechestrează vaporul, zise îngrozit secundul.

Al doilea ofițer, mândru de cultura maritimă proaspătă pe care o poseda, îl întrerupse prompt:

— Vapoarele proprietate de Stat nu pot fi sechestrate, conform Dreptului maritim internațional.

Numai pe timpul mesei limbile se mai dezlegau și se uita necazul în hazul unor glume, aceleași, repetate în fiecare zi.

„Dacă l-am lua pe Machi de-un picior și l-am arunca în apă, n-am sfârși oare tot scandalul ăsta?“

„Dacă legile engleze permit intrarea animalelor tăiate, n-ar fi o soluție să-l tăiem pe Machi, să-l punem la cuptor în loc de purcel de Crăciun?“

Și masa se sfârșea întotdeauna cu o părere de toți împărtășită:

„Englezii, domnule, sunt un popor tâmpit dacă fac atâta scandal pentru o javră de câine.“

După a șasea zi de carantină vaporul fu dus la silozuri pentru descărcarea mărfii. Echipajul avea voie să debarce la uscat. Marinarii zburdau de bucurie. Numai calvarul căpitanului nu se sfârșise încă. O telegramă urgentă venise din țară:

„Raportați imediat motivul oprirea descărcarea vapor — conflict diplomatic.

Direcția S.M.R.“

Căpitanul rămase trăsnit. Își plimbă lin mâna pe frunte și la tâmpile. N-a comunicat nimic în țară din toată pățania prin care trecuse. De unde putea să știe Direcția ce i s-a întâmplat? Rămase pe gânduri. N-avea superstiții. Totuși îl încerca o vagă idee; parcă era ceva făcut, o forță ocultă și fatală care i se pusese în cale pe tot timpul acestei călătorii.

A doua zi după o discretă anchetă, făcută de secund, misterul s-a dezvelit complet. Unul din ofițerii tineri, chiar din prima zi expediase o scrisoare în țară, fratelui său, corespondent la Dimineața, în care îi descria pățania vaporului ținut în carantină. După prima informație apărută, alte ziare din opoziție, cu obișnuita perfidie, comentară faptul, întrebând guvernul ce fac reprezentanții noștri consulari și diplomatici față de interesele lezate ale vaselor noastre de comerț.

Urmară pe Caietul de ordine alte severe dispoziții, cu privire la informațiile care se transmit de pe vapor fără știrea și aprobarea căpitanului. Ofițerii bordului semnară de vedere.

Descărcarea vaporului era pe sfârșite când apărură pe punte un tânăr elegant, învelit într-o manta-raglan, în cap c-o șapcă englezească, întrebând de căpitan într-o românească franțuzită.

Era un român, secretarul de legație, venit direct de la Londra. Îl trimisese de urgență ministrul plenipotențiar să cerceteze cu discreție cazul vaporului român la fața locului.

Secretarul îl puse imediat la curent pe căpitan de felul cum comenta cazul presa din țară, și cât de ambetat era ministerul său de conflictul diplomatic provocat de un pauvre petit chien.

Secretarul părea foarte satisfăcut de misiunea delicată ce-i încredințase legația română din Londra, căci avea ocazie să cunoască și Liverpoolul. Se instală destul de confortabil în cabina ce îi era pusă la dispoziție.

Masa o lua sus la căpitan. Citea regulat, cu mare atenție, Figaro și Le Temps, pentru a fi la curent cu mișcarea politică și diplomatică mondială.

Ofițerul cel care făcuse pozna cu scrisoarea, de loc din București, susținea că secretarul de legație era de foarte bună familie, nepotul președintelui Senatului, și pentru că pierduse mari sume la „Intim-Club”, familia stăruise să-l scoată din mediul bucureștean și să-l trimită într-un

post diplomatic la Londra.

Secretarul a locuit la bord până în ziua plecării vaporului din port.

* * *

Plecasem.

În urmă, pământul britanic se ștergea încet topindu-se în ceață.

Înainte, oceanul cenușiu se întindea pustiu sub norii de aramă, mânâniți de un vânt de gheață.

Vaporul gonea mereu spre sud, zorit parcă s-ajungă la căldură, să vadă iar lumina — trăisem fără soare, în penumbră, învăluiri în pânzele de cețuri ale apelor de Nord.

Pe drum, în larg, urma viața de bord, aceeași, tot aceeași monotonie egal împărțită în zile și nopți, în carturi, în ore de somn și de serviciu.

Eram de mult în larg.

Condamnatul fusese scos din cușca lui cu gratii. Momentul fatal însă mereu se amâna.

În Caietul de ordine scria ca în larg să fie executat. Dar nu era precis în care loc anume de pe glob urma ca Machi să fie înghițit de valurile Oceanului Atlantic.

În taină, un complot părea că se urzise în scoica asta pierdută între cer și apă, în căminul plutitor care închidea în el o lume în miniatură. Pe bord se stabilise parcă o înțelegere tacită. În timpul zilei Machi nu apărea pe punte. Noaptea se ghemuia afară lângă omul de gardă de la prova. Miron bucătarul îi căra mâncare pe ascuns. Toți îl păzeau și-l îndosau c-o grijă părintească. Și câinele părea că înțelege singur că-i e oprit să iasă la iveală. Nu mai lătra deloc. Gemea numai ade-sea, încet pe înfundate, cuprins de mulțumire când își simțea spinarea mângâiată de marinarii care veneau de afară uzi, rebegiți de frig, cu mâinile înghețate.

Pe-o noapte întunecoasă, când picături de ploaie — alice reci — cădeau pe puntea goală, căpitanul intrase pentru-un moment la adăpost. În careu lumină slabă, caloriferul sfârâia deschis, uitat în colțul lui.

Pe când își întindea mâinile amorțite înspre radiator, căpitanul simți prin întuneric ceva moale, mișcând jos la picioare. Se aplecă să pipăie... Și tresărind se trase înapoi. Două lumini sclipeau în fața lui.

Erau ochii lui Machi.

Bănuitor sta câinele cu burta lipită de pământ, și ca un vinovat, cu botul întins pe labe, căta rugător cu ochii ținți în ochii stăpânului atotputernic.

Îl recunoscuse. Înduioșat, căpitanul simți nevoia să-l pipăie și să-l alinte, ca pe un copil iubit pe care de mult nu-l mai văzuse.

— Machi!... săracul Machi... Ce-i cu tine mă?... Cățelul tatei... Machi... Și căpitanul, aplecat, sprijinit pe un genunchi, strângea la piept

capul câinelui. Îi trăgea spre bot urechile flocoase și îi ștergea cu ele ochii umezi. Și mângâia trupul cald.

Îi scărpină spinarea și burta moale care se strângea de plăcere.

Mut, înțeleghător, Machi își freca labele de hainele ude, lipindu-și botul cu recunoștință de mâinile acelea reci, pe care le dezmoțea cu limba lui roză și caldă — iar pământul lui de coadă se balansa în cadență, ca un pendul în perpetuă mișcare.

Ieșind din careu, căpitanul își frecă mulțumit mâinile încălzite. Nu-l văzuse nimeni.

A doua zi tot echipajul află cu bucurie că Machi fusese grațiat.

Căpitanul, intrând în camera de hărți, găsisse pe birou Caietul de ordine deschis.

În interesul strict al disciplinei de bord, el socoti înțelept să anuleze un ordin scris de mâna lui, rămas fără să fie la timp executat. Și în loc să dea un contra-ordin, cu un creion albastru tăie acele rânduri, care închideau în ele cruda sentință de moarte a unui inocent.

* * *

Intram în Gibraltar.

O dimineață albastră. În zare scânteia Mediterana calmă. Și soarele, așteptat de-atâta vreme în drum, răzbise printre nori măreț, strălucitor. Toată lumea afară admira escadra engleză care evolua în larg.

Machi, nebunatic, se zbenguia pe punte cătând să prindă cu dinții pe un fochist, care umbla cu urechile de la bocanci afară.

În ușa bucătăriei, Miron, c-o cratiță în mână, ieșise ca să privească în zare — lui nu-i trecuse încă necazul pe englezi — și arătând cu cratița înspre escadră, el zise în gura mare cu un profund dispreț:

— Iaca!... na!... Și englezii ceia... poftim... cică-i Mare Putere... cum nu le-a fost rușine să-și puie mintea c-un animal ca Machi... un biet cățel nevinovat...

INTRODUCERE

Trecătorule!... oprește-ți pașii când ai ajuns în fața Dunării. Oricât de grăbit vei fi, rămâi pe loc câteva clipe; meditează și contemplă în tăcere maiestatea străvechii ape — Fluviul Rege — pe care lumea antică îl diviniza ca pe o sacră personalitate.

În legendele, în credințele celor vechi, apa aceasta avea darul de a spăla de păcate. Ca și apa Gangelui, ca și apa Nilului, apa de Dunăre se ținea în vase de aur, în tezaur, pe la curțile regale din Orient. Iar strămoșii noștri daci, de câte ori plecau la război se împărțășeau — după poruncile lui Zamolxis — cu apă din Dunăre și făceau jurământ să nu se întoarcă până ce nu vor fi biruit pe dușman.

Noi, urmașii dacilor, trebuie să reînviem Cultul Dunării.

În fața Dunării, subjugat de măreția acestui fenomen al naturii, rămâi pe loc și te întrebi cu mirare:

De unde vine? Cum s-a format uriașa masă lichidă? Cum poate curge neîntrerupt, de mii de ani, spre mare? Fără sfârșit? Fără răgaz? Ce bogății poartă în navele care plutesc pe turburele unde? Ce bogății ascunde în noaptea fundului ei? Ce rol a jucat apa aceasta în istoria omenirii? Câte neamuri și seminții nu s-au perindat pe drumul ei de apă... Unde sunt? Ce urme au lăsat în lungă scurgere a veacurilor? Câte cetăți, orașe, sate, s-au ridicat și s-au prăbușit pe malurile sale?

„Bătrânul Danubius era la antici o lume întreagă de bogăție, de întâmplări, de vitejie, de amor și poezie.

Fluviu despre care cuceritorii, ca și diplomații, și-au făcut visuri fericite, pe care el le-a dus pe rând, pe undele sale spre mare“.

Importanța Dunării nu are asemănare cu nici a unui alt fluviu din lume: „Veritable mer en marche vers l'Orient”. Nicăieri în lume nu s-a desfășurat mai des și mai cumplit tragedia războiului ca aci pe malurile Dunării. De la fenicieni și până la noi, în cursul veacurilor, până azi când culorile ro-mânești flutură pe navele moderne care încrucișează pe oglinda Dunării, câte neamuri n-au răsărit și n-au ajuns pe țărmurile pe card le stăpânim noi azi?

Dar, mai mult ca oricare, istoria neamului nostru este un capitol din chiar istoria Dunării. Nu se află act mai de seamă din viața noastră națională, nu găsim pagină din istoria trecutului nostru în care să nu găsim pomenit numele acestei ape, care ne scaldă țara, ne-a ocrotit și ne dă viață.

„Clasicul Rege al fluviilor e drumul de rondă al României, binefăcătorul ei fizic și patronul ei moral”.

Albia acestui fluviu a fost leagănul neamului nostru.

Întotdeauna destinele acestui popor au fost legate de ale Dunării. Străbunii noștri, în vremuri de demult, marii patrioți din zilele redeșteptării

naționale, au luptat să apere stăpânirea acestei ape, țină pururea ochită de vecinii care ne înconjurau.

„Din moși, strămoși, zicea marele Kogălniceanu, există în poporul român instinctul că fără Dunăre România nu poate fi.”

„Interesul ce avem .pentru Dunăre, zicea un alt patriot luptător, este cel mai vechi, cel mai mare și mai permanent interes al românilor. Nu este chestiune care să fie mai im-portantă pentru această țară.”

„Chestia Dunării o considerăm mai presus decât toate — e o chestiune eternă. Convențiile, tratatele, oricât de rele ar fi, au un termen, un regim al Dunării e din natura sa fără termen. El va ține cât va curge Dunărea spre mare. Această Dunăre pe care am plătit-o îndestul în trecut, căci au fost secole în care ea a dus la mare mai mult sânge românesc decât apă”.

* * *

Legătura veche dintre popor și apa aceasta a fost așa de trainică, încât până azi ea se păstrează în cântecele populare, în poveștile și colindele românești:

*Dunăre, mamă vitează
De când lumea-mi stă de pază.
Ea mă scaldă, mă-ntărește,
Ea mă-ncinge și mă crește.
Sufle, treacă vântul rău,
Treacă peste capul meu!
Eu cu Dunărea sunt una
Batem timpul și furtuna.*

V. Alecsandri (Poezii populare)

A putea răspunde la întrebările ce mintea omenească le frământă în fața Dunării, înseamnă ca, după o muncă de-o viață întreagă, să scrii zeci de volume pentru fiecare chestiune, care se deschide ca o nouă problemă geologilor, biologilor, arheologilor, istoricilor, geografilor, economiștilor, inginerilor, militarilor, juriștilor, diplomaților...

O istorie a Dunării este o gigantică operă pe care n-o poate întocmi un singur om — oricât de enciclopedist ar fi.

Curajul neștiinței, avântul naiv al generoasei tinereți, m-a îndemnat odinioară să-mi consacru viața unei asemenea opere. Am adunat și mult material, dar nu știam ce scurtă e viața omenească, cu toată a ei sclavie,

care toarnă plumb în aripile îndrăznețului zburător.

Și totuși, adesea, o mustrare mă încerca. Simțeam obligația plății unei datorii de conștiință — destul de târziu, acum când am trecut culmea și încep să cobor drumul vieții.

Noi, acei care prin vocație și meserie, ne-am închinat viața apei, suntem de copii legați de mama Dunăre. Noi avem misiunea de a îndeplini un apostolat pentru reînvierea și răspândirea Cultului Dunării — chiar când ni s-ar părea că glasul nostru se pierde ca predica în pustiu.

Noi, pe care Dunărea ne-a legănat zile și nopți de-a rândul, care am văzut-o în răsăritul soarelui cu undele de aur topit, roșie în asfințit, ca sângele, și de argint în misterul nopților sub clar de lună; uneori leneșă, maiestuoasă, alte ori repede, cruntă și mânioasă, dar totdeauna sinceră, fără perfidia și capriciile mării... Noi, care am văzut-o iarna schimbată în pod de gheață, și primăvara rupând zăpoarele, pornind puhoaiile și spumegând ca o mare în furtună, înecând orașe, sate, semănături, oameni și vite... noi, care am trăit în inima Deltei, în paradisul păsărilor, și am mers în negrele lotci pescărești de-a lungul gârlelor, prin păduri de stuf, prin ghiolurile cu poieni de baltă, poetice grădini create la întâmplare, printr-un bizar joc al naturii... noi, care dormeam pe maluri în șipotul apei, sub polog, de groaza țânțarilor, la rădăcina bătrânelor sălcii care-și spălau pletele în apa limpede de baltă, în fundul căreia vedeam fantastice păduri, dimineața urmăream pe albastrul cerului eșaloane de cocori, stoluri negre de cormorani și caravane albe de lebede sfioase, plutind în tăcerea solemnă a bălții ca într-o lume aparte, dintr-o altă vârstă a omenirii, din vremea creației de pe când nu se despărțise apa de uscat... Noi, nu putem uita Dunărea și nu putem trăi departe de ea.

Un român stabilit peste Ocean, în lumea nouă a zgârie-norilor, nu m-a întrebat nimic de țară, nici de locul lui natal. Mi-a șoptit numai atât, încet, înăbușit: „Mi-e dor... tare mi-e dor de Dunăre” — și a început să plângă.

* * *

Să scrii o Carte a Dunării, oricât de modestă pe scurt, pe înțelesul tuturor, și încă nu-i un lucru ușor. Subiectul este așa de vast, întâlnești chestiuni așa de spinoase, încât adesea pierzi drumul și cărarea — trebuie o adevărată artă să te poți limita într-un cadru restrâns.

Dar, pentru ca Dunărea însăși este o mare carte a naturii, o vie istorie universală, să ne deprindem a citi direct pe ea.

Să mergem în fiecare an la Dunăre, s-o vedem, s-o cer-cetăm la fața locului, s-o cunoaștem, s-o iubim...

O călătorie pe Dunăre, cu ochii deschiși, învață mai mult decât o bibliotecă întregă. „E om umblat — zice în graiul său poporul — că știe

multe... a bătut drumuri de apă și de uscat... a umblat peste nouă mări și nouă țări”.

Să mergem la Dunăre. Să facem o călătorie în tot lungul cursului ei până la Sulina — acolo unde bătrânul Danubius își pierde și apa și numele în mare!

Să privim cu atenție, să luăm aminte, la ambele maluri — la fiecare nouă panoramă ce se deschide ochilor, o nouă problemă se deschide minții omenești.

Haideți cu mine!

La drum!